527.a.8.

I. LIPSI
MONITA
ET
EXEMPLA
POLITICA,
LIBRI DVO,
Qui
Virtutes et Vitia
Principum spectant.
Amsterdami,
Apud Ioannem Blaeuw.
Anno MDCLXVIII.

MVSEVM
BRITAN
NICVM

SERmo ET POTENTISSmo

PRINCIPI ALBERTO,

ARCHIDVCI AVSTRIÆ, DVCI BVRGVNDIÆ, PRINCIPI BELGARVM.

TERTIVM hoc ingenii & ſtili mei monumentum eſt, SERme PRINCEPS, quod inclyto nomini tuo LIBENTES MERITO imus conſecratum. Et, ſi ullum; quomodo non iſtud, quod ipſo titulo ad Te vocat, & auguſtum hoc nomen vult inſcribi? Sunt enim MONITA POLITICA: ad quem juſtius, quam ad Politiæ & ſtatus noſtri rectorem ibunt? Sunt EXEMPLA: & cui convenientius dabuntur, quam qui ſtirpem & gentem ſuam in iis agnoſcet? *Rudolfi*, *Philippi*, *Maximiliani*, *Caroli*, *Ferdinandi*, *Alphonſi*, paſſim hic memorabuntur, è majoribus tuis: qui ſcriptionem hanc illuſtrant & inſigniunt, ut cælum ſtellæ. Quid, quod argumentum & materies eodem ducit? VIRTVTES ET VITIA Principum; illas formamus aut ſuggerimus, & hæc amolimur: at tu

harum grand[illegible] xemplar es, qui eximias habuisti & habe[illegible] ; & horum (quantum homini licet) [illegible]ne expers, in omni ætate aut nesciviſti ea, aut ſpreviſti. Ergo ad Te imus : & quo fine ? ut ſplendorem huic ſcriptioni mutuemur, & tutelam. Sicut inſignia veſtra ædibus, Prætoriis, villis appendimus, contra vim aut proterviam : ſic nomina hæc ſacra, contra calumniam, aut livorem. Neque enim vobis hic aliquid quæritur : non aliter, quam cum Deo ſacra facimus, & donum ponimus, noſtra id fit, non ipſius cauſſa. A nobis officium omne eſt, & debetur ; à vobis beneficium. & hoc ipſo accipimus, quod frontes operum ſola præſcriptione veſtra honeſtatis Ego eo fine feci : patere SER^me PRINCEPS. & ſicut aurum aut ebur magis æſtimare ſoletis, à ſolerti manu & arte politum : ſic has EXEMPLORVM gemmas, ingenii & eloquii aliqua luce (cum Deo dicam) perfuſas. Ille idem Deus,

SER^me ET POTENTISS^me PRINCEPS, longævum Te nobis ſervet, & donet aliquando ſub OPTIMO PRINCIPE optimum ſtatum, id eſt, deſideratam diu tranquillitatem & PACEM. Lovanii XV Kal. Febr. anni ↀↀ IↃ CV.

LE-

LECTORI.

ECce duos istos libros, Lector, trientem operis destinati, & addam, affecti. Nam duo alii sequuntur, qui Civilem Prudentiam habent: itemque duo, qui Militarem. Est scilicet eadem divisio, & ordo, qui in Politicis nostris fuit: quorum luci aut assertioni hæc scribuntur. Sed cur non confeci igitur? aut certe cur non distuli? Vtrumque ab eadem causa. fatebor enim ingenue postremus ille gravior morbus me dejecit, & à stilo arcuit; atque idem impulit vel inchoata hæc sic edere, quia, post me nihil edi, adamantinum est meum decretum. Ego quidem, ut res erat, ostium tunc spectabam: neque nunc ad interiora valde me recepi. Cæterum Exempla quæ hic sunt, aut in aliis erunt, scito ab optimis, nec obviis semper auctoribus esse: & cur non eos edidi? quia novitii aut Grammatici commatis illa cura videtur, & aut à vano aut pusillo animo esse. A vano, si lectionem variam jactas: à pusillo, si diffidis credi. Nobis ætas, & priora scripta, fidem vindicant: qui abrogat, inquirat, spondeo inventurum auctores. Satis est. tu istis fruere, & reliqua exspecta (utiliora haud dubie & rariora, ... res & materia est) exspecta, inquam, si Deus, vita, & otium, dabunt. Si non; à te suppone, & dedi exemplum.

APPROBATIO.

HAs I. LIPSI lucubrationes ut egregie frugiferas fore confido, ita prælo dignissimas censeo: quod ea quæ Principibus ac Politicis viris apprime conveniunt, non modo legenda, verum etiam velut in tabula, non sine voluptate, spectanda, exhibeant.

GVILIELMVS FABRICIVS
Noviomagus, Apostolicus ac Archiducalis librorum censor.

IVSTI

IVSTI LIPSI MONITA ET EXEMPLA POLITICA.

LIBER PRIMVS.

CAPVT PRIMVM.

In sermonem & rem ingressio, atque obiter utilitas Exemplorum.

AVDITOR. Accedo. annuis? LIPSIVS. Imo accede, & sede. vacuum reperis, & sermonibus haud alienum. Otium est, & lapsus cum equo (non enim ab equo, ne rideas) ferias mihi fecit, & domum servare, focum assidere, jussit. O rem ingenio meo alienam! nec aliud magis vitam aut vigorem mihi sustinet, quam exercitatio & motus. At ferendum est, quod non mutes. AVD. Ferendum. & nobis diutinum desiderium: quod haud semel promere memini, & ad te velut communi legatione deferre. LIPS. Quid ais? AVD. Illud de EXEMPLIS. quæ viri & juvenes flagitant (ita loquendum est: nec enim petunt tantum.) subjungi POLITICORVM tuis libris. Sunt ibi Sententiæ & velut decreta, utilia ac salutaria: quis abnuat? sed ut valida atque efficacia sint, nonne vides usum, id est Exempla deesse? Hæc adde, & pulcherrime cœptum opus absolve: nec muros tantum & tectum, sed instrumenta atque ornamenta adjunge. Sicut herbas qui sevit, op-

portune eas irrigat atque alit, ut adoleſcant: ſic tu Sententiarum iſtos velut frutices fove & attolle, vel ſole vel pluvia, ut ſic dicam, Exemplorum. Vtrumvis enim præſtant, illuſtrant, dum in rem velut præſentem ducunt, & facta oſtendunt, quæ facienda ſuadentur; fovent etiam, dum animum erigunt, & re docent non nova, non ardua proponi. Sed & viam præeunt, in qua veſtigia tuto ponamus. ſicut qui gubernandi parum peritus eſt, ubi plures naves, curſum temperat, & ſequitur priores. ita vada & ſcopulos vitat, & ſine magna ſua arte, portum cum prioribus petit, & tenet. Vidiſtine etiam, qui ad ſpeculum ſe comunt, faciem & cultum recte diſponere? prorſus hic idem: aliena vita & facta ſpeculum ſunt, & imago, in qua te videas & ad eam decore componas. Quod magis fit, ubi varia & multiplex lectio Exempla varia & multa ſuppeditat; ut eligere ſit, & ad rem talem aut talem appoſitum aliquid ſemper adplicare. Ita ſicut Zeuxis ille pictor olim, Iunonem effigiaturus, virgines Agrigentinorum pulcherrimas conduxit, & è ſingulis aptavit quod præſtantiſſimum in quaque eſſet: ita, inquam, Princeps, & politici viri, ab exemplis factiſque illuſtribus potentiam (ea Iuno eſt) & prudentiam ſuam forment. Quid ais, mi Doctor? nihil moveo, aut impetro? LIPS. Illud, nondum iſtud. Moves, fateor: & ex facili, quippe jam ante motum. Rationes quas dicis, jamdiu in mente agito: & rem per ſe utilem atque opportunam agnoſco: ſed ut ſuſcipiam & præſtem, nondum hercle impellis. Nam libere dicamus, cui bono? Spargimus hæc monita; & velut pharmaca ægris, aut lumen cæcutientibus, offe-

rimus:

timus : quem usum tamen fructumque videmus ? Et vis plura etiam addam , id est perdam ? AVD. Bona verba, vir optime. Quod medicis, hoc tibi faciendum censeo : cum veteri imperitiæ morbo acriter pugnandum : & à perseverantia fructum expecta. Sparge, sparge salutaria hæc velut semina : & cur non vel ab agricolæ exemplo ? Ille si hoc alteroque anno spes destituit , tamen arat , occat, serit : & Bonus Eventus serius, sed uberius, sæpe respondet. Audi tuum doctorem. *Quare verbis parcam ? gratuita sunt. Non possum scire , an ei profuturus sim , quem admoneo : illud scio, alicui me profuturum , si multos admonuero. Spargenda est manus, non potest fieri, ut non aliquando succedat multa tentanti.* LIPS. Hæc quidem auctoritas valde me quatiat : sed & tua honesta sic voluntas. Etiam ratio alia. quod sicut gemmæ , etsi in lutum aut sordes abjectæ , splendorem non amittunt : & dies postea revelat , & attollit : sic in istis , quæ bene & honeste dicuntur. si diem tamen ferent. Ergo huc imus ? eamus. tanto alacrius, quo brevius iter laboribus scriptisque nostris restat. Sicut athletæ cum metam vident & accedunt, etsi fessi, approperant : sic nos in senectutis hoc limite , alacrius promptiusque laboremus , quia laborum mox expertes. Conscientia utique sustentabit, & vires porriget : quod hæc atque alia, in tuum ô magne Deus honorem , in vestrum Principes ac subditi bonum moliti sumus, atque utinam emoliti. Aspira tu idem ille Deus, ut possim; favete vos isti , & delectantia simul atque utilia (talia erunt) pronis animis admittite. Ordinem servabo , quem POLITICIS præstruxi : nec EXEMPLA solum, sed &

MONITA passim inspergam, & alibi QVÆSTIVNCVLAS. hæc omnia utrique jam fini à me dicto. At tu audi.

CAP. II.

DE RELIGIONE.

Ejus utilitas, sive necessitas ostensa: vel in tota Societate, vel seorsum in Rege, & Subditis.

VT autem qui domum moliuntur, à fundamentis: sic nos, qui Rempublicam, à fulcro & velut basi ejus, Religione ordiri debemus. Sine ea, non Princeps officium suum, non subditi facient: sine ea, societas non erit. quia non Fides; non Iustitia; non Virtus; sed fraus, licentia, protervitas, &, uno verbo, confusio nominum ac rerum. Quod frænum erit peccaturis? quis metus satis validus? nam externum illum, qui à pœnis aut morte est, multi contemnunt: & desperatio, impetus, aut iracundia, eo ducunt. Esto igitur vinculum & firmamentum reipublicæ, Religio: ac Princeps, ut dixi, ipse habeat. quo Ratio eum & Gratitudo vocant. Rex es? a Deo habes: & quo major altiorque, plura benefico illi Numini debes: & per cultum igitur venerationemque ejus agnosce. Rex es? ut diu & feliciter esse possis, datori supplica: & scito tollere posse qui tribuit, & evertere qui sublimavit. Aristoteles, ad suum Regem: Ἀρχαῖος μὲν οὖν ὁ λόγος καὶ πάτριός ἐστι πᾶσιν ἀνθρώποις, ὡς ἐκ θεοῦ τὰ πάντα, καὶ διὰ θεοῦ, ἡμῖν ξυνέστηκεν: *Vetus & a majoribus acceptus hominibus est sermo, quod* OMNIA A DEO ET PER DEVM, *nobis sint constituta.* Qui hoc imbibit, Religionem quomodo non habebit?

Pri-

Prima mihi debes animi bona. SANCTVS *habere.* Ex quo sequetur, ut virtutes etiam habeas, & maxime Modestiam ac Clementiam: quæ Religioni proximi adhærent. Addo, quod tutior ita eris. amor enim ex isto, & veneratio erga ipsos Principes innascitur: nec facile exteri aut subditi lædent, cui Numen amicum & propitium arbitrantur. Quid, quod ipsi Subditi ita meliores tranquillioresque? Nulla res magis animos & mores componit, quam Religio: & illa ubi in pectus demissa, Virtutum agmen sequitur. in primis mansuetudo quædam animi & tranquillitas, bona imperantibus, & quæ faciles obnoxiosque præceptis reddit. Denique externa Felicitas eo vocat. quod ab omni ævo observatum, Deum qui se colunt attollere; & piis religiosisque Principibus prospera plurimum evenisse; alia aliis. Exemplis hæc frememus: videamusque in veteri & vana Religione etiam ejus cultores fuisse, & præmium à Deo externum tulisse. Qui si imaginem & speciem ejus honestat ac munerat; quid in vera faciet? Primum igitur *Monitum*:

MONITVM I. *Deus ubique colendus, etiam inter & apud hostes.*

I. AGESILAVS Spartæ rex fecit. qui, ut Xenophon ait, venerabatur delubra etiam in hostico sita, ab iisque vim militum & injuriam abstinebat: *quod existimaret divina auxilia, non minus in hostili, quam amico solo, imploranda esse.*

II. ALEXANDER MAGNVS quam illustri exemplo docuit? Tyrum obsederat, Iudææ finitimam, ceperatque. In ardua ea &

longa obsidione, auxilia ab Iudæis petierat: repulsus, quia cum Dario vetustius iis fœdus erat. Iræ igitur plenus & (animos victoria fecerat) movit in Iudæos, ulcisci certus, & prædæ ac cædi omnia destinabat. Venitque ita affectus. sed *Iaddus*, tunc Pontifex, divinitus somnio monitus, cum omni populo candidato, cum cœtu sacerdotum byssino, ipse in hyacinthina stola, tiaram capite & in ea DEI nomen gerens, obvium se dedit, pacis specie atque habitu. Atque ita ferocem Regem religio objecta movit ut statim mitis submissusque ad Pontificem ultro accederet, & ipsum saluraret, & MIRABILE illud nomen adoraret. Mirati comites, quidam & indignati: è quibus Parmenio Regem adiit, *Quid ita hominem adoraret, qui ipse passim jam pro Deo esset?* Respondit, *non illum se, sed in ipso Deum adorasse: quem ea specie jam ante, in urbe Dio Macedoniæ, per somnium vidisset, hortantem ut prompte in Asiam pergeret, sua ope & numine eam subjecturus.* Hæc Alexander. & urbi ac genti veniam: quid veniam? præmia atque honores tribuit, & immunes suisque legibus vivere jussit; & quosdam in militiam suam allegit.

III. ANTIOCHI Syriæ regis in eadem gente factum simile, imò à se, si non ab auctore, illustrius. Obsidebat Hierosolyma, in una urbe bellum patraturus: & ecce festum magnum Iudæi Scenopegiæ, sive Tabernaculorum, celebraturi erant. Gens nec in afflictis rebus cultum Dei deseruit: & Legatos ad Antiochum misit, sine alio colore petitum septem dierum inducias, ut operari sacris magni Dei possent. Magnus ille Deus pectus movit. nec petita modo rex indulsit:

dulfit : ſed ipſe ad ejus cultum verſus, boves auratis cornibus, magnam thuris & odorum vim, deduci ad portas juſſit, ac ſacerdotibus tradita immolari. Quid magis mirer? an victoriæ interpellatæ patientiam? an ſacra non ſolum permiſſa, ſed inſtructa? ſacra, quæ contra ſe conatuſque ſuos ſuſcipi ſciebat, fortaſſe & caput ſuum iis peti. Sed fructus, ut ſolet, pietati adfuit. & Judæi moti inopinata benignitate, finem certaminis initium amicitiæ fecere, ac ſe ſuaque Antiocho permiſere.

MON. II. *Sacra nec in periculis deſerenda aut negligenda.*

I. Romani in arce Capitolina obſidebantur à Gallis, clauſis undique viis, nec aditu nec exitu. Quem tamen Religio invenit: quæ nihil deterrita, Q. FABII pectus impulit, ſacra ſolennia & familiaria in colle Quirinali, ſtato die, obire. Is cum adeſſet, ipſe cultu habituque ſacro degreſſus, per medias hoſtium ſtationes, itum tutum & reditum habuit: ſive attonitis illis inopinata audacia; ſive religione etiam motis, ne pietati intercederent, quam nec præſens periculum, nec mors in oculis, impediſſent.

II. Quid PAVSANIAS Spartanorum rex, & Græciæ tunc totius dux? Is in pugna nobili ad Plataeas cum Perſis, in qua de Græciæ ſalute agebatur: ingruente jam hoſte & laceſſente, ſuos continuit, donec per ſacra & victimas Dii conſulti pugnæ annuiſſent. Fiebat longius, & hoſtes interea cunctationem pro metu interpretati, magis inſtare, premere: multi è Græcis cadere. nec vel ſic tamen telum remitti permiſit: ſed

victimis multiplicatis, supinas denique manus ad cælum, & preces, tulit: *Ut si in fatis non foret Græcos vincere; at saltem ne inultis, sed saltem aliquo memorabili edito, mori indulgerent.* Auditus est, & statim felicia exta: inde procursus, & victoria. Sed quis ille animus? quam fixus obnixusque in ceremoniis patriis? qui vel internecione cædi eligebat, quam Diis invitis ferrum stringere.

III. At vero LVDOVICVS, cui DIVI prænomen virtus & merita pepererunt, Galliæ rex: per ipsa pericula, imo infortunia, religionem assertum & defensum ivit. Vita ille Princeps & moribus optimus; justitiæ tutor unicus, histrionum osor, impiorum expulsor, ab anno duodecimo rex, in annum quinquagesimum sextum quo obiit, omnia (ut verbo dicam) cælo, & titulo suo digna, edidit. Sed quod meæ nunc rei facit, arma pro religione bis cepit. Primo in Ægyptum trajiciens, infeliciter rem gessit, copiis, commeatu, machinis amissis. nec tamen animo. Iterumque magno exercitu in Africam ivit, uxore, liberis, regno relicto: sed nec ibi felix, una re se putavit, quod vitam si non in acie, in expeditione tamen posuit: id est, religioni donavit, Mortuus enim in ipsa Africa: sed in stirpe diu vixit, & vivit è qua HENRICVS QVARTVS Galliarum nunc rex imperat: quem proavi illos animos, sed felicius sumere, bellis & victoriis clarum, tacitum multorum est votum.

IV. Quid ante Ludovicum GODEFREDVS Lotharingiæ & Bullionii Dux? quam acres illi in pectore stimuli, qui adegerunt rem tentare atque aggredi, vix Europæ viribus parandam? Iudæa & Terra Sancta à

profanis & impiis tenebatur: qui loca illa Christo-Deo calcata, aut cruentata, illudebant ac profanabant. Perdolitum est piissimo Heroi (sic nominandus est, & homine in eo aliquid majus:) militem collegit, opes suas & avitum patrimonium expendit, fratres ipsos duos impendit. Deus autem cœptis quam palam adfuit? ad *sexcenta millia peditum, equitum centena millia* armavit: exercitum, quem raro Europa nostra vidisset. Scio esse, qui numerum minuant: sed fuisse certum est, etsi non omnes perveniisse. *Venit* igitur in Syriam, & (ut Iulianis olim verbis dicam) *vidit, vicit.* Rex Terræ Sanctæ factus, victoriis & vita illustris obiit: quem mirari aliquando subiit, non & ipsum relatum in Divorum numerum, tam claris testatisque meritis.

V. CAROLVS QVINTVS Imperator, multa vitæ sanctimonia, præsertim jam senior, fuit. Preces ipse componere, noctu surgere & ad Deum fundere: sed ardorem præsertim & studium in tuenda religione profiteri. Voluisset & propaganda: ac querentis ejus vox sæpe audita. Quod per bella interna, & cum Christianis Principibus, laurea eriperetur, quam de veris profanisque hostibus posset referre. Sed quod ad tuendam, notum quid in Germanico bello fecerit, quam periculose susceperit, animose gesserit, feliciter consummarit. In eo, dum Saxonem persequitur, ad Albim fluvium sub ipsum prælii tempus observavit imaginem Christi, in cruce adfixi, plumbea glande ab impio milite recenter trajectam Stetit, & ingemuit: atque alta voce ad Deum clamavit, *Domine, si vis iniuriam hanc ulcisci,*

potes : ecce autem me vindicem tuum paratum juva. Certe audivit, & juvit. fuga & dispatio hostium ad ejus adspectum facta, Dux ipse saucius in manus venit, & bellum uno prælio confectum.

MON. III. *Tuitio sacrorum famam & potentiam donat.*

I. Cujus clarissimum exemplum est PHILIPPVS MACEDO : qui tenuis adhuc viribus, neque inclytus nomine, gradum ad illa utraque fecit à sacrorum tutela. Phocenses in Græcia, cum Delphico templo præessent, bello impliciti, thesauros ejus Dei veteres & fama celebres tangere ausi, & mutui titulo, quid nisi spoliare? Ea res in odio & exsecratione omnium cum esset, solus ipse non iram, sed vindictam etiam & arma sumpsit. Contra ferunt Phocenses, Onomarcho quodam duce: & juncti exercitus, & prælio instruuntur. Ibi Philippus, pulcherrimo astu, suos omnes lauru coronari jussit (sacræ Apollini eæ frondes:) atque ita velut Deo duce, & Deo dicatum exercitum, manus conferere. Factum & alacriter, & feliciter. cum Phocenses ipsis insignibus violati numinis conspectis, in fugam consternati, armis abjectis abeunt, & temeratæ religionis pœnas multo sanguine suo pendunt. In gratia & gloria ab hac re Philippus. auxit opes & regnum, quod obscurum & modicum, validissimum Europæ effecit: & filio materiem ad illud Asiæ quærendum reliquit.

II. CONSTANTINVM MAGNVM licet addere : eo justius, quod veræ pietatis præbuit se assertorem. Quam ea ad id ævi jacebat? oppressa cædibus, ignibus, aquis: & ca-

& capnt aut vocem attollere in ejus professionem non erat. Ille ante Principatum affectum aliquem, & jam Princeps amorem ostendit: templa Diis clausit, Christo aperuit, & omni vi atque arte hoc nomen & numen ivit propagatum. An non se una? imperium turbidis illis temporibus, & seditioni factis, firmiter ad senectutem tenuit, & suis adeo reliquit. Prospera multa bello gessit, veterem Romam tenuit, & novam struxit. Hæc omnia cui accepto, nisi Religioni atque ejus tutelæ, referat?

III. CAROLVS deinde MAGNVS iterum novi auctor imperii, qui id à Romanis vel potius Barbaris (nam ii dominabantur in Italia) ad Francos Germanosque transtulit: is, inquam, palam hunc titulum debet inscripsitque tuitioni sacrorum. Ter in Italiam copias duxit, & victrices reduxit: ut laborantem à seditiosis aut ab hostibus Pontificem maximum, in libertatem assereret, atque etiam dignitatem. Eumdem potentia & finibus auxit, Ravennate Exarchatu, atque aliis in Italia, perpetuo dominii jure concessis. Alione etiam suo fructu? alio. nam jam Imperator victorias inclytas peperit: & ô laudabiles! contra hostes fidei bellis fere susceptis. Mauros in Hispania fregit & comminuit; Saxones, Danos, Avares in triumphum, nec suum, sed Christi duxit. Plerisque enim errores detraxit, & lumen veritatis nostræ infudit. Magnum Principem! & unde, dixi.

IV. At Hispaniæ mentio ALFONSVM, sive ADELFONSVM ut prisci fere scribunt, ejus regem mihi suggerit, ab ista hac radice florentem. Hispania scissa

tunc varie, & Mauricis armis regnisque incessa erat: multa recepit, junxit: & semper in istis prima ei cura, templa instaurare; vasis vestibusque, ad sacrorum cultum exornare. Adeoque hæc agenti favor numinis adfuit, ut sæpe, cum animosa audacia an temeritate dicam, castra hostium explorabundus, atque id solus adierit: solus redierit ac sese explicarit, idque cum agnitus interdum ab iis fuisset. Miraculum hic quis non agnoscat? Isto fervore (sic appellare debeo) CATHOLICI regis agnomen meruit: quod idem antea *Recaredo* datum in concilio Toletano, cum Gothorum gentem abjectis Arii deliriis, in Ecclesiæ castra reduxisset. Ac tertium, idem in *Ferdinando* rege, patrum memoria, à Iulio II Pontifice renovatum. qui Mauros tota Hispania ejecit: & ab eo posteris successoribusque ad hunc diem, gloriosum id & solenne mansit.

V. Tene ergo hic RVDOLFE AVSTRIACE prætream? te, qui fluctuans per dissidia Imperium stabiliisti, & gentem fatalem sceptris regnisque propagasti. Quo merito? inquirere in Deum & divina consulta nefas, nec facio: sed non est inquisitio, quæ in aperto sunt memorare. Tu in modica adhuc fortuna, nec nisi Comes Habespurgensis, Pietatis multiplex studium prætulisti: & illi sequentem magnitudinem tuam vaticinia & divinæ voces adscripserunt. Vnum videamus. Venatum forte, ut nobilitas illa & nostra solet, cum paucis in equo exiverat. Pluvius dies erat, & viæ fractæ & sordentes: ecce occurrit sacerdos, venerabilem & mysticam hostiam, extremum solatium, ægro laturus: & occurrit pedes. Is adspectus

pium

pium pectus perculit. nec sine indignatiuncula aliqua equo desilit: &, *Me vehi, te qui servatorem meum portas, pedibus incedere? indecorum, vel impium sit: conscende, & equum hunc cape-* Iussio, non preces erant: paret ille, & iste capite revelato humilis sequitur, ad ipsas ædes ægri deducit, ab iis eodem habitu reducit. Iam domi & apud se Sacerdos erat, qui officio attonitus, & mente à Deo mota, bene abeunti dixit, & simul Imperium ipsi posteriscque prædixit. Alii tamen ad Suevicam vatem hoc referunt: quidam & somnio sequentis noctis edoctum ipsum volunt. Vnde unde prædictio; & res illa certa, & rata ista fuit, ac fidem etiam nunc ab eventis habet. Sed hæc narratio Monitum aliud mihi suggerit.

MON. IV. *Sacrorum antistites aut administros honorandos, audiendos esse.*

I. ALEXANDER SEVERVS Imperator tanti eos fecit, ut judicatas à se causas, à Pontificibus atque Auguribus retractari, atque aliter quam ipse censuisset terminari, æquo animo pateretur. Bona submissio non minuit, sed auxit Principale culmen, infra Religionem id posuisse.

II. CONSTANTINVS MAGNVS, cum initio, ut fit, libertatis, fervor & fluctus, & contentio aliqua, inter Ecclesiæ proceres esset: indicto concilio Nicæno, ipse interfuit, & auctoritatem accommodavit. Ecce autem libelli plures, qui mutuas criminationes continerent, ad eum delati fuerunt, quos omnes quasi lecturus cognituruscu cepit, sed in unum fascem collectos, in statim, nec inspectos quidem, cor

nibus jecit. Duo videlicet eo facto significans, & indignum illis esse, certare æmulatione aut odiis: nec se dignum, qui de iis judicaret, quos Deus judicare vicem suam in terris jussisset.

III. Iam ROBERTVS Galliæ rex quam eosdem honoravit, & misceri iis honorem suum putavit? Scholas & templa adibat, locum inter eos sumebat: nec orabat solum cum iis, sed in publico psallebat. Quin & cantica ejus sacra, quæ composuit ediditque, Ecclesia etiam nunc usurpat. Vir demissæ & raræ sanctimoniæ. cui Deus etiam miraculo attestatus est: cum, Avallonem urbem eo obsidente, muri sponte corruerunt. ipso interea laudes hymnosque cum sacerdotibus in tabernaculo concinente.

IV. Sed hoc mirari quam imitari plures volunt. sicut & illud quod de OSMANE, VRCHANE, MVRATE, à quibus Turcicum hoc grande imperium fundatum cœptumque est, Annales ejus gentis his ipsis verbis (digna enim ea prodi) tradunt. *Quoties convivas vocabant, vescebantur adhibitis Talismanis* (ita Sacerdotes dicunt:) *quorum præceptis & admonitionibus inter convivandum aures præbebant; & Alcoranum legi iubebant.* De Principibus, an de Monachis hæc narrantur?

V. At submissionis exemplum etiam unum, quod horridæ &, ut quorundam deliciæ sunt, sordidæ Pietatis videbitur, in HENRICO II. Anglorum rege. Ille suspectus cæde beati Thomæ Cantuariensis Antistinon facto aut manibus ejus, sed jussu ve patrata: & sæpe admonitus, ac semper aut abnuens, ad extremum uscientia salutariter adducente, ad ipsum

ipsum locum sepulchrumque beati viri, Cantuariam venit. atque ibi statim in terram, simul & lacrymas, effusus veniam pacemque petiit. Sancto deinde à pœnitentia impetu, ad cœtum monachorum pergit, & multis precibus impetravit, ut à singulis eorum ordine virgis vapularet. Quid dicam? stupeo. rex fecit, sponte fecit; sui oblitus, dum Deum cogitat; judicii hominum, dum cœli præmia. O si hic vilem, ibi beatum! imo & hic, dum Deus ipso illo tempore eum attollit & magnificat, Rege Scotorum à ducibus suis victo, capto, & per triumphum adducto. Plura in Religione liceat: sed seorsim jam feci in libello, quem *De una religione* vulgavi.

CAP. III.

DE SVPERSTITIONE.

Asitam Religioni esse, & in vanitatem, vilitatem, timorem inclinare.

REligio igitur laudabilis: sed sita velut inter duos scopulos, Superstitionem & Impietatem. quem utrumque suademus, & opus est, vitare. Subit miserari humanam conditionem, sive ut Plutarchi verbis efferam, ἀνθρωπίνην ἀσθένειαν, ὄρον οὐκ ἔχουσαν, ἀλλ' ἐκφερομένην, ὅτε μὲν εἰς δεισιδαιμονίαν καὶ τύφον, ὅτε δ' εἰς ὀλιγωρίαν τῶν θείων καὶ παραφρόνησιν: *humanam imbecillitatem, qua finem aut modum non habet, sed alias abripitur in Superstitionem & vanitatem, alias in Neglectum rerum divinarum aut Contemptum.* O utraque magna pestis! sed illa crebrior, hæc deterior: atque illa Pietatis ipsa imagine se commendat. Sed imagine. neque aliud est, quam *humanarum mentium ludi-*

brium, Superstitio. Quæ rudes, barbaros, & malefactos animos maxime tangit : καὶ εὐκλωστον (ait idem Plutarchus) εἰς δεισιδαιμονίαν φύσει τὸ βαρβαρικόν : *Pronum natura ad Superstitionem genus barbaricum.* Ea autem non aliud est, quam cultus Dei, quem, aut cui, non debet; aut aliter, ac debet. Errat in eligendo : vel modum excedit in colendo, & serviliter, muliebriter, pueriliter se gerit. Proprius autem ei timor, & inquietudo : quæ animos deprimunt, & ad nullam rem seriam aut altam patiuntur aptari. Itaque Principi fugienda maxime : etsi

MON. I. *In tristibus aut adversis sæpe se insinuat.*

I. Quod in ALEXANDRO MAGNO notatum. qui omni quidem vita religiosus, in extrema ea ad hanc declinavit. Nam ita animi & corporis æger jam se gessit, ait Plutarchus, *ut nihil esset tam parvum aut absurdum, si modo insolitum, quod in prodigium aut omen non verteret. Itaque sacrificantium, lustrantium, divinantium regia erat plena :* & plenus ipse malis curisque, mortem dum fugit, accersit.

II. An non in LVDOVICO XI rege Galliæ simile ? qui ætate & valetudine jam inclinante, medicis blanditur, & auri montes promittit aut donat : deinde & sanctos viros evocat, & è silvis educit, quibus vitam suam non emendandam, sed propagandam commendat. Tanto interea metu, ut in arce munita, & fenestris ipsis atque omni aditu clathris ferreis obstructo, se includeret; id est, quid nisi in spontaneum carcerem daret ? O miser, hoc assidue times, quod semel faciendum est ? hoc times quod nu ea n tua manu est, ne timeas ? Pietatem assume,

me, Superstitionem omitte : mors tua vita erit, & quidem beata atque æterna.

MON. II. *In frivolis aut parvis se ostendit.*

Cujus rei cottidiana, pæne dicam, exempla sunt. Illustre in magno AVGVSTO. qui *Auspicia & omina*, ait Suetonius, *pro certissimis observabat : sed nec Somnia sua, aut aliena de se, negligebat. ne peregrinarum quidem religionum contemptor, cum Cereris Attica mysteriis initiari voluerit.* Quid ei quietum, in talibus occupato?

QVÆSTIVNCVLA.

An in populo non utilis Superstitio, & Principi permittenda?

A Principe igitur ipso removemus : imo ausim dicere, nimiam Pietatem. Munus enim ejus intueor. quod à Divinis ad Humana etiam vocat : in quo ipso est Dei quidam cultus & honos. Nicephorus Gregoras scite hoc mihi dixisse videtur : Τῷ μόνῃ προσέχοντι τὸν νοῦν τῇ κατὰ θεὸν θεωρίᾳ, ὄρεσι καὶ σπηλαίοις ἐνδιατρίβειν προσήκει. ὅστις δὲ μετὰ τῆς ἀρετῆς καὶ πολιτικὸν ἤσκησεν ἦθος, καὶ πάσαν ἔσχε πραγμάτων κοινωνίαν, οὗτος, λαὸν ὁδηγεῖν εἰς τὰ βέλτιστα καὶ σωτήρια κράτιστος : *Qui in una Dei contemplatione mentem defixam habet, ei montes & speluncas habitare convenit. At qui, una cum virtute, etiam mores civiles exercuit & junxit, quique notitiam paravit rerum variarum : ille vero populum regere, & ducere ad optima optimus est.* Sed hoc cum ita sit : quid igitur? inquiunt an non populum saltem in Superstitione habere, Principi utile, & optandum est? Sunt qui asserant, & præser-

tim è priſcis. Nam mitigari ita animos, & faciliores reddi ad parendum. Livius Numam, qui Romam ſuperſtitionibus replevit, ſpectaſſe hoc vult: *& omnium primum, rem ad multitudinem imperitam, & illis temporibus rudem, efficaciſſimam, Deorum metum injeciſſe.* Et vero facit ad ingenium multitudinis. quæ alioquin *impotens, ſæva, mutabilis, ubi vana religione capta eſt, melius vatibus ſuis* (ſive & *ſacerdotibus*) *quam ducibus regibuſque paret.* Quin & Polybius Romanos laudat, & prudenter feciſſe autumat, *quod partem eam, quæ Religionem & Deos ſpectat, in republica ſua ſic conformarint & pæne tragice extulerint, ut nihil ſit addere. Quod mihi quidem videntur*, inquit, PLEBIS CAVSSA *feciſſe. nam ſi è Sapientibus viris Rempublicam fas conſtituere: nihil opus ſit tali iſta inductione uti: at eum multitudo vana ſit, & varia præter leges appetat, iracunda ac violenta, utile fuit interno hoc terrore, & Superſtitionis velut tragœdia cohiberi.* Hæc iſti: at nobis non perſuadeant, in bona republica vitiorum caput & fontem approbare. Mites animi fiunt, inquiunt. Imo viles, & iſtæ perſuaſiuncvlæ, ut cum poëta dicam,

——faciunt animos humiles formidine divum,
Depreſſoſque premunt ad terram.

Nemo magnanimus, & alta meditans Princeps, tales ſubditos ſuos velit. Obedientiores etiam ſunt? Abnuo, imo ad motus aut rebellionem proniores. Quotics olim, & nuper viſum, pravæ aut novæ Religionis titulo, populum concitatum? unus aliquis concionator, ſanctimoniæ fama, ut telo, armatus, & eloquentia aliqua ornatus, quid non patrat? Omitto vetera, aut extera: ante annos circiter centum HIERONYMVS SAVANAROLA

Flo-

Florentinus, religioſi habitu (in Divi Dominici cœtu erat) tum vitæ vera an ficta ſanctimonia, adhæc facundia populum in ſe converterat. Pulſi Medicæi urbe erant, & popularis ſtatus introductus: quem ille, ut ambitioni ſuæ opportunum, omni ope tuebatur. Plebs ab eo pendula, & verba conſultaque ejus, oracula habere: ipſi optimates virum colere, & per eum ſe ſuoſque ad remp. (nam hæc in ejus manu) promovere. Regnabat enim non in concionibus tantum & ſacris ædibus, ſed in curia, ſed in comitiis: & raro publice, imo privatim majus aliquid, ſine ejus arbitrio geſtum. Dicam? non animis modo, ſed & arcis, ſed & armis civium, imperabat. Hoc regnum totos annos quattuor exercuit. ſed cum invidia interfectorum aliquot civium laboraret; alia etiam objicerentur, quorum purgandorum, & divinitatis famæ augendæ, cum pyram ardentem ingreſſurum ſe ultro ſpopondiſſet; mox retractans; vanitatis manifeſtus, & ex eo contemptior, apparuit. Denique in Pontificem ſummum linguæ ſuæ tela vibrans, primo bonorum, mox & mediorum favore deſtitutus, pœnas ad ultimum ambitioſæ pietatis publico igne luit. Scio variare ſuper eo judicia, & benignius quoſdam loqui: eſto. ſed exemplum tamen potentiæ in populo, per titulum Religionis, inſigne & Principibus metuendum præbuit. Talia aliqua in libello *De una religione* dicta. Iam ratio firmiſſima & intima, Chriſtiano Principi nefas ſuperſtitionem fovere. Et illi exterorum, qui fecerunt, quam turpiter & fœde inſtituerunt? Exempla libet dare, & ridere: ac primum

I. ÆGYPTIORVM. quos omnes ego-

tes credo equidem vana & ſtulta Superſtitione anteiviſſe. Neque enim ad homines, aut ad mortuos modo Deorum cultum, *Iſim, Serapim, Anubim*; ſed ad beſtias, eaſque viliſſimas tranſtulerunt, *Canes, Ichneumones, Feles, Accipitres, Ibides, Lupos, Crocodilos*, tales plures. O amentiam! his cibos dare per obſequium pietatis ſoliti; his agros & vectigalia è publico aſſignare; horum inſignis imagines præferre; his denique defunctis cum planctu funus, & ſumptu monumenta facere. Ex his ſi quis ſciens aliquod interfeciſſet, interficiebatur; ſi quis vel inſciens, *Felem*, aut *Ibidem*, idem. Nugari videar. ſed vera ſuo malo ſenſit Romanus civis, ævo Diodori Siculi, id eſt Tullii Ciceronis. nam ipſe id ſcribit, & teſtem ac ſpectatorem rei ſe adſcribit. Ptolomæus, inquit, quem Romani in regnum poſtea reſtituerunt, cum primo Socius & amicus à Senatu P.Q. Romano dictus eſſet, magna lætitia publica, & concurſus fuit. Erant & Romani in turba: atque inter eos miles caſu (non enim ſponte) felem occidit. Clamor, ira, tumultus. non inſcitia miſeri, non Romani nominis reverentia, non imperium Regis, qui purpuratorum præcipuos miſerat ad ſedandum & deprecandum: nihil, inquam, horum juvit, quin ille ſtatim millenis manibus diſcerperetur, ſic ut nec funeri aut rogo aliquid ſupereſſet. Vides quam mitis Superſtitio? rabies & furor eſt, cum pectora invaſit.

II. Sed & aliter etiam ſævitia, an veſania eſt, in exemplo, quod eidem ſcriptori debemus. ÆGYPTVM aliquando fames invaſit, ſic ut alimenta deeſſent. Quid factum? verſi ſunt ad humanas carnes, & pepercerunt dictis

ctis beſtiis : pepercerunt ? imo & aluerunt, neque ambiguum quin & humana carne. ô Cæcitatem! ergo homo Deo proximus, infra fœda animalia ponitur, & ille horum gratia interit, id eſt quid niſi iis immolatur ?

III. Tolerabilius AFRI, qui non beſtiis, ſed Saturno tamen homines vivos ſacrificabant, & præſertim pueros, ætatem florentem, innoxiam; & ideo crudo illi Deo gratiorem. Res ita fuit. Stabat Carthagine ſtatua Saturni ænea, manibus leviter ſublatis, iterumque pandis in terram demiſſis. In eas ſolenniter vir aut puer impoſitus, ſtatim præceps devolvebatur in ſubjectum barathrum, igne & ejus alimentis plenum. Id vivicomburium Deo dabatur, ſtato quidem die quotannis : ſed aliquando & extra ordinem, & multiplicatis victimis, ſi clades aut triſtius aliquid civitati eveniſſet. Vt in ea, quam ab Agathocle acceperant, placuit decreto ducentos (horreſco referens) optimatum filios Saturno ſic immolari, &, quis credat ? totidem alii ſponte ſe obtulerunt. ipſa clades an florem hunc civium abſtulerat, quem Superſtitio impendit? Indignor, an miſeror? & lacrimas conditioni humanæ impendo, cui *uni Superſtitionem datam* Plinius conqueritur : an non jure, cum in hos uſus ?

IV. Sed ad ridenda magis, quam deflenda, eamus; & ſtultitiam, quam ſævitiam accuſemus. MAHVMETES ille, heu nimis noſtris cladibus notus, cum cupidine agitaretur novarum opum & imperii, novam Religionem, id eſt Superſtitionem commentus eſt: ita me Deus, indecoram, futilem, nec colore ullo veri tinctam : etſi ex Iudæorum Chriſtianorumque libris, volumen Satyram

[illegible] miſcu-

miſcuit & confecit. O nugas, ô deliria! & lubet quædam recenſere. Primum eſt, Deum unum ſolidumque (ἑλέσφυρον Græci exprimunt) eumdemque incorporeum eſſe: Chriſtum non Deum, ſed magnum vatem & propheram; ſe/ tamen majorem & proxime à Deo miſſum. Præmia qui ipſum audient, Paradiſum, qui poſt aliquot annorum millia referabitur: ibi quattuor flumina, lacte, vino, melle, aqua fluere: ibi palatia & ædificia gemmata atque aurata eſſe: carnes avium ſuaviſſimarum, fructus omne genus, quos ſparſi jacenteſque ſub umbra arborum edent: ſed caput felicitatis, viros fæminaſque majores ſolito, magnis genitalibus, aſſidua libidine & ejus uſu, ſine tædio aut fatigatione. Credet hæc aliquis dicta, & accepta? amplius. Ille vero Veneris his illecebris totam legem ſuam implevit: & viro permittit uxores juſtas quattuor habere, pellices tot quot lubet. Etiam, ſcribit his ipſis verbis: *Mulieres habitaculum viri eſſe, ideo aſſidue debere eas colere, ſed & ingredi qua vellent.* O turpitudinem! non provocat ſolum ad crebram, ſed ad promiſcuam libidinem; & ſupera, infera, adverſa, averſa, eodem jure habet. Atque adeo ipſe belle & in exemplum gloriatur, *Vndecim ſe mulieres habuiſſe in contubernio, & omnes una hora ſingillatim iniviſſe, & patraſſe.* Hæc & plura in ejus *Corano*: ſed & Phyſica quoque miranda. Nam facit Solem & Lunam in equis vehi: illum autem in aquam calidam veſpere mergi, & bene lotum aſcendere atque oriri. Stellas in aëre è catenis aureis pendere: terram in bovini cornu cuſpide ſtabilitā, agitāte ſe bove ac ſuccutiente fieri terræmotum. Hominem autem ex hirundine aut ſanguiſuga naſci. & quid addam?

addam? pudet, piget, miseret generis humani, cujus magna aut maxima pars his non vanitatibus, sed stuporibus est oppressa. Nam Asia vere tota, plurimum Africæ, multum Europæ, jura sceptri & sacri Turcici accepit. Quin & multi extra Turcarum jura, ut magnus Tartarorum Chamus, ut Persa, ut alii in India & extremo Oriente, deliria hæc delirant.

V. Quid etiam omitto? iidem TVRCÆ, ad Ægyptiorum morem, feles, canes, pisces, aves, si non adorant, colunt tamen & pascunt: & his se velut largitionibus demereri divinum Numen censent. Itaque videre Byzantii statis horis est, cibos apponi dictis animalibus: nec viles quosdam, aut mensarum analecta, sed orizam coctam, carnes assas recens, & hoc fine ex opsopolio emptas. quas & perticis longis imponere solent, & sic fugacibus aut vitabundis eorum dare. Quid, quod aves etiam captas redimunt, & aëri ac libertati deinde, per pietatem restituunt? Iam in re inanima, id est Charta, quas nugas edunt? Nefas eam abjici, aut calcari: si cubi vel fragmen vident, tollunt religiose, & parieti adfigunt, aut imponunt. Refert Augerius Busbequius, in legatione sua ad Soleimannum, cum ductores tutoresque viæ Genitzaros haberet, graviter aliquando apud se questos, quod famulitio ejus charta ad obscænos usus esset. Causa autem quam justa? quia *Coranus* ille in ea scriptus.

VI. Sed lubet levi oculo alia terrarum etiam, & in iis Superstitionem, lustrare: quæ discolor, sed ubique decolor, & candori ac veritati aliena comparet. Sunt in Orientis magno tractu, qui MALABARES appellantur, & à Calecutio, mare versus, & introrsum etiam colunt. Iis varii Dii, & simulacra eorum

eorum fœdo habitu, colore etiam fere in nigrum. Templa *Pagodes* vocant: ſacerdotes, *Brahmenes*. Iis tanta reverentia, ut & belli tempore mediis armis interveniant, ſola religione & nomine ſuo tuti Inſigne eorum, tria fila, quæ ab humero dextro in ſiniſtrum latus ligant. Nomen vetus eſt Indorum ſapientum: & quædam ex iis habent. Sunt enim Aſtrologiæ periti, ſed & Magiæ, ac prædictionibus plebi varie ſpem aut metum præbent. Finis earum, quæſticulus; ut in hoc genere ſolet, quem & ex ſacrificiis aucupantur: cum Diis ſuis cibos, ſed & nummos, offerri jubent: atque ipſi iis veſcuntur, aut utuntur. Sacra eorum & conventus fere cruenti. tela enim inter ſe ſpargunt, & qui iis occumbunt, migrare ad beatorum ſedes recta cenſentur. Animas immortales prædicant, ſed Pythagoræ ſomnio, in corpora alia tranſire.

VII. Sunt & SINITÆ, ſive SINENSES, ulteriore tractu: ii quoque in Deorum cultu, quos domeſticatim plures habent. quoſdam & tricipiti figura: an auditiuncula aliqua & adumbratione noſtræ Trinitatis, quando & D. Thomam, & Chriſtiana olim ſacra, in iis locis fuiſſe, conſtans traditio eſt? Sed deunculos iſtos adeo magni haud faciunt, ut ſi aliquid præter ſpem aut vota evenit, ab ipſis pœnas exigant, atque adeo flagris cæſos in publicum ſæpe abjiciant & exponant. Mox tamen pœnitentia recipiunt, iterumque (ô bellum ludum!) adorant, placant, ſupplicant, verbis, thure, mero. Solem tamen inter omnes præcipuo cultu & æſtimatione habent: atque huic extra ædes progreſſi ſub dio, de patera vinum, Græco &

Roma-

Romano more, libant. Sacerdotes, pro deorum numero, ipsi quoque frequentes. Sunt *Bonzii*, sunt & *Bonzia* fæminæ; & super utrosque *Tundi:* denique unus supremus omnium, *Zassó.* Hi Bonzii conventus suos & contubernia habent: ut Religiosi apud nos cœnobia: in regno quidem Iaponiæ ita crebra, ut una aliqua provincia supra D C C C recenseat: in quorum singulis haud minus sit triginta Bonziorum. Nomino Iaponiam. nam & ii ritus eosdem cum Sinitis & sacra habent, hauseruntque utrique à communi doctore *Xaca.* Eorum dogma, animas interire, eademque omnia à morte, quæ ante natalem: exitiabile Virtuti.

VIII. Iam in novo orbe & illa AMERICA quid dicam? spissæ & Cimmeriæ tenebræ: nisi quod Hispani leviter (sed adhuc leviter) dispulerunt, & lucem nostram intulerunt. In PERVVII regni finibus receptum, Solem colere: quod Ingæ reges pro firmamento aut insigni dominationis instituerunt, cum essent dii antea diversi. Illorum solenne, templa ubique Soli erigere, ampla, magnifica, auro laqueata, aut & strata. In iis castæ aliquot Virgines, quarum pudicitia devota: nec fas polluere, nisi ut luerent morte. Excusatur, si qua juravit à Sole compressam se, & ex eo uterum ferre. Pæne is ritus fuit, qui Vestalium Romæ: sed numerus prægrandior, & in uno aliquo templo ducentæ, aut plures. Alii etiam ministri & æditui, alibi ad millia triginta: idque tantum in templi unius cultum & usum. Sed earum munus, lanam & filum carpere, vestes texere, diis ornandis: sive & ad sacrorum ritum, quo solent vestes & hæc texta una cum ossibus

ossibus pecudum cremare, & mixtum cinerem, in altum spectantes, Soli jactare. Has virgines, *Mamaconas* vocabant: ipsa templa, aut & idola, *Guacas*. Sunt & alii sacerdotes, vestitu niveo insignes: qui Deos adeunt, salutant, fermocinantur. sed id cum hac cautione, ut terram despectent, & oculos versus eos non attollant. Imo quidam aut obligant sibi lumina, aut eruunt semel & evellunt: quod sanctius reverentiusque habetur. Sacrificia sunt pecudes ejus loci, sed homines crebro etiam, & infantes. Horum sanguine simulacra oblinunt: deinde exta inspiciunt, & è notis augurantur.

IX. In VICINIS ei regno LOCIS deorum alia portenta. Quidam tigres, leones, fera ejusmodi animalia colunt: alii feles, aut aves. Quidam (in provincia, quæ *Manta* dicitur) Smaragdum insignem gemmam adorant, & pro vero numine habent. Mos omnibus, herbas certas pro thure adolere & incendere; itemque captivos sacrificare, aut si desunt, è suis Oracula petunt, & capiunt: tam certa plerumque fide, ut Hispani tradant, nihil vel in eorum bellis, aut in suis civilibus evenisse, quod non prædictionibus fuerit vulgatum. Immortalitatem animi credunt, sed, ut videtur, cum ipso corpore, & quasi migrent: certe sepulchra laxiora, & magis apparata faciunt, quam ullas viventium domos. Sed & cum moriuntur, comites accipiunt, quasi ad ministerium aut solatium: atque inprimis carissimas uxorum. Eæ certant inter se & æmulantur, quæ cum mortuo viva (ita fit) desodiatur. Quod si insignior aliquis satrapa aut regulus obiit, turba est eorum, earumque, quæ commoriuntur.

Ar-

Argumentum, quod ad res lætas & geniales ire ſe putent, hoc eſt, quod potum & cibum affatim apponant; ſed & quotannis, velut parentalibus, per foramen ſuperne, de induſtria ſic factum, infundant. Choreas illic, & in aliis feſtis diebus honori deorum ducunt, bini & bini juncti in ſeriem, duobus præſultoribus, qui dant modos. Tenent autem ſic ſaltantes manu vas potorium (aſſidue enim bibunt) & altera interim penem, ut infuſa emittant.

X. Vltimi ſunto, MEXICANI, quos dividit anguſtior ille iſthmus. Vaſtum regnum, & olim innumerus populus, & dii pro modo. Nam omnium ferme rerum affectuumque eos habebant, ut Aquæ, Piſcium, Frumenti Fructuum, Amorum, Bellorum, & quidquid dici fingique tale poteſt. Ajunt ad duo millia Deorum culta ſolenniter in urbe *Themiſtitan*, quæ regni metropolis, fuiſſe. Templa iis magnifica, laxa, quadrata fere forma. Sacrificia cruenta, ex animato, & ex homine: atque adeo hominum ad quinquaginta, aut ſupra, millia uno anno immolabant. Dignum relatu eſt, quod Ferdinando Corteſio (immortalis gloriæ, ob quæſitum, ſubactumque hunc tractum) Corteſio, inquam, evenit. Populi quidam ibi, novitate facinorum ejus attoniti, legatos mittunt, qui ſic affantur. *Tria genera munerum ad te ferimus. Primo quinque homines. & ſi Deus quidem crudus es, & ſanguine placandus; cape iſtos, & veſcere. plures etiam dabimus. Sin bonus mitiſque es Deus; en tibi herbas & plumas, ad ſupplicandum. Si porro homo es; cape has aves & fructus, quos damus in tuum & tuorum uſum.* O Deus, qui cœpiſti has tenebras minuere, totas pelle, & ipſum te

verum novumque Deum cum novo imperio oſtende.

XI. Pleraſque Superſtitiones, quæ in partibus orbis ſunt, dixi: unam quæ in toto eſt, omiſi, IVDÆORVM. Ii enim ſparſi per Europam, Africam, Aſiam, quaqua verſus colunt: pertinax natio, & qui umbram pro luce, pro veritate imaginem tenuerunt, & tenent. Quam multa etiam priſcis illis ſuis, ſacriſque libris, vana, ſuperflua, inepta addiderunt? ad Thalmudem appello. Sed iſti, quod mirum, & ter mirum eſt, toties attriti vel exciſi potius, vivunt & vigent; & corpus illud gentis ſervant, atque adeo propagant. Legat, qui volet, ab Hieroſolymis captis, quotics à Principibus Romanis Græciſque pulſi vel cæſi, quoties à Chriſtianis etiam regibus ſint: mirabitur & vix credet, vel paucos ſupereſſe in ſemen. At illi, ut dixi, frequentes ſunt & florent. frequentes? Bellonium audi, fidum obſervatorem. *In omni imperio Turcico*, inquit, *vix opidum aut pagus eſt, in quo non plurimi Iudæi agant: atque ii fere variarum linguarum periti, quod magno uſui eſt exteris aut peregrinis.* Nec in illo tantum imperio, ſed in Oriente, in Septemtrione, apud Chriſtianos etiam agunt: & quanquam ſic diſtracti, unionem & puritatem gentis ſervant, à conjugiis alienigenarum decreto averſi. Quid Deus in iſtis ſtruat aut moliatur, neſcio: nulla quidem gens ab orbe condito, aut frequentiam, aut ſinceritatem ſuam ſervavit, opinor, præter iſtam.

CAP.

CAP. IV.

DE IMPIETATE.

Ejus matrem Superbiam, aut Ferociam, sæpe & Vitiorum cumulum, esse.

DEfectio altera *Impietas*, sive *Irreligio*, ἀσέβειαν Græcorum sic licet vertere. Grande, & ut sic dicam, malorum malum. cum homo à ratione, imo à natura abit, contemptor Numinis aut negator, quod illa asseruit, & hæc insevit. Eo venire solet, sive à superba quadam & rudi Ferocia; sive à Vitiorum magnitudine & cumulo, quæ animum manciparunt. Deo enim tum se subtrahit, & ne illum timeat, spernit: itemque præmia omnia futura, aut pœnas. Infelices hi tales! etiam in externis rebus successibusque: quia desertores sui Deus deserit, nec cadunt solum turpiter sæpe, sed ruunt. Quam fœdi etiam sunt? super omnes Superstitiosos: quia ut illi connivent ad supremum Numen, aut male vident; sic isti cæcutiunt, & nihil vident. Quis autem neget cæcitatem deteriorem lippitudine esse? Eam ego in paucis exemplis proponam: paucis, & idipsum timide. nec aliter quam in templis malos Genios solemus, ad fugiendum & abhorrendum.

I. Omitto veteres, apud quos veniam aliquam habuerit, in caligine errorum: apud Christianos qui potest? Et sunt tamen, qui non vita solum eam præferunt: sed impudenter lingua exprimunt. ut ille FREDERICVS II. Imperator, cui sæpe in ore: *Tres fuisse insignes impostores, qui genus humanum seduxerunt, Moysem, Christum, Mahumetem.* O impure, ô impie! te hoc dicere, quod gen-

tilium quidam olim, *Christum magum fuisse, & ex Ægyptiorum adytis angelorum potentium nomina habuisse?*

II. Mitior ALPHONSI X Hispaniæ regis, sed non melior vox aut sensus. qui solitus Providentiam identidem culpare, & dicere: *Si principio mundi ipse Deo adfuisset, multa melius ordinatiusque condenda fuisse.* Miselle, sapientia supra Deum es? lingua quo abis, mens quo abisti? Sed notabile, utrumque istum, & Fredericum & Alfonsum, illum imperio, hunc regno privatos, in publico odio & infamia obiisse. Plura non addo, nec vel calamum aut chartam relatione ipsa maculo.

CAP. V.

DE FATO.

Id considerandum, credendumque esse.

AT tu qui Deum & Religionem colis, etiam Fatum: id est Providentiam, decretumque divinum. *Quid enim aliud est Fatum* (dicet pro me Minutius Felix) *quam id quod de unoquoque nostrum fatus est Deus?* De unoquoque nostrum, sed & de rebus omnibus quæ sunt, fuerunt, erunt. Is enim, qui omnia fecit, dirigit eadem, movet, servat: καθάπερ ἡνίοχος ἀγαθὸς (verba Trismegisti) τὸ τῦ κόσμυ ἅρμα ἀσφαλιζόμενος καὶ ἀναδήσας εἰς ἑαυτὸν, μή πως ἀτάκτως φέροιτο: *tanquam Auriga peritus, currum hunc mundi firmans in se atque alligans, ne incomposite feratur.* Prorsus ita est, per causas medias, varie nexas, prima illa causa omnia temperat, suaviter, prudenter, utiliter: nec aliter est censendum. Hoc monitum variam utilitatem Principi dabit, à Deo se & regnum; à Deo bo-

na malaque externa esse: ideo nec in illis elate, nec in istis abjecte nimis agendum. Constantia ubique esto, & volens quædam obedientia decretis divinis. *Nam longe præstat* (ait Gregoras Nicephorus) *quietum ferri à ferente Fato, quam obnitendo velut materiam & alimentum ei prabere. Hoc enim tale est, ac si quis ignem metuens ades jam circumdantem, non extinguat eum, sed sarmentorum fasces aggerat, & oleum affundat: aut si quis furente Borea & tempestate, exigua fragilique cymba contra fluctus & per eos eluctari conetur.* Altera etiam utilitas, inquirere leviter & modeste in Fata, & videre quo vis illa supra, nostra hæc trahat: proque ea inclinatione, se & consilia adaptare. Magnus est fructus; & prudenti viro vix publica Fata conversioneisque obscuræ, ex signis quæ præeunt vel adhærent. Ruere aut vertere hunc statum vult? consilia prava, & homines tales erunt, qui ad gubernacula admovebuntur. Delatio, adulatio, vanitas locum habebunt: probitas, veritas, prudentia exsulabunt. Sed &, ut in cithara, concentus turbabitur: & obscura primum, mox palam discordia erit. Vult attollere? omnia alia. locus consiliis, locus honosque virtutibus, etiam artibus: denique si quid ægri in Republica, sanatur; si quid sani, fovetur. Vt qui libram tenet, in hanc aut illam lancem pondus adjici jubet, & inclinat: sic Deus. & fortunam temperat, sed manibus aut consiliis fere nostris. Atque hæc ita palam, ut vel hebes mens videat, si non prævideat: & dominum arbitrumque terrestrium rerum, ex eventis, illum è cœlo agnoscat. O quam mira, quam inopinata sæpe ab illa potentia! Nam & hoc gaudet atque amat, præter opinionem (non enim rationem) qua[illegible]

facere, & vel sic ostendere vim illam omnia gubernantem & moventem. Hæc universe: sed in Exemplis etiam distinctius videamus, & monita pro iis aptemus. Primum esto,

MON. I. *Regna & Reges à Deo dari.*

I. Quid clarius? quæ vis, gratia, aut commendatio AGATHOCLI regnum in Sicilia dederunt? Pater ei figulus pueritiam in luti sordibus, adolescentiam in impudicitiæ, juventam in libidinis egit. Ab omni parte infamis, odio civium & inopia, ad latrocinium compellitur. En gradus, quibus ad sceptrum veniatur! Sed mox miles, & dux è milite: id quoque cum infamia, quod defuncti *Damasconis*, cui successerat, uxorem stupro anteacognitam, sibi ceperat, & cum ea ingentes opes. His fretus, occupare imperium patriæ bis conatus, bis repellitur; denique in exilium agitur. Quid fit? jungit se Siculis, Syracusiorum hostibus, palam bello patriam petit, & obsidet: nihil efficit, cum Pœni in auxilium evocati strenue propugnarent. Vi desperata, ad fraudes se vertit, *Hamilcarem* Pœnorum ducem ad pacem invitat (ea species & honestus titulus fuit:) revera ad pactionem, ut cederet, & traderet sibi Syracusas. Ita factum regnat, cædes populi & Principum facit: & miro iterum fato, ipsis conciliatoribus sceptri Pœnis, bellum infert, & in Africam transfert. Præter spem varie victor, & præter spem quoque mox victus, deserto exercitu, liberis, amicis, pæne solus in Siciliam effugit. Servat tamen regnum, etsi in varia sorte: immoritur ei, sed ita ut pelli uxorem liberosque videret, & ab nepote id eripi, non diu fruituro. In his talibus

ubi

ubi ratio alia, quam ſumma illa Ratio eſt, Fatum nobis dicta?

II. Hæc in uno illo rege. quid in quattuor (ſeptem in univerſum fuere) ROMANORVM? Primus *Romulus*, & tertius *Tullus Hoſtilius*, uterque ex paſtore ad ſceptrum pervenit: quintus *Tarquinius Priſcus*, é peregrino & exſule: ſextus *Servius*, quod ipſum nomen præfert, è vernula & ſervo. Quid hæc aliud ſunt, quam

Sidus, & occulti miranda potentia fati?

III. Nam de C. MARIO minus mirum in populari electione, ſi ad ſumma pervenit ipſe popularis. Sed ex ima tamen plebe ac municipali, miles mox factus in caliga, tum Centurio, tum Tribunus: & in urbe etiam petere honores auſus, ſæpe repulſus, ſpretus, irrupit tandem in Curiam magis, quam pervenit. Ex illo tamen Mario tam humili, tam faſtidito, ille Marius emerſit qui Africam vicit, regem Iugurtham formidatum Romanis in triumphum duxit: & parum eſt: ille Marius, qui

———*Cimbros, & ſumma pericula rerum*
Excepit:

& trepidam non Italiam modo, ſed urbem defendit. Ille, qui poſt ſextum Conſulatum (rarum decus) carcerem & exſilium ſubivit: plenus tamen certuſque ſpei, quod olim juveni in agro apricanti, Aquila ſeptem pullos in ſinum jeciſſet, toties iterandi ſcilicet ſummi imperii ſignum. Nec fefellit eventus. Rediit, hoſtes vicit, urbem & Conſulatum ſeptimo inivit, & in eo exſpiravit. Quidlibet ſperandi & timendi, cum Fata volunt, clarum exemplum.

IV. Nec minus in MASANISSA (*Ma-*

rius enim me in Africam revocat.) qui mortuo patre Gala, patruo succedente, & mox illo quoque mortuo, per fraudem exutus regno & privatus, arma sumpsit, ac denique victoriæ & illius compos fuit. Sed non diu ea gavisus, & hoc fruitus, à *Syphace* rege bellum excepit: qui justo prælio eum fudit. In montem Balbum confugerat, sed illinc quoque *Bocchar* Præfectus regius eum pepulit, ad tantam paucitatem redactum, ut vix quattuor equitibus comitatus effugerit. Ventum erat ad flumen, nec vadari poterat: quid facis Masanissa, & ruum Fatum? metu urgente in id se conjicit, & duobus comitum gurgite abreptis, ipse cum duobus aliis inter virgulta ulteriora delituit. Fama tamen sparsa submersi, populares (ut quisque in eum affectus) erexit, aut terruit: cum ille vulnus (nam & id acceperat) in spelunca avia curans, latrocinio duorum equitum per dies aliquot vixit. Mox ubi equi patiens fuit, audacia ingenti pergit ire ad regnum recuperandũ: quibus præsidiis? haud plus quadraginta equitibus, qui in via se addiderant: auctisque paullatim ad VI millia peditum, IIII equitum, copiis, paternum totum regnum recepit. Sed nondum finis fatalis dispositionis. iterum pellitur, victus à *Vermina Syphacis* filio, quem rex in eum miserat. Ibi omnibus opibus, sed non spe amissa, cum LXX equitibus effugit ad Garamantum terram: hæsitque vagans aut latitans, donec C. Lælius à Scipione missus cum classe appulisset. Iunxit se, & magnum nomen, etsi exiguas vires attulit; peritia tamen militiæ & locorum, aliquod ad victoriam momentum. Quæ mox secuta victi Carthaginienses & Syphax. ille periit,

periit, & regnum ejus Scipio totum Masaniſſæ donat, finibus etiam auctis. Quid deinde? nec ſic fideliter Fortuna ei ridet. in ipſo aditu jactatur, ſed Veneris inſidiis, non vi Martis. Erat *Sophonisba*, Syphacis antea uxor, mulier inſigni facie, facundia, & aſtu. Hæc regiam ingredienti occurrit, dejecta, mœſta, ſed quod deceret: & ſtatim Numidam in amorem ſui rapit. Iubet igitur bono animo eſſe, dextram & mox corpus jungit: ſed petenti antea jurat, *Nemini ſe traditurum eam Romano.* In his erat, cum Lælius ſupervenit, & Sophonisbam dedi poſtulat: fluctuante Maſaniſſa, in vehementiſſimi amoris æſtibus, illam deſereret, an amicitiam Romanam. Sed ratio & utilitas affectum vicit: illa vita abit, iſte ad Romanos redit, & adhæret, per eos regnum ſtabilit, auget, quod ad poſteros etiam tranſmiſit.

V. Inſerit ſe his exemplis & fœmina. Erat *Leontii* cujuſdam Athenienſis philoſophi filia, ATHENAIS nomine, multo ingenii corporiſque lepore, aut Venere. Pater occulto aliquo de fortuna ejus præſagio, omnes opes moriturus duobus filiis reliquerat; huic ſolos centum aureos, cum elogio, *Suffecturam ei fortunam ſuam.* Igitur cum fratribus litigat, ut injuria affecta. ſed infirmior ſexus aliam etiam accipit, & pulſa ab iis Conſtantinopolim venit, ut viam futuræ magnitudini aperiret. Inſinuat ſe, & commendat cauſſam *Pulcheriæ* Imperatoris ſorori: cui ſtatim ita placuit, ut percontata, ecquid virgo eſſet? in aulam acceperit, ſed baptiſmo, rudem ad id Chriſtianæ religionis, prius abluram. Nomen ejus in EVDOCIAM mutat: ac ſic denique amat, ut fratri *Theodoſio*,

apud quem omnia poterat, conjugem desponderet. Hem, ascensus! sed ecce, & dejectio. nam diu felix eo conjugio, amata & amans, in suspicionem probri incidit, & contubernio excidit, hac causa. Imperator insigne, & prægrande pomum dono acceperat: quod porro uxori suæ blandiens transmisit. Accepit illa, & idem mox *Paullino*, facundo & erudito viro, ideoque eruditæ fœminæ caro, nihil sequius cogitans dedit. Quod ille, ignarus unde esset, iterum Imperatori, ut regium aliquod munus offert. Mirari ille, & primum ambigere; mox agnoscere, & suspicari atque ita propere ad uxorem veniens, callide pomum ab ea repetit, antea donatum. Hæc totius facti ignara, temere juveniliter asserit, sese edisse: iterumque rogata dicit, atque adeo jurat Imperator serio tum offensus, & mendacii arguens, pomum profert: nec satis. de amore occulto & improbo suspicatus, Paullinum occidit, illam abdicat, & relegat. O uterque amans, vestri misereor! etsi hæc quidem casum fortiter tulit: & ivit Hierosolyma, & pie casteque vivens ibi moritur, sed præmortuo marito.

VI. Multa hæc in historia veteri: nostri ævi unum addam. PHILIPPVS II. Hispaniarum rex, quid nisi fato in illud Lusitaniæ etiam venit? Quod ita fundatum firmumque in copia successorum videbatur, ut locus non esset aut rima vel improbæ externæ spei. Ecce *Emanuel* XIIII, Lusitaniæ rex tres uxores duxerat, & ex omnibus liberos tulerat. primam, *Isabellam*, maximam natu filiarum *Ferdinandi* & *Isabellæ* Hispaniæ regum. Proles ex ea nata *Michael*: qui si vixisset, certus heres omnium istorum regnorum erat, quæ nunc

tunc magnus Hiſpaniarum rex tenet. Obiit puer, & ipſa mater ejus à partione. Ergo alteram tunc filiam *Mariam*, quæ tertia erat eiſdem Ferdinando & Iſabellæ, nuptiis jungit: nam *Ioanna* ſecunda, tradita *Philippo* Auſtriaco fuit, è quo conjugio Hiſpaniæ iſti reges. Emanuel igitur ex *Maria* numeroſam ſane prolem gignit, ſex maſculos, duas filias: denique è tertiis etiam nuptiis, quas cum *Leonora* Philippi Auſtrii filia coivit, duos liberos, filium filiamque. Obſerva, te obſecro an non hæc fundata domus, in tot fulcris, ut ſic dicam, regni? Iam ad liberos iſtorum veni, quanta ſeries? *viginti duo* erant, qui Philippum regem anteibant, & ſucceſſione legitime arcebant: & tamen quo Fata vocabant, venit & ſucceſſit. Præmortui omnes illi ſunt, quid? niſi ut unum facerent Hiſpaniæ totius caput. Magnus favor Numinis, nec ſemel in hac gente (Auſtriam dico) ſe oſtendit: quæ per hæreditates & adventitia incrementa fere crevit.

MON. II. *Regna à Deo & reges tolli.*

I. Vis Illuſtre exemplum? CYRVS erit qui per annos triginta, in magna gloria rex Perſarum, finitimis, deinde longinquis, ſubactis, longius manus etiam ad Scythas porrexit. Venit cum magno & victore exercitu. ô dedecus! à fœmina vincendus. *Thamyris* ea erat, quæ genti præerat, & filium ad fines regni repulſurum vim externam miſerat: ſed victus eſt, & inſidiis à Cyro circumventus. Ergo ipſa molem regni ultimam excivit, & dat ſe animoſe obviam, atque iiſdem fraudibus circumventum & clauſum, ipſum copiaſque cecidit. Ducenta Perſarum millia

er

erant : ingens clades : adde ludibrium. caput mortuo resecat, & in utrem sanguine plenum mersо exprobrat : *Satia te sanguine, quo expleri nequisti.* Regnum longa mole fundatum, ubi es ? rex tot annos felix & victor, ubi es ? quo Fata & ordo rerum miserunt, à summis ad ima decidisti

II. Iam POLYCRATES, rex Samiorum, non fortunati, sed Fortunæ nomen videbatur. Nihil ei in vita adversum: ante vota, supra vota, omnia aderant : id est, priusquam vellet,& plusquam vellet. Cœlum,terra,mare favebant, aut serviebant : & res in exemplo raro dixit : Anulum in mare abjecit.quasi Nemesi placandæ : quid fit ? in pisce mox inventum recepit. At ultima dissident. & *Oroetes* Darii regis satrapa victum, captum,morte, nec ea communi (non dicam regia) affecit : sed in cruce alta suspensum, mirabile & miserabile orbi spectaculum,subjecit,O vere Deum, qui inopinate mutat !

III Et in VALERIANO etiam Imperatore Romanorum, id est orbis pæne terræ, quam simile ludibrium ! Ille post quindecim regni annos in ignobilem servitutem, & audientium aures gravaturam, vi Fati incidit. Bellum, magnis viribus, *Sapori* Persarum regi fecit : sed eo fine,ut victus & vivus in manus hostium veniret Imperator. Barbaro fastu victoria usi sunt. siquidem Sapor, ut catenatum mancipium circumduxit, & quoties equum conscendere, non manu ejus ; sed inclinati dorso, adjutus innixusque est. Quis hominum sic subito dejicere & calcare Principem rerum potuit, præter divinum supremumque decretum ?

IV. Affidet, quod BAIASITES PRIMVS,

MVS, quem *Gilderun Chan* à fulmine Turcæ dicunt, magnus animo, & rebus Imperator fuit. Atque is varie, & per decem amplius annos victor, magno illo prælio cum *Temire Chano*, quem *Temir-lancum* à claudicatione item vocant, conflixit. Vtrimque ingentes copiæ. robora virorum & militiæ usus à Turcis; Fatum aliunde stetit. Nam & auxiliares copiæ Tatarorum in ipsa pugna deseruerunt Baiasitem, transitione ad hostem facta: idem milites, è regione Germiani & Mentesii. Solus se non deseruit, cum immoto Prætoriano agmine, Baiasites: & murus illic belli. Sed vis ac multitudo perrupit, ipse captus, filius ejus *Mustaphas* cæsus, & quidem felicius. Nam pater ad victorem Temirem perductus, honeste primum exceptus est: cum & obviam pedes extra tentorium iviſſet illi, in equo adventanti. Cum descendisset: uterque pro more gentis, humi in tapete consedit, atque ibi Temir (operæ pretium visum: fide Annalium Turcicorum verba dare) *O Chan*, inquit, *magnas uterque Deo gratias debemus: ego, quod claudus ille ab ipsis India finibus ad mœnia Sivasta imperium extenderim; tu, quod a Sivasta, ad ipsos Pannoniæ fines. Orbem terræ inter nos partiti pene sumus. Debemus igitur gratias, atque ego reddidi, & reddam: tu vero parum fortasse memori grataque mente fuisti, & ideo hæc calamitas intervenit. Sed age mi Chan, si ego in tua sic sim potestate, quid ageres? dic libere & veraciter.* Ibi ajunt Bajasitem, qui feroci & elato animo erat, subjecisse: *Equidem ve, si numen victoriam adnuisset, in ferream caveam inclusum circumduxissem, spectaculo & ostentui cunctis.* Temir eo audito, sententia hac in ipsum est usus, & sic inclusit. Miser triennium fere

ita

ita vixit: & cum desperata liberatione audisset in Tartaros se abducendum, caput validis iteratisque ictibus caveæ ferreæ incussit, & indignantem animam sic emisit. Multi & pulchri ludi in hoc Mundi theatro: sed tragœdiam belliorem raro, aut nec legimus.

V. Nisi lubet & ad Sacros apices venire, & videre quomodo nec iis vis ista parcat. CAROLVS CARAFFA à Paulo IV Pontifice designatus Cardinalis fuit: ejus frater IOANNES Montorii Comes, & Dux Paliani factus. Omnes isti apud Pontificem, quæ vellent, poterant: & plus quam æquum decorumque erat, volebant. Mansit aura secunda, quamdiu sidus illud luxit: post ejus occasum, *Pius Quartus* in Pontificatum assumptus, idque opera & gratia (notabile est) *Caraffarum* maxime. Sed iste inter primas fere publicas actiones habuit, Caraffas evertere: fecitque initium VII Idus Iunii, ipso die, quo *Carolus* pilei honore donatus fuerat, in carcerem eo conjecto. Additus Dux Paliani, frater; Comes Allifanus, aliique propinqui eorum aut clientes. Novem menses in arce Sancti Angeli habiti, non nisi crimina & mortes audierunt: & hanc denique sententia Pontificia subierunt. Cardinalis nocte, carnificis manu strangulatus: Dux capite truncatus, una cum Allisano Comite; & cadavera in publicum spectaculum exposita. Quis sensus & occulta vox, tibi Roma tunc fuit? cum multi Pontificis severitatem, & ingratitudinem, accusarent: sapientiores, incerta rerum humanarum, sub illustribus exemplis, agnoscerent; & vilium reorum pœna atque ignominia periisse, qui dignitate & opibus culmina paullo ante fuerant rei Romanæ.

MON.

MON. III. *Et cauſſas quaſdem medias, ſed inopinatas, his intervenire.*

I. Adſtruit & aſſerit ſe ubique Providentia : ſed apertius, cum cauſſæ quædam mediæ ſubitæ, aut inſolitæ interveniunt, & licet dicere, Quis exſpectaſſet? In DIONIS rebus hoc elucet, cum Syracuſas liberatum iret à tyrannide Dionyſii, gravi & famoſa. Erat tum forte in Italia Dionyſius, & res alias agebat : id quod Dioni (fato ſic diſponente) commode & feliciter evenit. Nam cum ipſe in Siciliam, exiguis copiis, animo quam prudentia majore, appuliſſet : *Timocrates*, primus amicorum Dionyſii, & qui vicem ejus regebat, ſtatim hominem certum cum litteris ad Dionyſium ablegat, qui Dionis adventum, & res in Sicilia motas nuntiaret. Summa erat, omnia relinqueret, rediret, niſi à ſuis vellet relinqui. Homo feliciter fretum trajicit, *Cauloniam* terra tendit, ubi Dionyſius tunc ſecure agebat. In via forte notus occurrit, qui recens victimam immolaverat, & partem ejus amico communicat & donat. Accipit, in vidulum lateralem imponit, ubi & Timocratis epiſtola erat. Pergit interea ſtrenue, & noctem itineri cum adſumpſiſſet, jam feſſus, neglectim abjicit ſe in humum, & componit leviter dormiturus. Haud procul à ſilva erat : è qua ecce lupus egreditur, & odore carnis ſtimulatus accedit, & vidulum à latere abripit cum ipſa carne. Paullo poſt homo expergiſcitur, vidulum deſiderat, & circa quærit : fruſtra. itaque metuens offenſæ aut pœnæ, non ſuſtinet ad Dionyſium ire, & alio divertit. Hoc caſu, tardius quam opus erat, & aliis literis, Dionyſius

sius cognoscit quid ageretur. Subvenire vult, non potest : à sceptro ad ferulam redigitur. à quo ? Deo , Deo , qui inopinatum illud interjecit.

II. Quid in M. BRVTO , & campis Philippicis ? manu providentiam tango. Legiones utrimque , & instructæ copiæ : egregii duces. concurritur : vincit cornu dextero Brutus, & oppositum *Octavianum* pellit , atque adeo castra ejus capit : & quam pæne ipsum ? Plena & certa victoria videbatur : sed quam Cassius mala sorte pervertit. Nam ipse ab *Antonio* pulsus in suo cornu, sed fuga & damno leviore : & facilis instauratio , si de Bruto sciviſſet, aut speraſſet. At campus, qui pulvere stabat, impediit prospectum : & triste, sed falsum, ei augurium in animo, victum etiam Brutum esse. Tamen adhuc dubius, substitit in colle quodam , & L. Titinnium, ex fidis amicis , mittit ad exploran dum. Ille in Bruti milites statim incidit, victores &, ut fit, palantes. De Cassio, *Quam salve ?* quærunt, audiunt , & læti Titinnium circumfundunt,& una ad Cassium, animaturi eum tendunt. Qui cum videt , & recta ad se venire, hostes arbitratus , & amicum suum captum : *Quid ultra moramur* ? inquit: *spes, vita, dedecus abeant :* & simul cervices suas liberto præbuit incidendas. Vix factum, Titinnius supervenit; & casum miseratus, sibi iratus, quasi mora in causſa fuisset) idem genus fati sponte sumpsit. Hæc res & Brutum perdidit : qui in Cassii anima, suum animum amisit.

III. Multa possim : unum ex historia vetere , & de inclyto illo ANNIBALE inter omnis ævi duces. Iure hoc elogium vindicat, fat : nec fuit aut erit, qui militari æstu aut peritia

ritia virum æquabit, non dicam ſuperabit. Is in Italia dominabatur, poſt Cannas victor: & quid niſi Roma reſtabat? Frœnum fati cohibuit, ne ſtatim iret: idem conſilia ejus alia, conſulta licet & firma, evertit. Fœdus cum *Philippo* tunc Macedonum rege percuſſerat, & ut is in ſocietatem belli, aut potius victoriæ, veniret: legibus iis, ut Italia quidem Annibalis & Carthaginenſium eſſet: Græcia Philippi, Punicis mox armis ſubjuganda. In hanc rem firmandam, Xenophanes legatus à Philippo mittitur, navigat, legit oram Italiæ. juxta Tarentum in claſſem Romanam incidit, capitur: & *Quis, quo, quare,* rogatur. Ille Græculus, callido mendacio ſe expedit; & ait à Philippo rege ad Senatum Romanum mitti, ut fœdus in Annibalem & Pœnos jungat. Romani, & eorum Dux Valerius Lævinus, lætari, ovare: & cœlitus tam opportunum auxilium, à potenti rege, in rebus arctis, miſſum opinari. Itaque honore honeſtant, proſequuntur, & in tutum Italiæ litus exponunt. Expoſitus ille recta ad Annibalem tendit, & mandata dat, accipit: denique de tota re peragit & definit. Nihil ſupererat, niſi ut ipſe ad Philippum, Philippus in Italiam veniret: & funus res Romanæ eſſent. Deo aliter viſum, vigilat: & in reditu eadem navis in Romanam claſſem incidit, ſed cui Q. Fulvius præeſſet. Ille prioris doli & hominum ignarus, quærit ſolita: & Xenophanes ſemel mentiendi felix, eodem applicat, *A Senatu venire, ad regem ſuum ire.* Hæc vultu ac voce conſtans: jamque perſuaſerat, cum ecce vident inter comites, quoſdam Punico habitu: & *Qui iſti?* clamat Fulvius: *à Græcia non ſunt.* Turban-

tur, fatentur, in vincula dantur, Romam mittuntur : omnia consilia & pacta detecta, Roma servata. Servare enim eam fuit, vel in tempus cœpta impedire, & donec misera respirasset. I nunc, & quis Epicurus hic Providentiam neget?

IV. Iterum idem in EODEM. Rebus jam, sua culpa & mora, dubiis, & Romanis animo ac viribus auctis: ut suas pariter firmaret, fratrem *Asdrubalem* ex Hispania evocaverat, cum novis copiis, & valido exercitu. Iam Alpes transierat, jam adventabat: quis non actum de re Romana censuisset, quæ ægre vel uni Annibali resistebat? Iunge istum veteranum ducem, tot subsidia: ad exsequias tuas Roma imus. Vide rem levem, sed à Deo, quæ turbat. Nesciebat etiam Annibal fratrem in Italiam venisse, & in extrema Apulia confidebat: cui obviam ire, ratio alioqui & consilium erat. Miserat autem Asdrubal, præmiis inductos, quattuor Gallos equites, duos Numidas, qui omnia Annibali significarent: sed ii cum totam fere Italiam tuto emensi ad Tarentum venissent, ibi à vagis Romanis pabulatoribus excipiuntur, Annibali jam vicini. Deducuntur ad Consulem *Claudium Neronem*, castra opposita Annibali illic habentem: fatentur, litteras tradunt, per interpretem explicantur. Ibi cognitum, Asdrubalem in Vmbriam venire in animo habere, ac fratri ibi occursuro jungi. Consul statim, magno animo facinus ausus (ut in magno periculo) validissimam partem copiarum clam è castris subducit: lectos omnes, sex millia peditum, mille equites: & dies noctesque non intermisso itinere, occultus ad *Livium Salinatorem* (is alter Consul oppositus

Asdru-

Asdrubali erat venit Ita statim duplicatis viribus cum Asdrubale pugnatum : cujus victi & cæsi caput Nero secum eadem celeritate in castra refert : ac postero die ante stationes hostium projecit. duobus etiam captivis dimissis, qui rem omnem ordine nuntiarent. Tum denique perculsus, imo desperatus Annibal, vocem hanc è pectore emisit : *Agnosco fortunam Carthaginis.* Bene, bene. Tu nitere, & omnia fac : vincens non vinces, prudentia infra fortunam erit, & Nemesis Carthaginem tuam premet.

MON. IV. *Regna à Deo & Reges temperari.*

I. Breve monitum, sed magni sensus & usus : videre quomodo Deus disponat & cohibeat, hos ne crescant, hos ne cadant : & velut in æquilibrio res suspendat. Hoc Nicephori Gregoræ verbis dicendum est : *Mirari mihi subit*, inquit, *imperveſtigabilem Dei sapientiam, qui plane contraria uno fine consuſit. Nam cum duas adversarias potestates inter se committere statuit, nec alteram alteri subjicere : aut ingenio & virtute prastantes utrique parti moderatores praficit, ut alter alterius consilia & conatus evertat, & utrimque subditorum libertati consulatur ; aut utrosque hebetes & imbelles deligit, ut neuter alterum tentare, & septa (quod ajunt) transilire audeat, vetereſque regnorum limites convellere.* Dici prudentius nihil potuit : & Providentiæ hanc dispositionem quot exempla adfirmant ? non insisto, & vetera omitto : sed nuper *Carolus* V nobis, *Franciscus* I Gallis, *Soleimannus* Turcis imperitabant : quivis eorum dignus orbis terræ imperio, & habuissent, aut promovissent : nisi concursus ille fuisset, & alius alium interpellasset. In parte altera

exempla, quæ verecundia prohibitus non dicam.

MON. V. *Clarißime Fata in Prædictionibus elucere.*

I. At nulla res fatum clarius certiuſque, quam Vaticinia, aut Prodigia afferant. quæ diu ante, cauſſis notiſque nullis apparentibus, cum eventa deſignent: quid niſi & hæc definita, & à Deo eſſe clamant? Daniel ille VATES, & SIBYLLÆ, multis ante ſæculis multa & magna prædixerunt: unde, & quomodo, niſi quia in Providentiæ libro hæc deſcripta? & Deus revelaverat. Nam ita amat Numinis illa benignitas, per *Somnia*, per *Signa*, per *Spectra*, & *Vaticinia* res futuras oſtendere: divinitati ſuæ adſtruendæ, nobis inſtruendis aut præparándis. Latus lætuſque campus eſt, placet ingredi, & leviter luſtrare? fiat. Ac primo de SOMNIIS, nobile eſt quod ASTYAGI ultimo Medorum regi factum. Vidit per quietem, ex natura filiæ, quam unicam habebat, vitem enaſci, & ſic mox diffundi, ut totam Aſiam palmite ſuo obumbraret. Conſulti vates ajunt, *Naſciturum ex filia, qui Aſia regnum occupet, ſuo eum nudet.* Territus hac denunciatione, & ut fatum averteret (miſer, quid operam ludis?) jamprimum filiam ſuam extero, & obſcuro tunc viro, *Cambyſi* deſpondet. deinde eamdem partui vicinam ad ſe traducit, & ut quod natum eſſet ſe teſte necaretur. Ergo infans *Harpago* traditur occidendus, notæ fidei, & cui arcana illius regis jamdiu innixa. At ille veritus, ne ſi mortuo Aſtyage imperium ad filiam veniret (nec enim virilis ei ſexus liberi) pœnam obſequii lueret: non necat, ſed paſtori regii pecoris tradit exponen-

ponendum. Forte & uxor hujus pepererat. quæ re audita, ſummo rogat opere maritum, puerum ad ſe deferri,& oculis ſaltem libari. Maritus indulget, it in ſilvam ubi reliquerat: repperit canem fœminam,quæ mammas præbebat, & una alites feraſque abigebat. Tactus miraculo, & vel à cane doctus miſerari, tollit puerum, uxori defert; quæ videt, amat, alit. & creſcit in virum,in regem: qui Aſtyagem vicit, ſceptrum ad Perſas tranſtulit.

II. Sed & ANTIGONI ſomnium mirabile, ſuper *Mithridate*. Iſte è Perſarum magis oriundus, erat in comitatu Antigoni Macedonum regis, Perſide ſcilicet devicta, & fortuna ſua cum publica inclinata. Viſus videre noctu Antigonus, ſementem auream in magno campo ſe facere, eam ſurgere, adoleſcere & matureſcere: ſed mox omnia demeſſa item videre, & culmos ſpicaſque jacere inanes. Vocem adhæc audire, *Mithridatem in Pontum Euxinum fugere, auream meſſem ſecum aſportantem.* Non obſcurum ſomnium, aut ſignificatio. itaque rex, ubi evigilaſſet, exterritus tollere ſtatim Mithridatem ſtatuit, & cum filio *Demetrio* communicat, fidem ſilentii iurejurando ſtipulatus. Erat familiaris, in pari ætate,Mithridati Demetrius: & forte iſte ſe obtulit, à recenti indicio. Miſeratur adoleſcens, & adjutum velit,ſed religione juramenti cohibetur. Quid facit? apprehenſum ſeducit ab aliis, & nihil effatus, haſta in terræ pulvere ſcribit: FVGE MITHRIDATES. Quod ille arripit, & verbis iſtis, & vultu ipſo Demetrii monitus, in Cappadociam clam aufugit, & regnum mox potens & inclytum Ponti condidit: quod ſte-

tit in octavam ab eo ſtirpem, alterum illum *Mithridatem* Romana potentia vix everſum.

III. Aſſidet iſtis, & primo utique, ſomnium quod ERTVCVLES pater *Oſmanis*, à quo potentes iſti Aſiatici *Oſmanidæ*, vidit: ſed vidit de die, cum poſt cibum ſumptum meridiaretur. Experrectus igitur, & imagine ea confuſus, primo corpus aquis abluit, & ſe purgat, uti religio gentis ejus habet. tum ad *Edebalem*, virum inter ipſos ſapientem & ſanctum, venit atque infit: *Somniavi vir venerabilis* (Annalium Turcicorum verba pono) *ſplendorem Lunæ è ſinu tuo prodire, eumque in meum deinde ſinum pervenire. Eo cum delatus eſſet, ex meo umbilico enaſci arborem, quæ regiones varias, montes & valles inumbraret. Ad ipſas autem radices arboris, aquas emanaſſe, quibus vineæ & horti rigarentur: atque ibi ſomnium me ſomnuſque deſeruit.* Edebales audito, aliquamdiu ſecum reputans, effatur: *Naſcetur tibi filius, vir bone, cui nomen erit Oſman. Is multa bella geret, victoriam & famam pariet, ac poſteri tui Principes Regeſq; terrarum erunt. Mea autem filia Oſmani nubet: atque is ſplendor eſt: qui è ſinu meo prodivit, & in tuo coïvit; ex utroque autem arbor.* Quam mira, & vera prædictio! ſed & de *Luna* notabile, quam ſcimus inter ſigna prima eſſe Turcicæ gentis.

IV. Iam ad SIGNA tranſeo: quæ *Magna* aut *Parva*, ſed certa pariter ſe oſtenderunt. TIMOLEONTI Corinthio, cum in Siciliam, ad pellendum tyrannum, exigua manu iret: fax ei in mari, totam noctem, naviganti præluxit. Amplius, Delphos paullo ante profectus, ut Appollini ſacra & vota faceret: è donis ſuſpenſis vittam, in caput ſuum deciduam, ita excepit, ut coronæ aut diadema-

dematis, ritu cingeretur. atque erat ea vitta victoriolis & corollis intexta : prorsus ut à Deo coronari, & victor pronunciari videretur. Quid, quod eidem ante pugnam cum *Icete* contigit? Contentio honesta inter Centuriones & manipulos de ordine erat, & præire omnes volebant : cum ille, liti dirimendæ, sortem definire jubet, & anulos Centurionum in eam poscit. Conjiciuntur in sinum vestis, commiscentur : qui primus educitur, is trophæum pro insigni habebat insculptum. Aucti omnes ab omine animis, in hostem alacriter eunt, cædunt, vincunt.

V. MARCIANO Thraci, plebeio genere, & mox Imperatori, plura hæc potentiæ Signa evenerunt. Ad militiam primam eunti, & ut nomen daret, cadaver hominis occisi in via offertur : ad quod substitit, & miseratione tactus in eo est ut sepeliat, & terra tegat. Dum facit, deprehenditur, accusatur ut homicida, & Philippopolim abducitur. Iam pœna imminebat insonti : cum verus homicida casu supervenit, & agnoscitur : ipse liber ad vicinos numeros tendit. quibus inscribitur, & (pulchrum omen!) in locum defuncti militis, *Augusti*. Et jam cum legionibus in expeditionem ibat : cum morbus eum invasit, & in Lycia substitit, hospitio apud duos fratres exceptus, *Iulium* & *Tatianum*. Cum meliuscule ei esset, recreandi caussa, tres simul venatum eunt : & fatigati decumbunt, & obdormiunt. Æstus solis erat, & ipse meridies : ibi aquila, pansis alis, leviterque corpus librans, super Marcianum se suspendit, & umbram fecit. Tatianus experrectus id videt, ac fratrem excitat, & ostendit. Vterque mirabundus haud vane augurantur,

avem regiam regnum ei portendere: & Marciano futuram ſortem gratulati, ducentos etiam aureos in viaticum donant, unum hoc apprecati: ut memor gratuſque eſſet, cum ad Imperium veniſſet. Idem hoc prodigium iterum ei ſic factum. In Africam, ſub *Aſpare* copiarum duce, profectus eſt: atque ibi pugna cum *Ganzerico* rege parum proſpera, capitur aſſervaturque. Cum pluribus ſub divo recumbit, calido item ſole: ecce aquilam quæ advolat, Marciano ſuperſiſtit, & incoram omnibus umbraculum ei ſedulo præbet. Vidit ipſe Ganzericus, & miratur, & vocat: ac liberum hac lege amittit, ut Imperator pacem cum Vandalis colat. Nec diu poſt, mortuo *Theodoſio*, *Pulcheria* ejus ſoror Principem hunc, & ſibi maritum, deſtinat. ſed maritum ſermonis cauſſa: ſtipulaturque ut nomine contentus, cætero fructu corporis ſui abſtineat: quod caſtum pia virgo Deo conſecraſſet. Nunquid veracia, & palam à Deo hæc ſigna.

VI. Atque eadem: ſed triſtioris fortunæ nuntia, in Hiſpania apparuerunt, RODERICO ultimo Gothorum rege. Palatium Toleti erat, ſed clauſum & validis vectibus ferroque munitum. Fama tenebat, reſeratum id excidio Hiſpaniæ futurum: quod Rodericus ridere, & theſauros occuli ratus, ſeras perfringendas curavit. Theſauri nulli, cæterum arca reperta, & in ea linteum: in quo inſolentes hominum facies veſteſque depictæ, atque ipſi militari habitu atque impetu graſſantes. Verba Latina inſcripta, *A tali ea gente exitium Hiſpaniam manere.* Quid plura? fides factis facta: *Iulianus* Comes, cujus filiam rex ſtupraverat, ex Africa hoſtes indu-

inducit, regem occidit, patriam perdit.

VII. Sunt & *Parva* magnarum ſæpe rerum ſigna. Noſtro ævo, cum in locum *Paulli* IV Pontifex creandus eſſet, & in conclave purpurati patres veniſſent: en ſuper IOANNIS ANGELI Cardinalis Medicæi, qui poſt PIVS IV nomen habuit, columba aliquamdiu circumvolitans, cellam conſedit: nec aliter omnes interpretati ſunt, quam velut à Numine miſſam, Pontificem hunc oſtendere deſignandum.

VIII. In tranſlatione Luſitanici ſceptri ad PHILIPPVM Hiſpaniarum regem, notatum à curioſis eſt, *Sebaſtianum* regem Luſitaniæ, cum in Africam magna mole moveret, & pecuniæ inopia eſſet, edicto permiſiſſe & aditum dediſſe in Luſitaniam *Regalibus Caſtellanis*: quod genus monetæ antea ibi ſpretum. Item, in ipſo apparatu & cultu nobilium, ſub diſceſſum omnes ſubito variaſſe, & ad Hiſpanicum tranſiſſe. Clariora ſunt, quam ut interpretatione illuſtrentur.

IX. At vero SPECTRA etiam ſæpe & Genii, varia ſpecie, prædicunt. Vt ille, qui DIONI SYRACVSIO apparuit, poſtquam patriam magna ſua gloria à tyrannide liberaſſet. Domi ſedebat, & clara luce habitu Furiæ mulier ſe obtulit, grandi ſtatura, horrenda fæditate. Ea domum ſcopis cœpit verrere, nihil aliter prolocuta: & territo Dione, cum familiares advocaſſet, ſpectrum abſceſſit. Sed non noxa, quam ſignabat. nam filius ejus grandior, incertum an per inſaniam ſubitam, an iram, è ſumma domo præcipitem ſe jecit, & fæde occidit. Sed & ipſum Dionem mox inſidiatores domi interfecerunt, uxore & ſorore ejus in carcerem abductis.

Quid ? non egregie domus hæc versa, si non eversa fuit, monstro significatum ?

X. M. BRVTO Dionis æmulo, simile etiam spectrum oblatum. Parabat trajicere ex Asia exercitum in Europam, & funestos illos Philippos, ubi mox certatum. Nox alta erat, Luna lucens, & Brutus aliquid serium animo volvebat, aut, ut alii, lucubrabatur : cum ecce sonus strepitusque ad cubiculi januam, & ingreditur vasta forma Æthiops, sævo & terrente aspectu. atque is silentio ante Brutum constitit. Qui animo & ore constans, interrogat : *Quis hominum deorumque es? qua res huc egit ?* Responsum rettulit : *Malus tuus Genius sum, in campis Philippicis me videbis.* Iterum animose Brutus : *Videbo.* Disparuit. sed ut dixerat, in ipsis illis campis comparuit, nocte quæ pugnam ultimam anteceſſit : cum à bono Genio Brutus desertus, malo succubuit, atque adeo ipse occubuit, & Romana cum eo Libertas.

XI. Compar istis, quod patrum ævo LVDOVICO Hungariæ regi accidit : cui bellum *Soleimannus* Turcarum princeps parabat, atque ipse pariter se accingebat. Prandebat in arce Budæ, foribus tunc regiæ de more clausis. Astat ad portam quispiam humana specie, sed claudus, distortus, & habitu cætero cultuque fædo, qui acri ac stridula voce clamat, poscitque colloquium regis. Negligitur, & putabant mendicabulum hominis esse : cum magis magisque inclamat, & opus convento rege, nec alio, esse. Re ad regem delata, mittit è splendidioribus aulicis, jussum nomen & personam suam præferre, & hoc quidquid esset, elicere. Venit, & appellat claudum de arcano. qui inspecto, abnuit hunc

regem

regem esse: &, *Quoniam*, inquit, *audire aspernatur, abi, nuncia brevi & certo periturum.* Et cum dicto ex oculis adstantium evanuit. Nimis vera comminatio fuit. rex ad *Mohatzium* urbem, grandi prælio victus, & fugiens in paludes incidit: & dum enititur, equo super eum corruente obteritur, aut suffocatur. Annum agebat vigesimum primum.

XII. Ad *Vaticinia* aut prædictiones venio: è quibus *Thrasylli* TIBERIO facta, quam testata est? Erat in comitatu Tiberii, Mathematici titulo, cum Rhodi in exsilio ageret. In exsilio: & quam procul à Principe? & *Cajus* ac *Lucius Cæsares*, etiam vivebant. Non desinebat tamen iste identidem Tiberio fidem facere certi Principatus. Sed parum credulo, & jam de dolo etiam suspectanti: & ne subornatus ab æmulis, ad eliciendas arcanas aliquas voces esset. Atque adeo perdere eum statuit, & clam necare. Domum Rhodi habebat. & in ea turrim, quæ rupibus imposita, mare ex alto despectabat. In hanc turrim ducit Thrasyllum, cum uno fido & valente liberto comite: certus, ut dixi, tollere, nisi fidem ei faceret fidæ prædictionis. Cum ascendissent igitur, cœpit interrogare: *Soli sumus, dic per quidquid carum habes, vera hactenus mihi dicis? de imperio etiam adfirmas?* Ille iterare, & sidera sic velle. *Si de meo igitur statu compertum*, inquit, *ex sideribus habes: de tuo ecquid ais? inspice.* Ille thema ponere, situs ac spatia siderum considerare: denique timere, pallescere, & exclamare, *Anceps sibi, ac prope ultimum, discrimen instare.* Eo dicto complexus hominem Tiberius, vere conscium futurorum asserit: & quod de ipso meditabatur, si non satisfeciisset, pandit. Qua arte

hoc

hoc Thraſyllus potuerit, vere ſiderali, an potius Geniali, alibi videndum ſit: nunc aliud ejus mirandum addo. Ambulabat in litore, cum eodem Tiberio. navis longe conſpicitur: iſte ſtatim affirmat Roma venire, & litteras nuntioſque ab Auguſto de reditu ejus afferre. An & hoc tale ex ſideribus? nugæ: ex inſtinctu.

XIII. Neque minus nobiles iſtæ (plures enim ſunt) in DOMITIANI Principis rebus. Fuit *Largius Proculus* quidam, vir inter illuſtres: qui publice in Germania prædixit, ipſo tali die Domitianum obiturum. Cumque res ea ad Præſidem dimanaſſet, gratificaturus Domitiano, & ſimul quia hæc præſagia vetita, vinctum eum Romam miſit. Nec negavit, cum introductus ad Domitianum eſſet, imo magis magiſque aſſeveravit. Iuſſus igitur in carcerem recludi, & aſſervari donec dies is tranſiſſet, tum puniendus: imo, ut res docuit, tum liberandus, & præſagii ſuſpiciendus. Aliud. Fuit eodem tempore *Aſcletario* Mathematicus, qui & diem & genus mortis Domitiani apud quoſdam dixit. Vocatus ab ipſo, eadem iteravit: quærentique Domitiano, ut eluderet, *Tu igitur, qua morte perituras?* ille ſtatim, *Fore, ut à canibus laniaretur.* Tum Imperator, ad fidem coarguendam, extemplo abduci, & vivum exuri juſſit: ſive, ut Suetonius, prius interfectum. Sed utrum horum, tamen extra urbem, via Latina, homo uritur, ſcilicet ut nihil reliquum è cadavere eſſet, quod canes laniarent. Sed ecce nimbus ſubito ortus rogum extinguit, & miniſtri ſemiuſtum relinquentes diffugiunt. Canes ſuperveniunt, & vorant. Veſpere cænanti Domitiano, inter

alias

alias fabellas ejus diei, id refertur: & valde eum, sed frustra commovit. Munit se, domi hæret, neminem admittit: sed sui eum reperiunt, & Stephanus, cubiculariorum primus, cædem patrat. Qua ipsa in re, *Apollonei Thianei* nobile vaticinium non est omittendum. Erat tunc Ephesi in Asia, tanto terrarum & marium abjunctus. Is dissertationem forte in publico habebat, ac primo hæsitare & loqui remissius, mox pallescere, & silere: denique passus aliquot exsiliens, ut mente mota, *Euge Stephane*, inquit, *recte. Percute tyrannum, percute homicidam. Bene est, percussisti, vulnerasti, occidisti.* Hæc in publico dicta & gesta, ipsa hora, qua Stephanus percussit: ô mira, sed vera. Attexetur autem non indecore

QVÆSTIO:

Liceatne igitur & deceat, in eventus inquirere, & vates aut divinos consulere?

Non arbitramur: etsi supra tetigi, prudentia aliqua scrutari posse & adorari, quo tendant fata. Sed distinguenda tota res est: & sic habe. Indiciis aut notis, quas vir prudens ex lectione, ex usu, & observatione similium collegerit, aliquid suspicari aut præsumere de fatis, id licet: sed caute, & timide. At ex artibus magorum, ariolorum, divinorum, mathematicorum, & quod aliud tale genus, id vero nefas est, nec divina aut humana lex permittit. Deus palam edicit: *Non inveniatur in te, qui ariolos sciscitetur, & observet somnia atque auguria: nec sit maleficus, nec incantator, nec qui Pythones consulat, nec divinos, & quarat à mortuis veritatem. Omnia enim hæc*

abominatur Dominus. Et noſtra divina lex tantum? etiam falſa illa Mahumetis. Ioannes Leo ſcribit: *Magiam & caballiſticas artes lege Mahumetica vetitas, & velut hareticas haberi. Hujus enim*, inquit, *Alcoranus* OMNE DIVINATIONVM *genus vanum eſſe aſſerit, Deumque ſolum arcana noſſe.* Bene hoc & prudenter Mahumetes: atque omnis bona Reſpublica damnat. Illa Romana, quot decretis & legibus? notæ ſunt: nec cauſſæ etiam ignotæ, aut diu quærendæ. Eruo iſtas. primam, quod turbant prædictionibus animos, & ad novas aut magnas ſpes impellunt. Mecænas apud Dionem, in Oratione ad Auguſtum de Republ. conſtituenda, digna quam Principes legant: Τὰς δὲ μαγειλὰς, inquit, πάνυ ἐκ εἶναι προσήκει. πολλοῖς γὰρ πολλάκις δι τοιοῦτοι, τὰ μέν τινα ἀληθῆ, τὰ δὲ πλείω ψευδῆ λέγοντες, νεοχμῶν ἐπαιρέσι: *Divinos & vates in republica eſſe, prorſus non oportet. Multos enim hi tales, dum vera quadam, plura falſa proferunt, ad res novas impelluni.* Rem dicit. & quid tam proprium iſtis, quam magna & blanda prædicere, & animos ad fortunæ faſtigia attollere? facili noſtra credulitate, *tamquam peritia, & monitu fatorum* (ait Tacitus) *pradicantur*; *& cupidine humani ingenii, libentius obſcura credi.* O veriloquia! inclinamus: & vidi & riſi Principes viros, auribus atque animis in hæc pronos, imo alia omnia artium præ his ſpernentes. At, ut Dio ajebat, turbas & res novas dant. Quis neſcit, qui hiſtoriam veterem legit? & *ad ſcelus* (ait iterum Tacitus) *ab hujuſmodi voto facillime tranſitur.* Hinc conſpirationes in principem, aggreſſiones, dejectiones: & quæ copia exemplorum deterreor affirmare. Poëta ſufficiat, aut veriori nomine hic vates:

Nec

——— Nos pravum ac debile vulgus
Scrutamur penitus ſuperos. hinc pallor, & i
Hinc ſcelus, inſidiaque, & nulla modeſtia vi

Apollo veriora dicta numquam dedit. Sed cauſſa altera, Fallacia. Nihil in prædictionibus iſtis firmum, nihil ex arte certa (quidquid aſſimulent) hauſtum: & qui veriora dixiſſe videntur, à Geniis habent. Sed ipſi quam ament & gaudeant nos fallere, id quoque ſcimus. Quid, quod vel inviti etiam fallunt? neque enim ſunt omniſcii, & quamquam ſubtiles, & arcanorum Dei per notas ſcrutatores: tamen aberrant, & abyſſum illam Fati non pervadunt. Itaque bene iterum Tacitus: *Mathematici, genus hominum potentibus infidum, ſperantibus fallax.* Certe utrumque. nam & potentes deſtituunt aut decipiunt, alio tranſgreſſi: & vanitatibus fallunt. *Patere* (ait jocoſe Seneca) *aliquando Mathematicos vera dicere.* Patior. & tot ſagittas cum emittant, unam tangere, aberrantibus centenis. Enimvero ridiculi Principes, qui huc ſe donant. Vide Agrippinam, Neronis matrem: quæ mortuo Claudio, domi eum aliquamdiu tenuit, & famam de morte ſuppreſſit, ut progreſſui ſcilicet & auſpiciis *tempus proſperum, ex monitis Chaldæorum, attentaret.* O dii deæque, tetigit! quam ſalutaris ille rector, quam diuturnus, quam illi & ſibi lætus etiam fuit! Bellum aliud in Niceta Choniate, prudenti illo (fatendum eſt) hiſtoriæ ſcriptore. Tangit vitium ſui (utinam non & noſtri!) ævi, atque ait: *Noſtris temporibus* IMPERATORES NIL SINE PRÆSCRIPTO ASTROLOGORVM *agunt: & rebus gerendis dies atque horas eligunt, ut ſidera dictarunt. Itaque Alexius Imperator, diu cunctatus, quando opportune*

Bla-

Blachernas rediret: tandem dies & hora ex aſtris eli[illegible]ntur. Redit, & quidem ita feliciter, ut cum primū ſe moveret, terra ante ipſum profunde dehiſceret: atque ipſe evaderet, ſed Alexius gener ejus, & multi illuſtrium in ſpecum delaberentur, latere arque: Eunuchus vero unus è gratioſis planiſſime periret. En, & hic veracem ac felicem artem! quam Deus de induſtria ridendam ſic præcipit, ut nos avertat. Recitat magis ridendum. de *Manuele.* cujus imperio, cum Siculi & Latini mare occupaſſent, vicinum Byzantio, & damnum ac dedecus in oculis cottidie eſſet: ſemel iterumque in eos claſſem miſit, ſed cum clade & ignominia ſemper repulſam. Igitur Mathematici & aſtra conſulantur, eligitur dies felicior, nec ambigitur de ſucceſſu. Parat ſe *Conſtantinus Angelus*, vir illuſtris, & prodit jam in hoſtem: ſed ecce citis nuntiis è medio curſu revocatur: *quia exploraverat Princeps parum certo & ſagaciter indagationem factam, & erroris aliquid interveniſſe.* Ergo thema iterum ſtatuitur, magna cura: & diu diſputato inter peritos, tandem convenit de benefico & ſalutari fiderum ſpectu. Conſtantinus emittitur: & quid quæris? victoria in manibus. Adeo quidem certo, ut vix in mare progreſſus Conſtantinus, non dicam vincatur, ſed ipſe cum ſuis capiatur: quo nihil deterius potuit evenire. Eant Principes, & his credant. Atqui peritiores aliquos ſortientur. Ita, peritiores ad fallendum, non ad ſciendum: & quidquid dicitur, extrema fraus & noxa occupabit, rideant licet prima. Valerii verbis claudam: *Mathematici* (& alios intellige) *levibus & ineptis ingeniis, fallaci fiderum interpretatione, quaſtuoſam mendaciis ſuis caliginem injiciunt.* Audis Princeps?

ceps ? *levibus & ineptis ingeniis* adhærent, placent : & tu inter eos censeri velis ? Audi & de *quæstu*, quod addit: finem hunc omnes istæ prælstigiæ (non enim artes) habent : cave, sperne. Tantum, si *Somnia, Signa, Spectra, Vaticinia* Deus palam mittit (& viros tunc pios doctosque consule :) insuper ne habe.

CAP. VI.

DE CONSCIENTIA.

Eam curandum esse, atque obsequendum.

A Religione priusquam abeam, de Conscientia etiam admoneo, & adnecto. Quid ea est ? ex religione & Dei metu animi judicium ortum, bona approbans, mala abhorrens. Omnes illuc vocamur ab interno isto judice, velut ad tribunal : & homini formato indelebilem hunc characterem Deus impressit. Tertullianus pulchre ; *Potest obumbrari, quia non est Deus ; extingui non potest, quia à Deo est.* Vtrumque recte. nam & nubes aliqua sive aulæum ei obducitur, affectu aut contemptu jubente : sed prorsus non amovetur aut tollitur, imo ipsa aulæum tollit. Mali doctores in Politicis, qui hanc seponunt aut calcant : qui externam virtutum speciem nobis ingerunt, ipsas admitti negant. Bis terque miseri, etiamne animo huic & Conscientiæ imponent ? Vela te, & verte in varias formas : ubicumque vera virtus non est, vitium subsequetur, & ex eo inquies in animo aut timor. Vetus ille idem scriptor: *Omne malum aut timore, aut pudore natura suffudit.* Quanto melius, securius, firmius, recta apertaque via incedere, Deo, sibi, homini-

minibus, se probare? Exclamare cum Philosopho nostro: *Nihil opinionis causſa, omnia Conscientiæ faciam. Populo spectante fieri credam, quidquid me conscio faciam?* Ades, ades, quisquis populum ducis, hanc habe consiliorum actionumque tuarum ducem & magistram. *Nihil hac luce clarius, nihil hoc glorioſius testimonio, cum veritas in mente fulget, & mens in veritate se videt.* Vis unum, sed illustre, probæ vitæ, probæ mentis exemplum? cape.

LIVIVS DRVSVS, cum domum in Palatio ædificaret, & architectus offerret, ita se structurum, ut libera ab arbitris & ab omni despectu esset: *Quin tu potius*, inquit, *si quid in te artu est, ita compone domum meam, ut quidquid agam, ab omnibus inspici possit.* Vox magnifica, vox laudanda! vita an pro ea fuerit, ambigo, neque inquiro.

CAP. VII.

DE PROBITATE ET CONSTANTIA.

Vtramque Principi convenientem, aut necessariam esse.

HAs virtuti & Religioni addidi: quæ jure ubique utraque in Principum factis se ostendat. Quid enim *Probitatem* appello? nisi rectum & sine fuco Virtutis amantem animum, quique ipsam propter ipsam, non commodum aut famam, amat. Talem in Principe requiro, & ex descriptione Amphiarai, apud Æschylum:

Οὐ γὰρ δοκεῖν δίκαιος, ἀλλ' εἶναι θέλει,
Βαθεῖαν ἄλοκα δια φρενὸς καρπούμενος.
Ἀφ' ἧς τὰ κεδνὰ βλαστάνει βουλεύματα:
Nam justum esse, non videri studet,

Sul-

Sulcum profundum in mentis agro conferens,
Consilia de quo germinant salubria.

Bona descriptio, & monitio. Iustus probusque esto: & ex profunda mente pullulabunt honesta, & utilia, consilia. Ne enim ista separemus: non inquam Honestum ab Vtili. & errat ab Italia doctor, qui ducit alio; qui tyranniones minutos, non Reges aut Principes legitimos format. Abeat. tolle tu fucum & fraudem: quæ nec valida, nec diuturna esse possunt. Postea super hac re plura. At vero *Constantiam* dico, animi erecti magnitudinem, qui utrique Fortunæ par est, nec attollendus à læta, nec altera deprimendus. Sicut adamas, nobilissima inter gemmas, infractam vim habet: sic Princeps debet animi robur. Et vero quam ei opus est? in altam illam fortunam quot nimbi, procellæ, fulmina incidunt, aut incurrunt? Nihil miserius Principe, qui ad singula moveatur, an se inflectat. Debet & ab usu, & tractatione rerum, induere Constantiam. Videt adsidue incerta rerum humanarum: publice aut privatim casus & calamitates audit: versetur in iis, non inhæreat. & ut rota in curru per terram volvitur, sed super eam extat: sic ipse. Tractet humana, & norit: sed iis se etiam eximat, & secum dicat: *O quam contempta res est homo, nisi super humana se erexerit!* Denique poëtæ hoc imbibat:

Lege Deum, minimas rerum discordia turbat,
PACEM SVMMA *tenent.*

Sed exempla aliquot veræ *Probitatis*, & tum *Constantiæ* videamus.

I. ARISTIDE inter Græcos, quid probius aut simplicius? qui cum gloriæ & nominis causa periclitaretur in exsilium de-

cennale mitti, quod à genere suffragii *O*
cismum Græci dicunt: minuendæ scilicet
vatæ potentiæ,& muniendæ publicæ libe
ri: ille,inquam, cum in suffragia jam ire
ipse quoque aderat, & stabat permixtus
bi.Ibi aliquis de numero,scribere imperi
nunc propinquum rogavit, ut in testulam
men *Aristidis* inscriberet, damnandi scil
ejiciendique. *Ergo eum nosti?* inquit: *aut*
is te læsit,nocuitque? Neutrum, inquit alter
hoc male habet & damnatum eo, quod passim
cari audis Iustum. Testam accepit Aristides
paruit,ac nomen suum prompte inscripsit
summa Probitas, & alio quam populari
theatro digna!

II. In iisdem Græcis, EPAMINONI
tota vita nil nisi probitas & rectitudo fu
adeo in factis non obliquus, ut nec in
bis: & *ne joco quidem mentitum unquam,*
scriptores tradiderunt. Idem, cum inv
premente, bello præfectus non esset, re
men & necessitate talem Ducem postular
imo & alius imperitus ejusce artis dilec
esset: ipse nihilum motus,pro gregario m
te nomen dedit. Ac cum mox, ignavia duc
ris, ventum in verum & grande discrim
esset; cunctis circumspicientibus & Epa
nondam requirentibus,ille alacris,& dete
injuriæ memoria, prodiit, & exercitum
sidione ereptum, incolumem in patriam
duxit.

III. Simile aut gemellum tuum Q.
BI factum. qui cum per injuriam æqua
imperio, ipse Dictator, cum *Minutio* Ma
stro tuo militum esses; quin & divisio
gionum, ut inter Consules solet, facta: ha
diu fuit, cum temeritas & vanitas in laqu
in

incidit, datura Annibali pœnas, nisi tu patriæ & civium caritate, & probitatis illo stimulo, copias tuas statim de castris eductas hosti objeciſſes; & cives non libertati solum, sed sanitati reddidiſſes. Pœnituit enim actorum, atque ipsum adeo auctorem Minutium. qui reverentia & admiratione virtutis, signa, se, & suos in castra tua reduxit. & serio submisit ac subjecit.

IV. M. PORCII CATONIS nomen, in duplici homine meruit, ut Probitatis & Virtutis habeatur. Sane ille senior, quanta integritate vixiſſe debuit, qui causſam quinquagies dixit, & obtinuit? nec id gratia aut opibus, sed contra gratiam aut opes totius fere civitatis. Nam inimicos plurimos ei aut invidos, cum Probitas tum & Severitas faciebat: qui nemini parcere aut amicus esse didicerat, qui reip. non esset. Atque adeo (miræ fiduciæ factum,) ex hoc numero inimicorum *Tib. Sempronium Gracchum*, cum senex accusaretur, ultro iudicem popoſcit & sumpsit: sed & adversario judicante absolutus, in posterum & gloriam sibi & securitatem peperit.

V. Quid Iunior CATO VTICENSIS? sed ille Constantiæ reservetur, cujus pectus templum & sacrarium proprium ei Divæ fuit.

VI. In ejus locum M. BRVTVS prodeat, qui & in contubernio ejus vixit, cum Cyprum peteret; nec virtutibus solum, sed adfinitate se junxit. Duxit enim *Porciam* ejus filiam, tali patre, tali marito dignam. Sed ipse Brutus, fallor, aut unicum exemplar est in omni vita benignæ & manſuetæ Probitatis. Quam compoſitus ille animus fuit, qui

instante Pharsalica pugna, ipso vespere
multam noctem legit, & scripsit, Pol
Epitomen commentans? Vnde ea quies,
ab animo introrsum quieto & puro? Qui
Cæsarem quidem cum perturbatione
odio occidit: testante M. Antonio, cujus
vox fuit, *Vnum se putare M. Brutum, exsor*
affectu, Cæsarem adortum, patria & legum am
Atque ita est. alii in regem surrexerunt, i
in regnum. Quam certum argumentum
ipso M. Antonio? quem cum uno ore co
rati occidendum cum Cæsare censerent;
lus restitit, justitiam magis quam comm
dum spectans, & quia ex norma legum
do putaret, tolli tyrannum. Eadem animi
&itudine, cum alii optimatum ad Octav
num defecterent, illum colerent: restit
& palam denuntiavit, imponi & tolli in
meros tyranni heredem, graviori mox ser
tute. Nec id quidem metu suo, aut od
quem ille odisset, qui nec armatum & i
diosum hostem, C. Antonium? Bis ejus cop
& ipsum cinxit, & in manu habuit cap
aut occidere: dimisit. Quo tam benig
virtutis fulgore milites percussi, ad e
transierunt, atque ipsum ducem captiv
tradiderunt. Quid deinde in Lycios? acr
& pervicaces hostes erant: tamen cap
per vim arcibus aliquot & opidis, omn
sine pretio liberos dimisit. Nec sic placa
tur. igitur Xanthios obsidet, premit, & fo
tuitus ignis urbem comprehendit: quem
ves introrsum, desperatione & pervicaci
augent, alimenta injiciunt, se interficiun
Bruto miserante, restinguente, salutem off
rente. Sed & lacrimas ubertim emisit in t
sti casu, & præmium militibus pronuntiavi

si qu

ſi quis hominem Lycium conſervaſſet. Talis & in Patarenſes fuit, pertinaciter item reſiſtentes. Atque ipſe cum animi dubius eſſet, oppugnaret an omitteret; non victoriæ diffidentia, ſed metu ſimilis veſaniæ: ecce habuit in poteſtate pleraſque eorum fœminas, quas omnes intactas in urbem remiſit. Perfregit ea res animos, & ſponte opidum Virtuti, quod non Terrori aperuerunt. Tamen ille tam mitis in hoſtes, qualis in ſuos fuit? ſeverus, ubi meruiſſent. In ipſo ardore civiliùm armorum, cum multa militi, omnia fere ducibus licent, accuſatum apud ſe à Sardianis *L. Pellam* Prætorem, repetundarum, nihil cunctatus damnavit, & infamia notavit. improbante & indignante Caſſio, quod id temporis amici non alienandi, ſed novi adjungendi viderentur. At ille in Virtutis & Iuſtitiæ orbita firmus, nec in communi exceſſu ceſſit: & deſeri, ac deſerere omnia maluit, quam illas. O virum cui vel hoſtis merito lacrimas impendit! Is fuit *M. Antonius*, qui interfecti (ſponte, & ſuâ manu) corpus liberto cuidam ſepeliendum tradidit: atque adeo paludamento ſuo velavit. Quod ille cum avaritia intervertiſſet, neque una cremaſſet; gnarus iratuſque Antonius, protinus interfici juſſit, cum hac ſuperdictione: *Et tu neſciebas, cujus tibi viri ſepulturam mandaveram?* Neſciebat vile ingenium: ſed viri hercules magni, & vel *primi*, *vel ultimi* (utrumvis dicas) *Romanorum*. Tranſeo ad exempla.

CONSTANTIÆ.

I. Quorum agmen ducat PHOCION Athenienſis: vir qui contra vulgus, contra

potentes, contra fortunam & mortem ipſ
immotus ſtetit. Oraculo aliquando Athe
recitato, *Eſſe unum virum, qui a concordi
vitate diſſentiret* : quærentibus omnibus
frendentibus: *Quaſo*, inquit, *quieſcite : ego
ſum, quem quæritis. nam mihi nihil eorum, q
agitis, placet.* Proh animum! ſicne una vo
totum populum reum agere perverſitatis,
inſipientiæ? Sed cauſſa tamen erat: & ill
Alexandri temporibus, populus Athenien
delirabat ſenectute. Idem igitur, cum Du
electus, trepidos ſuos in bello videret, & li
gua ſola fortes, prudenter abſtinuit, à pugn
Mox, cum rediiſſent, & pace facta incuſ
rent illum ignaviæ, & quaſi vincere neſciſſe
aut noluiſſet: inquit, *Felices vos, qui Duce
habetis veſtri gnarum! nam alioqui jamdiu perii
ſetis.* Feſtive & mordaciter exprobrans igna
viam & imbelliam, quam in animo gere
bant, ore avertebant. Iterum in populum
& ejus aurigam Demoſthenem. cum ill
quaſi coërcens libertatem Phocionis di
ceret, *Interficient te Athenienſes, ſi furere cœ
perint* : iſte, *At te*, inquit, *ſi ſapere.* Tetigi
illum, ut improbum; hos, ut parum ſanos
Et conſtans hic tenor per omnem vitam
nec in morte deſeruit. ad quam publico ju
dicio damnatus, ſciſſa civitate in factiones
cum duceretur in carcerem, præcurrerunt
improbi, in via obvii & conviciantes. inter
eos unus, ſputum in os ejus congeſſit. Ille
converſus placide ad Archontes, *Nemon'
hujus*, inquit, *reprimet proterviam?* Cum amicus
ejus in carcere quereretur, quod injuſte cum
Phocione interficeretur: *Et tu*, inquit, *non in
magna gloria ponis, quod cum Phocione?* Alio rogan-
te, *Numquid ad filium vellet? Maxime*, inquit: *ju-*

bere me ut injuriarum populi Athenienſis obliviſcatur. Alio amico petente, ut priori ſibi bibere cicutam liceret: *Gravis mi Nicocle*, inquit, (id ei nomen) *hæc petitio: ſed cui per omnem vitam nihil abnui, hoc quoque indulgeo.* Ita conſtantiſſimus vir obiit, cum ſui fama, Athenienſium infamia æterna.

II. Quid vero mulier in eadem Græcia? CRATESICLEA fuit, mater *Cleomenis*, qui rex Spartæ res ibi novavit, aut potius lapſas in antiquum locum reponere tentavit. Is cum grandi bello cum Achæis diſtineretur, ſed & *Antigonum* ac Macedonas timeret; à ſe impar, opem & opes à *Ptolemæo* Ægypti rege petebat. Qui ſpem fecit, ea lege, ut hæc Crateſiclea mater ejus, itemque filius, obſides fidei in Ægyptum mitterentur. Durum & inſolens ſatis viſum Cleomeni, nec auſus matri proponere, etſi neceſſitas adigebat. Itaque aliquoties loqui ea de re conatus, abſcidit, & abſceſſit. Mulier acuta animadvertit aliquid eſſe, & amicos ejus percontata, *Ecquid vellet eſſari Cleomenes, nec auderet?* Quin hortata eos eſt, ut incitarent & ſubmonerent. Tandem ergo Cleomenes poſtulata regis aperuit: illa autem in cacchinnum effuſa: *Et hoc erat*, inquit, *quod dicere aggreſſus, non dicebas? Mitte vero hoc corpuſculum quocumque terrarum, ubi uſui Spartæ ſit, potius quam hic ſenio & deſidia ſolvatur. At tu vir & rex eſto.* Statimque inſtitit mitti, & navigare. Deduxit igitur Cleomenes cum toto exercitu Tænarum uſque, Laconiæ promontorium, ubi parata navis. Illic in templo Neptuni congreſſi, priuſquam navim conſcenderet, mutuo complexu & lacrymis (quis matris & filii affectum neſcit?) divelluntur. Sed illa egrediens, *Age rex Spartanorum*, in-

quit, *compone vultum & animum, ac cave q*
quam, qui foris adsistunt, lacrimantes nos vide
aut Sparta aliquid indignum admittentes. Hoc e
in nobis est, casus dii gubernabunt. Sic fata eg
ditur alacri aspectu, puerum manibus
hens: nec fœminam solum exuit, sed
trem. Eadem paullo post, cum Ptolema
parum ex fide ageret; & Cleomeni occa
esset paciscendi cum Achæis, sed cunctare
ob matrem: illa audito, rescripsit animo
Ageret quod ex usu & dignitate Sparta esset,
Ptolemæum hunc timeret, ob unam anum & p
rum, quorum esset compos. O mulier, non q
dem filio meliore, sed fato digna! nam
tu, & ille, postea sub ignavo & infido re
periistis.

III. Licet & alteram fœminam adde
MONIMEN Milesiam, quæ insigni forma
lepore, sed ingenio melior, *Mithridati* re
placuit. Tentavit pudicitiam ejus, blanditi
donis, & ad quindecim millia aureorum
mul misit: quæ fortiter sprevit, & reje
procum regem, donec nuptiarum titulo
pacto euicit. Sed nec eæ fregerunt magni
dinem animi. mœrebat, & sortem suam c
plorabat, quod pro marito dominum, p
liberis & familia, custodiam nacta esset eu
chorum & barbarorum. Victus tandem M
thridates à Romanis, & animi atque amo
æger, ne in potestatem Monime venire
misit qui mortem indiceret, eunuchum *Ba*
chidem. Illa nihil cunctata, & cupienti pr
pior, diadema detractum capiti (nam ut reg
na ornabatur) collo aptavit: atque ex eo
suspendit. Sed imbecillo & diffracto, ind
gnabunda, *Infelix fascia*, inquit, *nec hic mihi e*
usui? Et abjiciens illud ac conspuens, jug

lu

lum Bacchidi alacriter obtulit, ac tantum-non læta periit.

IV. Quid Græca me tenent? M. CATO ad se vocat, ille inclytus Constantiæ sacerdos: cujus vel à puero dedit specimen. Nam cum apud Livium Drusum avunculum, una cum Cæpione fratre educaretur, ac Latini sub id tempus de impetranda civitate agerent: evenit, ut *Popedius Silo*, vir inter primos Latinorum, hospitium item apud Drusum haberet. Itaque cum pueris familiariter cavillans & jocans, &, *Heus vos*, inquit, *ecquid apud avunculum pro nobis, & civitate capienda, intercedetis?* Ibi Cæpio blande statim annuere, Cato silere & torvum intueri. Tum Popedius, *Quid tu igitur? non promittis?* & simul sustollit: & extra fenestram elatum, pendulum habet, cum minis & terrore dejiciendi. Vocem etiam & vultum exasperat: sed Cato nihil motus, intrepide sustinuit, & perstitit silentio negare. Ibi Popedius, relato & deposito, submisse ad amicos: *Et quid si hic vir sit? ne unum quidem suffragium, credo, in populo feramus.* Bene divinabat. nam Cato firmus & certus, nihil in remp. ullo metu dicere aut facere; sed nec ab aliis, quod in se erat, fieri. Ejusdem roboris, in Sullanis temporibus, à paullo jam grandiore exemplum. Annum enim agebat quartumdecimum: & sæpe *Sarpedon* pædagogus & doctor ejus ad Sullam ducebat, honoris caussa, salutatum. Atque ipse admittebat, quia amicus patris ejus fuerat, & comi sermone excipiebat. Domus autem illa parum à carnificina aberat. ita capti, vincti, torti, ducebantur, sed & capita inferebantur & efferebantur interfectorum. Cato inhorruit, & vidit alios clam inge-

miſcentes : atque ad magiſtrum ſuum , *Hi hominem*, inquit, *quid ita nemo interficit ?* Su jiciente illo , *Nam metuunt eum magis , qui oderunt. Quin tu ergo mihi* , inquit, *gladium d diſti , ut eum interimam , & patriam è ſervitu aſſeram?* Quæ dixit vultu atque oculis ita ac bus & minacibus , ut Sarpedon deinceps rarius ad Sullam duceret,nec niſi tentatum excuſſum. Tertium, à jam viro. *Metellus N pos* Tribunuſplebis rempubl. turbabat per ciosis rogationibus , quas Catoni certum er impedire. Ille hoc providens , Cæſare adj tore, forum de multa nocte ſervis & merc de conductis operis occupaverat , vim ha dubie facturus in reſiſtentes. Amici igit Catonis , & tota domus , mœſti & anxii ; i lus ipſe ſecurus cibum cepit , dormiit, ma ad forum iit. Cum veniſſet,videt templum gradus Caſtoris armatis inſeſſos , ipſum M tellum aſſidente Cæſare , ſuperne immine tes,quaſi duces : omnia ad pugnam & tumu tum parata. Riſit , & ad proximos : *O hom nem timidum , qui adverſus unum & inerm tantum habuit dilectum !* Et Munatium trib num è bonis, manu ſecum trahens, eluctat per gradus eſt in ſummum : atque ibi m dium ſe ſtatim immiſit & compoſuit , int Cæſarem & Metellum. Stupuit ipſa audaci ad hoc robur : & cum trepide Metellus l gem per ſcribam recitari juſſiſſet, Cato inh buit : donec ipſe Metellus , arrepto codic recitaret. Sed & hunc Cato è manibus ei e torſit : ac Metellus , ſigno dato , armatos in miſit, diſſipata ſtatim concione , & nemin præter Catonem, reſtitante. Hunc cum lign lapidibuſque peterent, *Murana* Conſul æg texit , & abduxit : ſed confirmatis iterum c

vib

vibus rediit, & sola sua constantia pestilentem rogationem disjecit. Quartum. Pompejus ab Oriente redux, & in magnis opibus ac gloria, vidit quid animorum in viro esset, & quanta sibi accessio si hunc adjunxisset. Itaque ad affinitatem adspiravit, & sororem (sive sororis filiam, ut alii) petiit uxorem. Votiva conditio omnibus visa, atque ipsis maxime fœminis: sed non Catoni. qui renunciari libere jussit, *Non capi aut illaqueari se per fœminas. quod si Pompejus rectam in rep. viam iniret, ultro se amicum fore; sin aliam, nullo pacto aut pretio.* Quintum. C. Cæsar Consul legem de dividendo agro Campano ferebat, privatim utilem, publice exitiosam. Vnus Cato resistebat acerrime, adeo ut Cæsar pro imperio, abstrahi à Rostris hominem, & duci in carcerem juberet. Ducebatur, sed & hic inter viam de lege identidem disserebat, incommoda & insidias ejus ostendens. Iamque pervenerat pæne ad carcerem, deducente pleraque parte Senatus & optimatium; cum Cæsar à constantia victus destitit, & è Tribunis unum submisit, qui eximeret & liberaret. Sextum. Præturam petebat Cato, & impetrasset, nisi Cæsar, Pompejus, & illa potentium manus se objecisset: unum hunc reveriti, ut progressibus suis impedimentum. Itaque effusa & aperta largitione effecerunt, ut præferretur ei Vatinius, mortalium pæne postremus. Quid Cato? accepit & tulit injuriam eo animo, quo alii beneficium: & vultu etiam nihil dejectus, eodem die in forum venit, ambulavit, & pila lusit. Deus immortalis, an non super affectus & motus humanos hic vir fuit? an non dignus, de quo poëta scriberet:

Quippe malo unum Catonem, quam trecen
Socratas? Dignus. & robur etiam in m
te fileo, quod variam interpretationem
bere poteſt, & noſtræ religionis ſcit
culpam.

V. PORCIAM ſubnecto, patri filia
Nupſerat ea *M. Bruto*, marito heroinâ hac
gno. Is cum agitaret de nece Cæſaris, e
ſedulo filebat, tamen vultu manifeſtus e
grande aliquid & atrox agitare. præſerti
amanti, & conjugi. Suſpicata igitur tale a
quid, & maritum ſilere quia diffideret i
becillitati: ſtatuit ſui ſumere experimentu
& fecit. Cultro tonſorio, cum ſola eſſet, gr
viter in femore ſe læſit. Secutus ſanguis la
gior, debilitas, atque etiam febris; cum Br
tus domum venit, trepidus & re inopina
mœſtus. Illa remotis arbitris, *Age mi marit*
aßide, eſt quod ſerio fabulemur. Ego tibi cum n
pſi, conjux in domum tuam veni, non amica aut pe
lex: nec menſæ aut tori tantum, ſed triſtium læ
rumque conſortem me dedi Catonis filia ſum: & p
illa ſtirpe me cenſe. Quid ergo? de te queror? minim
ſi alia ſpecto, & ſollennia conjugiorum, aut beniv
lentiam ſive & amorem hunc externum. Sed altio
ſpiro, & amicitiam etiam volo: atque unus ille
animo dolor eſt & pungit, fidem non haberi fid
mea. Nam quid diſſimulas? nonne curam video, qu
te coquit? arcani magnique aliquid, quod agitas? Cur m
cela? auxilium ſi non ſperas, ſolatium exſpecta: nam
de ſilentio, poſſum apud te ſpondere. Non reſpice a
alias mei ſexus: ego (iterum dico) Catonis filia ſum
& addo, M. Bruti uxor. Vel natura me â tali patre
vel conſuetudo à marito, fortem conſtantemque red
dant, etiam adverſus extremos metus. Quid verb
facio? rem vide. Cepi ipſa mei experimentum: &
ecce hoc vulnus, quod ſponte intuli, ut diſcerem ec
qui

quid dolori aut tormentis par essem. Sum, confide, possum ferre, possum contemnere; & mori ô Brute cum marito. & pro marito possum. Proinde si quid tu honesti agitas, quod utroque nostrûm sit dignum, ne sile. Brutus admiratus animum, & osculatus affectum, manus præ gaudio in altum sustulit: &, *O omnes Calites, adeste volentes propitii, ac dignum me Portiâ maritum præstate.* Tum ordine conjurationem aperit, & consortes: nihil territæ aut deterrenti, imo animanti. Atque hoc primum ejus Constantiæ, ut sic dicam, sacrum: alterum à mariti morte. Audiit enim de tristi in Philippis pugnâ, & Brutum suum fuisse. nihil igitur morata, mori voluit: sed amici & custodes impediebant. Illa ipsis & jam sibi irata, *Quid?* inquit, *mortem aliquis impediat, aut neget? non potest: & pater vos docuit.* Ac cum dicto prosiluit, & è foco prunas ardentes haustas ori ingessit: & spiritum, quem emittere non potuit, suffocavit inclusum. Probas hoc? inquies. non, sed miror: imo & probet aliquis, sed ab illo ævo.

VI. Ad Christiana & nostra exempla tutius transeo: quæ in sanctis viris & martyribus sunt infinita. Nullâ re hæc religio magis abundat, magis se commendat & adfirmat. Sed ea in suis locis sunt prompta: nos sparsa in historiis colligimus. & in iis unum ALFONSI PERESII GVSMANI, in Hispaniâ Bæticâ, cui à moribus cognomentum BONI fuit. Magnus pace & bello ille vir, clarus opibus & earum usu: atque ecce specimen. Rex Castellæ Sanctius *Tarifam* (quæ veterum *Carteja* sive *Tarteſſus* est) de Mauris ceperat, sed anxius custodiendi & tenendi, ob hostium viciniam, & ingentes sumptus. Suscepit ultro in se curam Alfonsus, & par-

& partem ſtipendii de ſuo daturum promiſit: rex intereà res alias ageret. Paullo poſt, frater regis, *Ioannes*, ambitione pravâ ad Maurum tranſiit, & copiis ab eo acceptis ſubito Tariffam obſedit. Obſeſſi nihil trepidare, in ſuâ & ducis virtute fidere, animos ſupra periculum habere: niſi quod infregit eos ſubito inopinata res, captus Alfonſi filius (in agris forte interceperant:) & ante mœnia oſtenſus. Vnicus porro patri erat. Illi minari, niſi opidum dederetur, ſub oculis interfecturos ſe, & fœde lancinaturos. Motis, flexiſque aliis, ille nec hilum; & altâ voce negat, *Si centum filios in poteſtate haberent, non ideo ſe à fide & honeſto abiturum. Quin*, inquit, *ſi tanta libido jugulandi eſt, en gladium:* & ſuum è mœnibus projecit. Stupor me habet hæc ſcribentem: quid ſpectantes? Ille ſic abiit, & ad prandium ſe compoſuit, cum ecce clamor & ejulatus diſſonus auditus eum evocat: iterumque in mœnibus ſe ſiſtit. Quærenti conſternationis cauſſam, refertur, *Filium barbara crudelitate interfectum. Hoc erat?* inquit, *credebam urbem ab hoſtibus captam*: & pari tranquillitate ad prandium uxoremque rediit. Creditis poſteri? ſed credite: res ita geſta eſt: & hoſtes magnitudine viri attoniti, nihil ultra tentantes, diſceſſerunt. Libet hîc exſultare: eſtne factum vel in omni antiquitate fortius, vel laudabilius? Gratulor tibi gens & domus illuſtris Ducum *Methymnæ Sidoniæ*, quæ ad hunc auctorem ſtemma & ſanguinem refers. Felix origine, eſto imitatione.

VII. Hæc ad miraculum exempla ſunt: alia non tam ferientia, ſed haud minus ſapienti approbanda. De FERDINANDO Hiſpaniarum rege traditur, poſtremo iſto quī Mauros ejecit, per omnem ætatem firmo con-

constantique ingenio fuisse : & cum utramque sæpe sortem expertus esset, prospera atque adversa sic composite & sedate tulisse, ut nulla umquam in vultu ejus consiliorum aut affectuum vestigia deprehenderentur. Idem cum Barcinone, à furioso quodam grave vulnus in cervice subito accepisset, neque animo turbatus est, nec gemitum aut vocem doloris indicem emisit : tantum servari paricidam & examinari jussit, quo auctore feciſſet.

VIII. Vxor ejus ISABELLA virilis animi curæque mulier, & hac laude æquavit, aut superavit maritum. Nam cum nuptias adornaret cognominis suæ filiæ, cum *Emanuele* Lusitaniæ rege, & subito nuntius adferretur de morte *Ioannis* unici filii; illa hoc agere, & dolorem comprimere, vultumque fingere tamdiu potuit, donec Emanuel ab aliis id resciſſet. Eadem non in adversæ solum valetudinis, sed in partus acutissimis doloribus, & gemitum & vocem supprimebat, rem incredibilem, nisi à fidissimis matronis, quæ à cubiculi cura erant, id certo se cognovisse *Marinæus Siculus* affirmaret.

IX. Horum nepos CAROLVS QVINTVS Imperator, cum in Germania copias & castra ad Ingolstadium haberet, cinxissentque eum ingenti numero militum fœderati hostes : nec illi visum dimicare, vel quia sui nondum convenissent, vel quia prævidebat tutam mox & sine cæde victoriam : ecce isti æneorum tormentorum copia validi, tantum ferreæ grandinis in castra jaculati sunt; ut uno die ad VI *millia* majorum globorum numerarent. Itaque omnia ictibus pervia, ipsum

Cæsaris tentorium, & ad latus ejus & tergum occisi: cum ille nec locum, quid locum? nec statum, nec vultum mutavit. Quin etiam monentibus amicis sibi, atque omnibus in se, parceret; dixisse arridens fertur, *Confiderent, neminem Imperatorem tormenti ictu periisse.* Brevia hæc relatu, examinanti ingentia sunt, & digna memoria ac laude sæculorum. Atque hæc talis constantia, & morum actionumque gravitas, in omni reliqua ejus vita fuit.

X. Etiam in sanguine. Nam ab hac stirpe PHILIPPVS II, rex, familiarium testimonio, Constantiæ laude veteres novosque æquavit: extra aut supra affectus; non gaudio, non dolori pervius; neque animo solum, sed vultu æquabili & immoto. Quis Sapientium, & qui unum hoc egerunt, eo pervenit? Sed quod alii verbis; ipse factis sibi vindicavit, NEC SPE NEC METV. Finivi; & addo, non aliam virtutem Principe digniorem, aut in eo, ut sic dicam, honestiorem esse.

CAP. VIII.

DE PRVDENTIA.

Quam Vsus & Historia gignunt, & producit Doctrina.

POst Virtutem, cujus caput est Religio sive Pietas, Prudentia necessaria est Principi, atque iis qui in republica versantur. Hæc non aliud est, quam notitia rerum eventuumque, & judicium in iis rectum. Tria illam pariunt, Natura, Vsus, Doctrina. Natura multum potest, & ab ea sola, aut certe levibus aliis auxiliis, provecti quidam operæpretium fecerunt. Sed usus si accesserit, etiam

etiam mediocris Natura attollitur, & in consiliis actionibusque se probat. Quid si doctrina? plurimum: & tria hæc ubi concurrunt, mirum quam valida ea mixtio, & vera ex iis firmaque Prudentia oriatur. Nam profecto ubi aliquid horum solitarium, Superbia, Pertinacia, Error comitantur: & in multis scio me observitasse. Quid tamen ex his ad rempublicam optimum? puto, Vsus: & Theognidem sapienter scripsisse,

Δόξα μὲν ἀνθρώποισι κακὸν μέγα, πῦρ δ' ἄρ' ἔπειτα.

Est mala Opinio, at est homini longe optimus Vsus.

Nam ubi sola Natura, sive & Doctrina; profecto Opinio innascitur, & gnari scientesque esse volumus, ubi non sumus. At Vsus firmior, & in artibus per se valet. Age, fabricam quam multi solo opere & usu didicerunt? quid artem navis gubernandæ? & civilis & militaris in republica quædam ars est: ab Vsu igitur discenda. Nec tamen plene satis aut perfecte. quia illa, quæ dixi, uniforme aliquid & simplex sunt; ista, Deus bone, quas varietates, quos sinus & recessus habet? Lumen undique inferendum, ut pervideamus: & maxime à Doctrina, non illa tamen arguta aut subtilium scientiarum, sed memoriæ rerum præsertim, quam Historiam appellamus. Nam ea, si attendis, quid nisi alter Vsus est? Quæ in isto video, tracto, facio; in illa lego, haurio, disco: & tanto plura, quanto plus rerum eventuumque complectitur, ab omni ævo. Mihi paucis annis experiri licet, & in una aliqua orbis parte, sive angulo: illic sæculorum res sunt; illic, quam late patent sola hæc terrarum. Itaque materies discendi major: & disces, si oculos mentis in illo velut speculo defigis exemplorum.

Accedit, quod prudentes multi, & usu docti, olim fere historiam conscripserunt: & iidem sensus breves, aut monita inseruerunt, Deus bone, quam recta, quam salutaria, si bona mens eligit & excerpit! Sed Historiæ laudes pertexere, non est hîc locus, nec decet: addo de *L. Lucullo* tradi, eo qui Mithridatem & Tigranem vicit, potentissimos reges, vix aliam imperandi bellandique peritiam, quam ab Historiis attulisse. Et istas igitur præcipue ego Principi; sed & adhærentem *Geographiam* commendem: *Geometriam* leviter: & tum maxime *Philosophiam*, id est Ethicam Physicamque. Duæ istæ partes forment ejus animum, vel ad Virtutum amorem & pretium; vel ad notitiam cælestium & terrestrium, è quibus Magnitudo animi oritur, & simul Modestia, collatione utrorumque. Non insisto (alibi feci:) sed *Peregrinationem* etiam obiter suadeam: quæ valde ad notitiam sui status, tum & ad Prudentiam, facit. Hæc omnia quæ Principi, magis iis & plenius, qui circa ipsum, suggeram: quibus plus scilicet otii, & sæpe ingenii est, ad talia pernoscenda. Sed age, pro instituto, Exemplis hæc illustremus aut firmemus.

I. SOLON Athenienfis, horum omnium unus exemplum præbeat: in quo Natura, Vsus, Doctrina viguerunt. In republica assiduus ille fuit: sed etiam in peregrinationibus, & Ægyptum, Cyprum, Asiam lustravit: atque id discendi caussa. Vsum vides: quid Doctrinam? scripta & versus docent, quos reliquit. Atque adeo tanta ejus cupiditate exarsit (sic loquendum est:) ut ipse in Carmine quodam glorietur:

Catti-

Cottidie addiſcentem ſe aliquid ſenem fieri. Cottidie: itane? etiam circa ipſam mortem. Nam cum langueret, & aſſidentes amici aliquid inter ſe differerent, ille caput ſuſtulit, & flexit ad audiendum. Interrogatuſque, Quo fine tunc aut fructu? nobilem illam vocem edidit, *Vt cum iſtud ſciero, doctior moriar.* O deſiderium! & quid in vita, aut ejus flore faciendum: cum ille hæc in morte?

II. EPAMINONDÆ vero, etſi in craſſiore aëre nato, tantum litterarum ſtudium, philoſophiæ doctrina tanta fuit, ut *mirabile videretur*, ait Iuſtinus, *unde tam inſignis militiæ ſcientia homini inter litteras nato.* Quod mihi tamen non mirabile. imo cum Diodoro Siculo ſentio, qui ipſam hanc ſcientiam cauſſam fuiſſe vult rerum ab eo præclariſſime geſtarum. Philoſophatus ille ſcilicet eſt, ſed ἄνευ μαλακίας, ut Thucydides loquitur & approbat: *ſine mollitie, aut deſidia:* & habuit ad robur & ad prudentiam magiſtram. Sane Pythagoricis dogmatibus addictum maxime, & Phyſicæ ſcientiæ fuiſſe, idem Diodorus monet.

III. Hujus diſcipulus & alumnus PHILIPPVS MACEDO, non *Alexandri* ſolum, ſed & *Magni* pater. Ille inquam, omnem hanc magnitudinem aut inſtitutione, aut inſtrumento & inſtructo reliquit. Græcia domita, & firmus ille ordo militiæ, veteranus miles, optimi Duces, hæc omnia à Philippo fuerunt: & ipſe Philippus ab Epaminonda, & doctrina. Nam obſes triennio Thebis habitus, in ejus domo divertit, optimo magiſtro uſus ad dicendum, ſapiendum, faciendum.

IV. Ipſe ALEXANDER haud alia re

mihi quidem magis laudabilis, quam doctrinæ ſtudio videtur, & moribus quos hauſit à doctrina. Ii fuere. Magnanimitas & Clementia. Sed à puero mitioribus artibus imbutus, mox in Ethicis & Politicis, aliiſque Philoſophiæ, præceptorem habuit Ariſtotelem: quem virum? ipſius Sapientiæ prolem aut alumnum. Felix doctore, ſed & felix ingenio. cum non, ut plerique, leviter imbuit iis animum, nec ſtatim, ut ad arma venit, artes faſtidiit: ſed & doctos in contubernio ſuo habuit, audivitque; & ipſe, cum licuit, aſſidue legit. Idque *Homerum* maxime. quem ita non amavit, ſed coluit, ut cum in Dariana præda ſcrinium, gemmis & auro cultiſſimum, repertum eſſet, aliique alio deſtinarent; *Imo*, inquit, *Homeri carminibus reſervetur:* quaſi pulcherrimum opus, pulcherrimo conditorio dignum eſſet. Sed & incubuiſſe, & indormiſſe eum ſæpe Homeri libris, traditur: vel ex eo, non vulgaris ſcientiæ aut judicii æſtimandus, qui altum & ſuper omne vulgus poëtam æſtimaret.

V. Vltimus, inter Græca exempla, PHILOPOEMEN eſto: quem *ultimum Græcorum*, magna ejus laude, quiſpiam dixit. Is etſi in militiam ſtudio & indole propenderet, tamen (ait Plutarchus) & *Philoſophorum præcepta ac monita legebat, ſed non omnium; eorum dumtaxat, è quibus progreſſum ſe ad Virtutem ſperabat facturum.* Habebat & hoc in ore: *Doctrinam debere ad facta tendere, non otii aut inutilis loquacitatis cauſſa uſurpari.* Atque utinam hoc aliis, ut mihi, probet! Sed nos facere id decet, Principes debent.

VI. Ad Romanos tranſeo, quorum conditores ROMVLVS & REMVS, non tam ruſticuli

sticuli fuerunt, quam vulgo eos faciunt : si verum est, quod Dionysius & Plutarchus tradiderunt, *Gabiis in adolescentia, liberalibus studiis operatos, atque omni eorum liquore perfusos.* Et sane facta atque ordo Romuli, non olent barbariem : minus *Numæ, Servii,* aut *Tarquinii* regum.

VII. Etsi fateor jacuisse post, aliquot ætatibus, Romæ Doctrinam ; donec Græcia capta, ab hac caperentur. Longum sit omnes aut plures dicere : M. CATO VTICENSIS, pronepos illius qui Græcos & omne id genus pelli urbe volebat, ita studiis eorum se dedidit, ut & in Senatu, objecta leviter toga, libros legeret : vir, cujus nomen recte factum defendit, quidquid fecit.

VIII. Quid IVLIVS CÆSAR ; ille sic acer militiæ, & Martis vere pullus ? haud minus Musarum fuit. Scripta ejus id docent, quorum pauca extant, pleraque perierunt ; quæ inter ipsos rerum civilium aut militarium æstus jactationesque confecit. Nec in itinere quidem vacuus : sed amanuensem in vehiculo apud se habens, dictansque aut legens. Itinere Hispanienſi, spatio XXIIII dierum, sive ut alii, septem, poëma composuit, quod inscripsit *Iter.* In ipsa Hispania sub tempus Mundensis prælii (& quando umquam magis, non dicam occupatus, sed solicitus ?) libros duos de *Analogia* confecit, & totidem *Anticatones.* Mirabitur, qui brevitatem temporis, & occupationes viri noverit : sed non mirabitur, qui vigilantiam & instantiam, quando pleraque hæc & alia, ipsis noctibus, sub pellibus scribebat. Macte divini, & indefessi simul ingenii, vir ! cujus & hoc signum, quod sollenne tibi *scribere &*

legere simul, dictare & audire (verba Plinii sunt:) *epistolas vero maximarum rerum quaternas pariter librariis dictare, aut si nihil aliud ageres, septenas.* En aquilam! & quis ad hoc ævi sublime sic volavit?

IX. Nec degeneravit ab eo OCTAVIANVS, judicio filius, postea Augustus, qui *Eloquentiam & liberalia studia*, ait Suetonius, *ab ætate prima cupide & laboriosissime exercuit.* Ipso Mutinensi bello, in tanta mole rerum, & legisse, & scripsisse, & declamasse cottidie legitur. Itaque opera pluscula scripsit, quædam & versibus; à tempore tamen, & ejus invida falce, præsecta. Nec in se modo eruditionem volebat, sed in Administris necessariam censebat. adeo, *ut cuidam Legato Consulari, tamquam rudi & indocto, successorem dederit, cujus manu* IXI. *pro* IPSI. *scriptum animadverterat.*

X. TIBERIVS vero, vel ad culpam, utriusque linguæ studiis artibusque se dedit. Affectabat enim & rara & obscura, & quæ pauci scirent, scire gloriabatur. Itaque assidui in cohorte ejus Græculi, quos & præmiis honorabat, & quæstionibus exercebat. Hic tamen est Tiberius, cui nemo in calliditate, & firma regendi arte, se componat.

XI. Non eo per Imperatores ceteros: nam quis eorum non fere talis fuit? Vsque adeo, ut M. ANTONINO *Philosophi* cognomen hæserit: quod supra alios in eo studio deditus esset, Stoicam etiam sectam professus. Et quis tamen vita melior, imperio mitior aut felicior dabitur?

XII. Quid autem Christiani deinde nostri? de THEODOSIO IVNIORE tradi-
tur, eum historias Græcas Latinasque assi-
due

Digitized by Google

due evolviſſe : tam pertinaci in libris ſtudio, ut cum diem militaribus aut civilibus occupationibus daret, noctem iis ſeponeret. Quin & candelabrum ſibi ſtrui adfabre curaſſe, eo opificio, ut oleum ſponte ad lychnum perveniret ac ſuppeteret : ne vel interpellaretur lectio, vel miniſtri cum vigilante (ô humanitas !) vigiles eſſent.

XIII. CAROLI MAGNI amorem & honorem in litteras multa loquuntur. Quid clarius, quam, velut vexillo propoſito, vocati undique viri docti Lutetiam, in caſtra quædam litterarum ! Felicia caſtra, quæ tot præclaros non milites, ſed duces dediſtis & datis, in militia hac togata ! Sed illud quoque in *Paulum*, Aquilejenſis Eccleſiæ Diaconum eminet, genere nobilem, ingenio litteriſque nobiliorem. His dotibus conciliatus olim *Deſiderio* Longobardorum regulo, dum fata erant : poſtquam ea ad Carolum tranſiſſent, huic iiſdem cauſſis carus, & inter intimos familiares admiſſus. Sed Paulus veteris benevolentiæ & aulæ memor, conſilia agitabat liberandi Deſiderii, & è finibus exſilii educendi : quorum convictus, ipſe in exſilium, in Diomedis inſulas, ſeponitur. Sed nec illic fidei aut legum ſatis reverens, rupit tranſſcenditque terminos, & ad *Ragaiſum* Beneventi Ducem confugit. Itaque proceres certatim accuſant, damnantque capitis duplicem perfidiam : & in ipſum Ragaiſum arma ſuadentur. fruſtra, apud mitiſſimum & litterarum amantiſſimum regem: quod ſolum nomen & titulus Paulum ſervavit, ipſumque cum Paulo Ragaiſum ei conciliavit. Impoſitum modo munus, ut Hiſtorias à fine Eutropii ſcriberet, item ſeorſim Longobardica, alia-

que in profanis aut sacris. O dignum Principem, qui in digniorem hæc conferret!

XIV. Neque abnuo tenebras deinde fuisse, & nescio quo malo fato barbariem: præsertim in Principum aulis, & privatum modo bonum Doctrina censebatur: an addam, & nunc censeri? Tamen, velut stellæ, interluxerunt pauci. ut ROBERTVS rex Neapolitanus, cui litteræ & litterati percari fuerunt. Ille est qui *Petrarcham*, & poësi, & seriis scriptis nobile ingenium, fovit; ille qui *Boccatium* in amoribus habuit. Quid ipsam doctrinam? Vox ejus audita: *Cariores sibi litteras regno esse*. Desipuit, an alte sapuit?

XV. Et quam similis vox & animus ALFONSI illius magni, in eodem regno fuit? Neque enim semel edixit: *Malle se omnium regnorum* (septem ea numerabat) *jacturam facere, quam minimam doctrinæ*. Et sane amavit in se, in aliis: & *Laurentium Vallam*, *Antonium Panormitam*, *Bartholomæum Faccium*, *Georgium Trapezuntium*, *Ioannem Aurispam*, *Iovianum Pontanum*, & examen deinde juniorum, huic regi debemus. Ille Athenæa in regnis passim, ille Bibliothecas instituit, aut exornavit: nec gratius ei munus offerri poterat, quam rarior aut electior liber. Quin ipsum *Librum apertum* pro insigni usurpabat: significans Scientiam Principibus convenire, ex iis haustam. Et cum aliquando audiret regem Hispanum dixisse, *Non convenire Principibus litteras*: stomachans subjecit, *Bovis, non hominis, vocem eam esse*. Itaque legit assidue: *Livium* & *Cæsarem* maxime. nec dies fuit, ut familiares tradiderunt, quin his inversaretur. Idem, quod miremur, *Annæi Senecæ* magnus amator:

adeo

adeo ut ipse, suo Marte, in Hispanicum sermonem Epistolas verterit, usui suæ gentis. Sed nec sacra lectione abstinebat: gloriatusque est, totum *Vetus & Novum testamentum, unà cum Glossis*, decies & quater se perlegisse. Hæc Rex, hæc senex; ubi privati & juvenes estis? Senex, inquam. nam vix ante quinquagesimum annum studia attigit, institutione ejus in adolescente neglecta. Tunc Grammaticam, opera *Martini* cujusdam didicit: quem ita carum deinceps habuit, ut numquam à latere dimiserit. Videor non de Principe, sed litterione aliquo loqui: at ille etiam quantus vir belli domique fuit? quam magnus, quam felix rebus gestis? Elogium ei demus. à *Carolo Magno* majorem virtute & fortuna Principem Europa non habuit: & (mentiri velim) non habebit.

XVI. Addamus è Pannonia MATTHIAM CORVINVM regem. qui clarissimo militari patre *Ioanne Hunniade* natus, nec in eo studio degener, Doctrinæ istud adjunxit. Ferox ad id ævi ea natio, & tota Martis, cultum ingeniorum morumque à Matthia accepit: & quis nescit regum exempla subditos æmulari? Itaque Italos Germanosque, siqui litterarum gloria clarerent, evocavit: Bibliothecam instituit in ipsa regia Budæ, rarum thesaurum, & quem cum dolore recordamur Barbaris, cum ipsa Pannonia, obvenisse.

XVII. An & mulier his se inseret? inseret merito ISABELLA, *Ferdinandi Catholici* regis uxor. quæ ad omnia alta nata, & vere virilium curarum mulier, etiam Doctrinam unice amavit. Delectatam semper constat (nescio qua inclinatione animi) ipso

Latinæ

Latinæ linguæ pronunciatu & ſono: nihil ut libentius audiret. Et mox reſpirans paulliſper à graviſſimis curis & bellis (reverà enim particeps & tori & ſceptri erat:) reſpirans, inquam, ſtatim ſe ad Grammaticum demiſit, eique annum ita aſſiduam operam dedit; ut Latina non ſolum capere, ſed vertere ipſa in ſuum ſermonem, poſſet. Sacris etiam & divinis officiis cum intereſſet, lapſantes, aut vel in ſyllaba peccantes ſacrificos advertebat, ſed & ſæpe admonebat.

XVIII. Enimvero nec olim aut nunc Barbari (tam clara utilitas eſt) ab hoc cultu alieni. teſtor MITHRIDATEM illum veterem Ponti regem, qui varie, & in ipſa medicina doctus; hoc præfert eximium, Tenuiſſe viginti duas linguas, ſic ut omnes ſubditos, quemque ſua dialecto, prompte & ſcienter alloqueretur.

XIX. CHOSROES autem Perſarum rex, Iuſtiniano & Romanis per ſuas clades notus, & eloquentiam Græcam adamavit, & Philoſophiæ ipſius non limen, ſed adyta penetravit. Ariſtotelem totum percalluiſſe ajunt, Platonis lineas & numeros: ſed & ipſa Græcorum opera in ſuam linguam multa tranſtuliſſe. Hæc ajunt: & demus famam aliquid adſtruere: vel conatum iſta. nonne magnum in magnis iſtis regum?

XX. MAHVMETES etiam Turca me tenet, SECVNDVS eo nomine. qui cognitionis illuſtrium virorum facinorumque maxime cupidus, Hiſtorias ſibi verti in ſuum ſermonem juſſit, Græcas Romanaſque: & ipſos viros depingi à *Gentile Bellino*, eleganti pictore, quem ad hanc operam à Venetis exambierat. His ille ſtimulis, utinam ne ad

tam

Digitized by Google

tam alta, & nobis triſtia, animum æmulatione erexiſſet!

XXI. CAROLVM V de induſtria totum hoc agmen volo claudere, & ſimul ſalutare monitum ſuggerere. Eum magnitudo ſtatim rerum & imperii, tenerum adhuc à ſtudiis abduxit: etſi amorem tamen & reverentiam non excuſſit. Ac quondam cum Genuæ oratorem aliquem audiſſet Latine dicentem, nec plene ſatis cepiſſet, triſti & ingenuo ore confeſſum Paullus Iovius ſcribit (is arbiter coram & teſtis erat:) confeſſum, inquam, *Dare ſe nunc puerilis incuriæ pœnas: & præſagum Hadrianum præceptorem fuiſſe, qui hanc pœnitentiam ei prædixiſſet.* Credimus optime Princeps. & quam multi hodieque tecum, jam grandiores, id eſt ſapientiores, dolent in hoc neglectu? Cogitent parentes, emendent, filiorum & publico bono. Voveo.

IVSTI LIPSII

MONITA ET EXEMPLA POLITICA.

LIBER SECVNDVS.

CAPVT PRIMVM.

DE PRINCIPATV.

Eum præferendum aliis imperiis videri.

QVÆ adhuc dixi, etsi ad Principem apravi, communia cum aliis sunt, & in omni imperio adhibenda. Hunc formare magis, & propius dirigere incipiam; si tamen prius breviter adstruxero eum, & laudaro. Nam ambigere multos, & disseri varie de optima Imperii forma olim & nunc, scitum est: at nos istum præferimus & caussas distincte, & velut per titulos libabo. Primo, quia liquet

MON. I. *Antiquissimum hunc esse.*

Homines autem primi, & origini suæ id est Deo proximi, malis artibus fraudibusque nondum corrupti, censendi sunt optima elegisse: elegerunt Principatum. In familiis, quod primum imperium, unus fuit. Plures deinde familiæ cognationibus junctæ, unum habuerunt: & ex istis societates, conventus, oppida; unum. donec magna imperia nata, & oppressio cœpit, ab ambitione exorta: & sic quoque fere unus. Seneca verissime

sime: *Primi mortalium, quique ex his geniti Naturam incorrupti sequebantur, eumdem habebant, & Ducem & Legem, commissi melioris arbitrio.* Itaque idem alibi: *Natura commenta est regem. quod & ex aliis animalibus licet cognoscere, & ex apibus: quarum regi amplissimum cubile est, medioque & tutissimo loco.* Sed quibus *aliis animalibus?* in parte alibi explicat: *Multis gregibus aut maxima corpora præsunt, aut vehementissima. non præcedit armenta degener taurus: elephantorum gregem excelsissimus ducit.* Idem in ovibus, in avibus, & alio genere congregum animantium, est videre. Est igitur antiquissimus, & Sacræ etiam nostræ litteræ ostendunt: in quibus à condito orbe ad diluvium, moderatum in familiis imperium fuit: à Diluvio. ambitio miscuit, & *Nimrodus* Noachi pronepos, imperium in Assyria & finitimis invasit. Hic est, quem profanæ litteræ (ad primorem syllabam allusione) *Ninum* appellant. Sed addo etiam,

MON. II. *Communissimum hunc esse:*

Neque olim tantum, sed & nunc plurimo orbis sic notari. Olim quidem, Sacra dicunt. ubi Iudæi regem poscentes sic audiuntur: *Constitue nobis regem, sicut & VNIVERSÆ habent nationes.* Sed & in Italia, primi illi Romani (apud Livium) *in variis voluntatibus, regem tamen* OMNES *volebant.* Etsi postea mutarunt, & ad Optimatium statum iverunt: quid ita? naturali hac sæpe mutatione, ut à rege in tyrannum, à tyranno ad optimates aut populum Respublica eat: iterumque ab istis ad tyrannum, & regem. Fastidio & odio hoc fit, non Principatus, sed Principis alicujus male eo usi. Cæterum & vetus hic orbis

Prin-

Principes fere ubique habuit, in Asia, Africa, Europa (pauca loca, neque diu excipias:) & novus item repertus, sic est, aut fuit. Argumentum; optimum usu & ratione esse, quod tam diu, & tam multis placuit: atque, ut dixi, ab ipsa natura. Sane rationem si excutimus, eam videbis hinc stare, ab his caussis. Primo dicimus.

MON. III. *Iustitiam magis in eo exerceri.*

At Iustitiæ fruendæ caussa Imperia primum sunt reperta. Ea igitur magis in Principatu floret, vigetque: nec sunt noxæ aut corruptelæ, quæ in aliis illis formis. Vide. Rex aut ipse jus dicit (olim & nuper etiam factum:) aut qui dicant, eligit & designat. Si ipse, supra metum aut gratiam est, magis avaritiam: & nihil istis, quæ præstringere oculos judicantium solent, donat. Si alii; sunt tamen ab ipso. & cura eligit, & electis jam supereſt & intendit. Non sunt iis sic libera judicia, ut non judicium hujus metuant; & si quid fœdius patrent, pœnam. In alio statu quid simile? Si ad Optimates is; factio, & agnati, & amici occurrent, & alternis inter se jus aut injuriam gratificantes. Si ad populum; magis peccabitur, & ira aut affectu damnatos passim videbis, aut dimissos. Ad Athenienses aut Romanos leviter transi: ostracismi optimorum sunt, & exsilia, & mulctæ. Contra, pessimis honores habiti, & judiciis per vim & manum etiam erepti. Quid de corruptelis dicam? hîc regnant. Secundo.

MON. IV. *Tranquillitatem & concordiam coli.*

Quod optimum aut optatissimum in Societate

tate est, vivere quietos, à vi & injuria tutos. Metus vel auctoritas hoc facit Principis, quem unum omnes respiciunt : qui vnus omnia potest: & jus vitæ necisque habet. Itaque merito animi magis domiti & fracti sunt, & colla ad jugum inclinant. Non sic inter plures dominos : quorum potentia sparsa est, & ideo minor, ut flumen in plures rivos diductum. Alius alium respicit ; patronum contra hunc aut illum habet : & addo, quod nec coërcitio severa aut libera. quia in suffragiis aut comitiis, popularium opera egent. Itaque connivent & indulgent , gratiam singulorum quærunt. Ita minuitur Auctoritas ; & quod sequitur, Reverentia aut metus, vinculum obedientiæ & quietis. Parte altera minus tranquilli, quia ad rempublicam sæpe avocantur, sunt comitia , sunt leges : & suffragia sua habent. In iis deinde ambitio & factio intervenit : quid præterea ? seditio sæpe , & turbæ , atque etiam pugnæ. Vt mare raro quietum est , ventos plurimum , & sæpe procellas habet : sic respublica , ubi comitiorum potestas. Noster Tacitus rem tetigit : *Suspectum Senatus Populique imperium , ob* CERTAMINA *potentium , &* AVARITIAM *magistratuum.* En duas assiduas ibi Pestes : *Certamina* , & factiones, & exitum sive exitium , Civilia deinde bella : *Avaritiam.* & sunt nundinationes , rapinæ, corruptelæ, in magistratibus, in provinciis, in judiciis. Tertio, & universe dico ,

MON. V. *Modum regendi meliorem tutioremque esse.*

Princeps diutius imperat, unus & idem semper manet: itaque & discit magis assiduo ipso

uſu, & rem etiam, ut propriam, cordi habet. Aliter in magiſtratibus, qui mutantur. Sunt fere annui: id eſt, abeunt imperio, cum diſcere imperare cœperunt. Sed neque intentio eadem aut cura eſt, in brevi & alieno imperio. Tradunt enim ignotis, aut inviſis ſæpe ſucceſſoribus: ſatis habent quomodocumque defungi, in poſterum ſecuritate. At Princeps non ſe ſolum cogitat, ſed heredes. Deinde, arcana conſilia aut litteræ ſæpe interveniunt in gubernando: cum vicinis Principibus conſilia aut pactiones, quas nolint intempeſtive vulgari. Quod ſecretum hîc inter plures erit? quis libere accedet, aut tuto credet? Hæc in Principatu ceſſant. & aut unus ipſe tractat; aut fidi miniſtrorum, quibus committit. Quid etiam de ſecreta corruptela dicam, crebra inter plures? Vnus aliquis emi contra rempublicam poteſt, & ſana conſilia aut evertere, aut impedire. Athenis ſuis quam hoc factum Demoſthenes conqueritur, à callido Philippo! & *hunc eſſe ſcopulum* (ita loquitur) *ad quem res adhæreſcant.* Quid Romæ? idem: & Tribunus aliquis emptus res turbabat, & hunc aut illum ſuper capita civium imponebat. Poëta ingenioſe,

Mutatuſque fuit momentum Curio rerum.

Ita. unus Curio à Cæſare corruptus, Cæſarem Pompejo antetulit, reipublicæ & libertati finem dedit. Quarto denique dicimus,

MON. VI. *Maxime hanc imperii formam diurnare.*

An non faciat, cum à Natura maxime & Ratione ſit? Deus favet & tutor eſt; unus ille rector, unius. Vide Status alios, pauci à-

institutis: excipio parvas quasdam respublicas, & validiorum tuitione aut amicitia firmas. Sparta, qua nihil videbatur moribus aut viris melius, vix quingentos annos tenuit libertatem. Athenæ sæpe mutarunt, & oppressæ iterum caput extulerunt: sed turbidæ semper, & in metu, aut potentioribus obnoxiæ. Roma quadringentos paullo plus annos liberum illum statum servavit. Quid ista ad Principatus? Ille Assyriorum, ut à vetustissimo ordiar, *mille ducentos quadraginta annos* stetit: sive, ut alii largius, *mille trecentos*. Ita enim vel Historici, vel Chronici scriptores, consensu tradiderunt: nec Appiano ubi mens fuerit, ego scio. qui initio operis scribit, nec *Assyriorum, Medorum, Persarum tria regna simul congesta, æquare illud spatium ævi potuisse, quod in Romano imperio ad suum tempus esset.* Profecto fallitur, nec excuses. nam à Roma condita ad Hadriani ævum *nongenti* circiter anni sunt, & sic ipse supputat: quanto plures, ut dixi, in solis Assyriis? Iam Medi *ducentos sexaginta* fere annos vindicant: Persæ *ducentos triginta tres*. Quamquam de Persis, mirum & notabile, haud diu ab Alexandro iterum revixisse, & vires regnumque recepisse, duce Arsace quodam (unde *Arsacidæ*) sub bellum Punicum primum, sive annum urbis D. III. Sed quia tamen initium asserendi à *Parthis* fuit, inde Romani atque alii, Parthorum hoc regnum appellarunt: revera tamen in iisdem fere gentibus & finibus, mansitque ad *Alexandrum Mammææ* filium, per annos circiter CCCC LXXX. Tum iterum nomen *Persarum* surrexit, duce *Artaxerxe* quodam, qui *Artabanum* demovit & sustulit, ultimum Parthorum Regum. Exinde au-

tem ad hoc ævi (diuturnitatem agnoſce, & mirare) Perſæ vivunt & regnant, etſi graviter ab *Heraclio* Imperatore contuſi, poſtea à *Tamer-lanco*, & nuper ab utroque *Selymo* Turcarum, avo & nepote: ſed vivunt. Quid de *Ægyptiorum* olim regibus dicam? millia plura annorum numerant, ad ultimam Cleopatram. Quid hodie de *Sinarum*? iidem millia: & à *Vitæo*, qui primus fuit, ad *Bonogum*, qui nuper imperitabat, reges in ſerie continua habent *ducentos quadraginta tres*. Rarum exemplum: neque in noſtra Europa reperiendum. Tamen & in ea Principatus longævi. Gallorum regnum potens & florens, à *Faramundo* primo rege uſque ad *Henricum* IIII, qui nunc feliciter regnat, computat *ſexaginta tres* reges: idque per annos ∞ C. XC. At in Hiſpania Gothorum reges ab anno Chriſti CCC VIII. ad *Rodericum* & Maurorum invaſionem numerantur *triginta novem*. Et ſanguis quidem ille, ſed non regnum defecit: ſuſcepitque *Pelagius* anno Chriſti DCCXVII. à quo perpetua ſerie, nec interrupta, ad *Philippum* hunc III. ſunt reges *quadraginta octo*. Alia exempla in minoribus Principibus liceat dicere: omitto, ſicut & Reſpublicas minores. Sola *Veneta* eſt, quæ ævum *millenarium* jactet: felix fati, ſed & legum atque inſtitutorum felix, quibus velut vinculis firmata eſt adhuc contra lapſum. Maneat, Floreat, favemus & vovemus.

CAP.

CAP. II.

In eo Viros Fœminis præferendos, & has vix feliciter imperare.

PRincipatus igitur optimus, & cum Solone,

Εὐδαιμον πολίεθρον ἑνὸς κήρυκος ἔχειν :

Felix urbs, quæ jussa unius Principis audit.

sed quis ille Princeps esse debet, unius & melioris, an & alterius sexus? Vtrimque argumenta & exempla sunt: sed magis pro nobis. Vir ad virtutem, ad regimen natus: animo, corpore, voce, visu robustior, & quem magis vereare, aut venerere. In fœmina omnia levia, mollia; quæ amorem, non reverentiam creent. A natura ipsa timidæ magis sunt, quam timendæ: non igitur hîc Auctoritas. Iam in viro prudentia & constantia: in illis calliditas aut argutiæ, imbecillitas deinde judicii, & in decretis sensibusque Euripus. Septies in die mutant. Raro etiam altum aut honestum spirant: sunt in vanis aut vilibus curis: non ergo ad sceptrum & publicum decus idoneæ. Duæ etiam virtutes Principum primæ, Iustitia & Fides, firmiter vix sunt in illis. Non prior, quia inclinant facile & miserantur: facillime & gratiæ aut affectui obsecundant. Non altera, quia mobiles ingenio sunt, & mutant ut ventus. Ne Clementia quidem sit, quæ putetur: & benignior ille vultus, nescio quomodo, sævum sæpe animum & vindicem celat. Quid de lascivia aut luxu dicam? utrique vitio opportunas scimus, & pudorem atque opes prodigere: præsertim cum sui juris ac spontis, frænum non habent quod adstringat. O quale re-

gnum, ubi *Cleopatra* aliqua, *Messalina*, aut *Ioanna Neapolitana* imperat? Neque sine causa Sacræ litteræ inter pessima comminantur: *Fœminarum imperiis subjectum iri.* Sed parte tamen altera, exempla nos redarguant, itemque instituta gentium. Nam & alibi succedunt in regna, & feliciter atque industrie administrarunt: cui rei utrique lubet Exempla ex Historiis dare. ac primum.

Muliebria imperii infelicis.

I. LAODICE *Ariarathis* Cappadocum regis, cum marito mortuo in regni administratione esset, quas clades, in media pace, dedit? Sæviit passim in proceres, & in vulgus: parum est. sæviit in liberos, & suum sanguinem & (ô sancta pietas!) sex ex se natos veneno omnes sustulit: qua causa? tantum, ut diuturnior in imperio esset. Vnus parvulus fato evasit Medeam illam: quem populus mox ad regnum sustulit, illa prius communibus votis & suffragiis exstincta. sed quid? una & simplici morte exstincta, quæ toties paricida, tot culleos meruisset.

II. Tale olim, & vetustius, in Sacris litteris, malum nomen ATHALIA, quæ Iosepho est *Gotholia*. Ea cum filius *Ochoziæ* per insidias interfectus esset, invasit ipsa regnum: & nepotes ex eo, & totum semen regium sustulit: connivente in sex annos divina Nemesi. donec *Ioas* à muliercula cædi subductus & servatus, & jam adultior, regnum & tot agnatos, vindicavit, bellua illa occisa. Nam quid fœminam dicam, supra omnes feras immanem & sævam?

III. Tragicum aulæum complicemus, scænicum fiparium aperiamus: & lasciviam

pro

pro sævitia magis demus. CLEOPATRA in theatrum veniat, à parvula ad nequitias, libidines, & luxum facta. Tirocinium fuit in *Iulio Cæsare*. qui cum Alexandriæ obsideretur; illa velut fati præsaga, fratrem *Ptolomæum*, & potiores (uti videbantur) partes deseruit, ad Cæsarem transiata. Vere, inquam, transiata. nam & hunc astum ad fallendum, & tuto transeundum, cogitavit. Portæ servabantur, atque exitus: illa *Apollodorum* quemdam inducit, culcita se involvere & adstringere, ut sarcinam: ac sic in regiam, ubi Cæsar, deferre. Factum est, deponitur ante pedes ejus: & ecce soluta emergit Venus, non è mari, sed è culcita: & culcitellam mox se Cæsari substernit. Nam ille, etsi in medio actu & æstu etiam rerum, tamen & ingenio illo, & mox forma ac lepore captus, adamavit: & pretium libidinum adolescentula necem fratris, & regnum Ægypti, tulit. Hoc, ut dixi, tirocinium fuit: fallor? an virgineam prætextam jam in amoribus *Cn. Pompeii* Filii paullo ante posuerat? quod credere nos Plutarchus, bonus auctor, jubet. Credo tum, cum missus ille à patre in Ægyptum, ad arcessendam classem & auxilia fuit. Sed hæc puella peccavit: quid jam mulier? flagitia, cum ætate, magis adulta. Post pugnam illam Philippensem, *M. Antonius* & *Octavianus* partiti inter se sunt operas; ut alter in Italiam rediret, & veteranos in agris disponeret: alter in Asiam & Orientem iret, pecuniæ undique corrogandæ. M. Antonio istud evenit. qui dum reges, tetrarchas, urbes, omnia excutit, & colligit: visum & de Ægypto cogitare, illa divite, & quæ offendisse videbatur, non semel auxiliis adversæ parti submissis,

Nam ipsa Cleopatra *Cassio* suppetiata dicebatur. Itaque, etsi succinctus jam ad Parthicum bellum, tamen *Q. Dellium* Senatorem ad eam mittit, & questum simul & denunciatum, uti in Ciliciam sibi occurreret ad dicendam causam. Ah miser! ad causlæ dictionem evocas, tuam mox dominam & arbitram, & apud quam fatalem servies servitutem! Dellius venit, fœminam videt, & homo sagax quid futurum prævidet: quippe & hujus Veneres, & simul obnoxium talibus Antonium notat. Itaque captare jam nunc hujus gratiam, auclacter monere ad Antonium iret: mite & venustum ingenium reperturam. Persuasit, & conscia formæ erat: ac pro ea, & spe quam agitabat, cultum & comitatum sumpsit. Cydno fluvio subvehi se molliter jussit. navi aurata, remigio argentato, velis purpureis, ad modulos tibicinum & citharœdorum. Ipsa recumbebat sub cælo aureo, gemmis distincto: pueri formosuli, habitu Cupidinum adstabant & ministrabant, quidam ventulum ei facientes. Virgines & ancillæ, instar nympharum, per foros & tabulata navis disponebantur. Ad ripam utramque frequentes ab obviis, & visoribus, aræ & odores. Quid verbis opus? passim voces (& res ita erat) *Venerem ad Bacchum venire comessatum.* Iam propinqua Antonio erat, & ille, magnitudinis scilicet Romanæ retinens, pro tribunali etiam sedere, atque eam exspectare: quid nisi supplicem & excusaturam? At vide fiduciam, recta in hospitium abit: & Antonius, ab omni cœtu destitutus, relinquitur solus. Iraque submittit paullum fasces, & ad cœnam eam invitat. Recusat, & excusat: quid jam Antonius? male sumptam personam abjicit,

abjicit, & prior atque ultro ad eam venit. Cœnat ibi, edit & bibit amorem: quem illa non tam vultu, ut ajunt, quam verbis & ingenio inſpirabat. quæ utraque tam mirifica poſſidebat, ut ſemel audita caperet & devinciret. Argumentum ſane ingenii, quod varias linguas docta, Hebræum, Græcum, Arabicum, Æthiopicum, Parthicum ſermonem efferret, & ſcito & nativo cujuſque ſono. Hem M. Antoni quid facis? ictus es, habes: & omiſſo bello omni, aliam militiam militas, & cum tua rea in Ægyptum, id eſt in caſſes & carceres ejus ultro abis. Ibi quæ deliciæ, luxus, convivia? Non *Fulvia* tua abſtrahit, mori in angore & æmulatione adacta. non poſtea *Octavia*, nova uxor; hæres, peris, ipſa tecum, & cum utroque (infelicis fœminei regni exitus) ipſa Ægyptus.

IV. Quid MESSALLINA in Romanis? illa ſævitiæ, avaritiæ, impudicitiæ, impudentiæ, omnium flagitiorum (fas ſit in illa ſordida tali verbo uti) cloaca. Hæc uxor erat *Claudii* Imperatoris; nomine quidem. ſed quem ipſa & liberti, ut elephantum parvus æthiops, regebant. Itaque jure hanc pono inter imperantium exempla. Omitto cædes tot nobilium, quas patravit, tot exſilia & fugas: in libidine non credo ab ævo tale monſtrum fuiſſe. Cottidie adulteria, novæ conditiones & admiſſarii: nec clam, ſed in ipſo Palatio, coram matronis & viris, quaſi infamia delectaret, Veneriabatur. Quin noctu, veſte tecta, & Meſſallinam diſſimulans, ad publicum lupanar ire ſolita, proſtare inter infelices illas victimas, cellam ſuam & titulum habere, accipere æra & poſcere, & explere libidinem nec ſatiare. Quid etiam? marito

ipsi illudere, & hunc adigere non testem flagitiorum, sed exactorem. Vide. Erat *Mnester* quidam, nobilis Pantomimus, in quo ardere mulier cœpit: & pro sua verecundia, solicitare ipsa, & poscere. Ille subduxit, & tenuit, Principem reveritus; sive etiam veritus, ne torum ejus non impune macularet. Mulier ad hoc ridere. & *Quid ais?* inquit. *si ipse Claudius meus jubeat, parebis?* Incredibilia videbantur: fiunt. It ad maritum, persuadet illi stipiti, ut Mnesterem vocet, & jubeat, in omnibus dicto sibi audientem esse. Factum est: & mox histrio libere, quasi jussu domini, res domini egit. Estne quod supra etiam possit? mulier repperit. Vulgaria adhuc hæc probra videbantur: novum excogitat, & cui post factum vix sit fides. Erat *C. Silius* Romanæ juventutis pulcherrimus. hunc allicit, fruitur, & palam in amoribus habet. Præmium etiam eorum, facit Consulem, opes & decora Aulæ ad eum transfert: & jam colebatur, velut alter Princeps. Non est satis: oportet languentis voluptatis novum aliquod esse condimentum. Itaque hoc addidit, ut maritum eum palam caperet: vivo marito? vivo: Principe? Principe. Nec longius differtur, quam dum maritus Hostiam iret, & quasi de compacto paullum secederet. tum nuptiæ, & nuptialis tota pompa: flos Senatorum & Equitum adsunt, mensæ apparantur, lectulus Genialis sternitur, auspices adhibentur, alia solennia: quin & in mariti gremio nova nupta recumbit, oscula, complexus, & reliqua licentiæ conjugalis. Dum scribo, stupeo: & adhuc etiam Claudius, nec excitabatur, nisi liberti, & in quorum manu res erant, metu mutationis, eum commovissent.

Itaque

Itaque tandem finis fabulæ impositus, venit Romam, tollit æmulum, & mox conjugem: nec id quoque, sine astu liberti.

V. Consortem an non liceat addere FAVSTINAM, & hanc etiam Romani Principis conjugem? Agebat in matrimonio M. ANTONINI *Philosophi* cognomento, optimi non Principum solum, sed virorum. Infelicem tantum hac fœda labe! quia & hæc libidinum sic promiscua & vilis erat, ut vulgo se vulgaret: in balneis, in arenis, & Xystis, ubi homines nudabantur, legere conditiones solita, & bene vasatos adnotare. Atqui non imperavit, inquies. Dedit qui imperaret *Commodum*, non falsa opinione, gladiatore genitum: & hic rem Romanam perdidit, ab illa matre.

VI. In Galliam transeo, ubi reginam video FREDEGVNDIM, nec scio an scelestius aliquid Sol vidit. Ea diu pellex duarum reginarum, *Chilperici* regis Galliæ uxorum: alteram *Andoveram*, ut pelleretur, effecit; alteram *Galsuindam*, per insidias curavit occidi. Ita totum Chilpericum, & sola jam possidens, legitimam uxorem & reginam egit: sed, pro ingenio, parum fidam. Nam cum *Landrico* magistro equitum furtim consueverat: & res marito casu quodam detecta fuit. Ibat venatum, & uxorem conspicatus, quæ capillum comebat, & lotum siccabat in sole, accedit tacitus, & per lusum à tergo virga percutit. illa suspicata amatorem suum esse, & nomine compellans, *Quid agis mi Landrice?* inquit: *quin si vir es, adversam me, non aversam pete.* Confessio flagitii erat: & cum dicto se obvertit, plura etiam dictura; sed attonita maritum videt, & silet.

Etiam

Etiam ille, & porro venatum, ut instituerat, pergit: iram coquens, & vindictam, ut res erat, meditans. Sed prævenit mulier, & Landrico suo vocato: *Periimus uterque*, inquit, *incauta mea voce*: & rem narrat, additque: *Quid stupes? virum ostende: patiendum, aut patrandum est scelus.* Landricus suo metu, & illo stimulo excitatus, rem suscipit: deligit duos è fidissimis, qui Chilpericum sera nocte è venatu redeuntem, turbæ mixti, ferro invadunt, & singuli singulis ictibus conficiunt. Clamor est ab ignaris, & conscii: atque isti, quasi externæ insidiæ essent, *In silvas*, vocem tollunt, eoque se propipuisse parricidas. Ita auctores celantur: & felix Fredegundis ad alia scelera animum adjicit, infensa inprimis *Pratextato* Rhotomagensium antistiti, non ob noxam aliquam, sed viri eximiam virtutem. itaque lætissimo die Paschatis, cum in frequenti templo sacra perageret, non Deum non homines verita, percutiendum curavit letali quidem vulnere, sed cui aliquamdiu supervixit. Mœsta eo ipso, venit visere, sive ut exploraret, sive ut oculos in ejus angore pasceret: atque ibi belle, ut putabat, dissimulans, questus & iram miscuit, quod in tali die & loco, in talem virum, patratum esset facinus, & auctor lateret. Sed Prætextatus, vicina morte liberior: *Minime*, inquit, *latet. & testor me ejus scelere percussum, qua reges occidit.* Bene ille de regibus. nam præter maritum suum, etiam fratrem ejus sustulerat *Sigibertum*, Mediomatricum (ut tunc divisio erat) regem. Sustulerat autem scelerato astu, immissis duobus percussoribus: quos, cum facinus exsecuti essent, ilico jussit interfici: ut vocem cum vita amitterent, & in tuto auctor

ctor agitaret. Ita justitiæ victrix, si non famæ, egit : & paullo post *Childebertum* etiam regem, prælio prius victum, cui ipsa interfuit stans in prima acie, veneno tolli cum uxore, eodem utrumque die curavit. Quot palmas una mulier meruit ? habeat : & sicca etiam suaque morte abeat, Providentia apud imperitos laborante.

VII. Fastidio ejusmodi narrationum: nam quis modus sit, si velim persequi ? Ecce in uno Neapolitano regno duæ IOANNÆ, ævo supparares, in nequitia compares : quarum flagitia atque etiam scelera (nam & hæc mixta semper adulteriis) Annales texam, si velim recensere. Et propero magis ad alia Exempla : neque enim desunt ea

Muliebris imperii boni, & felicis.

I. PHILE uxor *Demetrii* regis, filia *Antipatri*, illius qui Macedoniam & Græciam vivo mortuoque Alexandro gubernavit. Hæc jam tunc puella, & in annis teneris, nativa quadam prudentia sic visa excellere, ut ipse pater consilia ab ea peteret, & audiret. Pater, ille senex, ille usu & tractatione rerum sic peritus. Quid Demetrius, cum jam uxor ejus esset ? erat ipse vario ingenio, & vitiis propior : sed mira temperie hæc maritum flectebat, ne dicam, regebat : calumnias supprimebat, iras mitigabat : justa & honesta inferebat. Iam populi vere mater, tenuiorum filias dotibus datis elocabat; afflictos à fortuna relevabat, bonos provehebat: quid apud ipsos milites ? Salvo pudore fœmineo, & iis se miscebat: alloquebatur, erigebat, tanta auctoritate vel gratia, ut sola tumultuantes repressérit, & in seditionem lapsos revocarit. Quæ

fides

fides deinde & amor in ipsum maritum? cum victus à *Pyrrho* rege esset, castris ac regno exutus: vivere non ultra sustinuit, & morte spontanea invidiam Fortunæ fecit.

II. Ævo, non animo, inferior ZENOBIA Palmyrenorum regina. Hæc stirpem & sanguinem à *Ptolomæis*, & ipsa Cleopatra, sed non mores (dii boni, quam aberat!) ducebat. Vxor erat *Odenati*, fortissimi viri, & qui ad imperium Romanum ausus adspirare. Illo vivo, iisdem cum eo exercitiis, in venatu, in montibus, in silvis, in ipsa militia uti. Amans ejus utique, sed ob matrimonii finem, liberos: quos ut concepisset, tangi à marito mox abnuebat. In aliis virtutibus, scientiæ etiam avida; & historiæ Orientalis ita peri-, ut ipsa eam suo stilo in compendium redegerit, usui posterorum. Nec Græci Latinique sermonis, aut rerum, ignara fuit. Forma autem corporis egregia, *oculis supra modum vigentibus* (verba Pollionis dabo) *& nigris; tanto candore in dentibus, ut margaritas eam plerique habere putarent, non dentes. Vox præterea clara & virilis.* Cum his dotibus, ut dixi, nupta, & forti quidem viro, etsi haud felici. Nam Gallieno illo ignavo Imperatore, cum decus omne imperii labaret, aut rueret: ipse Persidem & Orientem invasit, quasi *Valerianum* captum, & Romanam ignominiam vindicaturus. Res magnas gerit: adeo, ut ipse Gallienus consortem imperii sumpserit, & ultro Augustum declararit. Nec diu in hoc honore, insidiis *Mæonii* consobrini sui vitam & potestatem amisit, aut hanc potius transmisit. Nam Zenobia illa uxor, laborum & victoriarum ante particeps (assidue enim comitari maritum, ipsa etiam sub armis, solita)

solita) imperium suscepit fortiter, & gessit. Bella cum Romanis, & *Aureliano* Principe habuit: Ægyptum invasit, & victo ac cæso ejus præside *Probo*, occupavit. Denique Aurelianus, sed ægre, fregit, non enim profecto vicit: imo velut tacito pacto, passa in triumpho se duci, sed ut vitam & dignitatem in parte servaret. atque adeo sunt, qui filiam ejus Imperatori dicant nuptiis junctam: imo & stirpem ejus diu post Romæ, inter illustres familias floruisse.

III. Hæc militaris fœmina: pacatius exemplum PVLCHERIA dabit. Ea *Theodosii* junioris soror, vitam & virginitatem Christo devovit: paullo major natu, quam ille, qui septuennis fere à patre *Arcadio* relictus, hanc habuit morum, & institutionis magistram. Atque adeo jam grandiore illo, adhæsit, & curas imperii participavit: salubriter omnia, & pie, modesteque disponens. Et vero quamdiu habenas tenuit, felix imperii & rectus cursus: postquam invidia aliorum, & calumniis Eunuchorum (*Chrysaphii* præsertim) submota est, & loco pulsa: contulit ea se in *Hebdomon*, locum Byzantio suburbanum, atque ibi summa pietate & quiete victitabat. Donec post annos septem, fraude calumniatorum agnita, & imperio undique concusso, fulcrum iterum rebus labentibus adsumitur, aut reparatio jam lapsis. Fit utrumque: & restituit pleraque omnia, aut tuetur. Specimen animi ejus & prudentiæ hoc esto. Fratrem Theodosium videbat, & dolebat, temere libellis sæpe subscribere, & nec lectis: aliena commendatione aut fide, ut fit, nixum. Dolum bonum hunc repperit, ad emendandum. concepit enim & ipsa libellum,

atque obtulit: quo *Eudociam* ejus conjugem petebat mancipari sibi in servitutem. Capit, & subscribit statim: quidni in sororis petitione? atque illa, scenæ instruendæ caussa, Eudociam apud se aliquamdiu habet. Miranti, & evocanti, negat missuram, & suam eam, uti quæ OPTIMO MAXIMOQVE jure, esse. Profert manum & subscriptionem, confuso jam illi, nescio an emendando. Revera enim secors ingenium fuit, & alter Claudius, in fœminarum aut effœminatorum (Eunuchos intelligo) potestate. Mortuo autem illo, & sine liberis, re celata, *Marcianum* evocat, vita & bello bonum, & ad imperium producit. Quoque magis commendaret, nuptias suas ei donat, sed titulo tenus: stipulata, ne sacrata Deo virginitas libaretur. Rexit cum illo annos aliquot, mirifice à nostræ religionis apicibus, *Leone* Pontifice, *Hilario* Episcopo, aliisque laudata. Vixit annos circiter LVI.

IV. Similem, non enim parem undique, ei jungo ISABELLAM *Ferdinandi* conjugem, Hispaniarum reginam. Parem? in quibusdam superiorem, & sola fortasse virginitate cedamus. Hæc, si pietatem spectas, in sacrorum cultu mirifica, & assidua; nulla occupatione aut delectatione demoveri; horas suas Canonicas (ut loquimur) sacerdotali exemplo cottidie legere: ipsos sacerdotes honorare, templa exornare. Atque id suis aut suarum fere manibus. cum & ipsa acu pingeret aulæa aut vestes, aut à familiaribus puellis pingi texique juberet. Iam reliquæ virtutes instructæ huic fundamento. casta, sic ut nec rumor de ea mentiretur; & maritum

tum pariter eo ducens, pellices, amicas, & id genus callide ſcrutata, & ab Aula amolita. Frugalis adeo, ut in omni vita nec vinum libarit: quæ virtus fomes, ut ſcimus, eſt caſtitatis, & modeſtæ gravitatis. Quam ſane habuit, exoſa mimos, ſcænicos, ludiones, totum hoc levitatis inſtrumentum, & nec privatim aut publice audire ſuſtinens, vel ſpectare. Eorum vicem, viros graves, matronas ſerias apud ſe habere: item pueros aut puellas nobiles, & utroſque, pro ſexu, artibus ſtudiiſque informare. Aula illa, nil niſi palæſtra honoris & virtutis erat. Itaque inſignes viri, etiam militia, ex ea prodierunt: & magnum illum *Conſalvum*, cui regni Neapolitanum Hiſpania debet, hæc refert expenſum. Matrona ipſa civilium rerum gnara, bellicarum nec ignara. Quid magni in regno ſine illa, imo niſi per illam fere, geſtum eſt? Rex maritus & conſiliarii, uſu edocti peritiam ejus & felicitatem in ſententiis, quæ edicebat pro oraculis (nec id per adulationem) amplecti. Illa factionibus, latrociniis, infeſtum regnum purgavit, & pacavit: illa juſtitiam reſtituit, potentiorum injuriis exſulantem. Et quid alia commemorem? quam in gravia animadverterit, argumentum eſto: quod nec aleæ aut teſſeræ ludum toleravit, & edicto vetitum ſic repreſſit (etſi prona eo gens eſt) ut nec furtim & in angulis luderent, ſoliti in cauponis, viis, angiportis. Iam vero & militiæ non conſilio tantum, ſed opera intervenit; modeſta quædam *Zenobia*: bellum Luſitanicum, abſente marito, confecit; & Maurico ſive Granatenſi, quod plures annos traxit, pluries interfuit, & ſummam manum præſens cum marito impoſuit. Magni

ad omnia animi, & res ſpeſque magnas complexa. itaque Navarræ regnum conſiliis ejus junctum; Canariæ inſulæ occupatæ, & inſeſſæ; ipſe Novus orbis, Naturæ occultior pars, per eam retectus & ſubjectus. Nam maritus, cætera vir egregius, reſtrictior aut timidior erat, retinere ſua melior, quam augere. Hæc dilatabat. & cum *Chriſtophorum Columbum* diu rex duxiſſet, & ad extremum deſtituiſſet: bono Genio ſtimulante ad ipſam Reginam venit, conatus ſuos & perficiendi vias expoſuit, & inſtrumenta, id eſt naves, viros, arma ab hac impetravit. Salve, ſalve heroïna, priſcis par aut major: & in qua jure claudam exempla fœminei boni imperii, quid enim tale addam?

CAP. III.

DE ELECTIONE.

Quæ commendare eam, quæ abjicere poſſint.

VIri igitur potius imperent, & ſoli. Sed quomodo? Electione, an Succeſſione admori? Electio antiquior videtur, & heroicis illis temporibus vix aliter factum; & Principatus pace aut bello, virtutis aut roboris prærogativa aſſignati. *Naturæ enim eſt*, ait Seneca, *deteriora potioribus ſubmittere.* Itaque Braſilienſes quidam, cum ad *Carolum* IX, Galliæ regem Rothomagum deducti veniſſent, valde mirabantur, *Quomodo validi illi & proceri viri* (Helvetios intelligebant) *parerent parvo & tenello regi*? Nimirum pro ſuo more, & ſenſu, judicantes. ſatis læve, quaſi à ſola corporis magnitudine præſtantia eſſet. Sunt etiam rationes, quæ commendare Electionem videan-

Digitized by Google

deantur. Prima, quod optimi & aptissimi per eam capi; non item à Successione possint, in qua quoscumque genitos admitti. Item, quod justa ætate capi, & idonea jam regere; aliter in Successione, ubi pueri sæpe aut infantes jus sumunt. Deinde, quod regnum ita moderatius videatur. cum nec innutriti sint potentiæ, & ex ea superbiæ; & quod neque proprium habeant, ab aliis acceptum, ad alios transmittendum. Eo minus intendunt imperium, aut subditos opprimunt: in quem enim post-usum? Aperitur & virtutibus campus: ac multi ad eas adspirent, vel spe Principatus. Hæc & talia Aristotelem moverint, ut Carthaginienses laudaret hoc nomine, & Spartiatis præferret, qui stirpe reges legebant. Sunt & hodie, aut nuper fuerunt inter Christianos, electi reges: hodie quidem Poloniæ, nuper Bohemiæ, Daniæque. Ista pro Electione, plura in eam possunt. Primo quod dicitur, veterem esse: fatemur, sed usus illis rudibus subjecit, hîc & alibi, meliora. Additur, optimos sic posse eligi: & verum est, sed etiamne eligi? si rem & experimenta vides, sæpe falsum. Rara electio, quæ sine privato cujusque affectu aut respectu fiat: nec rei publicæ utilissimum, sed suæ legunt. Quærunt opportunos. ut omittam, pecuniam & corruptelas suffragia sæpe trahere, & rem geri promissis donisque. Atque ea nec fortasse meliore aliquo sæculo excludas: sicut nullo, odium aut amorem. Nicetas Choniates in hac re prudenter judicat, ubi res *Alexii* Imp. Græcanici narrat: qui fato vicinus, & sine liberis, de eligendo successore cum suis agitabat. Scribit: *Igitur alii atque alii varie nominabantur, sed om-*

nes qui sibi opportuni aut utiles essent, nominabant. De eo autem eligendo, qui optime & ex usu publico imperaret, nulli cura aut cogitatio erat. Verissima dicit, & usu probata ac probanda. Iam quod tertio inquiunt, justæ ætatis, & maturæ imperio. sic eligi: ita habet, & commodum est. Sed enim illud adhæret incommodi, quod regnum interea vacat, nec possessorem habet. Quod si quis considerat, majus malum est, & plura sæpe daturum, quam imbecilla in imperio ætas. Sane ubi interregnum est, justitia & leges silent, licentia & vis valent: atque id sæpe hebdomadas. menses, annos manet. Quæ interea confusio, aut scelera sunt? quæ ambitio & prensatio? per quas fraudes, & artes? Germaniam vide, ubi Imperator demortuus: boni omnes in præsenti & futuro sunt metu. Ipsa Roma nunc, in sacrorum Pontifice, hæc mala est cum sentit. Quid deinde in eligentium dissensu? dissidia & bella. Quæ nec inter paucos electores semper effugias: appello ad illos Imperii Septemvirales. Appello ad ipsam iterum Romam: & cum noxa religionis, & pæne dicam probro, audiimus legimusque, plures uno tempore Pontifices, à tali causa, se gessisse. Nota mihi istud, & incertum illud fluctuansque in successione: magna ratio & efficax est, ad totam Electionem repudiandam. Iam quartum erat, Moderatius ita fore regnum. Non abnuam: sed addam, solutius etiam, & minore cura administrandum. Vt quid enim rei nec diu meæ, nec postea meorum, nimis acriter intendam? Frui satis est. Obnoxii etiam vivunt, sive iis qui elegerunt, & quibus hoc velut beneficium debent; sive omnibus, qui in occasione minuere

nuere possunt potestate, aut privare. Poloniam adi: hæc fiunt. Itaque & justitiam minus coli, necessum est: & Principem indulgere, aut oculos claudere, in potentium noxis. Dixi etiam, minus curæ aut custodiæ esse regnum: an non ita est? Germaniæ Imperatores video, ex facili aut opida, aut provincias totas, vel liberis agnatisque suis, vel & exteris, avulsas à corpore contribuisse: sæpe per gratiam, aliquando & pecuniam aut mercedem. Non sic fiet in proprio & hereditario regno. Neque Principes solum secordes: sed ministri eorum tunc tales. Nam & ipsi futurorum securi, præsentibus inhiant, lucellum in omni occasione captant, subitis avidi, & ut inter incerta festinantes. Iam quintum illud. Virtutes sic excitari: vix colorem habet. Valde scilicet, quia unus aliquando, nec merito sed casu, bonus eligitur, boni esse elaborent. Si ad eventa imus, quocumque in regno; Electiones mixtas videbis, & sæpe deterioribus pronas. Vel Roma in principibus suis, vel Germania, dicat. Vltimum, Aristotelem approbare: & hodieque alibi esse. De Aristotele, non mirum: Græcus & liber, regna amat proxima libertati. De usu hodierno aut nupero, leve est: nam præponderant exempla alia, & pro uno Electionis, centena sunt Successionis. Quæ vis hic igitur? Quod si illud dicatur, etiam nunc melius regi aut crescere regna ab Electione: magnum sit. sed non dicetur, & oculi ac sensus refutabunt. Ego vero amplius dico ubicumq; bonum & laudabile regnum fuit, in Perside, in Macedonia, in Ægypto, in Sinenfibus, in Hebræis ipsis, Successionem valuisse: etiam in Romanis, quoties Principum liberi

aut genitura,aut (quod laxius) adoptione essent. Iterumque amplius dico.nec fuisse ulla Comitialia regna , nec fore diuturna. Exoritur semper aliquis , animo & consilio inter Principes major , qui creditum uni sibi regnum,suis stabilit gratia,arte,præmio: & vis interdum adhibetur.Dania & Bohemia ostendunt , alia magna regio fortasse ostendet. Sed in fine non me teneo , quin Nicetæ etiam verba , & ego ejus sensibus , subscribam. Exclamat : *O quanto deterius est multorum suffragium & electio , quam unius ! Tu inclytum Romanum imperium , & gentibus adoranda majestas , quos tyrannos pertulisti ? quales amatores te petierunt ? quibus substrata , tui copiam fecisti ? quales corona & diademate , & puniceo vestitu exornasti ? Graviora utique tulisti , quam Penelope procorum illa frequentia obsessa.* Res ita habet. Romanum imperium statim à *Claudio* , qui primus à milite electus est , & fidem eorum præmio pigneravit , in vilissima capita & pessima hac Electione venit: Electione , an palam Emptione ? Nam & hoc scimus, velut sub hasta , vænale pependisse : & non aliud magis clarum certumque exitium rei Romanæ fuisse. Sed exempla quædam Electionis videamus , bonæ aut malæ mixtim.

I. AVRVNCANI populi barbari sunt , in Peruano tractu. Ii à solis viribus corporis ductores legere soliti: experti eas in gravi aliquo ligno. quod qui diutissime humeris bajulat. nec succumbit , putatur & regendi oneri par futurus.

II. Melius qui ab animi viribus aut præstantia sumunt : quod Romani olim veteres in suis regibus, *Romulo,Numa,Servio*, vix alio aspe-

aſpectu fecerunt. Secuti quam aliter ? & ſtirps Auguſti cum defeciſſet, caſus aut corruptio Principes fere dedit. Primum in CLAVDIO. qui C. Caligula occiſo, rumore cædis exterritus, & ſui quoque anxius, prorepſit ad ſolarium, & inter januæ prætenta vela delituit. Miles aliquis è Prætorio, diſcurrens ad prædam, hunc repperit, protrahitque: & interrogato. Quis eſſet? acceptoque, impetu aut inſtinctu, Principem ſalutavit. Quanta unius, & gregarii quidem, in re tanta audacia ? Produxit ad alios Prætorianos, fluctuantes adhuc, nec aliud quam frementes : qui ut cælitus oblatum arripuerunt, & lecticæ impoſitum in caſtra ſua, viciſſim ſuccollantes, tulerunt. Senatus & urbanæ cohortes diſſidebant, & Libertatem præferebant : inane nomen vicit militaris electio, & fatale Romanis ſervire. At Claudius jam imperii compos, ut militem magis obſtringeret, *quinadena ſeſtertia* ſingulis (ſunt nobis *trecenti ſeptuaginta quinque* Philippici) promiſit, & dedit.

III. Idem caſus ſive error clarius in VITELLIO ſe aperuit, longe ab omni Imperatoria aut virtute, aut ſtirpe. Homo ventri & abdomini factus erat, nulla vel ſpecie virtutum, niſi quod candor aut ſimplicitas in eo placerent. Is Legatus inferioris Germaniæ à Galba electus, & quattuor legionibus præfectus (amabant autem hos ignavos, & altioris cogitationis non ſuſpectos) præfectus, inquam, agebat Coloniæ Agrippinæ, cum nuntium accipit, ſuperioris Germaniæ legiones defeciſſe à Galba, & in S. P. Q. R. nomina juraſſe. Dum conſultat, quid facto opus, vis in defectores an conſenſus placeat:

ecce *Fabius Valens* è Legatis legionum, cum paucis equitibus, opidum intrat, ipsum Vitellium Imperatorem salutat. Vnius vox omnium fuit. secutæ legiones, alæ, cohortes, cives, socii, ardore magis quam judicio: & invasit imperium atque armis peperit, armis mox amisit.

IV. Lubet etiam hos fortunæ ludos videre, & in theatrum producere PROBVM *Tacitus* Imperator absumptus erat, & *Florianus* frater ejus adspirabat: sed dum electio pendet, Orientales exercitus eam occupare, & sui beneficii Principem habere voluerunt. Conveniunt ad eligendum: & Tribuni, quasi per decorum, eos monent, *fortem, clementem, probum imperatorem requirendum esse.* Arripiunt vocem, & statim acclamant, *Probe Auguste dii te servent.* Inde purpura, tribunal, & legitimus Princeps.

V. Quid in REGILLIANO, quam consimile? Dux Illyrici erat, & milites male in *Gallienum* animati, res novas agitabant. Forte una plures cœnitabant. fuitque *Valerianus* Tribunus qui in joco & vino diceret, *Regilliani nomen unde credimus ductum?* Subjecit statim alius, *A regno:* & milites communiter, *Ergo potest rex esse?* &, occasione sola temerarii dicti, fecerunt.

VI. O ludos! & lusum etiam adjungo, qui PROCVLO tradidit Principatum. In Gallia milites ad latrunculos ludebant, item convivantes. Forte decies Imperator Proculus exivit: atque ibi quispiam ludens, *Ave Auguste*: allataque læna purpurea, humeros ejus velavit. Timor mox eorum qui adfuerant: & ne accusarentur apud veterem Imperatorem, novum hunc faciunt consensu.

VII. Ri-

VII. Ridere in illis liceat, in istis indignari, ubi Corruptio suffragia temperavit. Sicut in M. SALVIO OTHONE, qui clam & palam militibus pecunia subornatis, & in *Galbam* armatis. eum sustulit, se imrnisit, sed Principem non diuturnum.

VIII. Non item, à simili fœditate, IVLIANVS perennavit. qui post cædem *Pertinacis*, cum vænale in castris Prætorianis penderet imperium, & *Sulpicianus* licitaretur: iste, pecuniosus & ambitiosus senex, eodem aspiravit. & ad muros subiens, modum pecuniæ certum promisit: cumque illi ad *Sulpicianum* retulissent, plus aliquid adjicientem, iterumque ad istum (prorsus ut in solenni auctione) tandem pervicit Iulianus: finisque fuit, ut *vicenaquina sestertia* (sunt *sexcenti viginti quinque* Philippæi) viritim Prætorianis darentur. Immanis summa! quam ille concussionibus & rapinis mox coegit: atque hæc omnia, qui inter claros Iurisconsultos nomen vindicabat. adeo facilius est peritum esse legum, quam servantem. Sed pœna à tergo pressit: statimque *Severus* superveniens, vita & imperio illum, Prætorianos zona & militia exuit.

IX. Sed hæc fœda, exemplo uno aut altero eluantur laudabilis Electionis. Quæ autem laudabilior illa, quam Deus injecit, & direxit? CASIMIRVS fuit, filius *Miecislai* unicus, qui ob teneram ætatem regno minime aptus, sub cura & gubernatione matris *Rixæ* conquievit. Sed ea mulier avara, superba, exteris Germanisque addicta, provocavit odia Polonorum: quæ fuga deniq; vitavit, ablata secum regni gaza, & filio mox in Saxoniam secuto. Qui in exsilio isto animum

mum ad litterarum ſtudia appulit, & Lut
tiam Pariſiorum devenit. Illinc in Italia
porro; & denique pietate impulſus, in Clu
niacenſi cœnobio Benedictinum monachum
profeſſus, Deo totum ſe vovit & ſacravit. In
terea turbæ & fluctus in Polonia, ut in nav
rectore vacua, & oculi atque animi requiſie
runt ſuum Caſimirum: decretumque publi
ce, ut miſſa legatione ubiubi terrarum eſſet,
requireretur. Ad Reginam primo ventum, ab
ea Cluniacum: & inveniunt non jam Caſi
mirum, ſed *Carolum* (nam & nomen mutave
rat) eumdemque ſacramenti religione, ſed
& Diaconatus vinculo, obſtrictum. Illi præ
terita excuſant, patriæ diſcrimina & cala
mitates proponunt; & hunc, ut unicum præ
ſidium & ſubſidium, Principem depoſcunt.
Ipſe fortiter recuſare; alienæ poteſtatis ſe
jam oſtendere, nec quidquam cum munda
nis rebus commercii eſſe. Tamen urgent;
ad Abbatem rejiciuntur, ab illo ad Pontifi
cem, atque iſte indulget, laxat ſacramenti
atque ſacerdotii vincula, data etiam venia
conjugii: cum lege, ajunt, ut Poloni caput
deinceps in coronam tonderent ritu mona
chali, itemque nummum annuum in lumi
naria & cereos Divi Petri Romam confer
rent. Hoc ejuſce indulti monumentum eſſet.
Ita in regnum ducitur, gaudio & conſenſu
excipitur: prudentiſſime & fortiſſime admi
niſtrat, domi pace parta, hoſtibus foris victis
aut repulſis. Pie vixit, pie obiit, regno in po
ſteros (nam & uxorem duxit, & liberos ex
ea tulit) propagato. Quis abnuet hæc à Deo
eſſe? profugo, monacho, Diacono, patriam,
ſceptrum, uxorem, cum gratia, laude, venia.

X. Sed memorabilis illa quoque electio,

ſive

ve Iudicium fuit, quo regnum Aragoniæ, avorum ævo ad FERDINANDVM *Henrici* Castellæ regis fratrem transivit. Obierat *Martinus* rex, idque sine liberis: & inter agnatos vel cognatos varie certabatur. Ius, favor, factio comparabantur: & jam ad cœtus & arma res spectabat; quippe inter potentes competitores, *Ludovicum Andegavensium Ducem & Neapolitanum regem*, *Iacobum Comitem Vrgelitanum*, *Alfonsum Marchionem Villena & Ducem Gandiæ*, & nostrum illum jam dictum. Sed visum consensu proceribus (rarum in tali ambitu) judices sive arbitros super hac re legere, & quemcumque Regem ii dixissent, esse. Electi novem, sanctimonia vitæ, & doctrina aut prudentia, conspicui: terni ex ipsa Aragonia, totidem è Catalaunia, iterumque totidem è Valentia; quæ tria regna scilicet in unum corpus contributa. Dies igitur dicta electioni, locus captus arx *Caspa* in Aragonia. Magna exspectatio, concursus, aperta & occulta vota aut metus: denique ipso jam die, tribunal pro foribus templi erectum, aulæis instratum & regifico ornatu. Consederunt judices, præsedit iis (nam adesse voluit) Summus ipse Pontifex, etsi in schismate, *Benedictus*: tum surrexit *Vincentius Ferrerius* Dominicani ordinis, magna sanctimoniæ opinione, & insigni ac fervida eloquentia, qui concione ad rem apposita, proceres & populum consentire, obedire denique novo Regi hortatus est. *Quis is erit?* suspendit aliquamdiu omnium animos, & grandi tandem voce protulit *Ferdinandum*. Clamor coronæ, & jubilus, fausta precantium. nam plurium in hunc & virtutes ejus inclinatio: quorumdam tamen

& mœ-

[illegible] illudit

& mœstitia, qui suos candidatos decidisse tanta spe indignabantur. At ipse coronam mox Regni, sollenni ritu, accepit: pacem ubique repperit, aut peperit. & magnum illum *Alphonsum* genuit, Aragoniæ, Siciliæ, Neapolis Regem.

IX. Pulchra electio, & quam in manu Lusitanorum erat nuper imitari. Nam plures regnum illud mortuo *Sebastiano*, competebant, suis quisque titulis, PHILIPPVS rex Hispaniarum; *Alexander* Parmæ Dux liberorum loco; *Ioannes* Dux Bragantiæ, ab uxore; *Antonius* nothus, sed qui legitimum credi se volebat. Concurrebat & regina Galliæ, *Catharina Medicæa*, vetusto & obsoleto titulo à Comitibus Bononiensibus repetito. Rex senex *Henricus* mederi futuris malis poterat, & velle videbatur: sed fortior animus deerat, & cunctantem mors occupavit. Sed & post eum quinque *Gubernatores* electi, & undeni *Iudices*, tarditate aut frigore peccarunt: & quamquam proni in Philippum regem, non ausi jus ei adscribere, ob populi studia dissentientis. Quem suum fere *Antonius* fecerat, & plenis velis per plebejas illas undas ferebatur. Ita factiones, dissidia, & denique arma. Quæ tamen priusquam Philippus inferret (& parata habebat) pro suo ingenio leniter ac tarde agere, legationibus quam legionibus velle rem conficere: à vi quidem adeo alienus, ut cum *Antonius* ille, caput turbarum, ejectus ab Henrico rege, in Castella esset, & in cœnobio quopiam Divi Benedicti, gnaro rege Philippo, latitaret: ille nec extraxit, nec reppulit, cum in illo velut torre exstinguere incendium surgens posset. Simile in altero competitore Duce Bragantiæ;

cujus

cujus filium captum à Mauris, infelici illo prælio, redimi per legatum suum curavit, & eundem jam in Hispania, cum essent qui omni vi & via retinendum censerent, imo retinerent; ille firmus in quietis consiliis, & jure suo nixus, liberum dimisit. Sed neque sic, cum alii arma pararent aut caperent, invasit, aut ejecit. sed ante omnia jus suum disputari à Theologis, & Consultis ejus, fecit: jamque de eo certior, copias promovit. In limite erat Lusitaniæ, & omnis mora noxia: tamen iterum moratur, iterumque peritos convocat, & per Deum & Fidem obtestatur, liberis vocibus sensibusque edicerent, ecquid juris sui esset. Hoc non cupere se modo, sed jubere. Omnes uno ore jus affirmant. Tum denique *Ferdinandus* Dux Albæ invadit, & septuaginta dierum spatio Lusitaniam totam subjicit: uno prælio Antonio, qui regem se ferebat, pulso. Si tamen prælium dixerim, veterani exercitus, cum semiermi & urbana turba congressionem. Annos paullo minus *quingentos* avulsa Lusitania fuerat à reliquo suo corpore: rediit, ut retuli. sed cum admiratione aliqua eorum qui attendent, in re tam opportuna, utili, facili, cunctatorem Philippum sic fuisse. Imitentur reges, nec temere ambitio ad arma impellat.

CAP. IV.

DE SUCCESSIONE.

Hanc præferendam, etsi incommoda etiam habet.

MEliorem eam Electione tutioremque esse supra ostendimus: & duplex certe causa evincit. Prior, quod nullum hîc inter-

regnum;

regnum ; atque ita nec competitio , nec bellorum materies : præſertim cum jura ſucceſſionum legibus aut moribus ubique firmentur. Secunda , quod caritas utrimque major. & ſubditorum in genitum & ſanguine Principem ; & Principis in ſubditos, certo & veteri jure ſuos. Addam tertiam , aſtrictioris imperii , & reverentiæ aut obedientiæ promptioris : quia vitari aut differri vindicta ægre poteſt , cum patri filius ſuccedit , & illius injuriam ſuam putat. Non ſic in exteris : qui tutius contemnuntur , & ſi offenderis , ſeceſſu aliquo vitas , donec illi abeant è vita. Duo tamen incommoda adhærent (& quid pure bonum in rebus humanis ?) quod vel mali vel inutiles ſic capiendi interdum ſint ; vel pueri & infantes , quos ætas arcet à regendo. Quod ad prius , ſciamus idem & in Electione evenire poſſe , atque adeo ſæpe eveniſſe. Ferendum eſt, & melior exſpectandus : ut poſt hiemem, aliqua æſtas. Quod ad alterum, grande incommodum, fateor : & fere Deus ſic diſponit (ipſemet dicit) ubi viſum ei punire regna aut immutare. Quid ni feramus tamen, ſi à Deo ? Hanc ei viam caſtigandi adime ; aliam reperiet,fortaſſe triſtiorem. Leges viam ſuam teneant , itemque fata. Et tamen in illa ipſa puerili Succeſſione remedium, ſi vivit mater.Hanc admoveri, & vices pueri gerere. cum prudenti aliquo Senatu, è re ſit ; & exempla docent , feliciter eveniſſe. Nam proceres regni eligi , anceps ſi unum , cæteros offendis , ut ſpretos ; & hic fortaſſe proprias opes cogitet : ſi plures , non evades factiones inter eos , & turbas. Mater igitur melior. Sed exempla aliquot, aut jura diverſa Succeſſionis videamus : in qua conſenſu ntium receptum.

MON.

MON. I. *Certos liberos præferri* :

I. Sed, ut dixi, certos legitimoſque. Cui rei, ubi fraus timeri poterat, cautiones video adhibitas, calumniæ aut ſuſpicioni vitandæ. Sicut in OGINA Lucemburgica, quæ pæne *quinquagenaria*, in matrimonio *Balduini Pulchro-Barbi*, Flandriæ Comitis, gravida eſt facta: & res ea ſuſpecta multis, ne vanus aut fartus tumor, non à natura & puero eſſet. Igitur circa dies jam partioni ſollennes, maritus in medio Atrebatium foro, tabernaculum tendi juſſit, laxum & pretioſi operis: edixitque, omnibus fœminis, fama & loco honeſtis, fas eſſe adſiſtendi, & oculis arbitrandi verus an ſuppoſiticius ille partus eſſet. Factum ita. viderunt plures, obſervarunt: & omnes ita rumuſculos diſſiparunt, qui de ſterilitate ejus erant ſparſi.

II. Plane idem in CONSTANTIA, Neapolitana regina. quæ nupta *Henrico* Imperatori, quinquagenaria etiam major uterum cœpit ferre, fraudem aut fucum ſuſpectantibus multis. Quod utrumque prudenter amolitus eſt Henricus. ac primum, cum uxor ad eum in Germania agentem adſpiraret: vetuit, juſſitque in regno ſubſiſtere, & adventum ſuum exſpectare, coram ſuis (cum bono Deo) heredem regni parituram. Deinde, uxore etiam ipſa ſic volente, in foro tentorium expanſum, facta poteſtate nobilibus fœminis veniendi, & parientem ac partum pariter oculis uſurpandi. Peperit igitur, in tali, ut ſic dicam, ſcæna *Fridericum*, paterni avi nomine appellatum. Hæc ſatis mira, in illa ætate. etſi rei fides aliqua jam ante ab Abbate *Ioachimo* facta, illo cujus vaticinia tunc clara erant,

erant, & nunc quoque tradita scriptis leguntur. Quippe parituram prædixit, & quidem filium, tali vita, & sorte: quæquæ alia *Friderico* evenerunt.

MON. II. *Præferri ætate primos, etsi in exemplis interdum aliter.*

I. Liberi igitur succedunt: sed mares supra fœminas, quod liquet; inter autem mares, ii qui ætate antecedunt. Tamen hic interdum quæstio, an ex caussa, minore aliquis natu non præferatur? Caussæ plures esse possunt, una, quæ olim inter *Darii* liberos litem movit, *Artemenem*, & XERXEM. Nam ex his Artemenes regnum jure & more gentium petebat, natu prior: at Xerxes controversiam non de ordine, sed de nascendi felicitate faciebat. Nam illum Dario privato provenisse, sese regi. Ita privatas illi opes deberi, quas tunc habuit: at sibi regnum in quo genitus, educatusq; esset. Contentio, quamquam de regno, inter arma stetit: & arbitrum patruum sumpserunt *Artaphernem*. qui re pensiculata, præponendum Xerxem putavit. sive ratione jam dicta, sive & indole utriusque motus. De patruo judice, in Iustino scribitur: in Herodoto pater ipse definit. qui idem Herodotus alterum fratrem non *Artemenem*, sed *Ariobarzanem* appellat.

II. Ipsum hoc in eodem Persarum regno, diu post movit *Parysatis*, *Darii* alterius uxor: movit. sed non eodem successu. Nam ægro marito persuadere conata, ut CYRVM minorem filium *Arsacæ* (qui postea *Artaxerxes* dictus) in jure sceptri præferret, ipsa illa dicta caussa, & quod in regno natus esset: non impe-

Digitized by Google

petravit, & ſtabile priori jus ſuum fuit. Etſi callida mulier *Xerxis* exemplum ſuggereret: ſed quod paullo diverſum inveniet, qui explorabit. Nam Artemenes tunc natus Dario fuit, cum vere privatus eſſet, nec in ſtirpe aut jure ullo regio (quippe poſtea à Magis inopinato electo:) at Arſaces patri quidem nondum regi natus, ſed nato è regibus & in hanc ſpem ſublato. Itaque diſcrimen apparet in utraque ſorte: etſi nec id quidem alibi obſervatum, & quomodocumque primogenitis ſceptrum fere delatum.

III. Excipio, in cauſſa etiam altera: ſi minor aliquis virtutibus excellat; & contra, inopia ſit in majore. Tunc enim præponendus videtur, quem Deus honeſtavit: idque ex publico etiam bono. Tale *Ioannes Comnenus* prætextum habuit MANVELEM filium præferendi *Iſaacio*: idque moriens perſuaſit. Cepit igitur imperium, & tenuit: ſed re vera non pro ſpe rexit, nec fratri fortaſſe, niſi ab affectu patris, præponendus.

IV. Et vero raro felix, nec niſi turbandis rebus, talis electio. ut in PTOLOMÆO LAGI F. qui cum minorem item, rupto gentium jure, regno impoſuiſſet: ipſa naturæ jura violata mox ſunt. cum alter fratrem ſuum paricidio ſuſtuliſſet.

V. In PTOLOMÆO Phyſcone haud diſpar eventus, ſed purus à ſcelere. Blanditiis uxoris illectus juniorem ſeniori antehabuit, & ſceptrum credidit: ſed populus eo mortuo, huic reddidit, & illi exſilium dedit.

VI. Quid in LVDOVICO *Pio*, *Caroli Magni* filio? ille item Iudithæ uxoris ſuada *Carolum* minorem *Ludovico* in multis prætulit: cum eo fructu, ut bellum ipſo vivo

adhuc motum sit, & arma adeo, junctis etiam aliis fratribus, in patrem sumpta.

VII. Ideo non nimis ridendi fortasse Pannonii, qui pervicaciter hoc jus sunt tutati in suo COLOMANNO. *Vladislaus* rex, liberis ipse orbus, *Almum* fratris sui filium adoptaverat, animo & corpore meliorem, ævo inferiorem. Ut autem rata magis electio esset, *Colomannum* fratrem sacris initiavit, & procul à patria Lutetiam Parisiorum, specie studiorum, ablegavit, dicam, an relegavit? Hæc facta, & ipse obiit: sed statim proceres & populus *Colomannum* revocant, & venia exsecrationis à Pontifice impetrata, regem simul & maritum fecerunt. Quem autem hominem? ridebis Lector: statu pusillum, lingua balbum, oculo luscum, pede claudum, dorso gibberum. Non monstrum vides? tamen hic placuit, & jus hominum etiam in ambiguo, pæne dicam, homine servarunt.

VIII. In hac tota re tamen fateor morem ABYSSINORVM (in Africa late dominantur) non improbandum videri, aut improbum. qui gentiles omnes agnatosque Regis in una quadam arce educant, remotos à populo: quia & arx in monte pæne inaccesso est (*Angam* nominant) & valido præsidio custoditur. Tenentur illic igitur, ne turbas aut partes faciant: & mortuo rege, eum qui maxime idoneus optimatibus & custodibus videtur, assumunt & substituunt.

MON. III. *Patruum, aut fratris filium, varie præferri.*

Quid autem, si filius major præmoritur, prole ex se relicta? Rationes & exempla in diversum trahunt: id est, utraque utroque.

Nam

Nam qui patruum præferunt, rationem proximi sanguinis adspiciunt, à patre rege: & nepotem toto gradu antecedit. At nepoti fictio juris subvenit, & idem cum patre censetur: cur non ergo & in jura succedat? Sed exempla etiam, ut dixi, variant: & pro patruo sunt ista.

I. LVDOVICI Pii primum. Qui *Bernardum* Italiæ regem dejecit, & vinclis ac carcere coërcuit, quia jus sibi à patre *Pipino* primogenito vindicabat, contra patruum *Ludovicum*.

II. ROBERTI regis Neapolitani. cui & Pontificis auctoritas pondus addit. Nam hic *Clemente* V, sic censente jus regni tenuit, contra *Carolum Numberium* Hungariæ regem: etsi iste natus è *Carolo Martello* esset, Roberti majore fratre. Res clara est, & Annalibus testata: sed *Baldus* Iurisc. arbitratur, in regni usum hoc à Pontifice factum, & quia optimus & prudentissimus Robertus esset, quod res docuit: itemque salubri temperie & partitione, quod Carolus jam regnum Hungariæ teneret, in eoque posset acquiescere.

III. Iam olim etiam NVMIDÆ pro communi jure habuerunt, patruum nepoti præferri.

IV. Quod & VANDALI usurparunt.

V. Itemque hodie MOSCOVITÆ, sed restrictius. nempe si impubes filius relictus sit, tum patruus sceptrum accipit: in *Basilio* nostro ævo factum. Aliter autem, si justa nepoti ætas: atque ea discretio rationem suam habet.

VI. Hæc pro Patruo: plura etiam sunt pro Nepote. SPARTIATÆ, sapiens populus, sic servarunt: & ipse *Lycurgus* regnum

Charilao fratris filio cessit. quod in manu ejus erat, omnium gratia, tenere.

VII. ROBERTVS Neapoleos rex, etsi alio jure, ut dixi, promotus, hoc velut æquius melius restituit, & sententiam publico judicio sic tulit, in lite super *Comitatu S. Severini.* Quæ inter patruum & nepotem vertebatur, & Iurisconsulti varie trahebant: meliores & ipse ad nepotem flexerunt.

VIII. Ita ille rex: at OTHO *magnus* Imp. judicio armorum rem commisit. Pugnarunt singulari certamine, barbaro illo ritu, & vicit nepos. quod iterum ita sub *Henrico* I. Imp. adnoto eveniſſe. Ergo & Deus hanc causſam videatur comprobasſe.

IX. Sed quod judicium, publicum aut privatum, isto Hispanienſi clarius? Rex *Henricus* defunctus erat filio infante relicto *Ioanne*, duos & viginti menſes nato. Patruus ei erat FERDINANDVS, vir vel solo virtutum merito (ut sanguis seponatur) omni summa fortuna dignus. Itaque conjecti in eum oculi, vulgi & procerum: nec ambire opus, ambiebatur. Atq; id non à singulis tantum, & in privatis colloquiis, ubi adulatio timeretur; sed in Conventu publico, huic rei indicto, omnium non studia, sed aperta suffragia in eum ibant. Incitabat non ipse solum ævi maturus, & virtutum, ut tetigi, spectatus; sed & ætas pueri, *quæ quando tandem gubernationi suffectura esset? Longum annorum intervallum, bella in manibus, turbas & dissidia in metu esse: quæ semper fere comitari, ubi penes alios regimen esset.* Ergo *ageret cum Deo bene juvante, expergisceretur, & vel regni causſa, caperet fraternum regnum.* Surdæ aures ad has voces, & jus infantis ostendebat, & Hispaniæ consuetudinem:

nem : quæ eo magis tutanda ipsis, quo minus ille puer (hoc ipso miserandus) posset. Nondum tamen persuaserat ; iterumque Conventus, si forte pœnitentia subeunte mutasset. Non ignarus ipse ejus rei & affectuum, infantem chlamyde tectum occulte intulit : & cum *Davalus* magister equitum, de communi consensu, iterum tentaturus dixisset, *Quem regem, Ferdinande, renuntiare tibi placet?* ille acri voce & vultu, *Quem autem*, inquit, *nisi Ioannem, fratris mei filium?* Et simul puerum in sublime extulit, nomen *Ioannis* idemtidem & *Regis*, ut mos est, ingeminans : jussitque vexilla explicari, & alia solita fieri in novo regno. Tu Fides, tu Modestia, è cœlo paullisper descendite, & hunc alumnum vestrum lætis oculis videte: quanto illustriorem spreto sic regno, quam si decem fraude vel ambiguo jure quæsisset? Sed pauci isti *Ferdinandi* : cui Deus tamen regnum Aragoniæ paullo post contulit, pretium virtutum, & Electione (de qua dixi) sive judicio delatum.

CAP. V.

DE FRAVDE ET VI.

Has quoque priorum specie intervenire.

SEd violat Successionis jura aut polluit sæpe Ambitio, quæ vim & fraudem miscet. Quam sæpe sceptra sic delata non ad longinquos tantum, sed indignos? & hic quoque ludi interveniunt : quos lubet paullum, Sapientia volente, spectare. Venite qui regna æstimatis, cælo æquiparatis : en servulum, aut infimum homuncionem, suo ingenio ad ea sublimatum. Videte :

I. Et primum PISISTRATVM, qui fraude quidem, sed virtutibus pæne debitum regnum Athenis quæsivit. Ille comem & benignum se civibus ostendere, etiam liberalem ubi opus; adeo ut refugium & asylum injuria aut inopia pressis haberetur. Suspecta ista optimatibus: neque nesciebat. quos ut in ordinem redigeret, & satellitium pararet aliquo prætextu, ipsus se vulneravit. Sic saucius, in forum delatus, sanguinem & vulnera civibus ostendebat, à potentibus illis, præmium scilicet benignitatis suæ in ipsos accepta. Quin & vitam suam periclitari, nisi subveniant, quibus eam consecrasset. Fremitus & indignatio populi, mox suffragia, & custodia illi decreta. Qua cinctus, & inimicos suos statim, & mox populum tyrannide oppressit. Nec omittendum hic *Solonis* dictum, qui dolum odoratus ei ingessit: *Non recte*, inquiens, *ô Pisistrate, Homericum Vlyssem imitaris. siquidem ille flagris se conscidit, ut hostes falleret; tu te vulneribus, ut cives.*

II. Ac genera sane fraudium plura sunt: sed una ad rem hanc Successionum apposita, quæ crebra. Est eorum, qui inserunt se in alienam familiam & callide adoptant: histrionio toto & ludicro initio, sed quoties in turbas & cædes ivit? Fuit in Macedonia ANDRISCVS quidam, homo ultimæ sortis, diurna mercede vitam tolerare solitus: qui *Philippum* se subito, *Persei* regis filium dixit. Et oris similitudo ad avum inclinabat. Ipse dixit, alii credunt aut credere simulant: Macedones & Thraces maxime, tædio Romani imperii, quod novitate & asperitate displicebat. Itaque ingentes mox copiæ, & Prætorem Romanum fudit: donec à *Metello* idem victus,

Digitized by Google

victus, & in catenis Romam ductus triumphatusque est.

III. In eodem imperio, sed sub *Tiberio* Principe, CLEMENS quidam exstitit, revera servus *Agrippæ Posthumi*, quem nepotem suum ex *Iulia* Augustus in Planasiam insulam relegaverat: sed fama & fallacia, mox ipse Posthumus effectus. Ivit enim magno animo, audita morte Augusti, in insulam, ut dominum furtim educeret, & ad Germanicos aut alios exercitus ferret. Sed dum tardius navigat, interfectum *Agrippam* repperit: & huc jam delabitur, ut sese eum ferat. Venit in Etruriam, ignotis locis se abdit, crines barbamque in squallorem promittit: mox per idoneos homines spargitur, vivere *Agrippam*. primum occultius, ut vetita solent: tum vago rumore apud imperitos aut turbidos, eoque nova cupientes. Iamque in municipiis & coloniis se ostendebat, sed leviter & obscuro diei, & copiam sui haud plene facturus. Augentur assectæ, audet Hostiam venire, atque adeo in urbem, & occultis cœtibus celebrabatur. Tiberius, non ignarus periculi, ambigebat, vim militarem, an fraudem fraudi opponeret: & hæc magis placuit, electique *Sallustii Crispi* opera duo milites, qui simulata conscientia adiverunt, pecuniam & pericula sua offerentes. Mox noctem speculati & solitudinem circa eum, accepta idonea manu, vinctum & ore clauso, in palatium ad Tiberium attraxere. Ibi interrogatus, *Quomodo Agrippa factus esset?* respondisse libere fertur, *Quomodo tu Cæsar*: dolum & illi maternum objiciens, quo ab Augusto adoptatus esset. Secreto interfectus est, magna inter tormenta constantia, cum nemi-

nem conſciorum edidiſſet: nec Tiberius (prudenter in talibus) ultra quæſivit.

IV. In Syria ſimilis dolus, etſi vix dolus. *Demetrius Soter*, ille qui Roma obſes profugerat, iis imperabat: cum certa, nec injuſta de cauſſa, Antiochenſibus offenſus, bellum iis infert. Ipſi extremorum metu, ad nova remedia confugiunt, & vilem quemdam è plebe ALEXANDRVM ſalutant, & *Antiochi* filium faciunt, ac repetere optimo jure paternum Syriæ regnum. Fraus cui non apparebat? ſed novitatis ſtudium (inſitum popularibus, & addo Orientalibus) ſive odium Demetrii effecit, ut crederent quæ non crederent, & certatim Alexandrum omnes amplexi. Ipſe ſe irabatur novam ſuam ſortem, & tot comitum militumque agmina: ac vires prope Orientis trahebat. quibus ſtipatus pugnat, primo parum feliciter; mox aliter, & non vincit ſolum Demetrium, ſed cædit. Eo facto pacificus Syriæ poſſeſſor, quod ſolet, in vitia & luxum ſe effudit: parvis Demetrii liberis, nec ab iis metu. Sed cum adoleviſſet *Demetrius* Demetrii F. cum parva manu Cretenſium rem aggreſſus, adjutores repperit, & pari levitate ad ſe tranſeuntes, qui à patre defecerant; in his, ipſos Antiochenos. Itaque ſolutum illum, & inter ſcorta ac menſas jactatum, invadit, ſuperat, trucidat. Hic finis ſcænici & imaginarii Regis, ſed ſatis tamen diuturni, quique annos novem & menſes decem in imperio alieno fuit.

V. Alius ab iſto, ſed tamen ALEXANDER, & in finitima Iudæa, ipſe Iudæus genere, adoptavit ſe in familiam *Herodis* regis. Occaſio erat, quia facie *Alexandrum* referebat, ab illo exſtinctum. Igitur mortuo Herode hic revi-

revixit,& ſucum etiam acutioribus faciebat, natura & ingenio vafer, tum ipſa illa ſimilitudine valde gemina, & vel noſcentes fallente. Venit igitur Cretam,& Iudæos illic induxit ſeſe agnoſcere, pecuniam & alia uſui dare: quod idem in Melo inſula, omnibus ſubtractum verum neci Alexandrum, aliumque ſuppoſitum, credentibus,vulgantibuſque. Ita Puteolos appulit, pari illic Iudæorum credulitate & gaudio: ac mox Romam, grandi comitatu, regia pompa. nam & Iudæi, qui Romæ frequentes, & in his hoſpites notique *Herodis* obviam ire, jurare eum eſſe,lecticam ejus deferre: prorſus ut à regio cultu & faſtigio, præter Cæſaris auctoritatem, nihil abeſſet. Et ſane Cæſar Auguſtus moveri quoque cœperat: ſed retentabat,quod vetus ille & veterator *Herodes*, non videbatur, in re tanta decipi potuiſſe. & denique ut experimentum caperet, mittit *Celadum* unum è libertis ſuis, qui olim familiariter cum *Alexandro* & *Ariſtobulo* fratre (nam & is ſervatus dicebatur) verſatus fuerat: ſed quid? impoſitum ipſi Celado, & ille quaſi notor & aſſertor ad Cæſarem redit. Tamen dubitat, ipſum Alexandrum vocat. & ſagaciter animadvertit manus calloſas, & duratas opere; item in ſermone & moribus non illum Principalem Genium & gratiam, quæ ſolet ſic natis comitari, & vel invitis inſciiſque adeſſe. Tum etiam interrogat, quid factum *Ariſtobulo* eſſet, & cur non ille adveniſſet? Cauſante ipſo, Cypri hæſiſſe, ob pericula maris & itinerum, & ne, ſi quid durius eveniſſet, totum Mariamnes genus una periret. Hæc illo canente, & doctore ejus accinente, qui ſimulata gravitate aderat; Cæſar ſe-

ductum adolescentem monet & interminatur vera dicere, & proposita impunitate, *Quis esset?* interrogat. Ille vero metu instantium, & splendore illo præsenti territus, vera fatetur, seriem fabulæ denarrat: & à Cæsare ad remum damnatur, ut fidem in vita data non falleret, doctorem ejus exuit vita. Reliquis satis supplicii censuit credidisse, & pecunias effudisse.

VI. Hæc vetera, aut longinqua videbuntur: addam haud longe ab ævo, aut finibus nostris. Ecce in candida & simplici illa Germania, exstitit PSEVDOFRIDERICVS, tempore *Rudolfi Hapspurgensis* Imperatoris, qui verum se *Fridericum* diceret, mortuum ante plures annos. Obsidebat tum Rudolfus Colmariam: sed haud vane territus, quod impostor ille in Germania nostra inferiore, magnas sibi vires, nobiles, urbesque adjungeret; soluta obsidione, Rheno prono descendit, & quasi veneraturus veterem Augustum accessit. Sed ejus compos, interrogatum quis, unde, quare sic esset, igne in opido *Witzlaria* combussit.

VII. Post in eadem Germania nobilis impostura circa Marchionem Brandeburgensem VOLDEMARVM evenit. Is ante annos triginta & unum amissus, sive mortuus peregre erat: cum *Rudolfus* Saxoniæ Dux despicit, qua via *Ludovicum Bavarum, Ludovici Augusti Filium*, Principatu Brandeburgensi pellere posset. Componit fabulam, ipse inquam ejus poëta & actor. nam molitorem quemdam secreto habitum, omnibus notis insignibusque arte & astu instructum, ad verum illum Marchionem, producit tandem in scænam: atque ecce populares, desiderio & mo-

& more plebis accurrunt, se & sua, plerique arces & opida etiam tradunt. Resistentes, partim Saxonis copiis, partim *Caroli Bohemi*, qui Imperator à quibusdam designatus, ad deditionem coguntur. Ipsi Bavari, & auxiliares eorum Palatini, varia fortuna certant, & grandi uno prælio vincuntur : capto *Rudolfo* Palatino Rhenensi, cum LXXIX è nobilitate equestri. Denique triennio toto elusit, aut potius illusit ille molitor : donec captus tandem ignem ipse, infamiam fautores ejus subierunt.

VIII. Sed in vicina etiam nostra & socia *Flandria* factum, omnia dicta adæquat aut superat. Fuit *Balduinus Octavus* Flandriæ Hannoniæque comes, & idem grandi ausu progressuque Orientis sive Byzantii Imperator. Dum illic res gerit, in prælio contra Bulgaros cadit : nec ambigua res erat, donec quidam BERNARDVS RAINSVS, Campania Gallica oriundus, & specie religionis juxta Valentianas in silva quadam Anachoreta ; donec is, inquam, vulgaret fingeretque post annos xx reducem & redivivum se Balduinum esse. Impulsus à nobilium quibusdam creditur ; & ætas, forma, astus, atque etiam audacia aderant ad fallendum. Igitur, rebus in Hannonia motis, in Flandriam ipsam cum hac fama venit : & rara quadam oris gravitate, commemoratione hominum rerumque priorum, stemmatis totius notitia, etiam sagaces cautosque inducit. Desciscunt & adhærent passim, fastidio etiam & contemptu fœminei imperii : quod *Ioanna* id temporis, Balduini filia, rebus præsidebat. Quin ipsa profligata, & propemodum in Querceto opido intercepta,

tercepta, præsidium & refugium ad regem *Ludovicum Octavum* Galliæ habuit: qui subvenit, sed cum prius à Senatu *Ioanne* examinatus inquisitusque planus ille esset. Ejus enim Præses sic dixit, rogavitque: *Tu quocumque nomine appellandus, si te verum Balduinum jactas, cur Orientis magnum imperium deseruisti, ad hoc minus properasti? Cur apud notos atque optime de te meritos duces ac cives, mortem simulasti, vitam dissimulasti? Qua commenti caussa, aut merces? An numquid ii oderant? etiam nunc resument, si verus es Augustus. Obnoxii semper subditi fuerunt; atque winam illi domino esse possint! Quid ad nos potissimum veniisti, tot lustra non visus, nisi ut inter ignotos ignotus falleres? Viginti anni jam sunt a morte illius, quem te dicis: quibus tenebris, & qua caussa, tam curiose te occuluisti, sic ut nec aura famæ de te spiraverit? Passi multa mala fuimus, & id ob te mortuum: mederi una voce, uno scripto poteras,* VIVO *: cum non feceris, ego etiam si vivis, vivum te habebo? Impietas tua non meretur: abi ingrate a patria, cujus caritatem exuisti; a Principatu, cujus curam abjecisti, a civibus, quos oblivione sepeliviſti.* Dixerat Quæsitor: at ille mirum qua confidentia, & ex ipsa fidem præstruens: *Domi*, inquit, *inclementiores cives, quam foris hostes, reperi. Tu me Flandria, mater & altrix rejicis, quem Gracia, Macedonia, Thracia advenam excepit, coluit: ipsa Barbaria, majestatem verita, servavit. At enim, ubi delitui? audite, & casuum humanorum misereſcite, si quid tamen humani in pectoribus istis habetis. Captus prælio ad Hadrianopolim à Bulgaris, ab iisdem in custodia habeor, satis lenta & remissa: usque eo ut effugium etiam patuerit, & animo isto ac Deo ducibus me liberarim. Cum ad meos propero vagus & erro, in alios bar-*

barbaros incido, ignaros fortunæ meæ, & ab iis in Asiam trahor ac vendor. Heu miseriam! pudet, sed vos narrare cogitis: Syri me habent, & in ergastulum rusticum damnant. Ego Balduinus, Comes, Imperator, qua manu sceptra tenui rastra tractavi, plures per annos: donec a Germanis mercatoribus casu transeuntibus, quibus me aperui, pretio liberarer. Ii me domum remiserunt: vos expellitis? ingrati, immemores veterum beneficiorum, quibus avi vestri, patres, etiam tu atque ille, à me affecti estis. En senium & hanc canitiem, quo reservati sumus? post tot fluctus, scopulum repperi, ubi portum putabam: ipsa mea filia, mea Ioanna, patrem non agnoscit, ne Comitem cognoscat. Hæc & plura opportune differens, magnitudinem suam vel fallaciam tuebatur: vario animorum motu, & plerisque ad illum inclinatis. Adeo, ut nobilium populariumque bona pars statim adhæresceret, Comitem & Augustum salutaret: donec re jam in præcipiti, *Ioanna* ad *Ludovicum* Regem supplices Legatos mitteret, ut *Balduini*, avunculi quoque sui, magnam sanctamque memoriam, ab impuri nebulonis contage tueretur. Suscepit negotium Rex, diem homini dicit: venit ille magno comitatu, solitaque fiducia & fastu. Vestis erat purpurea, alba in manu virga, barba promissa, à qua vulgo *Peregrinus Longobarbus* vocabatur: fistitque se Regi, Peronæ. Ille orditur, succinctus nobilitate & Senatu: *Flandria in fide & clientela mea est, ne mireris te huc vocatum: quod more & jure, non ambitione aut usurpatione factum. Sive injuria afficeris, à me vindicandus es; sive afflicis, puniri debes. Vtinam Deus & calites facerent, ut tu sis ille Balduinus, mihi avunculus, amitinæ meæ pater, nec uno nomine Galliæ meæ illigatus. Vtinam! inquam. sed famæ tot annorum, tam*

conſtanti, quid faciam? illa te jugulat. Credere me abnuis, & unus tot millibus contradicis: ſed fidem ex genere humano tollis, ſi conſenſui mortalium non ultra credimus. Tamen effare. faveo ſi quid habes quo famam redarguas, quo Balduinum te aſſeras, quo veterem meum cognatum aut potius parentem à mortuis reſtituas. Si ille es, breviter ad hæc reſpondere, & ſtatim, potes. Quæro, Tene pater meus Flandriæ Comitem dixerit, jura dederit? quo teſte, loco, tempore, ritu? Balteone te & inſigni militari donarit? Qua mulier ex Francica nobilitate, quo conciliante, quo auſpice, loco, cœtu nupſerit? Quid hæres? hæc ignorare de ſe verus Balduinus non poteſt. Iſta Rex: tamen audacia illa, velut deprehenſa, hærebat, & ſpatium cogitandi recolligendique ſui petebat. Inde pro impoſtore haberi, & contemptim dimitti: dimitti tamen, quia ſub fide publica veniſſet. Nec diu poſt in Burgundia captus, ab equite gentis Chaſtenajæ, *Ioannæ* offertur: quæ convictum confeſſumque, ut dicunt, laqueo ſtrangulavit. Non tamen ſine plebeculæ rumoribus, quæ patrem ab improba filia in ligno ſuſpenſum, tunc & diu poſtea differebat.

IX. Nonne conſimile in Hiſpania, cum *Alfonſus* Aragoniæ rex eſſet juvenis & undecennis, matre gubernante? ſupervenit qui ſe ALFONSVM veterem adfirmaret, ante annos viginti & octo ad Fragam cæſum. Pro colore adferebat, tædio ſe rerum humanarum in Aſiam & Terram ſanctam iviſſe, illic bella pro Deo & religione pugnaſſe, rediſſe ad ſuos culpis expiatis. Cur ſpernerent, & puero ac mulierculæ potius adhæreſcerent? Moverat multos, res turbaturus haud dubie niſi Cæſarauguſtæ captus laqueo gulam freciſſet.

X. Tæ-

X. Tædium jure vereor in paribus ausis & eventis : qui tamen duos MVSTAFAS fileam , in Turcarum imperio , ut nec id sit à scænicis his ludis immune ? Prior fuit *Muratis Secundi* principatu , DVSMIS ; sed qui se *Mustafam* diceret *Bajazitis* primi filium, quem fama & res erat , infelici illo prælio cum *Temirlanco* periisse, ubi & pater ejus captus. At enim post annos *viginti duos* iste se sufficit , & fraudes ac turbas *Murati* miscet. quas turbas ? tantas , ut Begi , Bassæ , & primorum plerique ad eum deficerent , ipsi Christianorum Principes fœdus inirent. & Byzantii Imperator. Denique per triennium Muratem sic exercet , ut incertum imperii & vitæ faceret : donec ad *Lopadium* lacum collatis castris (& Murates ipse aderat) arte quam viribus magis vincitur , & transfugiis paullatim nudatur. Iuvit ad hanc rem commentum callidum Legatorum , quos Byzantium uno tempore , ad fœdus & societatem , ipse & Murates miserant. Sed Muratis irriti dimissi, illius impetraverant : cum tamen Muratæi , cursim prævenientes , audaci astu spargunt , sese voti compotes , & Græcos à se stare. quod creditum sparsumque in utrisque castris , multos Mustafæ detractos *Murati* junxit. Denique fugit ille , sed retrahitur , & Hadrianopoli ad pinnam muri laqueo suspenditur.

XI. Alter MVSTAFA miri & novi commenti est , sed ab alieno impulsu , & in alterius, ut putabatur , fructum. Ne grave sit me diducere paullum,quæ faciunt ad gravem illum nobis hostem. *Soleimanno* , maximo inter Turcarum principes,duæ uxores fuerunt, & ex iis liberi : altera *Bosphorana* , è qua MVS-

MVSTAFAS; altera *Roxolana*, è qua isti quatuor, *Mahometes*, *Selymus*, *Bajazites*, *Giangir*. Sed omnes hos ætate & gratia apud militem *Mustafas* anteibat; nec dubium illius imperium, si id exspectare, quam habere maluisset. Pater sane eum suspectum nimiæ spei interfecit. Iam è quattuor illis *Mahometes* obierat & mox item *Giangir*: duo competitores supererant, è quibus *Selymum* fata & pater promovebant, *Bajazitem* mater. mirifice in eum prona. Frustra maritum aliquoties tentaverat, vult fraudem & fortunam. Itaque re cum filio collata, visum illis initium res novandi per falsum *Mustafam* facere, ad cujus nomen & gratiam miles facile concurreret: ipsi deinde eo in rem suam uterentur. Reperiunt juvenem audacia & facie idoneum, instruunt & dimittunt. Personam sumit & agit, venit in Thraciæ loca quæ Valachiam & Moldaviam spectant, ubi equitum copia, & qui plerique vivo nuper *Mustafæ* addicti. Ibi clanculum & quasi timide se ostendit, comites qui aderant mussitant *Mustafam* esse; fuga elapsum à patre, & alium ab amicis substitutum qui interfectus pro ipso esset, incuria, nec serio agnitum aut inspectum. Id argumentum fabulæ erat, ad quam spectandam agendamque statim concursus. Veniebant & ii, qui oculis suis *Mustafam* interfectum viderant: sed vel falli volebant, ut locus esset si non recipiendi *Mustafæ*, saltem vindicandi. Iam pæne exercitus erant: sed Sangiacci trepidi rem ad Soleimannum referunt, qui fraudis certus eos acerbe increpat, *Quid ita initiis non obstitissent? vel nunc facerent. aut iram ac pœnam a se exspectarent. Mittere se Pertawum Bassam, cum validis*

dis fidiſque copiis; ſed melius gratiuſque fore, ſi ii quod neglectum eſt ſarciant, & ignem nondum validum exſtinguant. Sangiacci iis monitis miniſque excitati advigilant, concurrunt; adventantes reprimunt, manus jam factas diſſipant & ſpargunt; nihil reliqui ſibi ad diligentiam faciunt, ut fidem & operam ſuam Domino probent. Tamen Baſſa ſupervenit: nec res adhuc *Muſtafæ* ſatis validæ aut conſtitutæ erant itaque à præſenti metu fluctuare multi incipiunt, dilabi alii & transfugere, donec deſertus miſer cum præcipuis miniſtrorum in manus venit. Vivus trahitur Byzantium, examinatur, nihil celat: cura jam non de illo puniendo (quod ſtatim factum) ſed de filio patrem ſubit. Hocne illum auſum, in tam recenti Muſtafæ infelici exemplo? dolor non ab impietate ſolum erat, ſed ab impudentia & temeritate ira. Et jam magnum aliquid parabat: ſed mater filium non deſerit, callida mulier & mariti ſui diu potens. Venit & rem fatetur, excuſat & deprecatur. *Quid enim magni miri*, inquit, *ſi in fratrem (non enim in te, ne cogita) aliquid molitus eſt, non tam ambitu, quam metu impulſus? Leges ſive fata noſtra gentis ſunt, unum non imperare ſolum, ſed vivere; & exordium novi Principatus eſt, fraternum paricidium. Quid inquam mirum igitur, ſi fugere triſte & extremum hoc voluit? ſi vitam prorogare? Natura impellimur, & te conſule. Hic ſcopus hujus conatus fuit, miſeratione, ſi conſideras, quam ira dignioru. Tu illam da cui? filio. cui? & mihi uxori. nam certum non ſupervivere illi, & in uno duos occides. Quamdiu autem datur? me miſeram, inſtant fata, & in tua ſenis anima adoleſcentis illius ſpirat, & mea.* Movit intimum ſenile pectus & concuſſit mulier: dat veniam, ſed ex-

lege ut filius se videat,& ipse eam petat. Ergo advocatur, & à matre quoque excitatur jam secura ut tuto veniat. Venit, sed cum in aditu paterni hospitii est (extra urbem conveniebant, nec temere filii patre vivo in ipsam intrant:) ecce milites, qui descendentem ex equo tradere pugionem & gladium jubent. Id in aliis de more fiebat, sed conscientia stimulante omnia timet, & multus in oculis *Mustafas* uterque erat. Mater tamen dat animos. quæ de industria ad januam exspectat, & per fenestram linteo obductam hortatur intrepide pergat, viam omnem à se præmunitam. Accedit ad manum patris, petit veniam, & accipit, monitus magis quam castigatus. Atque ut plenam fidem reconciliationis faceret, potum de more gentis jussit offerri: sed nec hunc sine metu bibit, venenum suspectans, donec pater ex eodem poculo haustu ducto, omni eum cura liberavit. Atque hæc Fraudium sunt, addam

Violentia exempla.

I. Heu, quam multa ea occurrunt! passim video aditus atque exitus Regiarum sanguine respersos. Sed temperabo, & eligam. Ab Oriente ordior. atque ibi, in Iudæa, triste fatum Gedeonis familiæ video, unius ambitione consumptæ. Laudatus ille vir, & dux per quadraginta annos populi, liberos genuit & reliquit *septuaginta*: atque hos legitimos. unum è concubina *Druma*, cui nomen ABIMELECHI. Hic post mortem patris imperio imminens, & adjutus materna pecunia atque amicis, copias collegit è vagis & sordidis hominibus; cum quibus *Sichimam* venit

venit inopinato,atq; omnes ibi fratres *septuaginta super lapidem unum* (ut sacra loquuntur) interfecit, & velut immolavit. Quid si totidem alienos & extraneos? ô facinus! at ille imperium invadit, & in triennium etiam retinet, ut cœperat, sæviens, & subditos varie affligens, sic ut *Sichimita* arma caperent & rebellarent. Frustra. domuit eos & occidit, & ipsum opidum delevit,salemque in eo conspersit. Sed cælestis vindicta tamen consequitur,& cum turrim quamdam oppugnaret, fragmine molaris lapidis mulier superne caput ejus contrivit. quo ictu collapsus, & jam moribundus,ad satellitem suum,*Tu me*,inquit, *gladio jugula,ne muliebri manu dicar cecidisse.*

II. In Parthis *Orodes* regnavit, ille qui *Crassum* victum jactat & occisum. Is cum senuisset, in luctu ob *Pacorum* filium à *Ventidio* cæsum, aquæ intercutis vitio laboravit, neque longe jam à morte. Quam tamen longum PHRAATI filio visum exspectare: & veneno eam maturat. Sed id contra fuit, nec aliud quam mota alvo in medicinam abiit, & totius morbi senem allevavit. Quod ille indignatus (neque enim pœnitentia subiit sceleris, cui vel Numen videbat adversari) ad apertum parricidium ab occulto transit, atque hominem palam suffocavit. Iamne finis? minime: catenata sunt scelera, & post patrem fratres *triginta*, quasi inferias, adjecit. Quis tamen illius finis? consimilis. nam cum in pace & fœdere cum Augusto esset, cui & signa Crasso erepta remisit; hic vicissim dona dedit, inter alia, pellicem insigni forma Italici generis, quæ prolem ei genuit *Phraatacem*. Hic ipse ut adolevit, conscientia & opera matris,patrem interfecit. Bene, be-

ne. quidni dicam? tulit, quæ meruit, & quæ docuit: rediit in auctorem exemplum

III. Brevi stilo lata scelera in MITHRIDATE PONTICO stringam, cui bellum & clades fuit à Romanis, sed mors ab ipso filio. An & hoc immerito? ecce ille matrem jam primis annis sustulit, mox fratrem; deinde tres filios, totidemque filias. Cælum, terra, mare, aspicere, ferre, purgare toties impium potuistis? Ignosco Pharnaci, & animos ad scelus pæne addo: vindica adolescens aviam, patruum, fratres, sorores, tot mortes (leve est, in una.

IV. Iam in PRVSIA Bithyno tyranno, Romanorum non socio rege sed servo, vix memorabile est, quod is filium *Nicomedem* tollere è medio voluerit: quid ita? ut locum aliis filiis faceret ad regnum. Perversa aliqua pietas hæc fuerit. sed ecce filius, rei conceptæ gnarus, scelus in ipsum vertit, & defectione populorum regnum ei ademit, & deinde vitam.

V. Relinquo te Oriens, fatiges me si perambulem: centesimam partem (vere loquor) non libavi: sed unum tamen abiens hic consignem. PTOLOMÆVS inter Alexandri successores, pulso *Antigono*, Macedoniam occupaverat, pacem cum *Antiocho*, fœdus & affinitatem cum *Pyrrho* fecerat: securus jam omnium, nisi sororis, & ex ea liberorum *Arsinoe* erat, quæ in matrimonio *Lysimachi* fuerat Macedoniæ regis. Itaque animum & artes intendit ad eam una cum liberis captandam: cautam tamen, monitam, & omnia timentem. Quid adhibet? machinam in hunc sexum validissimam, amorem. soror erat, sed quid ad rem? incendit, non absterret ea cogna-

cognatio Orientales barbaros, & res in mores & jura vertit. Itaque munera, legatos, litteras missitare; offerre ipsi societatem regni, liberis hereditatem: nec alio fine se armis id occupasse, quam ut iis posset relinquere. In has res fidem se paratum dare quam vellet, & ubi vellet, apud sanctissimas aras & templa. Quid multa? persuadetur mulierculæ, ex fidissimis amicis mittit, qui juramentum accipiat: quod ille incunctanter, & pæne invitans, in veterrimæ religionis templo concipit, ipsa simulacra & altaria deorum tangens; se suumque caput inauditis ultimisque exsecrationibus devovens: *Sincera se fide matrimonium sororis petere, nuncupaturum eam reginam; ejusq; liberos, suos heredes habiturum nec alios.* Ergo Arsinoe spe jam plena, in conspectum colloquiumque fratris venit: qui vultu ipso & oculorum acrimonia amorem simulans, fabulam peragit, uxorem ducit, capiti diadema coram milite populoque imponit: & Reginam appellat. Secuta quæ solent nuptiis: & læta *Arsinoe*, *Cassandream*, munitissimam urbem (quod unum petebatur) ubi thesauri & liberi, præivit, maritum introductura, & festo apparatu exceptura. Viæ, templa, domus ornantur; aræ & hostiæ disponuntur; filios quoque suos, *Lysimachum* sedecim annos natum, *Philippum* triennio minorem, patri & avunculo occurrere jubet. Quos ille extra portam obvios, cupide & ultra modum solitæ affectionis amplexus, osculis fatigat, nec dimittit. Portam & arcem ingressus, ponit personam, sumit suum vultum & affectum, statimque milite introducto, pueros jubet interfici in gremio ipso matris, ad quam confugerant. Illa hoc miserior, quod mori

cum iis non licuit (fæpe se gladiis interposuerat & obtulerat:) in exsilium cum duobus servulis pulsa est: *Ptolomæo* tamen haud diu ab hac victoria triumphante, cum Galli Macedoniam inundantes, victo ei caput paullo post abstulerint, in hasta, ad terrorem & fidem, circumlatum.

VI. Ad Occidentem jam mihi ire licet, & ordiri ab Hispania: in qua cum Cn. Scipio, post Africanus, victoriales & funebres simul ludos daret, capta *Carthagine nova*: en duo fratres patrueles, CORBIS & ORSVA, qui de regno armis certaturi eum adeunt. Ipse, ut mitis ingenio, omnia conatur & tentat, ut ratione non Marte judice, rem componant: frustra: campum & arenam volunt. Concesso, magnis animis concurrunt, sed major natu *Corbis*, facile minorem natu, astu & armorum usu vicit, atque occidit.

VII. Dicam in Italia de ROMVLO, *Tarquinio, Superbo, Nerone*, tot aliis, qui scelere & sanguine sceptrum pepererunt? multa, & nota sunt, ideoque cum venia omittenda.

VIII. Venio ad ævi nostri parricidam nobilem, & quod indignetur aliquis, felicem. Sceptra imperii Turcici tenebat *Bajazites secundus* rebus gestis clarus, & numerosa prole succinctus, in qua natu minimus SELYMVS erat, de quo eo dictum. Sex ille fratres habebat, è quibus duo primævi suo fato obierunt, tertius paterna vi: duo supererant, ætate & jure imperii ante ipsum. Sed imperium tamen animo agitabat: & ut perveniat, patrem impedimento futurum, è medio vult sublatum. Id varie tentavit, & primo colore aliquo pietatis. Mos Turcarum habet, filios Principis in certo loco aut opido

do claudere, nec finibus iis egredi, nisi permissu aut jussu patris. Id contra spes aut res novas institutum videtur, & ne militibus aut populo misceantur, captenturve aut captent. At Selymus fines istos audacter migrat, comites & milites colligit, & cum hac manu ad patrem pergit. Miranti, & per legatos etiam expostulanti, *Ecquid sibi vellet? patria leges, patris jussa sperneret? quo fine, aut caussa?* ille refert: *Non pravitate, sed pietate motum facere, & Mahumetis legem esse, tertio quoque aut quarto anno visere ad parentes: velle se parere, & parentis optimi manum* (ita Turcarum etiam sermo habet) *osculari.* Bajaziti haud placitum, iterumque legatos & asperiora mandata mittit: quorum summa, rediret. Ille pergere nihilo sequius, & jam Hadrianopoli appropinquare: nixus, ut putabatur, occulto favore & gratia Genitzarorum, quos in partes traxerat. Erat in ea ipsa tunc urbe pater. qui fraudes aut vim metuens, & simul urbi dominæ timens Constantinopoli, ubi thesauri & regia gaza erat, illuc concitus pergit. Idem filius, & patrem in vico assequitur qui *Tzurulus* appellatur: quid? ad manus osculum? imo ad manus consertionem, & suos instruit, & vim parat facere: patre contra, cum eo ventum videt, dirigente. Pugna committitur, anceps & cum discrimine, majore etiam metu Bajazitis: qui haud de nihilo fidem suorum suspectabat, & Deum ac Mahumetem alta voce invocabat, vindices patriæ & imperatoriæ majestatis. Audivit ille (non enim iste) & fugit Selymus, vasa & impedimenta omnia amittit, animum & impietatem retinet: ac *Capham* cum venisset, copias iterum colligit, & prima hieme in

Thraciam redit. Fiduciam etiam Genitzari dabant, qui in urbe tumultuati, *Achmetis* (is frater major erat) imperium aſpernabantur, atque adeo legatos ejus qui tunc advenerant, per ignominiam ejecerunt. Occulte ad Selymum etiam miſſis, ut approperaret: ſeſe cętera exſecuturos, & manu viam facturos ad ſolium & ad ſceptrum. Imperium illud miles temperat, pravo & noxio more: nec alia cauſſa exitii aliquando erit. Sed *Achmetes* horum non ignarus. cum ipſe quoque juxta Conſtantinopolim veniſſet; & militum quidam operam ac fidem obtuliſſent, adnuit, ſed quod momentum inclinationi aliorum facturum erat, aurum præſens, & amplioris ſtipendii ſpem, non adjecit. Imo vocem jecit, liberam, ſed intempeſtivam, *Seſe vel invitis illis imperaturum* Offendit, & alienavit: jamque Selymus ad urbem venit, tentoria in pratis fixit: cui obviam factus *Corcutes*, frater alter, modeſti ingenii, & ſapientiæ ac religionis ſtudiis deditus, ut captus eſt gentis. Genitzari audito adveniſſe, ſtatim coeunt & tumultuantur: decem è ſuis ad Baſſas (Præfectos ſic nominant) ablegant, qui poſtulent, *Dominum & Sultanum Selymum eſſe: Bajazitem ultra non eſſe, ætatis & virium imbecillum, nec molem imperii ſuſtinentem. Hoc ipſi edicerent, ſuaderentque volens faceret, quod vel nolens adigeretur: & cederet, aut cadi ipſi Baſſa exſpectarent. Sententiam omnium ſic ferre.* Hæc dicta, & prompti facere erant: ergo timor Baſſas inceſſit, & Bajaziti rem & diſcrimen exponunt. Generoſus animus, & veteris laudis factorumque conſcius, indignari; nihil indultum velle, arma & manus ſuorum ſpectare, & implorare, ſed abnuentium:

at-

atque ibi primus Baſſarum (*Vizirium* dicunt) *Muſtafas: Ergo ſupremum vale Imperator*, inquit: *nam nos quidem morituri te alloquimur, neſcio an morituram. Hoc animi tui decretum, ultimum nobis jam dicit:* & minas militares addit. Movetur ille, & ipſos miſeratur, atque infit: *Ergo certum iis, vitam nobis adimere? & huc ventum?* Muſtafas: *Huc ventum: quod ad nos attinet: de te, Deus meliora. ſed ut optima, ſpiculis tamen haſtarum* (verba ponimus) *de ſolio imperatorio ſcito te detrahendum.* Senex videt neceſſitatem ultimam eſſe, & paullisper vocem compreſſam ſolvit: *Agite igitur*, inquit, *ad filium ite, nuntiate rerum ſummam illi permitti.* Filius venit, pater excipit, vultu quidem lætus, & theſauros ei atque alia imperii reſignat. Tum & ſolium conſcendere jubet, ſed recuſantem: & ſubdola modeſtia, ſolam pietatem, affectumque viſendi patris, præferentem. Iterum jubet, propinquo etiam periculo monitus, & minaces militum vultus voceſque audiens, aut videns. Admittit filius, ſed in ſequentem diem. Conveniunt frequentes, equites peditesque: ſedet pro tribunali, & imperii juriſque uſurpandi cauſſa, unum è Genitzaris ſuſpendi laqueo jubet: cæteris ſpe facta benigni ſimul, & fortis dignique majoribus imperii. Cujus primum facinus, relegatio patris *Dimotucum*: & priuſquam perveniret, interitus veneno procuratus. Ajunt medicum ejus corruptum id obtuliſſe, adamante minutatim confracto, & cibis immixto: cui tamen pretium operæ mors fuit, & cervix inciſa, cum voce Selymi prævia: *Veteri domino infidum, novo fidum non futurum.* Itum in alias cædes. & quinque fratrum filii occiſi: tum ipſe frater *Corcutes* nervo arcus

ſtrangulatus, cum è fuga reprehendi curaſſet. Supererat *Achmetes*, primus fratrum, & ſocietate Ægyptiaci etiam Sultani validus: ſed falſis Genitzarorum litteris elicuit, tamquam faſtidientium novelli & iniqui imperii: prodiret modo, arma cum ipſo in hunc ſociaturis ſe daret. Prodiit, pugnavit, victus, ſuffocatus eſt: & ſolus jam certuſque Selymus Princeps. Qui in Baſſas & proceres varie item ſæviit, homo cædis totus & ſanguinis: idem tamen Fortunæ (non enim Deo) carus, & qui res maximas in imperio ſuo geſſit. Perſas vicit & reppulit, Sultanum Ægypti ſuſtulit, & amplum id regnum ſibi poſteriſque firmiter ſubjecit. Nihil etiam privatim adverſum: & dormire videbatur cæleſtis Iuſtitia, niſi quod in extremo actu ſe oſtendit, & peſte correptum exſtinxit, ipſo loco & vico, ubi prima cum patre ſigna contuliſſet. Sed & filio tamen felix fuit, magno illo & infeſto nobis *Soleimanno*: ut externarum rerum fluxus, non ſint teſſeræ ſemper benevolentiæ divinæ.

IX. Atque illud ſæculi noſtri eſt, hoc etiam ſoli. Fuit ADOLPHVS EGMONDANVS, cui pater *Arnoldus* Geldriæ Dux & dynaſta erat. Ille adoleverat, iſte ſenuerat, & ægre ferre cœpit patris diuturnum imperium & vitam. Itaque per factiones, quoſdam è popularibus in arma trahit, & patri bellum palam facit. Sed pater viribus & cauſſa melior, obſeſſum in opido *Venlone* tenet: ac denique Principum vicinorum interventu pax coit: hac lege, ut juvenis urbem *Noviomagenſem* ſibi accipiat teneatque, in qua libere & ſolus dominetur. Sed exigua hæc ei portiuncula viſa, reſilit mox à fœdere, familiares quoſ-

quoſdam patris in ejus contumeliam laqueo enecat : & cum videt à ſe vim fruſtra tentari, ad alienam potentiam fugit, ad noſtrum *Philippum Bonum*, Bruxellam venit, patrem accuſat, ſeſe approbat, promittit multa : ſed apud vere *Boni* Principis ſurdas aures. Deſperatis igitur auxiliis, ne patrem videat, Hieroſolyma properat, homo ſacer ſcilicet ad terram ſacram : paullo poſt redit, omnium inops, quo niſi ad patrem ? Recipitur amice, & ipſe pœnitentiam & amorem ſimulat, ſed vultu non animo bonus. Nam fraudem & inſidias patri ſtatim ita ſtruit. Erat ſenex *Gravia* ditionis ſuæ tunc opido, cum uxore : venit quaſi per officium filius. More gentis epulantur & bibunt largius, ſaltant etiam in multam noctem : ipſo ſene Duce ſuſtentante, & in filii gratiam præter vires & morem lætiore. Tandem cubitum ſeſe confert. Vix fecerat, cum adſunt à *Noviomago* (ii juveni parebant) cives armati, & ab *Adolpho* clam intromiſſi ; recta ad cubiculum Ducis, duce filio, tendunt. Pulſant fores. ille è lecto, jocos & choreas etiam tunc cogitans, *negat id noctis ſaltare ultra poſſe : juvenes faciant, & abeant.* At illi effractis jam foribus adſtant, jubent ſurgere & ſe conſequi. *Quo autem ?* ait ſenex, *& ubi filius ?* Miſer, ubi auxilium putat, exitium eſt : & ille improbus, *Pater*, inquit, *neceſſitati parendum eſt, age ſequere.* Nec tantillum exſpectant, ut tuniculam interiorem aptet atque induat, ne tibialia quidem ſumat : ſed pater equitantem filium, nudis pedibus & corpore, ita ſequitur *Buram* uſque. Ibi carceri tetro includitur, & ſex annos totos (non illius, ſed & popularium impietatem culpo)

ſex

sex inquam annos detinetur. Tandem improbitas querelas vulgi excitat, sed & minas Principum vicinorum: è quibus *Ioannes* Cliviæ Dux, ipsius *Adolphi* avunculus arma etiam sumit. Qui tamen à se parum validus, auctoritatem vel auxilia à Pontifice *Paullo Secundo*, & *Friderico* Imperatore petit. Illi statim annuunt, ad *Adolphum* acres minaceſque litteras scribunt, & ut patrem luci & libertati reddat, jubent. Nihil fit, ridet. Itaque iidem *Carolo Audaci* nostro, valido Principi, totam rem committunt: liberet senem, reconciliet filium, denique faciat quod ex æquo & usu videretur. Ille utrumque coram se sistere jubet, qui in Galliæ finibus *Dorlani* tunc erat. *Adolphus* haud spernendam iram, & jussa, tam potentis vicini ratus, patrem secum eo ducit: accusat in consilio, fœda & falsa in eum ingerit: quorum facile purgatus senex, bonorum & illustrium virorum testimoniis, tandem impatientia & fiducia eo prorumpit, ut filium ad singulare certamen provocaret, ferro & Deo judicibus innocentiam suam asserturus. Mos tunc satis creber in Martiali nostro populo erat: sed *Audax* tamen abnuit, fœditatem rei proponens & insolentiam, & simul in eventu incerto certum scelus, utercumque vicisset. Ita re cum suis deliberata, pro sententia dixit: *Arnoldus pater solus titulo Ducis utatur: sed filio opida arceſque totius Geldriæ cedat, sola Gravia sibi exceptа. Accipiat in alimoniam de manu filii sua quotannis aureorum millia.* Hæ conditiones: quis abneget, imo quis non miretur filio tam bonas? Sed non silent historici, *Carolum* nescio qua occulta causa an pacto, in filium proniorem. Quid tamen deinde? refertur ad

filium,

filium, & quidem à viris primariis & gravibus, inter quos *Philippus* ille *Comineus* erat, qui hæc scripsit. At ille respondit in ipsa verba: *Malle se præcipitem dare parentem in puteum, se deinde superjicere, quam ut in has conditiones paciscatur. Quid malum?* inquit, *pater alibi imperet, qui totos quadraginta annos omnibus præfuit? Æquum est, ut nostra quoque jam vices sint: nec aliud admisero, quam de pensione trium millium, sic quoque, ut pater tota Geldria cedat. atq; adeo excedat, nec unquam pedem in eam rese*
En responsum, non tam impium (& ita tunc omnibus visum) quam insanum. Igitur *Carolus*, cui aliæ res prævertendæ, cum idipsum temporis *Ambianum* Galliæ rex intercepisset; dilata hac cognitione, expeditioni se parat. Iuvenis suspicatus detentum se iri, aversione animorum cognita, fugam cum duobus comitibus, Gallica veste, ad suos capit: omnia in reditu vi & armis occupaturus, aut turbaturus. Sed ecce *Namuri*, dum Mosam flumen cymba transmittit, agnitus ab uno alteroque vectorum, mox à pluribus, capitur, ad *Audacem* reducitur. qui *Vilvordiam*, atque inde *Contracum* duci, & in honesta custodia asservari jussit. Mansit ad *Audacis* ipsius mortem: cum *Gandavenses*, pro suo tunc more turbas daturi, hunc idoneum ducem arbitrati, eum solvunt, & bello in *Tornacenses* præficiunt, quos tunc Galli habebant. Ivit cum manu aliqua, adequitat mœnibus, erumpunt præsidiarii, & miser inter primos cecidit. Quid tu nunc pater? talionem aliqua parte à justo Iudice vides. Carcere te punivit? ipse sustinuit. Mortem machinatus est? ipse subivit. Nec sanguis hîc multus fusus, aut violentæ cædes, fateor, ut prioribus: mihi ta-

tamen libranti. impiæ Impietatis exemplum visum est, & supra omnia infixæ & obstinatæ. Nero, Tullia, aut alius aliquis, impetu peccaverint & calore: hîc meditatum, hîc diuturnum scelus est, nec adhæsit animo, sed insedit.

X. Apud nos hæc gesta. quid si in Græciam novellam, & BYZANTIVM abeo? si ad illos à *Constantino* Imperatores? Fideliter dico, plura scelerum ab hac Ambitione exempla, quam in alia Europa tota reperiam. Sollennia illa erant, necare, exsecare, excæcare: hæc patres in filios, item matres ipsæ: hæc filii in utrosque patrabant. Quid patruos, fratres, agnatos dicam? in levi suspicione, & minimo metu hæc facta: quasi per ludum aliquem & jocum. Et vide ingenium sævitiæ! certum est, non alia re hominem magis abjici, & animo conatuque cadere, quam Exsectione illa aut Excæcatione. Qui aut virum viro, aut lumen demit: nihil ab eo viri ultra formidet, & in pœnam aut ludibrium modo vivit.

XI. Sed claudo hoc totum de Ambitione, uno eoque jocoso exemplo. CHAN TARTARORVM (eorum Princeps sic dicitur) cum *Stephanus* haud ita nuper optimus fortissimusque Poloniæ Rex obiisset, in comitiis de rege creando, ipse quoque per legatos intervenit. Dixit & proposuit ista: *Potentem se esse, & posse myriades aliquot equitum* (vera sunt) *educere è suis terris, Polonia tuenda vel augenda. Item frugalem se & continentem esse, ac sine ullis ciborum deliciis, sola equina in fame contentum. Tertio, quod ad Religionem, de qua disputari audiebat, Tuus, inquit, Pontifex, meus Pontifex esto; tuus Lutherus, meus Lutherus esto.* Si risu ex-

excepta Legatio fuit, nemo quærat. effuso maxime : & ecce hominem paratum omnia sacra & Deos deserere, regnandi causſa.

CAP. VI.

DE PRINCIPVM INCLINATIONE.

Deteriores sæpe eos fieri, & mutari.

NEscio qua causſa occulta, præter apertas, etiam evenit : ut cum in aliis artibus usu homines discant, & meliores fiant, in hac regendi fere contra, & Principes inclinent. Omnis ætas dicet, & raro decursum ad metam æquabiliter hunc cursum. Causſæ partim in Principe, partim Nobis, partim Principatu ipso videntur : atque obiter examinemus. In Principe quia initio magis intendit, & pudor est, & bonæ famæ studium: quæ calcat paullatim, & in omnium obsequiis audaciam, & proterviam & contemptum sumit. Itaque *rumor ille* (ait Lampridius) *qui plerumque novis solet dominari Principibus, nisi ex summis virtutibus non permanet.* Bene initio audiunt, & faciunt : sed raro constans est illa virtus, nisi firmo fundamento nixa & instructa. Secunda causſa, ab infirmitate ingenii humani est. grande illud imperii pondus aliquamdiu recta cervice sustineri, vix semper potest : lassantur, & se instectunt. Quo facit natura, prona in vitia : & magis, ubi non metus aut pœna retinet ; sicut in Principe, qui est super ista. Et nisi ipsum illud Honestum eum teneat, & Religio : quis est qui possit ? Accedunt depravatores, insitum Aulæ malum : & qui prave etiam facta laudantes, magis istuc ducunt. Itaque ut qui

vinum

vinum bibunt, initio pares sunt, & sensibus subsistunt: mox alienantur, & compotores etiam invitant aut urgent: sic in potentia, cum nova & modica, ferunt: diuturna corrumpuntur, & fiunt ebrii. & magis tales faciunt adulatores. Panegyricus scriptor recte: *Ubi sub tanto onere infirmitas lapsa est, faciunt licentiam de potestate*: habenas omnes ingenio suo & cupidini laxant. Caussæ etiam in Nobis & subditis, sunt istæ. Credulitas prima. quod temere initio, etiam de malis aut ambiguis bene speramus: & quid mirum igitur falli? Neque illi se mutant: sed nos opinionem. Inde jactatum apud nos proverbium: *Flandros amare futuros Principes, odisse factos.* Cum præsentes enim displicent, alios adspicimus & optamus: atque ut ægri, mutationem remedium destinamus. Secunda, quod refractarii sæpe & pravi simus, & communiter etiam erga optimos ingrati: donec esse desinant. Id Principes gravantur & indignantur, & paullatim affectum & curam a talibus abducunt. Magis autem, cum seditio, rebellio, aut insidiæ sunt: tum & juste putant se opprimere aut affligere, & plurium noxam omnes luunt. Ausim dicere, bonos Subditos facere aut servare Principes bonos. At caussæ in Principatu ipso sunt. quod is ad Superbiam & contemptum invitet: & vel firmissimos convellat, & à statu paullatim abducat. Sicut cæli à supero illo abripiuntur, & quamquam contra nitentes obsecundant: sic Principes ab ipsa illa potestate. Videsne privatos homines in opibus magnis, aut prosperitate, depravari, & à veteri via & vita flectere? idem fit istic. Potentia impotentiam gignit, licentia libidinem, vitia: & ut pondera ab alto la-

lapsa, in præceps eunt. Quid, quod interdum ipsa Infelicitas mutet? ut quibus domi aut militiæ res sunt improsperæ, ipsi fortunæ, ipsis subditis (etsi extra culpam) obiraſcuntur; & ut in tempestate, clavum abjiciunt, & dant vela ventis. Privatim saltem oblectamenta quærunt, convivia, ludos, mulierculas: publicum omne decus aspernantur. Exempla horum pauca videamus.

I. Insigne primum in DIONYSIO IVNIORE tyranno Siciliæ: qui mortuo patre, mire clementem se exhibuit & benignum. Tria millia nexorum, ob æs alienum, solvit; tributa per triennium remisit; alia, in gratiam & famam populi. Mox jam dominationis certus, rettulit ingenium, quod paullisper sepositerat: avunculos interfecit, quos verebatur aut timebat; item fratres suos, nequis æmulus supereſſet; mox in omnes promiscue sæviit, ille *Dionysius* effectus, cujus non tyranni, sed tyrannidis, nomen habetur.

II. At hic natura pravus: à causſis, & vi aut vitio Regni, PHILIPPVS Macedonum rex penultimus, cui cum Romanis bellum fuit. Erat sane ille (Polybius testatur, qui novit & vidit) plerisque dotibus corporis atque animi ornatus: vultu decorus, corpore erectus, eloquentia promptus, ingenio & memoria validus, lepore & dictis etiam facetus; atque omnia cum regio quodam decore & majestate. Accessit virtutum studium in toga, & in bello, animi magnitudo, & liberalitas: uno verbo, vix alium tanta indole aut spe Regem Macedoniâ aut Græcia viderat. Sed ecce momento omnia vertuntur: sive Fortunæ culpa, quæ adversa ei in Roma-

nos, animum infregit & ab instituto ad gloriam cursu revocavit : sive delatorum vitio & suo, qui aures eis temere & facile præbebat. Sane optimos quosque à se sprevit, veneno & ferro grassatus : sed nec sanguini & filio suo *Demetrio* tandem parcens. Denique ille *Philippus*, de quo omnia bona sperata & videri cœpta, in omnia mala desiit, pravus, invisus, infelix.

III. HERODEM Iudææ regem licet addere, insignem, mitem, magnificum, primis sex annis, si quem alium : reliquos triginta & unum sic immanem, trucem in suos alienosque, ut *septuaginta* Senatores regiæ stirpis interfecerit, uxorem suam, & tres filios : denique moriturus, ex omni Iudæa nobilissimum quemque, quasi ob aliam caussam, evocari ad se jusserit; & cum venissent, ambitiose ab amicis petiit, ut inclusos Circo, ad unum interfici à militibus curarent. non ob noxam, sed (ut ajebat) quo verus justusque dolor funeri suo exhiberetur, cum nulla familia immunis ab hac clade esset.

IV. Quid TIBERIVM Romanum Principem loquar ? res pernota est, bonum fuisse, donec *Germanicus* ac *Drusus* supersuere ; mixtum virtutibus ac vitiis, matre incolumi; post in omne scelus, flagitium, & infamiam prorupisse, ut ipsum quoque interdum non factorum solum (animo torquente) sed vitæ pœniterer.

V. NERO in eadem re Romana notatur, magnus initio Princeps, magnum postea monstrum : & Trajani elogium de illo fuit, *Omnes etiam optimos Principes longe à primo quinquennio Neronis abesse.* Quod in aliis fortasse verum fuerit ; sed domi tamen veneno frater subla-

sublatus, secundo statim anno, dedecorat hanc laudem. Plura exempla notare est: plura? imo plurima: sed fastidium paritatis vitandum est, & nihil hîc, quod singularitet narretur.

CAP. VII.

DE FINE PRINCIPATVS;

Qui est, Publicum Bonum.

AT Princeps, ne inclinet sic & labatur, sed bonus sit & perseveret: quid magis eum fulciat & firmet, quam finis semper in oculis, quo spectet? Neque enim Principatus ipse finis est, absit, aut altitudo illa & splendor: sed populi bonum, id est directio ejus & tutela. *Officium est imperare, non regnum*, ait Seneca noster. Græci ἄνακτας reges dixerunt, ut Plutarchus interpretatur ἀπὸ τοῦ ἀναχῶς ἔχειν: quod est *curam gerere, & tueri.* Certe debent. ipsum *Regis* nomen apud Latinos eodem vocat: ut ordinem servet, composite imperet: quod qui negligit, non regit ille, sed dissipat & perdit. Cogitet secum Princeps: *Ego ex omnibus mortalibus placui, electusque sum, qui Deorum vice in terris fungerer: ego vita necisque gentibus arbiter: qualem quisque statum sortemque habeat, in mea manu est positum.* O dignitas! vicarium Dei esse, & non esse æmulum? Vide ut ille ab orbe condito dispenset, & regat, æstates, hiemes, anni tempora: fruges, fructus, tot usui nostro aut voluptati; cœlos, terras, maria, omnia in statu & concordiâ, etsi maxime discordia, servet; parcat plurimum, interdum puniat; verus pater simul & dominus generis humani: quid desideres, præter hoc exemplum? Sub-

sequere: & à Deo reges, ad Deum eant. Sint igitur in assidua cura, sed cum tranquillitate & pace: & hæc utraque suis, quantum potest, procurent. Absit otium. *neque enim specie tenus* (ait Panegyristes) *ac nomine, fortuna Imperii consideranda est.* Sunt trabeæ, & fasces, & stipatio, & fulgor, & quidquid aliud huic dignitati adstruximus: sed longe majora sunt, quæ vicissim nobis. auctoribus fautoribusque potentiæ, debent. *Admittere in animum totius reipublicæ curam, & populi fata suscipere: & oblitum quodammodo sui, gentibus vivere. Accipere innumerabiles undique nuntios, totidem mandata dimittere, de tot urbibus, nationibus, & provinciis cogitare:* NOCTES OMNES DIESQVE, *perpeti solicitudine.* PRO SALVTE OMNIVM *cogitare.* En breviter tuum munus, & in fine Finis, Populi salus. Exempla addamus, qui fecere aut facturos se sunt professi. Inter istos

I. TIBERIVS Imperator, qui pulchra voce (utinam & re!) testatus, in pleno Senatu: *Dixi & nunc, & sæpe alias P. C. bonum & salutarem Principem, quem vos tanta & tam libera potestate instruxistis, Senatui* SERVIRE *debere, &* VNIVERSIS *civibus: sæpe ac plerumque etiam* SINGVLIS. *neque id dixisse me pœnitet.* Pulchra, inquam, voce & quam sine Numine conceptam non reor, aut emissam. Quid verba facimus in instruendo Principe? ecce hîc compendium. *Serviat*, id est audiat obsequaturque *Senatui* & bonis consiliariis: *serviat universis*, in bono omnium procurando: *serviat singulis*, in Iustitia administranda, injuria arcenda. Sine istis, non est Princeps, sed tyrannus.

II. Quod TRAIANVS, item Imperator, consi-

considerans, cum præfectum suum Prætorii, de more, gladio succingeret, daretque vitæ & necis potestatem: *Cape hunc*, inquit: *& si quidem recte &* EX VTILITATE OMNIVM *imperavero, pro me; sin aliter, contra me utere.* Optimam *Optimi* illius vocem! Vivam, si reipublicæ vivo: si mihi, arma hæc in me verte.

III. Iam HADRIANVS Imperator, quoties auditus est dicere? *Ita se rempublicam gesturum, ut sciret* REM POPVLI *esse, non suam.* Iterumque, quod eodem ducas: *Talem se præstiturum Imperatorem, qualem sibi optasset privatus.*

IV. VESPASIANI etiam cæleste dictum est, qui sanus valensque, semper in publicis occupatus, etiam æger perseveravit: & revocantibus amicis, utque sibi parceret, *Imperatorem inquiit stantem mori oportere.*

V. Inferiore ævo HENRICVS Imperator *Friderici* filius, ita assiduus in rebus, ut vix sero cibum caperet. Cumque idem moneretur, valetudinem & vires cordi habere, respondit: *Privato quidem homini omne tempus cibi esse, cum id lubet, aut solet: at Regi, si nomen suum non abdicat, id solum, quo vacat.*

VI. Itaque rebus hominibusque se dant, etiam vilioribus: nam & ii Principatus membra. Insigni hîc monito RVDOLFI Imperatoris *Austriaci*; qui cum submoveri à satellitio suo tenuiores quosdam videret, ad se affectantes, non sine stomacho edixit: *Per Deum* (ipsa ejus verba sunt) *sinite homines ad me venire. Non enim ideo ad imperium sum vocatus, ut in arcula includar.* Melius nihil possum, desino, & hoc infigo.

CAP. VIII.

DE EXEMPLIS PRINCIPVM.

Ea facere ad Virtutes aut Vitia subditorum.

PRincipem ob se bonum esse oportet, sed etiam ob alios: quos talis emendat, aut alius depravat. Nam homines inprimis ad alta ista flectunt oculos, & exempla sibi suis inde moribus sumunt. Sallustius: *Qui magno imperio praediti, in excelso atatem agunt, eorum facta cuncti mortales novere. Ita maxima fortuna, minima licentia est.* Sicut igitur regulam maxime rectam esse oportet, ad quam cætera diriguntur: sic Principem. Et ut in corporibus gravissimus est morbus, qui à capite diffunditur: sic qui ab illo. Pindari, ad Hieronem Siciliæ regem, aurea dicta sunt:

Αλλ' ἐμῶς' χρέοτων γὰρ οἰκτιρμῶν φθόνος
Μὴ παρίει καλά. νώμα δικαίῳ πηδαλίῳ σεαυτόν. ἀφυδᾶ δ' πρὸς ἄμμονι χάλκεον γλῶσσαν.
Ἔτι καὶ φλαῦρον ἔμμεν ἐπίσταμαι σὺν μίγα τοι φέρειν
Πὰρ Ζῆνα. πολλῶν τοι μάρτυρες ἀμφοτέροις πίσει.

Attamen (melior enim miseratione Invidia)
Ne omitte honesta, guberna
Justo clavo populum,
Veracemque ad incudem
Fabrica linguam.
Si enim vel leve eruperit,
Magnum feretur
Abs te. multorum dispensator
Es: multi testes utrisque fidi:

I. AL-

I. ALPHONSVS rex Aragoniæ & Neapoleos, cum de subditorum moribus disputaretur, dixit: *Vt herbas quasdam ad Solis motum; sic populares in Principum mores verti.*

II. ALEXANDER MAGNVS cervice leviter incurva & panda fuit, quod certatim proceres & aulici imitati, quasi ipsum sic effingentes. Adeo & minuta observant, atque æmulantur: utinam sic interiora & virtutes!

III. Luxus in conviviis, veste, supellectile, familia, ad VESPASIANI tempora nimis Romæ invaluit: nec vel legibus potuit coërceri. at statim, illo Principe, sponte exolevit. Causa in Tacito: *Præcipuus adstricti moris auctor Vespasianus fuit, antiquo ipse cultu victuque. obsequium inde in Principem, & amulandi amor, validiora quam pœna ex legibus & metus.*

CAP. IX.

DE IVSTITIA:

Quam Princeps in se, & suis, servet.

INter omnes autem Virtutes, sunt quædam velut Regiæ, & Principales, ut *Iustitia* primum. à qua Homerus Reges διογενεῖς appellavit, *circa jus occupatos & versantes.* Nihil iis convenientius, nihil dignius: & servata, regna servat. Servanda autem, etiam in iis quæ Principes, aut qui circa ipsos sunt, tangunt. Mali doctores, qui à legibus eximunt: qui Caligula censent, *Omnia ipsi, & in omnes, licere.* Sive cum Sallustiano Memmio: *Impune quidlibet facere, id est regem esse.* Abite qui docetis, qui discitis; imo qui præest Iusti-

tiæ, ad eam præeat, & exemplo commendet. Theodosium imitetur, de quo Panegyrista: *Idem es qui fuisti; & tantum tibi per te licet, quantum per leges antea licebat. Ius summum, facultate & copia commodandi, non securitate peccandi experiris.*

I. Dixit, sensitque ANTIGONVS Macedonum rex, cui cum blandiens aliquis suggereret, *Omnia regibus honesta justaque esse*: respondit: *Sunt hercules, sed Barbarorum dumtaxat regibus. at nobis ea honesta, quæ honesta sunt, & justa quæ justa.* Retudit adulatorem, & docuit, non regulam justitiæ regem, sed ministrum esse. Quid idem iterum? Scripsit civitatibus, ut *Siquid forte juberet, quod adversaretur legibus, ne admitterent: ac pro eo haberent, atque si inscio se scriptum esset.*

II. ZALEVCVS vero & insigni facto justitiam asseruit. Legem, inter alias, Locrensibus tulerat, *ut Adulter oculis orbaretur:* justissime, quia ii fere ad hoc crimen illices sunt, aut duces. At ecce filius paullo post adulteravit, & legis reus etiam pœnæ erat. quam tamen populus consensu, miseratione moti (unicus enim erat) & in patris gratiam, remiserunt: sed patre abnuente & indignante. *Lex*, inquit, *sancta & pœna, etiam in nobis esto: sed viam reperi, qua illa salva humanitati indulgeamus. Ipse & ego, unum sumus. mihi ergo unus oculus: alter ipsi servatur:* atque id factum.

III. CHARONDAS autem Thuriorum legislator, in eadem magna Græcia, severior & in se fuit, aut vere dicam crudelior. Nam & ipse legem tulerat contra civiles factiones & cædes, *Nequis cum telo in concionem venisse vellet: qui aliter, capitale id esset.* Accidit, ut ipse rure veniens, & indicta subito concione,

uti erat, ad eam armatus accederet. cumque æmuli occlamassent, *Solvere eum legem, quam tulerat, ac palam cum telo esse:* ipse errore cognito, *Mehercule ita est*, inquit, *sed idem ego sanciam.* statimque stricto ferro incubuit. A fine aliquis laudet, à facto non probet.

IV. At PHILIPPVS MACEDO, Magni pater, quam obnoxium se justitiæ præbuit, & aures suas verberari vel convicio passus est, quod ægrius quam gladio, Principes ferant? Dicebat apud eum causam *Machetas* quidam: & Philippus parum intente visus audire, & , re non bene tota cognita, damnasse. Machetas non tulit, & Macedonica ac militari libertate, *Appello*, inquit. Philippus miratus & iratus, *Tu à rege? & ad quem?* Machetas: *Ad ipsum te*, inquit, *sed vigilantem & attentum:* Sive, ut alii efferunt, *Ad Philippum sobrium.* Sed sive incuria, sive vinolentia regi objecta; excussit utramque, & re propius pensiculata, injuriam Machetæ factam agnovit, & vindicavit. Quomodo? salvo tamen priore decreto: & æstimationem litis ipse à se dependit. Dupliciter laudandus. & quod se, salva rei judicatæ firmitate, immutaverit: & pœnitentiam, pœnam etiam suam fecerit.

V. Hæc in ipsis Principibus: circa ipsos, ista. ARTAXERXES Persarum rex, *Longimanus* cognomento, identidem obtundebatur (sic loquendum est. importune, & sæpe, alter ingerebat) cum, inquam, obtunderetur à *Satibarzane* gratioso satrapa, in re quapiam injusta, quam alteri volebat impetratam: ille tandem rescivit, *triginta Daricorum millibus* emptum Satibarzanem, ut confectum hoc daret. Vocat igitur ad se, atque una Quæsto-

rem : & *Heus tu*, inquit, *triginta millia huic illico adnumera : tu autem hæc cape, & tibi habe. Cum enim dedero, nihilo pauperior ero ; at si tuum illud concessero, multo injustior.* Laudo, laudo, neque amicum alienavit, fidei cognitum ; neque Iustitiam ulla re violavit.

VI. PHILIPPVS iterum *Macedo* consimile : neque par tamen undique. nam æquitate assidet, liberalitate non convenit. *Harpalus* pro amico quodam, injuriarum postulato, acer & multus apud Philippum intercedebat, & liberari volebat. Addebat, se pro eo mulctam, quanta esset, dependsurum. Hîc Philippus : *Quid tu igitur satagis, si mulcta dependitur* ? Harpalus : *Nempe ut fama sit ei salva.* Philippus : *Quid tu ais ? & non æquius illum male audire, qui male fecit, quam me innoxium, ejus caussa* ? bonum factum, bonum dictum.

VII. Nostri aut patrum ævi unum adjungam. Erat CAROLO AVDACI, Burgundiæ & nostro Duci, vir nobilis in ferventi gratia: atque ei præfecturam opidi in Zelandia dedit. Ipse ibi in otio, amorem concipit in fœminam corpore scitam & moribus, animo meliorem, ut docuit eventus. Primo aspectus, obambulatio, suspiria, & quæ solent amantes : mox audacior & verba miscet, & affectum aperit, & solatium orat. Neque promissis abstinet, & omnia tentat, quæ sint expugnandæ. Frustra, munita undique castitas erat. Igitur desperatione ad facinus se vertit. Præfectus erat, ut dixi, & *Carolus* noster in bello : maritum igitur amatæ fœminæ proditionis insimulat, & statim in vincla missum carcere custodit. Quo fine ? ut vel hoc metu minisque illam moveat, & obnoxiam sibi reddat : vel maritum ipsum amoveat, remoram

moram amori. Custodit igitur. & mulier casta & viri amans statim ad carcerem, à carcere ad Præfectum, deprecatura, aut liberatura, si possit. Præfectus: *Et tu ô mea me rogas? imperium, quod in me habes, ignoras? affectum saltem mutuum redde, & maritum ecce reddo. Detinemur enim uterque, ille in meo, ego tuo carcere aut vinculis: ah, quam facile utrumque solvis! Quid renuis? amans peto, & per meam vitam, Præfectus peto, & per mariti tui vitam. Vtraque agitur: & perire si debeo, perdam. Atqui miserere, & mulierem te, & conjugem ostende.* Mulier rubere ad ista, & stupere: & tamen pro marito etiam timere. Constat magis animo, quam corpore: & trepidat, & pallet. Atque ille, quia moveri visa, & leviter vim verecundanti adhibendam ratus (soli erant) in lectum impellit, fruitur fructum, utrique mox acerbum. Nam mulier confusa & lacrimabunda abiens, pudoris magis quam peccati ægra, iram & vindictam coquit: quam magis etiam accendit barbarum (quomodo aliter appellem?) Præfecti factum. Nam ille voti potitus, & cetera prolixa autumans, si æmulum sustulisset: maritum damnari curat, damnatum capite plecti. At id non in publico, sed carcere ipso factum: atque ibi cadaver in arcam ligneam inclusum, mox sepeliendum. Venit interea mulier, sive accita ab ipso (ut quidam tradiderunt) sive sponte & super salute mariti anxia: sed venit, & vel ex pacto maritum recipere se sperat. Ille benigne affatus, *Et maritum,* inquit, *quaris? habebis. Abi* (& digitum ad carcerem intendit) *invenies, & tolle.* Nihil suspicata abit. videt & percellitur, & animo ac corpore lapsa super cadaver se abjicit: ac diu lamentata, recipit animum atque

que iram, redienſque atroci vultu & verbis. *Et hercules*, inquit, *reddidiſti maritum : gratia debetur, exſolvam.* Retinere & placare conatur, fruſtra : non tigris magis ſæviat, fœtu erepto. ſtatimque amicorum fidis advocatis, rem denarrat, ejus ordinem, & culpam ſuam non culpam : ac conſilium viamque ultioni exquirit. Cenſent omnes ad Principem eundum: qui inter alias virtutes inſignes habuit, niſi ſuperbiâ & pervicaciâ corrupiſſet) eximius Iuſtitiæ cultor erat. Accedit duobus amicis comitata, auditur : vix creditur. & indignatur & dolet Princeps, hoc in ſuo ſolo, & è ſuis, quemquam auſum. Sed & mulieri edicere minaciter, niſi vera & certa afferret, malum habituram. Iubet manere in Aula, & in vicinum cubiculum ſecedere, dum Præfectum vocat : nam forte & ipſe in Aula erat. Venit, introducitur & mulier. *Hanc noſtin' ?* ait Princeps. Colorem homo mutat : & Princeps exſequitur : *At querelas, quas ſuper te defert, etiam noſti ? Atroces ſunt, & quas nolim eſſe veras. Quid ais ?* Vacillat, perplexe loquitur, negat aliquid & annuit : donec Princeps ex vultu ipſo & ſermone culpam ſuſpicatus, ut tamen certior eſſet, remotis omnibus ſolum alloquitur. *Quam fidem mihi debes, & quam beneficiis meis gratiam, non neſcis. Per hanc & illam te adjuro, ut quid in hac re ſit. liquido & ſine ambagine denarres. Fatenti gratia, aut aliqua ſeveritas, non deerit: nec abnuenti tormenta.* Ibi ille ad genua ſe abjicere, factum agnoſcere : denique mulierem culpæ omnis liberare, ſe onerare: ſed in gratia Principis refugium & ſolatium ponere. Quam ut magis impetret, illicitam libidinem purgatum matrimonio offert. Princeps, quaſi

aures

aures præbens & jam mitior, mulierem revocari, quosdam è suis adsistere jubet. *Et heus tu, quoniam huc ventum est mulier, placetne maritum hunc habere?* Illa abnuit: & tamen voluntatem aut jussa Principis timens, adspicit circumstantes. Qui certatim innuunt aut suggerunt, accipiat conditionem viri nobilis, divitis, apud Dominum gratiosi. Victa dat manus, quas Princeps jungi cum Præfecti jubet, & sollennibus verbis matrimonium firmari. Firmato, iterum Princeps: *Tu nove marite hoc jamnunc largire, ut si prior sine liberis obeas, hæc conjux heres omnium bonorum eorum sit.* Libens concedit, testes audiunt, tabellius scribit. Et his jam peractis, noster *Carolus* ad fœminam: *Dic sodes, animo tuo factum jam satis? Satis*, inquit mulier: *At nondum meo*, ille subjicit: & ablegata fœmina, jubet Præfectum in illum ipsum carcerem duci, in quo maritus cæsus, & pariter cæsum in arcam ligneam sive capulum deponi. Facta sunt. tum mulierem ignaram eo mittit: quæ inopinato iterum casu conterrita, duobus maritis eodem fere tempore, eodem certe supplicio amissis, mox in morbum incidit, & fato obiit. Hoc solum alteris nuptiis lucrata, ut liberos ex priore conjugio divites relinqueret, nova hereditate. Tragœdiæ exemplum est: sed gratulor Belgicæ talem exitum, sub tali Iustitiæ vindice: & vos successores servate.

VIII. Atque hæc circa Amicos brevi, sed memorabili, facto claudam MAHVMETIS *Secundi* Turcarum Principis, quem verius *Muchemetem* scribi, gnari linguæ persuadent nobis. Memorabili, quia circa filium: & quid propius tangat? Is igitur *Muchemetes* filium

habuit

habuit *Mustafam*, imperio destinatum : & cetera bonum, libidinibus pronum. Hic *Achmetis* Bassæ uxorem, insigni forma, adamabat, & blanditiis diu pervincere conatus, cum non succederet, insidiis tentavit. Speculatus est tempus, quo in balneum mulier ivit (& sæpe lavant se Turcæ :) & mox secutus cum paucis suorum, ibi nudam & frustra renitentem compressit. Illa ad maritum, maritus ad Imperatorem flagitium detulit, pœnas popposcit. *Muchemetes* primo cunctari, tum asperioribus verbis (sed alius in mente sensus erat) Bassam excipere : *Et quid*, inquit, *sic graviter de filio queri tibi visum est ? An nescis te, & tuam, juris mancipiique mei esse ? Si filius igitur illam amplexus est, & animo suo morem gessit, nempe ancillam meam amplexus est, sine ulla quidem culpa, si me volente. Hæc cogita, atque abi : cetera mihi permitte.* Sed ista juris tuendi causa magis, quam quia sentiret, dixit : atque animi æger & saucius, filium ad se vocatum primo examinavit : tum confessum pessimis verbis minisque acceptum dimisit. Et mox minas in rem confert : ac triduo post, cum aliquamdiu in pectore filius & Iustitia pugnassent, hac vincente, fauces Mustafæ nervo arcus jussit effringi, & morte Pudicitiæ litare.

CAP. IX.

DE IVSTITIA.

Quam Princeps erga subditos servet.

QVid enim potius faciat ? prima institutio & admissio regum ab hoc fine fuit. Sine [illegible] vivere inter nos, id est in Societate,

tate, non licet : ergo aliquis, aut aliqui eligendi, qui huic administrandæ præsint. Livius bene : *Multitudo coalescere in unius populi corpus, nulla re, quam legibus, potest.* Plane nulla, hæc vinclum est, & ut sic dicam, coagulum : solve, dissipamur, & ut feræ solitariæ, vagamur. Homerus, qui omnia scivit, de Iustitia istud :

Η τ' ἀνδρῶν ἀγορὰς ἡ μὲν λύει, ἥδε καθίζει :
Quæ cœtus hominum cogit, solvitque vicissim.

Cogit & servat, si servas : solvit, si neglegis & seponis. Mirum & breve, sed verum est : nulla re (ad usum provoco) quæcumque Resp. magis florebit aut floruit, quam rigida & immota Iustitia : nulla re magis flaccescet & deficiet, quam illa tali Hæc felicitas regnorum & statuum, interna & externa. Interna quidem. nam quis nescit scelera & flagitia per eam removeri, virtutes promoveri ? Externa. quia agri, viæ, maria frequentantur, & securitas ubique ac tranquillitas regnant. Boëtius egregie : *Annum bonum, non tam de magnis fructibus, quam de juste regnantibus, existimandum.* Quid iterum Homerus ?

Ὡς τὲν ἢ βασιλῆϊ ἀμύμονϊ, ὄρσε θεὸς
Ἀνδράσιν ἐν πολλοῖσι καὶ ἰφθίμοισιν ἀνάσσων,
Εὐδικίας ἀνέχησι· φέρησι δὲ γαῖα μέλαινα
Πυρὸς καὶ κριθὰς, βρίθησι δένδρεα καρπῷ,
Τίκτει δ' ἔμπιδα μῆλα· θάλασσα δὲ παρέχει ἰχθῦς,
Ἐξ ἱερσιφίης· ἀρετῇσι δὲ λαοὶ ὑπ' αὐτοῦ :
Vt cum Rex bonus imperat, & metuens Deorum,
In multis populis & fortibus. ille quoque idem
Iustitiam colit : observes & tunc sola terra
Fructus ferre suos, & fruges fundere, itemque
Fœtificare armenta, & pisces exundare :
Nempe ex Iustitia populisq; bene atque beate est.

Si attendas, & dilates, quam laudationem uberem Iustitiæ non scribas? Ergo felicia regna reddit: eadem alia, si languet aut perit. O pulchrum, cum licet gloriari aut dicere, quod GVILIELMI quem *Acquisitorem* vocant, temporibus in Anglia: *Totum regnum puellam onustam auro posse pervadere*! Vt possit, Iustitia

MON. I. *Severe administranda.*

I. Etiam in parvis rebus, aut injuriis. Quod fecit ANDRONICVS *Comnenus*, Imperator Byzantii: qui nullo discrimine nobiles aut novos; tenues, divites; suos, aut alienos, solitus culpæ convictos damnare. In his *Theodorum* quemdam è suis caris, quem agricolæ detulerant, divertisse apud se cum servitiis, nec in discessu quidquam solvisse. Res erat (ut hodie) non nimis nova aut insolens Palatinis. Tamen Imperator hominem statim corripi, fusti duodecies in publico cædi jussit, tum agricolis damnum largiter rependi.

II. Scripsit IDEM ad Præsides & Magistratus his ipsis verbis: *Aut injurias, aut vitam relinquite. nam vos injuste agere, & vivere, nec Deo gratum, nec mihi ejus ministro ferendum est.* Tu vero nunc vive Imperator, & mapalia nostra ordina.

III. LEO ARMENVS ibidem Imperator, cum Palatio digressus adiretur à tenuioris sortis homine, qui uxorem suam diceret à Senatore raptam, stupratamque: & id se facinus ad Præfectum detulisse, nec jus adhuc sibi dictum: *Leo* confestim mandavit, ut reverso sibi actor, reus. Præfectus sisterentur. Quos deinde auditos, cum noxæ reum, negligentiæ Præfectum comperisset: hunc digni-

dignitate, illum vita exuit. O factum, Dei hominumque favore dignandum!

IV. Neque aliter in causa simili TOTILA Rex: eo laudabilior quod barbarus patravit, & in militem, non sine metu seditionis militaris. Accessit eum Calaber quidam, incusavitque è satellitio ejus militem filiæ suæ per vim compressæ. Totila statim in [illegible] hominem dat, pœnas sumpturus: qui tamen milites remorantur, miseratione, cupidine similis licentiæ: atque agmine [illegible] eunte petunt dimitti, & sibi donari, commilitonem notæ virtutis, & facinorum clarum. Totila auditos acri oratione castigat: *Quid agitis parum providi, aut vobis vultis? Si [illegible] stitia rem civilem, aut militarem, stare non posse, satis vos Theodabadas rex docuisse debuit: qui pretio aut gratia eam largitus, quas clades ipse [illegible] issus est, & per eum gens Gothorum? Nunc me rege, & illa revixit, ac statim caput sustulit vetus illa gloria nostra ac fortuna: & vultis illam & hanc iterum (nexa ea sunt) corruere ac labi? Quo autem pretio, unus è vulgo scelus admisit: & placet gentem totam luere. & vos venire, strenuos & integros, in communionem noxæ? Nam venitis: & assident inter se, ac pene paria sunt, delinquere & tueri delinquentes. Paria? imo majus hic peccatum est, viam aperire & struere peccaturis. Sed de vobis, vos videritis milites: ego alta voce & corde proclamo, non feram: & si ferre vultis, me auferte. Ecce corpus & pectus.* Moti sunt, & animos ponunt, rem ei permittunt. qui hominem carcere eductum audit, ac capitis damnat: damnati bona vitiatæ velut in dotem donat.

V. ALFONSVS rex Hispaniæ, sed *Imperator* cognomento, quia huic dignitati destinatus, insignis æqui justique cultor fuit.

Exemplum, Nobilis quidam in Galæcia, ſtirpe ſua fiſus,& temporum perturbatione confiſus, ruſticulum bonis omnibus ſpoliavit. Prætorem ille adit, hic nobilem monet deſiſtere & reponere : non audit, rex aditur. Iubet idem, nec obtemperat, in locorum longinquitate ſpem etiam ponens. At rex, ceteris omnibus omiſſis, privati habitu, quo res occultior eſſet, Toleto in extremam Galæciam pergit. Militis ædes obſidet, dilapſumque comprehendi è fuga,& pro ipſis foribus laqueo ſuſpendi, & cum ignominia ſtrangulari mandavit.

VI. In noſtra vero Belgica BALDVINVS *Septimus* Comes Flandriæ, *Petrum* virum nobilem & *Orſcampi* toparcham, ob duos boves paupercula viduæ reclamanti abductos, re ad eum delata, ſubito arripi jubet, & atroci morte puniri. Forte lebes aquæ ferventis in medio Brugenſi foro erat, monetario puniendo deſtinatus : in hunc ſine mora hominem conjici jubet, ſic ut erat,ocreatum,veſtitum, gladio accinctum.Quid ais ? ſic calide, & an non temere ? Nihil. nam inquiſitio præceſſerat, & culpæ convictus, per aliam cauſſam evocatus, pœnas ſic luit : meo animo, recte & ſalubriter.

VII. Ille IDEM undecim equeſtris loci viros, quod tres mercatores per viam bonis, & deinde vita exuiſſent, vocatos in Palatium damnavit. Statimque ſe coram laqueis injectis, deſtitui ſuper tabulam annexos ad trabem juſſit: ac manu tum ſua tabulam ſubduxit, ac penſiles fecit ſuffocauitque. Rem laudo, modum improbo : ac potuit debuitque manibus hoc alienis.

MON.

MON. II. *Sine affectu vel aspectu administranda.*

I. Quod nobili exemplo præivit C. MARIVS, ille septimum Consul. Cimbricum terribile Romanis bellum erat, & ei, postquam aliorum ducum pertæsum esset, Marius præfectus. Fecerat Tribunum in legione sororis suæ filium, militiæ fortasse fortem, libidinis impotentem. Amare cœpit in legione sua *C. Plotium* tironem militem, & in flore adhuc ævi: nam Romani ab anno decimoseptimo eos scribebant. Igitur aliquoties tentare, & de stupro eum appellare: iste adspernari, & convicio mox repellere. Tanto flagrantior, & ad Imperii vim versus, noctu adolescentem in tabernaculum vocat: & capitale erat non parere Tribuno. Venit, & solita audit, & flagitii tentamenta, aut præmia: quæ cum fortiter rejiceret, manus Tribunus injicit, & vim parat. cum ille boni sanguinis, gladio educto, *Virum me scito*, inquit: & Tribunum transadigit. Clamor in tabernaculo, tumultus in castris: novum & atrox facinus omnes concitat, Tribunum à manipulari occisum. Ducitur mane ad C. Marium, qui forte ea nocte non fuerat in castris. qui tribunali conscenso, voces & præjudicia militum audit, disciplinam castrorum, & suam etiam cognationem cogitat: atque omnia prædamnabant militem: sed ejus innocentia, & Marii firma æquitas, eripiunt. Nam cum ille ægre & invitus; sed victo pudore denique, rem explicasset: Marius nihil cunctatus, sententiam & infamiam in defunctum vertit, & hunc noxæ absolvit. Absolvit tantum? imo & laudatum corona donavit, cum elogio:

Quod pulcherrimum facinus eo tempore edidiſſ. quo fortibus exemplis opus eſſet. Macte Mari! P. dicitia te amat, atque ipſa Diſciplina ama. quam ſolviſſes, niſi ſic ſolviſſes.

II. Talis ANDREÆ regis Hungariæ ju. ſtitia, nec in cauſſa nimis diſpare. Ivit in te. ram Sanctam cum copiis, religione impu. ſus, & curam regni *Bancbano* commiſit, fic. ejus & uxore *Gertrude* commendata. Qu. apud eum ſancta, non ipſam fuit. nam cu. frater Gertrudis, adoleſcens laſcivus & p. tulans, abſente rege, viſum ad ſororem v. niſſet: illa juveni gratificatura, uxorem Banc. bani, pudicam ad id formoſamque fœmi. nam, fraudibus & pellaciis ei ſubſternit. Quæ poſt facinus pœnitentia ducta, rem omnem marito exponit, & ſimul reginæ fraudes, & iram à ſe in illam vertit. Qua juſtiſſima Bancbanus accenſus, ut erat doloris recens, reginam adit, exprobrat factum, & gladio ulciſcitur. Cæde patrata Byzantium abit, Andreæ regi occurſurus, illac in Syriam tendenti. quem mox reperit, & rem aperit: illum unum judicem, &, ſi meruit, vindicem poſcit. Rex differt in ſuum reditum, & vultu atque animo compoſito: *Tu vero abi*, inquit, *& in regnum redi: vicem meam, ut ante, functurus. Nam reduci mihi, ſi Deus annuit, ſtat hanc cauſſam cognoſcere & decidere. Si innocens es, tunc libens abſolvero: ſin autem nocens, ne nunc quidem damnatum volo, nec expeditionem hanc in hoſtes fidei ſumptam Chriſtiano ſanguine auſpicor & perfundo.* Vterque abiit: ille in Aſiam, hic in Hungariam: & cum rediiſſet, cauſſa ſerio inquiſita & cognita pronunciat, *Vxorem ſuam juſte caſam videri.* O multa hoc facto inſignia! Quod nihil ſacræ expe-

ditioni

ditioni antepoſuerit ; quod ſuſpectum, ſi non convictum, iterum regno præpoſuerit : quod amorem conjugalem Iuſtitiæ poſtpoſuerit. Salve vel hoc facto magne rex : & tu CROYORVM inclyta familia, ramus ab illa ſtirpe.

III. At OTHONIS *Tertii* Imperatoris affectus, etiam in ſuo capite & ſalute, domitus Iuſtitiæ ceſſit : ſi vera eſt narratio, quam ab illo ævo plures ſcriptores tradunt. Ajunt uxorem ei fuiſſe, parum caſti corporis: & hanc cum ad *Mutinam* Italiæ Imperator eſſet, cuidam Comiti in iis locis copiam uſuramque ſui obtuliſſe, ſed repulſam tuliſſe. Id perdolitum fœminæ (veteres ab eo iras & calumnias ſcimus:) atque auſa eſt ipſa crimen ultro ſtruere, & tentatæ pudicitiæ ſuæ Comitem accuſare. Imperator calide audit, credit, damnat, occidit. Comes tamen ante mortem rei ſeriem uxori ſuæ aperit : & rogat ut mortuum vindicet, & famam, quoniam vitam non poteſt, ſervet. Dat conſilium, ut judicio candentis ferri, Deo freta, rem committat : qui mos tunc frequens, nuper & hodie merito exolevit. Ille ita moritur : & paullo poſt dies aderat, qua ſollenniter Cæſar jus dicebat, viduis maxime & pupillis. Vidua igitur Comitis, mandatum exſecutura, venit ad tribunal, & caput mariti occultum in ſinu geſtat. Stat ante Cæſarem, & veniam præfata rogat : *Ecqua pœna dignus eſſet, qui vitam alteri injuria ademiſſet?* Hîc Imperator : *Id quidem, liquet mulier*, inquit: *morte.* Tum illa, *Ergo pœnam hanc tu, Cæſar, te judice ſubibis, qui innocentem maritum meum ſuſtuliſti. En caput, quod recidiſti. Innocentem autem eſſe, quoniam teſtes & alia deſunt, tractatione*

igniti ferri probabo. Dixit, & sine noxa fecit: miraculum Imperatorem & adstantes commovit. sed hunc maxime, qui Deum etiam vindicem timebat. Itaque permittit se fœminæ, ut sua voce damnatum: sed veniam vitamque quattuor castrorum donatione redemit. Ea sunt in Etruria, Lunensi tractu, & *Decimum, Octavum, Septimum, Sextum* appellant: à numero dierum, quibus prorogationem supplicii à fœmina, ante plenam veniam, impetraverat. Haud negaverim, à fabula quam historia hoc videri propius: sed bonis tamen auctoribus scripta, quæ culpa est describere?

IV. Minus aspera, & ut sic dicam, Tragica sunt, quæ subjungam: sed in quibus affectus tamen egregie calcati. ARISTIDES Athenienſis, qui merito, & à pluribus causſis, cognomen *Iusti* vindicat, judex inter duos captus sedebat: cum adversarius, ut illum adversario suo alienum redderet, sibi propitium; multa dicere de hostili ejus in Aristidem animo, & documenta adjungere. Sed ille interrumpens, *Quin tu*, inquit, *siquid te læsit, hoc dicis, & alia mittis? nam huic rei nunc sedemus.*

V. GRATIANVS Imperator Romanus lepide etiam hîc lusit, & ablegavit mulierem stulte importunam. Accessit, & de marito questa est, & aspera multa dixit. Ille placide, *Quid hoc ad me mulier?* At enim subjecit ipsa, *etiam in te male animatus est, & loquitur.* Ille iterum, *Quid hoc ad te mulier?* & confusam irrisamque sic dimisit.

MON. III. *Subtiliter interdum vel sagaciter inquirenda.*

I. SALOMONIS regis Hebræi factum innotuit, celebratæ subtilitatis in eruenda veritate: cui æquitas comitem se dedit.

II. GALBÆ Imperatoris. qui [illegible]m de proprietate jumenti quæreretur, [illegible] utrimque argumentis, ita decrevit, ut ad [illegible]cum, ubi aquari solebat, capite involuto duceretur: atque ibidem revelato, ejus esset ad quem sponte se recepisset.

III. Sunt alia hujus generis: sed omnia æquat aut superat RVDOLFI Austriaci istud. Agebat Noribergæ, & rebus imperii ac publicis intendebat: cum ad privatas eum vertit leviter mercator quispiam, jus & vindictam petens in hospitem sive diversitorem ibi notum, à quo grandi pecunia fraudatum se ajebat. Nam bona fide depositse apud eum in sacculo *ducentas argenti selibras* (Marcas appellant:) quas ille impudenter abnegabat, injuriose retinebat. Imperator de fide dictorum rogat: ille affirmat, sed sua fide, nec aliis (ut solet fere in Depositio) argumentis. Igitur Imperator, re perpensa, astum adhibendum censuit, & vestigiis verum indagandum. Quærit ab homine, ille sacculus sive vidulus cujusmodi esset? Describit formam; nec aliud Cæsar, quam secedere eum in proximum cubiculum, & præstolari jubet. Habebat in animo evocare hospitem, sed Fortuna commodius instituit, & ultro ad eum mittit. Nam veniunt primarii urbis cives, ut solet, gratulatum Principi, & salutatum: inter quos iste infidus hospes. Norat adeo jam ante Cæsar, & ut comitas ejus erat, benigne & per

facetias appellat: *Heus tu, scitum illic pilleum habes, mihi dona, & permutemus.* Ille arrisit, pilleum libens dimisit, & honori hoc factum duxit. Cæsar secedit paullum, quasi publicum negotium avocaret: & fidum ac notum ejus opidi civem, cum ipso pilleo illo, uxorem hospitis mittit cum mandatis. *Mi matrona, maritus jubet ut sacculum illum eadem ad eum mittas. opus habet: & ecce tesseram fidei meæ hunc ejus pilleum.* Mulier agnoscit pilleum, & sacculum descripserat: itaque nihil ambigens ascendit, tradit, quasi ad maritum deferendum. At ille recta ad Cæsarem. qui vidulum vocato tunc denique mercatori ostendit: & *Hicne est? & agnoscis*: Affirmat, exsultat: tum & Hospitem Imperator adhibet, & *Hic*, inquit, *de te queritur, & perfidiam accusat: quid ais, & refellis?* Audacter ille, *mentiri eum dicere, aut dementire: nihil sibi rei cum eo esse, aut fuisse.* Denique Imperator sacculum profert: ad cujus aspectum ille confunditur, & animo ac lingua labitur. Quid multa? mercator pecuniam, hospes infamiam recipit, atque etiam damnum. nam grandi pecunia alia Cæsar eum mulctat. At Rudolfus omnium ore & sensu laudem: & decantatum in Germania satis hoc factum fuit. Sed quoniam nunc, & ante, Principes dedi, qui ipsi & suo ore, statim & de plano jus dixerunt, oriri pro moribus nostris potest

QVÆST. *An ergo deceat, aut expediat, ipsum Principem jus dicere, reddere?*

Ego putem decere, expedire, debere. Non alia res imperium magis asserit & ostendit, quam hæc in bona vitamq; nostram potestas: & cur Princeps cunctetur exercere? Expedit etiam. quia contra potentes sæpe causæ aguntur:

tur : nec minores illi aut delegati judices, satis in eos oris, aut roboris, semper habent. Severior igitur ita, sed & brevior Iustitia: & tricis remotis supremus ille decidit. Addidi, debere. quidni? In *Politicis* docui, reges justitiæ fruendæ causſa primitus institutos. Si hoc fine, cur munus suum refugiant? Homerus audiatur :

Εἷς βασιλεὺς, ᾧ ἔδωκε κρόνου παῖς ἀγκυλομήτεω
Σκῆπτρον τ' ἠδὲ θέμιστας, ἵνα ᾖσιν βασιλεύῃ :
Unus rex, cui conceſſit Saturnia proles
Sceptrumque & leges, ut judicet & dominetur.

Leges & jura Deus in manu ejus, cum sceptro posuit: hoc ostendit & præfert, illas aliis demandet? Non debet: & vel veteres ab omni ævo, in omni fere orbe, reges videat: jus ipsi dixerunt. Hæc & plura in ista parte sunt: sed & alia acres habet assertores Ajunt incommoda multa fuisse, & esse, si Princeps judicet, iisque animadversis, ad hodiernam hanc rationem ventum. Primum ecce, da Imperitum Principem, quî par erit, qui non faciet recta curva? Item, da Ineptum in sermone, in gestu: quid nisi irrisui se exponit? Amplius, crebra hæc ostentatio sui, & in populo locutio, nonne vulgat Principem, & detrahit majestati? Quarto, vel severe judicabit, & Odium pariet; vel remisse, & Ius violabit. Melius ergo res asperas, & sine bona gratia, in alios inclinari. Quinto denique, sunt nunc Curiæ majores minoresque, & cuique rei stata sua judicia: quid Principem in novas curas arcessimus, varie & affatim distractum? Quin melius tutiusque nil novare, & siquid in jam statutis labat, firmare & vincire. Ista nec male, nec abs re prorsus

dicuntur, fateor : ſed reſponderi tamen poteſt, & juſtitiæ cauſſa, debet. Primum de Imperitia, dico. plurimum & principem, & quemcumque alium, natura duce in magnis aut enormibus cauſſis judicare poſſe, nec opus grandi ſcientia (ad hanc rem) Iuris & Legum. Da ſimplicem, da probum, affectuum expertem : audeo dicere, rara cauſſa erit, in qua verum, aut quod juxta verum, non videbit. Imo Deus plerumque inſpirat, & talibus mentem movet. quod ſacer ille ſcriptor voluit : *Divinatio in labiis Regis, in judicio non errabit os ejus.* Et tamen fac interdum caligare : quid? nonne in aperto remedium, & ſtamus ei Adſeſſores? damus, comitentur eum ad hæc talia exeuntem, nec auxilii ſolum cauſſa, ſed decori. Atqui in Sermone aut geſtu aliquis ineptus eſt. Scio eſſe, & tamen ſi alibi loqui eos deceat; hîc vel maxime, in re ſevera, gravi, paucorum verborum. Itaque aut Principem talem mutum, niſi forte in cubiculo, faciant : aut patiantur & hîc loqui. Etſi talia exempla rara ſunt : cur adducimus, aut inſiſtimus? Ad tertium, Vulgat ſe nimis ita Princeps. Fortaſſis, ſi in rebus aliis : at hæc per ſe talis eſt, ut reverentiam ſui gignat, vel terrorem. Videmus in cottidianis iſtis judicibus, quam plebecula eos veneretur & timeat, etiam illa innoxia, & cui nihil cum iis negotii eſt aut fuit. Bene à Deo ita facti ſumus, vereri hoc numen & nomen ipſum Iuſtitiæ, & quicumque ei adminiſtrant. Quanto magis in Principe, ſi ſe non mandare tantum (in occulto id fit) ſed exercere, cum ſumma poteſtate, oſtendat? Et ſane nihil hic familiariter aut comiter fit : verba, geſtus, aſpectus, apparatus, omnia triſtitiæ aut ſeveritati

ritati propiora. Ergo hoc faceſſat: quartum videamus, de Odii metu. Incurret in id, inquiunt, ſi ſevere judicat; in Injuſtitiam, ſi remiſſe. Extrema accipiunt, & eunt extra ipſas Iuſtitiæ metas. Quid? an ſemper damnationis materia? ſac eſſe: in ea ipſa certe alter ſic deprimitur, ut alter allevetur. Hunc lædis, illum juvæs: ergo ab illo Odium, ab hoc Gratia, paria ſunto. Sed nego etiam in ſeveritate crebra, odia excitari populariter: & contra eſt in rectis animis, qui acclinant ſe magis ad tales & attrahuntur. In aſpectu illa offendunt; cogitata & cum uſu publico collata, delectant. Videſne ut in medicina quoque triſtia & tætra ſæpe propinentur, ſed ſalutis cauſſa? itaque ab hoc fine, adeo non odimus medicos, amamus & laudamus. Simillimum in Iuſtitia: à cujus acerba ſectione aut uſtione ſalus generis humani pendet & quis id vel è plebe neſcit? Iam de Remiſſione, non abnuo naturas quaſdam ad mitiora ſemper inclinare: & quid mali erit? imo ſit nobis talis Princeps. Nam hunc ſic clementem ratio tamen reget, & norma juris & legum excitabit: nec deerunt, qui ad utiliora & triſtiora, cum opus erit, flectent. Aliqua vero interdum remiſſio, plane ex uſu erit, ſi tamen terror iſte, & ſub magno Iudice, præivit: Ignovit illi Princeps: ſed metu, ſed ignominia perfuſo. Ignovit illi Princeps: ſed Princeps, id eſt ſine corruptela, aut affectu alio ſordido, humanitatis tantum amore. Hoc ipſum quam Amorem omnium conciliet? & verum eſt, ſi opportune adhibeatur. Vltimo, nobis Mos opponitur, & Conſilia ac Curiæ iam definitæ. Equidem cum More haud temere pugnem:

pugnem : sed quam vetusto ? Avi vel proavi nostri aliter fecerunt: vide quam loginqua repetamus. Quin totum hoc de perpetuis Curiis judicum, nuperum est, & è Gallia ad nos manavit. Concludimus, & moderamur : Principem decore & utiliter jus dicturum, sed aliquando : id est, vel certis temporibus, ut id sciri possit ; vel in causis gravibus, sive atrocibus ; vel denique, contra potentes aliquos, & partibus graves. *Caroli Magni* legem, quæ exstat, traxerim in exemplum: *Hoc missi nostri notum faciant Comitibus & populo, quod nos in omni hebdomada unum diem ad causas audiendas sedere volumus. Populo autem dicatur, ut caveat de aliis causis ad nos reclamare, nisi de quibus aut missi nostri, aut Comites, eis justitiam facere noluerint.* Ecce erant illo ævo passim in opidis & pagis etiam *Comites* sive *Graviones*, qui communiter jus dicebant : interveniebant extra ordinem & *Missi* sive Delegati à Principe, qui idem. At *Carolus* ipse tamen audire causas voluit, idque hebdomadatim : causas scilicet graviores, aut in quibus læsio aut injuria interveniſſe ab ipso judice videbatur. Si non alius in hac re fructus, quantus iste esset ? Coercere hoc modo judices, & vigilantes attentosque reddere : cum Principem cogitarent judicii sui judicem, & forte vindicem mox futurum. Sed Exempla, pro instituto, hîc addamus.

I. PHILIPPVS MACEDO, de communi tunc more, crebro jus dixit. Sed cum forte in via, & alio festinantem, mulier de re sua appellasset, negavit *Sibi vacare*. Tum illa audacter? *Noli igitur regnare.* quasi admonens, sive exprobrans, regium hoc ita munus esse, ut sine eo legitimus rex non esset. Admisit, & mu-

mulierculam statim audivit, & siquis alius inibi vellet.

II. Aliter DEMETRIVS *Poliorcetes*, in eadem Macedonia Rex: qui per proterviam illusit etiam supplicibus. Nam cum libellos adeuntium benigne in via accepisset, quasi lecturus, & cogniturus: mox cum ad pontem Axii fluminis venisset, excusso chlamydis sinu, omnes in subjectam aquam abjecit. Non impune. nam Macedones, qui talem *Philippum* suum non viderant sive audierant, mox spreto illo ad *Pyrrhum* transierunt, & Iustitiæ desertorem deseruerunt. Merito, merito, sic habeant, & luant.

III. AVGVSTVS Cæsar, quam aliter! *qui jus dixit assidue* (ait Suetonius) *& in noctem nonnunquam.* Quod si infirmior etiam esset, & à corpore minus valeret; lectica pro Tribunali posita, & in ea recubans, vel etiam domi, jus reddebat. Quid ad hanc diligentiam addi potest, præter *Euge*, & *Belle*?

IV. Iam CLAVDIVS Imperator item assiduus. imo & suis suorumque solennibus diebus, atque adeo festis & religiosis, non abhorruit jurisdictionem.

V. Omitto vetera. in ipsa Gallia vicina, CAROLVS *Octavus* patrum ævo rex, sub finem vitæ rebus jam attentior, omnibus septimanis binos dies destinavit juri in publico reddundo: idque aditu tam libero, ut nemo vel è fæce plebis regio conspectu & affatu arceretur.

VI. Sed dixi, utiliter imo necessario (quid enim si res subtilis, aut in legum ambiguitate sit?) Adsessores adhiberi. quod plerique Romani Principes, aut provinciarum Præsides, fecere. imo ALEXANDER *Severus*

negotia & cauſſas prius à ſcriniorum principibus, & doctiſſimis Iuriſconſultis, & ſibi fidelibus, quorum primus tunc Vlpianus fuit, tractari ordinarique, atque ita ad ſe referri præcepit. Provide. jus ipſe dixit, ſed inquiſitum prius & evolutum. Sed alia hîc etiam

QVÆST. *An Curias, & ordines Iudicum perpetuos eſſe conveniat?*

Hodie ſic habemus, nec cum Princeps intendit, & velut cenſuram interdum exercet, improbemus. Tamen ſuæ etiam rationes ſint improbanti. Vt, quod tempore omiſſiores ſegnioreſque fiant: & aſſidua Iuſtitiæ tractatione, minus ejus reverentes. Redditur enim cottidianum opus, & cum tædio aliquo aut faſtidio uſurpandum. Secundo, factio aut coitio facile oriri poteſt, & ſuperba etiam quædam dominatio. quod Livius notat in *ordine judicum perpetuo* apud Carthaginienſes: & *qui unum ejus ordinis, idem omnes adverſos habebat.* idque inter cauſſas lapſæ illius reipublicæ quidam habent. Tertio, corruptelæ interveniunt: & quibus ex diuturnitate ſecuritas adeſt, facile aures & manus iis laxant. Itaque ut in aliis imperiis, brevia plerumque meliora, & peccare minus obnoxia: ita quidam hîc cenſent, & mutandos eſſe. Romani ita. qui Decurias Iudicum ſcribebant, ex honeſtiſſimis, & ex cenſu (ne paupertas ad culpam impelleret:) ſed non eas omnes adſidue judicare volebant, dumtaxat quotannis certum & neceſſarium numerum ſorte legebant, reliquis tunc feriatis. Sed re tamen bene examinata, cum jam ad hanc multitudinem legum, & ex ea tricas aut captiunculas ventum: bonum eſt perpetuos eſſe,

esse, eosq; juris bene peritos. Quod ad *Omissionem* aut *Coitionem*: Princeps facile arcebit, si, ut dixi, iis intendit. Quod ad *Corruptelam*: idem, si stipendia & præmia digna donat. Operæ est ex Annalibus Turcarum inserere, quod huc mire facit. BAIASITES *primus*, cum fraudes & injurias *Cadiorum* suorum (ita Iudices vocant) sæpe jam audiret: commotus denique *Neapolim* omnes ad se venire jubet, ibi in domum quamdam includi, & igne injecto comburi. Faciendum erat: cum *Alis* Bassa, vir prudens, rationem quæsivit, & reperit, Principis molliendi. Habebat Bajasites Æthiopem puerum, garrulum & lepidum, inter delicias: hunc instructum quid diceret, faceretque, ad Principem misit. Venit igitur in meliore veste, & ornatu omni: *Quid hoc rei?* inquit Princeps: *quid extra morem hic vestitus?* Æthiops: *Vt peregre eam, & ableger à te ad Imperatorem Constantinopolitanum.* Princeps: *Ad illumne hostem nostrum? quid facturus?* Æthiops: *Nempe Calogeros* [Sunt monachi Græcorum, aut religiosi.] *aliquos arcessiturus, ut nobis jus dicant: quoniam Cadios tuos omnes vis occisos.* Princeps: *At ô mi Æthiopille, numquid isti periti legum nostrarum sunt?* Hîc Alis Bassa opportune interloquitur: *Et non sunt ô Domine: cur peritos igitur tollis? Nam*, inquit, *cur male judicant?* Iterum Alis: *Ego Domine causam edam, hi nostri stipendium è publico nullum accipiunt, capiunt igitur mercedulas à privatis. Hoc corrige, eos correxisti.* Placuit consilium Bajasiti: vitam illis dedit, Ali potestatem in hac re, quod ex usu esset, statuendi. Ille decrevit (& postea mansit) *Vt cuicumque hereditas tot millium Asprorum obvenisset, is in singula millena Cadio suo daret Aspros vicenos.* Amplius:

plius: *Vt in matrimoniorum, & ejuſmodi contractuum, inſtrumentis, item vicenos.* Ita inopiæ ſubventum, & ſimul Iuſtitiæ quæ laborabat. Alia munera nefas accipere, nec certe, quocumque colore aut velo, decet. Ægyptius rex Iudices ſculpi fingique juſſit, velatis oculis, truncos manibus: ſignificans, nec affectu flecti, nec muneribus capi debere. Aliquid laxant quidam, ut dumtaxat levia munera, & cibaria: item, poſt ſententiam latam: quæ talia, quid niſi rimam primo, tum januam patefaciunt corruptelæ?

CAP. X.

DE LEGIBVS.

Eas nec multas, nec item lites, probari.

LEges in republica, ut medicamenta, eſſe debent: atqui nec hæc multa aut varia probentur: non item illæ. Plato veriſſime: Ὅτι παῤ οἷς πλεῖσοι νόμοι, καὶ δίκαι παρὰ τούτοις, καὶ βίοι μοχθηροί: *Quod ubi plurimæ leges, ibi &* LITES, *itemque* MORES *improbi.* Deus bone, quam rem tetigit! & uſus ubique gentium, aut temporum, hoc affirmabit. Maneamus in Romana republica. paucas ea initio habuit: paullo plures Decemviri addiderunt: & ita ad Principes fere manſit. Tunc ſane plures: & à Iuſtiniano plurimæ, quibus utimur; *Lothario* Imperatore, cum diu ſiluiſſent, eas reducente Nam Gallia, Hiſpania, Germania, earum ad id ævi fere expertes erant. Receptæ igitur ſunt: & quo fructu? Certe illo litium, nemo negaverit: quæ ex eo nimium quantum ſuccreverunt. Europam vide, & mentior, nisi maxima ejus pars circa iſtas occupatur.

patur. Alii judicant, alii instruunt, alii agunt, &, qui miserrimi sunt, eas habent. Bone Lothari, manes tui per me quiescant: sed rosæ aut lilia sepulchrum tuum non ornent, qui tot tricas & spinas nobis seviſti. Nam quæ tam clara causſa est, quæ non aliqua lege, lege? imo interpretatione (nam & has admisimus) obscuretur? Quæ tam improba, cui non dent colorem? Ars enim facta est Caussidicina, & perite captare aut capere laudem habet. Atqui opus est, inquiunt, multitudine: ut varii factorum eventuumque velut vultus & species discernantur. Nam si paucæ leges, quid? an judici libera pleraque relinquentur? fenestram sive ostium ad iniquitatem pandemus? Non ego censeo: sed neque sic judicem coërceri. Obsecro, quæ illa copia est, quæ omnia comprehendat, aut distinguat? Ipsum Iustinianeum jus vide: hîc deficit, & multa ex similitudine, aut obscuris ex eo argumentis, judicantur. Imo ubi copia, plus intricati erit: & semper argutia aut calumnia in sinu aut recessu hujus illiusque legis latebit, & se defendet. An non videmus cottidie? præter jus illud Romanum, Statuta & Decreta opidatim, pagatim, populatim habemus: claudimur undique, & velut obsidemur, à legibus: at litium tamen copia, quanto non alio ævo, & controversiæ assiduæ super ipso jure. aut querelæ. Pulcherrima Strabonis nota est, & vel aureis litteris signanda: *Zaleucum illum Thuriis olim* PAVCAS *&* SIMPLICES *leges dediſſe; ſed ſecutos, alias per ſubtilitatem & nimiam curam addidiſſe: ex quo factum ſit, ut celebres magis quam boni redderentur.* Additque dogma quantivis pretii. Εὐνομεῖσθαι γὰρ, ὅ τὰς ἐν τοῖς νόμοις ἅπασι φυλαττομένας ἰσχ-

τῶν ζυκοφαντῶν, ἀλλὰ οἱς ἐμμένουσι τοῖς ἁπλῶς κειμένοις. *Boni enim uti legibus, non qui omnes iis sycophantias aut calumnias cavent & excludunt, sed qui* SIMPLICITER LATIS *firmiter inhærent*, Oraculum est, oraculum. non multæ leges bonos mores, bonum jus faciunt: sed paucæ. fideliter servatæ. Atqui interveniunt calumniæ. Quid igitur? quo fine judex? quo fine Princeps est? ille vir bonus, & os Iustitiæ; iste potens, & viva ipsa lex. an non verbo uno decidet? Et da; quod alibi male: quid magni mali est? primum in re obscura, & in qua haud valde interfit, Titius an Sejus vincat. Deinde (vera dicam) in re parva; in agello, in prædiolo, in pecuniola; habeat, cui judex donat. Abfit tantum aperta iniquitas: neque aliter in maxima orbis parte hodie vivunt. Alterum in Platone, de Moribus malis, palam verum. Improbitas huic Caussidicinæ adhæret: excipio semper eos, qui ex dignitate & veritate jus habent. Ecce, ubi lites, nonne discordia: nonne odia deinde, injuriæ, & sæpe cædes? Platonem iterum advoco: Οὐκ ἂν ποτε πολῖ φίλοι, ὅπου πολλαὶ μὲν δίκαι ἐν ἀλλήλοις εἶεν, ἀλλ' ὅπου ὡς ὅτι ζμικρότατα καὶ ὀλίγισται: *Non fuerint concordes unquam aut inter amantes cives, ubi mutuæ multæ lites judiciales sunt, sed ubi ea* BREVISSIMÆ, ET PAVCISSIMÆ. Nota hæc ultima: vult non Paucas solum lites, sed Breves. Ego tecum: nunc ubi sumus? una aliqua lis Metonis annum tenet. Fit involucris legum, fit sordibus advocantium: & comperendinationes istæ ad quæstum & lucellum eunt. Per Symplegadas, navigatur ad Colchos & aureum vellus. Quid jam in ipsis litigantibus? pervicacia est, & sæpe impostura, aut improbitas: *neque enim bona Conscientia* (ait scite

te Celsus) *sed Victoria, litigantis est pramium.* Enimvero nec publice sic expedit. nam quanta pars hominum in istis dedita ? in scholis, in foris , in curiis : & pulchrius meliusque sit , in agricultura, in mercatu, in militia, & quæ majoribus nostris studia fuere. Vt concludam (& satis fucos irritavi) Princeps lites minuat, Princeps & leges minuat, pro meo sensu. Vt imputata vitis late se spargit , & infructuosa est : sic Ius profecto illud vetus , & labruscas jam pro uvis gignit. *Iustinianus* ipse olim reformavit , & novavit ; ante eum *Theodosius* ; post utrumque *Carolus Magnus* , & tum *Fridericus* , Imperatores ; denique in Hispania rex *Alfonsus*. Quid ? Principibus hodie potentibus & magnis, non idem jus sit ? habent , sumant. His monitis robur ab exemplis etiam demus.

I. C. IVL. *Cæsar destinabat* (ait Suetonius) *jus Civile ad certum modum redigere , atque ex immensa diffusaque legum copia ,* OPTIMA *quaque &* NECESSARIA *in pauciſsimos conferre libros.* Fata inviderunt.

II. VESPASIANVS , post bella civilia cum *litium series ubique majorem in modum excrevisſent* (iterum Suetonius) *ipse sorte elegit , qui judicia , quibus peragendis vix suffectura litigatorum ætas videbatur ,* EXTRA ORDINEM *dijudicarent, redigerentque ad* BREVISSIMVM *numerum.*

III. Et vero extra ordinem sic eligi , ubi reformatione opus, utile: feciq; IVSTINVS *Curopalates* Imperator Byzantii. Cum enim ipse morbido corpore esset, ac raro jus diceret; injuria & lites creverant , adeo ut pro desperata res pæne (Byzantii præsertim) videretur. Ecce adit eum quidam, & ingenium

operamque obtulit ad coërcendum ea lege; ut ipse Præfectus plena potestate in tempus certum esset. Annuit Imperator, sumit potestatis insulas, & pro Tribunali sedet. ac primo accusatur ex composito apud eum unus ex illustribus Senator, in Aula ipsa gratiosus: accusatur, spernit se sistere, & contemptim, præter ipsum tribunal, in Aulam pergit. Pergit extemplo & Præfectus, videt Principem in convivio, & ibidem hunc reum. Nihil deterritus: *Imperator*, inquit, *juri dicendo Præfecturam à te habeo: & ab ipso te auxilium & præsidium merito sperabam. Nunc quid? vides his oculis homines palam injurios, & legum non fractores solum, sed spretores aut illusores, in tua domo, gratia, mensa esse. Itaque insignia hac tibi habe irrita potestatis: ego abdico.* Imperator mirari, & excitari: *Tu vero*, inquit, *quod es esto: & jus tuum vel in me, quidni meos? exerce. Duc si peccavi, sequor: duc siquis hic alius, & sequetur, aut trahetur.* Præfectus jam animi erectior, oculos & manus in illum Senatorem conjicit, per apparitores renitentem etiam trahit: atque in judicio convictum damnatumque, primum verberibus afficit, tum & grandi pecunia mulctat. Hic ictus, qui tam validum illum concusserat, multos terruit: & in paucis diebus vim & vitam Iustitia recepit.

IV. Sed de iis, qui lites aut leges minuere voluerunt, CAROLVS etiam *Nonus* in Gallia nuper fuit. is prurigini sistendæ, vectigal judiciarium excogitavit, *Vt quicumque litem ordiretur, deponeret & dependeret in fiscum Regium duos aureos, recipiendos si jure litigasse judicatus esset; si aliter, omittendos.* Sed non diuturnum id fuit: & leve etiam remedium in grandia & vetera mala.

V. Se-

V. Severius, & fortasse utilius, illud IACOBI Aragonum regis, qui litibus & litigiosis semper infensum se præbuit: & ex iis *Semenum Radam*, insignem & primarium ea ætate Iurisconsultum, quod ejus argutia aut malitia multi se afflictos quererentur, Prævaricatoris lege postulatum, regni finibus ejecit.

VI. Quid GALEACIVS Dux Mediolanensium? cum aliquoties audisset vafro ingenio Caussidicum esse, qui lites serere, & satas producere atque alere, etiam in liquido jure posset: hominem ad se accitum affatur, *Debeo*, inquit, *Pistori meo centum aureos, non lubet solvere: tu ecquid tueri me in jure, & rem protollere potes?* Annuit largiter, & Principi prompte se dedit: sed iste ei malum. Nam fraudis sic confessum, verbis prius increpitum, laqueo publice necari jussit.

VII. Heu, percutiunt hæc aures rabularum! desino: si MAHVMETANVM sive *Turcicum* judiciorum morem, & in iis brevitatem, explicaro. Qui alium in jus vocat, ne lictorem quidem aut publicum apparitorem adhibet ad vadandum: sed ipse adversarium adit, & coram testibus *ad Dei Iustitiam* (sic loquuntur) vocat. Hic nec verbo refragari ausit, sed statim una ad Iudicem sive *Cadium* suum eunt. Ille autem semper paratus, totum diem ante ædes, sub tecto aliquo sedet, & copiam sui facit. Isti, nullo advocato aut caussidico, quisque rem suam narrat: testes, si eos habent, adhibent: judex, ibidem re pensitata, in hanc aut illam partem decidit. Quod postea aliud alleges, aut [illegible] bes, nihil est: arbor ea cecidit, rei[illegible]t erigi ultra non potest. Quid? inquies, non inter-

dum Iudices improbe, aut improbi? credo esse: sed in rebus humanis nihil sinceri est, & eligenda quæ minus noxæ habent.

CAP. XI.

DE IVSTITIA DIVINA:

Atque eam rebus intervenire.

PRincipi Iustitiam commendavimus: sed ut magis, discat à Deo interdum asseri, siquis violat, aut contemnit. Exempla mira, & supra fidem videantur, sed fidis, aut certe priscis, auctoribus scripta.

I. *Friderico Ænobarbo* Imperatore, Antistes Moguntinus fuit HENRICVS, vir pius, tranquillus, suarum rerum: & ideo Romæ accusatus ut ineptus sive inutilis muneri, quod gerebat. Accessit *Arnoldus*, qui postea in locum ejus venit, & fertur ab ipso Henrico missus ad purgandum, igni oleum addidisse; & purpuratorum quosdam patrum corrupisse, & in se vertisse. Eo ventum, ut Cardinales duo Moguntiam missi, de caussa quæsiverint. Henricum damnarint, abdicarint. Arnoldum illum subrogarint. Henricus patienter id ferens, hactenus questus est, ut diceret: *Injuste judicastis: appello igitur ad* IESVM CHRISTVM, *æquissimum judicem, ibi me responsurum exhibeo, venite.* Illi joco eludentes: *cum præcesserit, nos sequemur.* Profecto factum est. nam ille post annum fere & dimidium fato concessit: & rumore ad aures Cardinalium delato, iterum illudentes, *Ecce præcessit*, inquiunt, *sequemur.* Secuti sunt, & uno die uterque subito obierunt. Addunt Annales de genere mortis, quæ fileo: nec assensum huic

huic narrationi firmiter etiam dono.

II. Firmius *Lamberto Schafnaburgenſi*, egregio, ut illa tempora tulerunt, ſcriptori: qui narrat BVRCHARDVM Epiſcopum Halberſtadienſem, iniquam diu litem cum *Abbate Herveldenſi* foviſſe, ſuper decimis Saxoniæ, quas Epiſcopus monachis ereptum, ſibi vindicatum manu magis, quam jure ibat. Neque ſpes aut ratio erat valenti adverſario reſiſtendi: cum Abbas, paucis ante mortem diebus, Comitem Palatinum *Fridericum* ad ſe vocat, & extrema hæc mandata ferre Antiſtiti rogat: *Se quidem lite imparem, lege meliorem, cedere: atque etiam vita cedere. ſed Deum judicem futurum, ad quem appellaret. Pararent igitur ſe ambo, ut cauſſam in Tribunali dicerent, ubi gratia & potentia ſpretâ, ſola Iuſtitia poſſet polleretque.* Neque diu poſt Abbas ipſe febri obiit, ſtatimque Antiſtes, cum equum conſcendere vellet, ut fulmine ictus, concidit: deſiitque in vocibus, *Abripi ſe ad divinum tribunal, ibi judicandum* Hæc mira quamquam, fidem merentur à tradentibus, & ex uſu etiam vitæ eſt credi.

III. Certiſſimum vero habetur, quod CLEMENTI *Quinto* Pontifici Maximo evênit. qui cum *Templarios*, cœtum religioſum, & diu bonum atque utilem, Viennæ in Concilio damnaſſet, & in ſodales ferro atque igne paſſim vel animadverſiſſet, vel (ut alii) ſævijſſet: à pluribus eorum citatus ad Tribunal ſuperum, paullo plus anno poſt obiit, quaſi ad vadimonium obeundum à ſupremo Prætore arceſſitus.

IV. Sub idem tempus (quod admirationem auget) in eadem cauſſa PHILIPPVS rex Galliæ: cui bono damnationes illæ fuiſſe

putabantur, opibus ad eum translatis & confiscatis. Si à casu, miremur: si à Deo, vereamur.

V. At res etiam nota, & cognomine prodita in FERDINANDO *Quarto* Hispaniæ rege, ipso illo ævo, si non anno. Bello & pace bonus habebatur, sed in judicando præceps aut rigidus, & ad sævitiam inclinare videbatur. Fuit ut *Carvajalii* duo fratres *Petrus* & *Ioannes*, suspecti essent in occulta cæde *Benavidii*, primarii viri inter nobiles. Sed suspecti: neque testibus, aut aliis probationibus convicti, neque crimen sane, vel in vinculis, fassi. Tamen, ut rex erat, duci eos jubet, & de rupe alta præcipites dari. Cum id fit, clamant & vociferantur. *Innocentes se mori: & quoniam regis aures justissimæ defensioni obstructæ essent, sese igitur ad summum Iudicem provocare, & regi diem dicere, ab isto (qui sibi ultimus esset) trigesimum.* Dicta nihil valuerunt, sententia tenuit: etiam ipsorum vadatio, nec tempore nec die fallax. Nam cum rex, animi securus, *Alcaudetem* in castra abiisset, contra Mauros: ibi morbo statim tentatus, sed leve, *Giennium* se contulit: atque ecce VII Idus Septembris, id est, ipso trigesimo à supplicio die, in lecto exanimatus repertus est, in ipso ætatis flore, annos natus XXIIII, menses novem. Quis neget divinum, aut Geniale aliquid, hîc interveniſle, sed supremo Numine conscisente?

Discite Iustitiam moniti, & non temnere divos.

CAP.

CAP. XII.

DE CLEMENTIA:

Eam quoque Principi decoram utilemque esse.

DEcet sane magnos animos & fortunam lenitas &, quod notes, non nisi in eos cadit. Barbari aut viles homines, ubi licentia adest, plerumque sævi sunt: mites in ea & moderati, ingenui sanguinis & stirpis. Sed quid? inquies: ad hanc ego Principes invito, quæ adversa Iustitiæ, & solvere eam videtur? Videtur: in re non facit. imo eumdem utraque finem & scopum habet. Iustitia severitate & metu emendat: Clementia benignitate & remissione. Illa pœnam, hæc veniam dat: sed cum judicio utraque, & ubi debet; & addam, à quo debet. Non enim quorumvis est Clementia: sed eorum qui in suprema potestate constituti sunt, & temperare aut flectere ex usu aliquo leges possunt. Est, ut verbo dicam, Principum. Itaque definitur à Seneca, *Clementia, lenitas superioris in inferiorem, in constituendis pœnis.* Ais, *constituendis?* in parte verum est: sed adde & partem alteram, *in remittendis.* nam & Clementia hoc solet. Sed est *superioris: & nihil pulchrius*, ait idem Sophus, *in fastigio collocatis, quam multarum rerum veniam dare, nullius petere.* Quarum autem rerum? nec enim omnium, & multas lex adstringit non resolvendas: sed earum fere, quæ Principem ipsum tangunt, ut sunt Injuriæ, Calumniæ, Violentia: & quæ alia meritam pœnam habeant, sed contentus potestate, remittit & donat. Cogitat publicum se parentem esse, ut autem privati isti parentes

liberos peccantes ſæpe caſtigant, interdum virgas modo oſtendunt, & metum incutiunt pro pœna; ſic ille facit, & faciendo ſic emendat. Mirum enim & varium ingenium hominum. quoſdam benignitas, & ex ea reverentia, quoſdam ſeveritas, & ex ea terror, meliores faciunt: Princeps utitur omnibus, ad dictum hunc uſum. Eſt & communiter illud dogma veriſſimum: *Verecundiam peccandi facit ipſa clementia regentis*: & in domo mea ac familia ſum expertus. Plura ſuper hac Virtute liceat: ſed pudor ſit poſt Senecam, cujus aurei libelli duo, & Principibus merito legendi, ſatis eam revelant. Nos Exempla pro more, demus: & quam multa ea ſunt? & nemo magnus laudatuſq; Princeps ſine iſtis.

I. Sed agmen ducat divinus ille dux MOSES. Qui cum populum ex Ægypto cæleſti voce & monito, claris miraculis adſtipulantibus, eduxiſſet: iſti tamen idemtidem ingrati, refractarii, rebelles erant. Nunc carnem, nunc panem aut aquam petebant: & ita petebant, ut voces protervas, & pæne lapides ac manus in illum mitterent: ſed tamen illa, & veniam etiam dedit. Nec vulgum modo procacem habuit: etiam proceres, etiam proximos. & ecce *Aaron* frater, & ſoror *Maria*, in mitiſſimum virum inſurrexere: qua cauſſa? privata, & levi, quod Æthiopiſſam quæ animo ejus collibita eſſet, uxorem duxiſſet. *An huic ſoli*, inquiebant, *Dominus locutus eſt? nonne & nos caleſtem vocem auribus his accepimus?* Et jam ſe Moſi non opponebant ſolum, ſed æquabant: cum Deus pro *viro mitiſſimo ſuper omnes homines* (ita Scriptura appellat) iratus eſt, & Mariam vitiligine ac lepra ſubito percuſſit. Quæ ſic cum fratre ad ſanitatem men-

mentis reversa, ad Mosem respexerunt, ille ad Deum: & post septem dies, precibus ejus sincera puraque à morbo apparuit. Quid plures seditiones enumerem? fuêre enim plures: sed Moses ille semper in mansuetudine constans, usque eo amans & ignoscens suorum, ut Dei iram vel, hac voce sedaret, *Dele me*, inquit, *de libro vita, potius quam ut hos tollas*. O vere divine vir! nonnisi ab æthereo Spiritu hic spiritus: & venerari magis in hac parte te fas, quam imitari.

II. Tamen & DAVID imitatus est: quis! ille quoque Deo & cælo plenus. qui, cum *Absalomus* filius fratrem *Ammonem* proterve in convivio interfeciset, & triennio apud avum maternum in Syria exsulasset, fractus & misertus revocavit. Quid tamen? Ille à scelere ad scelus majus, quasi gradu facto, properat, & regno patrem pellit: vita quoque, si potuisset. David arma necessaria capit, *Ioabum* Præfectum militiæ cum dilectis viris in illum mittit, sed cum mandato, *Servate mihi puerum Absalomum*. Adeo nec in iram, nec in vindictam exarserat; ut tunc quoque, cum ambiguo eventu arma caperet, solicitus de venia magis, quam de victoria esset. At Deus pro illo exarsit & vindicavit, & filius non filius interfectus est: scis quam invito & dolente? Luctus ejus in publico, & istæ voces: *Fili mi Absalome, Absalome fili mi! quis mihi tribuat, ut ego moriar pro te Absalome fili mi, fili mi Absalome?* Proh superi! ubi Orientales vos Reges, & hodie Turcici estis, qui patres, liberos, fratres interficitis, prompti libentesque pro regno? iste nec insidiatorem sceptri & vitæ, vita vult exutum: & exutum veris lacrimis luget.

III

III. Exempla hæc pæne ſupra hominem: at noſtræ ſortis PERICLES fuit, qui morti jam vicinus, & ſpiritu ac vita abeunte, cum amicos aſſidentes queri & lamentari audiret, atque alium prudentiam, eloquentiam, victorias, alium alia laudare: ille modice erecto capite, *Et quid hoc eſt*, inquit, *aut parva aut fortuita laudatis: at illud maximum omittitis, quod nemo mea opera pullam veſtem ſumpſerit.* Mirum judicium! hoc vir ille magnus in ſummis ſuis laudibus ponebat, quod comis in omnes & humanus, numquam acerbitatem aut vindictam exercuiſſet. Macte Pericles! vel hoc nomine cognomen *Olympii* meruiſti: qui ſic extra iſtos turbidos affectus, ut nulla non dicam crudelitas, ſed aſperitas, mentem tuam obnubilarit.

IV. PHILIPPVS Macedo, non major Alexandro: ſed fortaſſe melior, & certe moderatior: is, inquam, Philippus famam & immortalitatem vel ſola hac virtute meruit. Amici ſtomachantur & deferebant, quod Peloponeſi tot beneficiis affecti, criminarentur eum, atque adeo ludis Olympicis exſibilarent: ille in jocum rem vertit, & *Quid ergo*, inquit, *facient, ſi læſi a nobis fuerint?* Idem, ſuadentibus, ut ſeverius paullo cum Athenienſibus ageret palam ingratis: *Nihil agitis*, inquit: *an ego qui ad gloriam omnia refero, theatrum gloriæ meæ evertam?* Sciebat Athenienſes ingenio & ſtilo valere; eoque (etſi alibi humaniſſimus) hîc magis eſſe voluit, ut hanc quoque materiem & amandi & prædicandi præbetet. At illud in hoc ipſo incredibilis non clementiæ, ſed & patientiæ. quod cum iidem Athenienſes legatos ſuper aliqua re ad eum miſiſſent, atque ipſe benigne

nigne audiſſet atque indulſiſſet ; dimittens, pro cumulo adjecit, *Ecqua alia in re gratificari iis poſſet* ? Hîc Democharès è legatis, *Ita vero*, inquit, *ſi te ipſe ſuſpenderis.* Hem, vocem & convicium importunum, & ut rem dicam, flagro aut cruce dignum ! Itaque amici & adſtantes exarſerant : ſed compeſcuit ſe & illos Philippus, ac Therſitem illum nulla vel re, vel voce acerbiore, læſum dimiſit. Tantum hoc ad legatos alios, *Nunciate Athenienſibus, impotentiores eſſe qui iſta dicunt, quam qui dicta comiter audiunt.*

V. Ad Romanos flecto. inter quos M. MARCELLVS qui Syracuſas cepit, jamtum cum cepit, clementiſſimi animi ſigna, in medio furore Martis, miſit. Parci civibus, quà potuit, juſſit : edicto, Nequis liberum corpus, manu, ferro, ſtupro violaret, ſervitia modo & pecuniæ prædæ eſſent. Sed vel ſic cum multa ſævitiæ aut libidinis exempla editum iri videret, ut in urbe per vim capta, conſcendiſſe editum locum dicitur, & ſubjecta ea oculis, caſum ejus, paullo ante ſic florentis, humentibus illis deſleviſſe. Privatim etiam cum de *Archimede* ejuſque ingenio audiſſet, & vidiſſet ; mandavit incolumem ſervari, & curæ hoc omnes haberent. Nõ mirum in rudi adhuc ævo, & Romanis ad artes iſtas parum factis ? Sed mandavit, etſi fruſtra, nam miles diſcurrens, cum Archimedem repperiſſet in pulvere figuras deſcribentem, & tota mente illuc verſa ignarum publici fati, interrogat gladio ſuper caput intento, *Quis tu?* Ille nihil, niſi pulverem ſuum manibus tegens. & *Oro ne turba*, inquit. Ita miles indignatus, & cõtemni ratus, occidit. Hæc in Sicilia, & victoria : poſt ipſam iſta. Siculi parũ grati, & ab inimicis

micis ejus impulsi, questum ad Senatum super eo venerunt, scilicet alienas etiam injurias adscripturi. Consultum erat, & collega *Valerius Lævinus* forte in Senatu non erat. Itaque facile ei turbare aut disturbare rem & homines, & irritos illusosque dimittere. Non fecit, & audiri voluit, sed cum collega advenisset: sedit in subselliis inferioribus, & finita accusatione, cum Senatus illos facessere juberet; ille vero retinendos censuit, & ut suæ quoque defensioni, non ut partes, sed velut judices interessent. Quo absoluta excessit curia, ut liberius sententiæ dicerentur: sed quid opus? clara ejus innocentia, istorum impudentia omnibus, atque etiam ipsis fuit. Nam statim è partibus in fautores se transferunt, fiunt supplices, atque adeo Patronum illum Siciliæ adoptant: & suscepit, tam bona fide, ut præsentium oblitus, aliis super alia beneficiis exornaret.

VI. M. etiam BIBVLVS, etsi fortuna parum attollente aut prospera semper usus, tamen virtute, & hac animi clementia, excelluit. Duos filios præstantissimæ indolis, cum in Syria Proconsul ipse ageret, Gabiniani milites in Ægypto per sævitiam, an proterviam, interfecerant. Eos *Cleopatra* regina, iram justam magnatis viri verita, comprehensos ad ipsum misit, arbitrio scilicet ejus puniendos: at ille, etsi in recenti dolore, patrem, & aliquis dixerit, hominem exuit, ut humanitatem retineret. ac sepositā omni ultione, eosdem ad Cleopatram intactos remisit, vindicare potuisse contentus.

VII. Quem autem *Bibulo* adjungam? veterem collegam, IVLIVM CÆSAREM: in omni quidem vita & proposito hostes, sed

sed in hac virtute geminos, nisi quod copia vincit, qui omnes vicit. Ecce jam adolescens, in freto illo ævi, quam sustinuit se & moderatus est? Captus à piratis, juraverat sæpius, se cruci omnes suffixurum, si in potestatem redegisset. Redegit, sed tamen æstuat. Homines crucifigat? crudele erat. Remittat? religio adstringebat. In hac pugna naturæ & fidei; clementia viam repperit: & jugulari prius jussit, deinde suffigi. Item sub hoc ævi, *Cornelius Phagita* quidam fuit, ex assectis & emissariis Sullæ, homo nequam & ad bonorum cædem aut pericula factus. Is latitantem in civili dissidio *Cæsarem*, tanquam Marianarum partium acriter & sagaciter indagarat, & subinde mutantem latebras ægre, pretio [*duorum talentorum*] accepto, dimiserat: huic tamen in mutatione temporum, cum posset, fortasse & deberet, nocere numquam sustinuit. plane quasi post nimbum & tempestates, non Æolo non Austro ultra offensus. Ista privatus aut impotens fecit: quid in imperiis? mitior seipso illo privato. Initio bellorum civilum, cum quæri terror & adhiberi consilio solet, ad reprimendum aut reducendum: ipse diversissima via veniam, libertatem, vitam omnibus non dabat solum, sed ultro offerebat. *Corfinii* quid evenerit, dignum memorari. Tenebat hoc opidum *L. Domitius*, vetus & acer ejus inimicus, cum cohortibus triginta. Inerant Senatores plurimi, equites Romani, & flos aut robur Pompejanarum partium. Ipse obsedit: milites vim non exspectarunt, sed inclinatis in Cæsarem animis, transire ad illum, dedere duces & opidum parant: & jam colloquia erant. Domitius sibi prætimens, & ex conscientia

dif-

diffidens, vitam ponere ſuo, quam Cæſaris, arbitrio (heu, quam ignarus ejus animi!) elegit. Itaque ſervum medicum advocat, jubet venenum ſibi dari. *Quid deliberas?* inquit: *dominus rogo, & armatus rogo.* Servus quaſi paruit, ſed aſtu facinus diſcuſſit. nam ſoporem ei temperat pro veneno, & filio mox indicavit. Prævidebat ſcilicet futurum, ut hominem pœniteret præcipitis conſilii, maxime ſi ſpes veniæ à Cæſare eſſet. Atque ea ſtatim affulſit. Nam ille vir omnes honeſtiores ad ſe in caſtra vocavit, benigne affatus eſt, ad pacem & pacata conſilia hortatus, dimiſit cum rebus incolumes: & quo? ſtultitiam rideat aliquis: pleroſque iterum ad Pompejum. Sed hæc illorum, non Cæſaris culpa. Domitius interea cum audiſſet, atque experrectus eſſet, torqueri & angi de veneno. donec famulus metum diſcuſſit, rem aperuit. atque ille quoque rectà ad Cæſarem, vitam, libertatem, pecuniam recepit.

Eodem bello, in Hiſpania ad Ilerdam, cum hoſtes ad pacis neceſſitatem adegiſſet, & jam conditiones ferrentur, milites ſermones & convivia miſcerent, & ex binis caſtris una facta eſſent: en *Petrejus & Afranius*, Pompejani duces, ſubita pœnitentia, an perfidia, arma capiunt, Iulianos invadunt, occidunt: ipſe, cum facinus reponere poſſet, & Pompejanos detinere vel item occidere, illorum diſſimilis, ſui ſimilis, ſumma diligentia conquiri omnes juſſit, & remitti. In ipſa acie Pharſalica, medio ardore pugnæ, ita vincere voluit, ut perdere timuerit; & vox ejus obequitantis paſſim excepta, *Parce civibus.* Atqui non feçit, inquies. Imo ille fide optima: niſi in acie, niſi reſiſtens, nemo occiſus eſt:

& ſer-

& ſervare promptior, quam illi ſervari. O inauditam, nec niſi cæleſtem, clementiam! è tanto numero, tam pertinacium adverſariorum, non niſi tres (*L. Afranius, Fauſtus Sulla, L. Cæſar*) interfecti poſt aciem, ejus juſſu ſive permiſſu reperiuntur: atque ii ſævi & crudeles in eum, & venia, quam ante impetraverant, iterata rebellione, corrupta. Omnibus etiam ſuæ partis nominatim unum, quem vellent, ſervare & excipere ex hoſtibus conceſſit: denique tandem uno Edicto, etiam quibus nondum ignoverat; redire in Italiam, ad opes, honores, imperia, permiſit. In ipſius *Pompeii* morte, qui alieno ſcelere & invidia ceciderat, tantum à gaudio aut inſultatione abfuit, ut lacrimas non tenuerit: & averſatus homicidas, bello etiam mox perſecutus ſit, & cæde ac ſanguine manibus illius parentarit. Quin & memoriam ſtatuaſque ejus, disjectas à plebe, reſtitui juſſit: cavillemur aut interpretemur, ut volumus, magno animo, & (ut ego cenſeo) vere miti & clementi. Verba ejus ex epiſtola quadam ad *Oppium & Balbum* notavi & amavi, iſta: *Gaudeo me hercules, vos ſignificare litteris, quam valde probetis ea quæ apud Corſinium ſunt geſta. Conſilio veſtro utar libenter, & hoc libentius, quod mea ſponte facere conſtitueram, ut quam leniſſimum me præberem, & Pompejum darem operam ut reconciliarem. Tentemus hoc modo, ſi poſſumus, omnium voluntates recuperare, & diuturna victoria uti. Hæc nova ſit ratio vincendi, ut miſericordia & liberalitate nos muniamus.* Ex pectore ſunt iſta verba; & familiariter apud homines familiariſſimos prolata. Ego te Cæſar, ob alia tua & cauſſas belli, non nimis amo: in ipſo bello, & ob hanc clementiam, inter heroas nu-

mero, & meo calculo, hac quidem re DIVVS esto.

VIII. Aliquid ab hac stirpe aut multum traxit OCTAVIANVS CÆSAR, adoptione filius, sanguine ejus nepos. Is in republica varium clementiæ specimen dedit, adeo ut in theatro cum recitaretur. *O dominum æquum & bonum?* universi oculos ad ipsum referrent, & voce gestuque comprobarent. Sed in privata etiam vita (ubi natura maxime appareat, nec gloriam aut sermonem sibi proponit) præbuit insignita exempla. Vt in *Diomede* servo suo dispensatore. qui, cum una ambularent, & repente ferus aper in eos incurreret; ipse dominum objiciens, manibusque propellens, post eum latuit. Atque Augustus quidem fato, aut animo suo, servatus est; sed & hunc nihil læsit, timori potius factum, quam noxæ adscribens. Idem cum in Hispania *Corocotta* quidam famosus latro esset, & paci publicæ ac privatæ diu infestus, præmium proposuit, siquis hominem vivum adduxisset, *decies sestertium* [XXV M. Philippicum.] At ille, spe evadendi aut latendi abscisa, magno animo ad Cæsarem ultro venit: & *Quæsitus tibi Corocotta*, inquit, *ecce adsum: fac, quod voles, huic capiti.* Cæsar ira omni deposita, & memoria tot facinorum, non solum ignovit ei, sed & præmium promissum (quia Corocotta Corocottam stiterat) appendit. Sed superat priora, hoc de *M. Bruto*: cujus statua ærea, adfabre facta, Mediolani erat: credo, monumentum virtutis & modestiæ, qua Galliæ illi Cisalpinæ. sub Cæsare, præfuerat. Hanc, diu post, transiens Augustus conspexit, & represso gradu substitit: vocavitque coram omnibus ad se magistratus, quasi in re gravi:

gravi : & cum veniſſent, *Quid vos*, inquit, *inimici noſtri eſtis? & hoſtes meos apud vos habetis*? Illi timidi, nec gnari quo accuſatio ſpectaret, negare, & mutuo ſeſe intueri. Cæſar iterum, oſtenſa ſtatua : *Nonne hic ille eſt meus hoſtis*? Tum vero illi ſerio trepidare, & muſſitare: at Cæſar arridens, laudare etiam eos benigno vultu & verbis cœpit, quod judicium aut animum cum fortuna non mutarent : & ut talis viri ſtatua maneret, porro præcepit. Duplex clementia. & in defunctum Brutum, cujus memoriam honorat : & in Mediolanenſes, qui rigide interpretantibus deliquiſſe in majeſtatem Principis videbantur.

IX. An dignus eſt, qui inter hæc nomina locum habeat NERO CÆSAR? monſtrum crudele, tætrum, ſed una voce meritum clementiſſimis accenſeri. Initio imperii, cum duo milites deliquiſſent, & morte puniendi viderentur; *Burrhus* Præfectus Prætorio, chartam de morte ad Imperatorem tulit, ut is ſubſcriberet & mortem, & cauſſam. *Nero* allatam aliquoties rejecit & diſtulit : tandem cum repeteret & inſtaret *Burrhus*, nec ultra eſſet effugium, triſtis accepit, & cum hac voce : *Quam vellem neſcire litteras!* O dictum magnæ, utinam diuturnæ, lenitatis! O dictum, quod laudes magni *Senecæ* illius meruit, & libros de *Clementia* expreſſit! Amemus laudemuſque, vel hoc nomine.

X. Diverſi ab iſto uterque VESPASIANVS, pater & filius: qui ante Principatum & ſub initia, multo fævitiæ & luxuriæ rumore, in ipſo mutati in melius fuêre. Patris quidem quanta benignitas? qui & *Vitellii* hoſtis ſui filiam (adeo ſtirpem ex ea non veritus)

splendidissime maritavit, dotavit etiam & instruxit. Atque idem, cum sub *Nerone* interdicta ei aula esset, trepiduspque abiret; accurrit quidam ex Admissionalibus, qui aspere eum compellans, & simul expellens, *abire Morboviam* jussit. Hunc postea, & jam Princeps, vitæ suæ anxium & deprecantem, non nisi joco aspersit, & pariter *abire Morboviam* totidem verbis jussit. Denique communiter hoc de illo Tranquillus: *Neque cade cujusquam unquam lætatus est, justis supplicüs illacrimavit etiam & ingemuit.*

XI. At filius TITVS, amor & deliciæ generis humani, nil nisi bonitas & lenitas. Pontificatum maximum ideo se capere professus est, ut in summo sacerdotio, puras à sanguine manus servaret: & re præstitit. *nec auctor posthac* (verba Suetonii) *cujusquam necis, vel conscius, quamvis interdum ulciscendi caussa non deesset, sed* PERITVRVM SE POTIVS, QVAM PERDITVRVM *adjurans.* Duos patricii generis, convictos in affectatione Imperii, satis habuit verbis monere, *ut desisterent. Principatus fato dari: a se siquid aliud vellent, peterent impetrarentque.* Et statim etiam ad alterius matrem, quæ procul agebat, ne tristiore nuntio percelleretur, cursores suos misit, qui & periculum filii nuntiarent, & salutem. Fratrem *Domitianum* ex professo insidiantem, & exercitus in eum solicitantem, nulla re læsit aut minuit: imo precibus sæpe egit, mutuo in se animo esse vellet, & consortem successoremque imperii nihilo minus semper nominavit. Non fregit improbum. veneno ejus paullo post periit, cum publico generis humani damno.

XII. CAROLVS vero MAGNVS inter

inter noſtros (nam ad propiora veniendum eſt) gloriam & gratiam hac quoque virtute collegit. *Pipinus* ejus filius in patrem conjuraverat, res clara erat, ignovit : fecit iterum, ignovit : at ne tertium tamen tam lubrica mens laberetur, adſtringendum religione cenſuit, & monachum eum fecit. Duplici beneficio, & veniæ, & viæ ad melius regnum oſtenſæ. Peccavit in eum & filia, ſed ridicula narratio eſt, tamen expromenda. Erat *Eginhartus* in aula *Carolo* ab Epiſtolis, vir, ut illo ævo, doctus & prudens, ſed non in Amorem. Concepit eum in Domini ſui filiam, etſi impar erat, & ipſa viciſſim arſit. Reſtrinxerunt, ut ſolent amantes, furtiva ſui copia & congreſſu, qui aliquamdiu latuit : donec hiemante quadam nocte, cum in ſecretiore cubiculo *Eginhartus* fuiſſet, & ſub ipſam lucem exire vellet, videt multam nivem cecidiſſe. Hæret, & timet ne à veſtigiis deprehendatur vir in gynæcæo fuiſſe. Conſilio & aſtu ſubvenit amica, & illum in humeros ſublatum & pendentem, dulce onus, aliquamdiu tulit. Ecce (ô ſortem iniquam pariter, & æquam!) videt hoc caſu *Carolus*, & cum dolore ſuo & riſu ſimul utrumque bene notat. Diſſimulat, die pleno conventum Principum virorum habet, narrat jocoſum & fœdum factum : rogatque (ſed nomina tacuit) famulus qui ſic in dominum, filia quæ in patrem peccaſſet, qua pœna digni viderentur? Illi, *Mortis*, reſpondent. Tum igitur utrumque advocat, & coram ſe ſiſtit. *En*, inquit, *iſti ſunt qui peccarunt. Tu Eginharte, tu filia, qui auſi hoc eſtis? Nec negandi locus eſt : me inſpectorem, accuſatorem, judicem, vindicem habetis. Quid meruiſtis? iſti dixerunt, Mortem: ſed &*

animus vester vobis idem dicet. Tamen, mitem tu Dominum, tu Patrem videte: ignoscemus, hac lege quam dicam. Eginharte hanc tuam latricem uxorem duces: concordes estote, & mutuum deinceps quoque inter vos ferte. Dixerat, illi à summo metu in summum gaudium translati, grates agunt, gratulationes accipiunt: *Carolus* in gloria est, isti in fama.

XIII. Nec nimis severum est, quod addam. CAZIMIRVS erat Dux Sendomiriensium, potens Princeps, idemque postea rex Polonorum. Visum illi aliquando fuit tempus ludo fallere, & domesticum quemdam suum, *Ioannem Conarium* Equitem, ad aleam vocat. Ille paret, ludunt, alternat fortuna: & tandem cum multa nox esset, atque incaluissent, placuit uno jactu de tota summa decidere. Is felix *Cazimiro* fuit: & pecuniam totam ad se attraxit. Indignatus *Ioannes*, & sorti suæ iratus, per calorem Principem invadit, & fortiter os ejus depalmat. Clamor & ira omnium, famulus Dominum, eques hunc Principem? Capitale erat: sed beneficio noctis elabitur, & mane tamen captus reducitur, & *Cazimiro* sistitur puniendus. Ille re bene considerata, in prudentem hunc sermonem erupit: *Amici, iste minus, quam ego, peccavit: imo quidquid peccatum est, est meum. Calor & subita ira (cui nec sapientes semper pares sunt) transversum eum egit, & mentem ac manum movit: ego caussam cur præbui? cur oblitus conditionis & dignitatis meæ, quasi cum pari lusi? Imo tu Ioannes, non veniam à me solum, sed gratiam accipe. utili castigatione me docuisti, nequid in posterum indignum Principe committam, & intra decori ac gravitatis metas me sistam.* Ita dixit, fecitque. ô clementiam, ô patientiam,

tiam, ô prudentiam ! omnes hæ virtutes concurrunt, sed primas tamen prima, me judice, ferat.

XIV. At in LVDOVICO *Duodecimo*, Galliæ rege, spectabilis eadem virtus fuit Presserat eum *Carolus Octavus*, rex, ut heredem proximum : & qui doleret prolem, sibi non esse. Ita presserat, ut in custodiam etiam daret, & vitæ suæ parum securus videretur : pleriſque procerum & vulgi pro præsenti fortuna stantibus, & adversantibus, certe aversantibus infelicem. Interea Deus in occulto alia destinat: *Carolum* subito tollit, hunc ad regnum evehit : attonitis multis, & vultum sermonemque mutantibus, & ad gratiam novi regis se acclinantibus. Erant enim qui superbiebant, constantes antea in ejus cultu aut obsequio : è quibus unus magna fiducia ad eum accedit, & bona petit civis cujusdam Aurelianensis, qui tristi illo tempore inter acerrimos Ludovici hostes fuerat. Hîc rex, animo plane regio, effatur : *Tu vero aliud a me pete, & meritis tuis gratia erit. De isto, omitte : nam rex Gallia* (verba ejus sunt) *non exsequitur injurias ducis Aurelianensis.* Optime. Dux enim antea, cum hoc titulo, fuerat : & significabat argute, dignitatem se, atque etiam affectus cum ea mutasse. Ille vero eadem magnitudine animi (mater hæc semper Clementiæ) edixit publice : *Habiturum se eosdem consiliarios cum defuncto rege, ministros, stipatores, eodemque honore & salario.* Deus bone, eosdem cum illo sic infesto, & iniquo ? Fiducia virtutis hoc facit : & præstari sibi spondet, quæ scit deberi.

XV. Tempora confundere liceat, sed re eâdem. Quam enim geminum est, quod olim

HADRIANVS Imperator cuidam, qui ante imperium inimicitias secum gesserat? Ille occurrit trepidus, & vix verba ad preces reperiens: cum statim Hadrianus: *Evasisti*, inquit. Benigne simul, & acute. *Perieras*, inquit, *si pares contendissemus: nunc superior omitto, & potentiam meam, non nisi beneficio, ostendo.*

XVI. Te autem ALPHONSE silebo? qui totus bonitas & beneficentia, *Titum* nobis, sed diuturnum, repræsentasti. Obsidebas Cajetam, pertinaciter in te rebellem. constabat obsessos inopia commeatuum premi: atque ipsi hoc fassi, senes, pueros, fœminas, & inutilem omnem turbam emittebant. Agitatum in consilio, ut rejicerentur & reprimerentur; dedendam enim ita mox urbem. ille misertus, emitti eos maluit, & diutius assidere. Sed cum nec potitus ea esset, quidam ausi objicere, *Nisi tu illos emisisses, urbs jam tua fuisset*: ille constanter respondit, *At mihi pluris tot hominum incolumitas est, quam centum Cajetæ.* Tamen nec ea diu defuit: & cives tam insigni virtute moniti & resipiscentes, ultro se ei tradiderunt. Simile in *Antonium Calderam*, potentissimum regni Neapolitani, & pervicacem hostem. Is prælio deinde magno victus, itemque captus; cum omnes suaderent de tollendo importuno homine, & Aragoniis semper infesto; unus restitit, atque adeo non vita solum, sed omnibus bonis redonavit. Quin & suppellectilem atque instrumentum ejus, magnæ elegantiæ & pretii, quod in manibus habebat, totum uxori ejus dedit: unica modo patera cristallina sibi asservata Hæc facta viri, & consonæ item voces. Interrogatus, *Cur erga omnes, etiam malos, ita lenis esset?* Quia, inquit, *bonos justitiæ*

con-

conciliat, malos clementia. Iterum, cum de nimia ejus lenitate quererentur ministri, nec decere Principem: *Quid ergo?* inquit, *vultis ursos ac leones regnare? Nam hominum Clementia, belluarum Feritas est propria.* Vera dixit. quo quis major, & magis, ut sic dicam, homo est; hoc virtuti huic pronior, quæ & *Humanitas* ideo est dicta.

CAP. XIII.

DE FIDE.

Hanc quoque Principi convenientem, vel necessariam potius haberi.

POst Iustitiam & Clementiam, Fidem commendamus: hanc quidem ex Iustitia natam. Quid enim magis ea dictat, quam promissa præstanda? Et qui non facit, non solum injustum, sed ignavum merito habeamus. Qui enim fallit & decipit, eo facit quia potentiæ aut viribus minus fidit: conatur igitur fidei specie circumvenire, & hanc vilitati suæ prætendit, ostentandam non servandam. Turpe, & sublimi omni animo indignum. Imo & natura abhorremus. pueros vide. Mendacium inter prima probra objiciunt; & quamquam levitate quadam assumunt, tamen judicii insita rectitudine damnant. Admiranda Dei providentia, virtutes animo inserentis, sine quibus vita & societas stare ægre possit: quod in Iustitia, & Fide, palam videmus. Tolle istam, aut minue: raptus, cædes, bella erunt: atque hæc, nullo fœdere aut pace terminanda. Quid enim adstringet? Cole igitur, ô Princeps, *venerabile hoc Fidei numen, quæ dexteram suam, certissimum* SALVTIS HVMANÆ PIGNVS *ostentat.* Iunge

tuam, si non dicam bonus, sed magnus & felix esse exoptas. Hoc enim quoque ab eadem Providentia, quod callidi illi & impostores, quantumvis subtilibus consiliis, raro aut numquam ad potentiam perveniunt: aut si, in ea non sunt firmi. At aliter in candidis ingenuisque mentibus, qui Deum, qui fidem reverentur: hi crescunt, florent, & perseverant cælesti favore prosequente & attollente. Q. Marcius hoc bene, apud Livium: FAVERE PIETATI FIDEIQVE *deos, per quæ populus Romanus ad tantum fastigii venerit.* Bene, & opportune ad Persem regem, qui spem in altu & fallaciis ponebat, fœderum parum constans. Vtiliras igitur fidem approbat: & vel noxa à Perfidia possit deterrere. Nam, ut sapientissime Homerus:

Οὐ μέν πως ἅλιον πέλει ὅρκιον, αἵμά τε ἀρνῶν.
Σπονδαί τ' ἄκρητοι, καὶ δεξιαὶ, ἧς ἐπίσχεθμεν,
Εἴπερ γάρ τε καὶ ἄντίος ὀλύμπιος ὐκ ἐτέλεσσεν,
Ἐκ τε καὶ ὀψὲ τίλλει· ζὺν τε μεγάλῳ ἀποτίσσιν
Σὺν ζωῇσι κεφαλῇσι, γυναιξί τε, καὶ τεκέεσσιν.

At non irritum erit jurandum, & fœdera pacta
Sanguine, nec dextra, quis credere suadebamur.
Nam quamquam Deus haud pœnas in tempore sumit,
At post sumet: & hi magno, mihi crede, rependent
Ipsi, atque uxores, & dulcia pignora, nati.

Audis vere vatem. semper mala Fides pœnas statim aut postea, in violatoribus, aut sanguine eorum, luit. Et vis præsentis aliqua commodi specie adhærere? fuge: nam & Fama sic te fugiet. & quisquis vel hanc amat, Fidem amet. Cujus multa vel testimonia sunt, vel Exempla.

I. ÆGY-

I. ÆGYPTIIS quidem (& apud priſcos illos multa præclara invenio) lex fuit, recitante Diodoro; *Perjuri capite puniuntor. quia duplici ſcelere obſtricti, & Pietatem in Deos violant, & Fidem inter homines tollunt*, MAXIMVM VINCVLVM SOCIETATIS. Recte de *Pietate*. quis enim perfidus, non & Dei numen, & advocatum nomen, ſpernit?

II. AGESILAI Spartani regis factum & dictum ſubjungam. qui cum exercitum in Aſiam trajeciſſet contra regem Perſarum: *Tiſſaphernes* ſummus Satrapa, viribus imparem ſe videns, & celeritate præventum, fallere per ſpeciem fidei quæſivit. Itaque de induciis cum Ageſilao egit, adſimulans operam interea ſe daturum, ut Rex cum Spartanis componeret. Dedit *Ageſilao* trimeſtres. quas ipſe quidem optima fide ſervavit: at alter copias cogere, loca munire, & bellum ſumma vi comparare. Quod ubi Laco ſenſit, & monitus eſt; nihil moveri. imo multum in eo ſibi profici dicebat, quod *Tiſſaphernes* ſuo perjurio & homines alienaret, & Deos redderet iratos. Vtrumque in ſe aliter eſſe. quod & milites fidentiores redderentur, Deorum ope fiſi; & homines amiciores, qui iis fere ſtuderent, quos conſervare fidem viderent. Et res atque exitus ita fuit.

III. Ex eadem Græcia fuit ANDRONICVS quidam à *Demetrio* rege præfectus Tyro. Cum autem *Demetrius* gravi prælio victus à *Ptolomæo* eſſet; iſte loca & regiones paſſim invadebat atque occupabat, deſtitutas ſcilicet omni ſpe auxilii. In aliorum ignavia aut perfidia, conſtans manſit. *Andronicus*, & adventanti Ptolomæo, atque invitanti, fortiter reſtitit: donec à militibus, ſeditione mota, deſer-

desertus & urbe ejectus est. Venitque in Ptolomæi manus. qui nihil ut in hostem & pertinacem fecit, sed fidem illam ipsam admiratus, quam oderat, donis cumulavit, & in cohortem amicorum transcripsit.

IV. Apud Romanos plura & fortiora exempla. Primum communiter in ipso SENATV, aut POPVLO. veluti, obsidione urbis à Porsena, cum jam pax coiisset, & datis utriusque sexus obsidibus firmata esset: virgines, duce *Clelia*, transmisso Tiberi, hostibus se eripuerunt, & Romanis suis restituerunt. Poterat excusatio esse, & qui in custodia habentur, fallere posse custodes: sed noluit Senatus, & bona ac vere prisca fide censuit obsides remittendos. Iterum. *Faliscorum* civitas aliquoties rebellis, dedere se tandem *Q. Lucretio* Consuli coacta est. in quam cum sævire populus Romanus cuperet, & asperius consulere; doctus à *Papirio*, Faliscos non potestati, sed fidei se Romanæ commisisse; statim destitit, & verbuli religione motus, iram omnem impetumque deposuit. Quam longe illi à cavillis, quos mala calliditas semper repperit? Romani etiam CONSVLES, bello Punico primo, speciose hac fide se ostentarunt. Victa erat circa Siciliam magna Punica classis, fractique duces consilia pacis agitabant. Sed ex iis *Amilcar*, negabat ire se ad Romanos, ne eodem exemplo sibi catenæ injicerentur, quo ab ipsis *Cornelio Asina* Consuli fuissent nuper injectæ. Sed *Hanno* melior Romani ingenii morisque æstimator, dixit fidenter se iturum, & ivit. Verba fecit, & facienti Tribunus militum qui circa Tribunal adstabat dixit, *Nonne tibi merito eveniat, quod Cornelio factum?* Consules statim

tim Tribuno tacere jussso, *Ipso te*, inquiunt, *metu Hanno fides civitatis nostræ liberat.* Verba gravia, verba veracia: & quanta gloria, nec speciem violandæ fidei dare voluisse?

V. Quod & P. SCIPIO *Africanus* fecit. qui capta nave Carthaginiensium, in qua multi illustresque viri vehebantur; illi ad effugium commenti subito sunt, Legatos se ad eum venisse. Apparebat mendacium, & argui poterat: sed magno Romanoque animo maluit decipi fidem suam, quam accusari. Idem. Carthagine jam obsessa, cum sessi malis legatos pro pace in urbem misissent, atque interea naves Romanas & commeatum diriperent, contra fœdus: *Scipio* nihil armis etiam tentans, suos Legatos in urbem misit conquestum, & jus petitum. At illi vix retenti sunt, quin manibus eos violarent: nisi quod ereptos tamen è turba, primores ad mare deduxerunt, & præsidium triremium dederunt, quæ prosequerentur redeuntes. Sed id quoque parum bona fide. certe abeuntibus triremibus, *Asdrubal* statim eos aggressus est, & in conflictu duo Legatorum perierunt, reliqui inter tela volitantia ægre se in castra & ad Scipionem receperunt. An non & hæc causa solvendi juste fœderis? non fecit: Legatos Roma exspectavit. Sed ii cum re infecta discedere à Senatu jussi essent, & ad suos statim se recipere, ut hostes: ecce tempestas detulit eos ad ipsa *Scipionis* castra. Et cum Præfectus maris à *Scipione* petisset, *Quid iis facere deberet? Nihil tale*, inquit, *quale nobis Carthaginienses*: dimisitque intactos. Hominem hunc fidum dicam, an ipsam in humano corpore Fidem?

VI. Dissimilis alia virtute, aut fortuna: sed hac

hac par fuit SEX. POMPEIVS, is qui Sicilia & Sardinia occupatis, grave bellum fecit Triumviris, & populo Romano. Et cum inedia atque inopia eos conficeret: coacti sunt ad pacem venire, etsi parum fidam aut diuturnam. Igitur *Octavianus Cæsar*, & *Antonius*, colloquium cum eo instituerunt, circa Misenum: quo ipse classe instructa appulit, illi terrestribus copiis succincti Convenit tandem certis conditionibus de pace: atque ut, illi firmandæ, inter se benevole agerent ac cœnarent. Prima cœnæ sors *Sexto* evenit: qui rogante *Antonio*, *Vbinam cœnaturi essent*? facere respondit, *In meis carinis*: ad navem suam respiciens, in qua paratum epulum; tum & ad domum paternam, quam sitam Romæ in *Carinis* Antonius occupabat. Igitur in navi convenerunt, & jam epulæ, & sermones, & cavilli in *Antonium* & *Cleopatram* ejus erant: cum sensim à tergo accedens *Menas* libertus, classis Præfectus, *Sextum* clam affatus est: *Visne tu ut funes incidam. & navim abducam, faciamque te non Siciliæ modo & Sardiniæ, sed orbis terræ dominum?* Dixerat, & facere poterat. pons tantum navim cum terra jungebat: qui ea mota ruebat: & quis hominum impedire, aut succurrere potuisset? In duobus autem illis capitibus universa tunc res Romana nixa. Sed Deus & Fata noluerunt: nec ipsa Fides, quæ *Sexti* mentem movit: *Et quidem, Mena, facere fortasse oportebat*, inquit, *non prædicere. Nunc autem præsentibus acquiescamus*: NEC EST MEVM PEIERARE. Macte *Sexte!* quem vel ob hoc dictum factumque (nam cætera degenerant) nec Roma abdicet, nec pater.

Atqui & in singulos fidei etiam exem-

pla

pla sunt. ut hoc LVCILLII, qui vir & Senator illustris, in partibus *Bruti* atque acie Philippensi fuit. Cum Brutus igitur altero prælio victus fugeret, & equitum manus insectaretur, & jam in eo esset ut apprehenderet: ille statuit vel morte sua illum eripere, ac paullum velut fatigato equo subsistens, Brutum se simulat & præfert, ac capi ab illis est passus. Qui ingenti gaudio perfusi, ut tam ubere præda, adducebant eum reflexis habenis (nam id quoque petierat, quo magis falleret) ad *Antonium*, non ad *Cæsarem*. quasi de ejus benignitate melius speraret. Interea *Antonius*, per præmissos quosdam jam certior de capto *Bruto*, prodibat scilicet obviam; sed & alii cum illo, partim miserantes, partim incusantes quod vitæ cupidine eo deductus esset. Iam propinquis subsistit *Antonius*, incertus quo vultu verbisque Brutum excipere. cum statim *Lucillius. M. Brutum, Antoni*, inquit, *nemo cepit, aut capiet, spero, hostis: Dii meliora, quam ut in tantum Fortuna Virtutem calcet. Sed enimvero ille aut alibi vivus reperietur liberque; aut certe, ut illo dignum est, abivit. Ego vero Lucillius sum, qui militibus tuis imposui, ut illi esset effugium: nec quidquam pœnæ hoc nomine recuso.* Obstupuerant omnes, præsertim milites, qui sic sibi dolebant prædam ereptam: sed ad eos *Antonius: Commilitones*, inquit, *bono animo estote, nec putate vobis fraude vel errore isto illusum. Imo uberiorem, certe gratiorem mihi prædam, quam putabatis aut petebatis, scitote adductam. Nam Bruto ipso quid facturus fuerim vivo, sum incertus: nunc dum hostem quæritis, amicum reppe. ristis, & adduxistis: qui, tu Lucilli, semper mihi eris. Abite, præmium exspectate.*

VIII. Laudabilis & ille Cæsaris CENTV.

RIO.

RIO. qui captus in mari Africo, cum pancis veteranis, & ad *Scipionem* deductus, cum is vitam & pecuniam propoſuiſſet omnibus, ſi militare ſecum vellent : ipſe reſpondit, *Pro tuo ſumme beneficio, Scipio (nec enim Imperatorem appellabo, qui unus mihi Cæſar eſt) gratias ago, qui vitam offers belli jure capto. Sed huic beneficio quia ſcelus conjunctum eſt, non utor. Egone contra Cæſarem, apud quem ordines duxi, viginti-ſex amplius annos militavi, adverſus armatuſque conſiſtam? Ne fides hoc ſinat, aut virtus: & te magnopere hortor, ut de incepto deſiſtas. Contra cujus enim copias contendas, ſi noſſe vis; age, elige ex tuis cohortem unam, quam voles: ego ex meis, quos nunc habes, non amplius decem ſumam: tunc ex virtute & ſucceſſu noſtro intelliges, quid ſperare de copiis tuis debeas.* Ita militariter Centurio. quem ſtatim ante pedes ſuos *Scipio* interfici juſſit: quo crimine damnatum? fidei, quod inter deſciſcentes graviſſimum eſt.

IX. Sed nec ſuperior aut noſtra ætas hujus laudis ignara eſt. ut in Hiſpania cum rex *Ferdinandus Primus* tres filios reliquiſſet, *Sanctium*, *Alphonſum*, *Garciam*, regna quoque inter eos divifit, ſed voluntate aut pace non firma. Nam ſtatim ab ejus morte *Sanctius*, ingenio violentior, fratrem *Alphonſum* bello aggreſſus vicit, cepit, & monachum profiteri coëgit. Non diu perſeverat coacta pietas, abdicat, & clam cum *Petro Anſurio Comite*, ad regem Toleti, *Almenonem* confugit. Maurus is erat, & religioni hoſtis, ſed cum patre Alphonſi *Ferdinando* amicitia ei & pax fuerat: eoque electus à profugo, cui ſe crederet: & iſte cum fide recepit, habnitque. Dum illic eſt, evenit ut coram *Almenone* capilli ejus ſubrigerentur, & manu aliquoties compreſſi non ſub-

ſubſiderent : quod Mauri vates triſte prodigium interpretati ſunt, & hunc eſſe, qui ad urbis Toletanæ imperium erigeretur. Itaque de nece ſuadebant. non fecit Rex & potior ei metu fides fuit. Quod mirum in barbaro, ſatiſque habuit, juramento *Alphonſum* adſtringere, ne ſe vivo regni ſui terminos infeſtaret. Ecce autem paullo poſt interficitur ex inſidiis, ad *Zamoram*, rex *Sanctius* : & ſoror *Vrraca* benigne in hunc fratrem affecta, nuntios literaſque ſtatim mittit, quibus ad regnum evocat, & ſuadet aſtu aut celeritate evadere barbaros fines. Æſtuabat *Alphonſus*. faceret ? ingrati animi notam metuebat ; tum etiam ne non celaret, & reduceretur merito non dimittendus. Non faceret, & rem aperiret ? ne vinclis, aut conditionibus adſtringeretur ab eo, qui à tam vicino & potenti rege haud fruſtra timeret. Vicit tamen fides in honeſto animo, & gratitudo : ad *Almenonem* venit. *Quod tibi glorioſum*, inquit, *mihi felix ſit, ad regnum a meis vocor, ereptum in parte a fratre nuper, nunc ejus fato univerſum relictum. Culpare illum mortuum, pietas me vetat : eadem, ut tuum beneficium pradicem, incitat. qui profugum, ab hominibus & fortuna relictum recepiſti, foviſti : qua ſpe aut pramio, niſi quod ab ipſa virtute eſt ? Et tamen animus agnoſcendi ſolvendique non deficit, fortaſſe nec occaſio aut materies, ſi per te mihi datur ea uti. Age Rex magnanime, imple tua beneficia, & pro cumulo, Regem me in regnum remitte. Hactenus vita tui muneris eſt, fac ut ſit & ſceptrum.* Ita noſter : quem Maurus amplexus, incolumem regemque gratatur, & promittit. *Neutrum*, inquit, *futurum, ſi me inſcio, non iter, ſed fugam tentaſſes. Nec enim te celo, notam mihi mortem Sanctii fuiſſe, & tacitum,*

exspectasse tua consilia, ut aut laudarem ea, aut vindicarem. Istud facturus sane eram, si fallaci & ingrato animo te subduxisses: & exploratores subsessoresque viarum dispositi à me erant, qui. sed taceo, & gaudeo opus non fuisse. Virum bonum fidumque te, erga me talem, ostendisti: fac & in regno, quod omnes dii tibi fortunent. Nihil stipulor, nisi illud vetus, Amicum te fore mihi & majori filio Hissemo, quamdiu vita utrique erit. Dixit, & pecuniam comitesque dedit, atque ipse, honoris caussa, aliquantum spatium deduxit. Clarissimum hercules exemplum Fidei in Afro, quod miremur, religionisque diverso: sed & divinæ Providentiæ, quæ id regnum & urbem ab eo voluit capi, qui perfugium ibi habuerat & tutelam. Quod novem circiter annis post evenit, sed mortuo *Almenone* & filio majore.

X. Habet & iterum Hispania Fidei exemplum, in Lusitania, sed in homine Christiano. Is fuit FLECTIVS vir nobilis, arci *Conimbricæ* atque urbi à *Sancio* rege præfectus. Sed enimvero is *Sancius* male & improspere regnum administrabat, aulicis quibusdam nimis credulus, & inprimis *Mencia* uxori suæ addictus mancipatusque. Igitur querelæ, & mox conspiratio procerum in illum fuit: denique eo ventum, ut Pontifice ipso, quem adierant, (is *Innocentius* fuit) auctore, curam tutelamque regni ad *Alphonsum* transferrent, *Sancii* fratrem. Inde bellum, & plerique à Rege veteri alieni: sed constans pro eo *Flectius* iste fuit, & oppugnationem & arma etiam *Alphonsi*, ac totius gentis, excepit. Nec flecti potuit, donec ei nuntiatum, *Sancium* in exsilio *Teleti* mortem

ste: *pro quo pugnaret ultra, aut fidem obtenderet?*

Digitized by Google

ret ? *Daret se & verteret, quo Fortuna & omnes; nec pulcherrimam laudem, titulo Pervicacu aut Insani mutaret.* Audit Flectius, nec satis credit petit veniam ab Alphonso, ut ipsus Toletum ire, & coram arbitrari possit. Facile impetrat: & interea ab oppugnatione cessatur. Cum venit, Regem suum fato functum, sepultumque invenit: atque ut in animo suo, non solum opinione hominum, liber esset, aperto sepulchro, cum suspiriis & lacrimis, ipsas claves urbis Conimbricensis in manus dat, his verbis: *Quamdiu, ô Rex, vivere te judicabam, extrema omnia sum perpessus, coriis pellibusque famem toleravi, sitim lotio: civium animos ad deditionem inclinantes, & conantes, erexi aut repressi: denique quidquid à fideli homine, & in tua verba jurato, exigi exspectarique potuit, id praestiti, & perseveravi. Vnum supereſt, ut clavibus tuæ urbis tibi traditis, solutum me juramento omnibus, & civibus te vita cessisse, denuntiem. Deus tibi bene faciat, in alio & meliore regno.* Ita abiit, & legitimum jam alterum Regem agnovit, & adhæsit.

XI. TRIMVMPARA etiam in Orientali India, qui rex *Cochini* erat, cum eo Lusitani veniſſent, fœdus pacemque panxit. Mox in novam & suspectam gentem conspiratio omnium, & maxime *Calecutiensis* regis, qui opibus & milite inter vicinos pollebat. Ille igitur copias amicosque jungere, & hunc inprimis *Cochini* regem pertrahere, & suadere ut ejectis aut potius traditis paucis Lusitanis, quos fidei suæ creditos acceperat, se culpa, omnes metu exsolveret. Ille vero obniti, & aperte dicere, *Omnia se potius, quam fidem amissurum. Siquis è subditis aut amicis id suaderent, eos vero magis hostes se ducere ipso Calecutiense: quoniam ille regnum modo au[illegible]m*

eripere, isti pulcherrimam virtutum conarentur. Et vita spatium breve ac definitum, perfidiæ maculam sempiternam esse. Hæc & similia dicta factis affirmavit. oppugnat eum undique *Calecutienses*, tandem & sui deserunt : vincitur, pellitur regno, in vicinam quamdam insulam se recipit, sed nullius rei majore cura, quam ut secum paucos illos Lusitanos servaret, quid ? ignotos & exteros ? cladem & pestem sui regni ? Tanti fides fuit. quinetiam cum *Calecutii* rex jam victo pulsoque, offerret veterem fortunam & statum, ea lege si illos traderet; abnuit, fortiter professus, *Sceptrum & vitam eripi posse, fidem non posse.* Hunc hominem barbarum ego dicam ? solo & gente fortasse, animo non possum.

XII. Haud magis quam SOLEIMANVM Turcicum Principem, cujus classis, ducibus *Lusitibejo* & *Barbarossa*. in Salentinos exscenderat. Ibi *Castrum* opidum arcemque, vicinum Hydrunti, subito terrore in deditionem acceperant, incolis & ipso Domino *Mercurino* salutem & libertatem pactis. Sed barbari, & præsertim navales socii, nihil pensi habentes, omne maleficium inferre; & idoneæ ætatis captivos, cum ipso *Mercurino*, ad classem deduxêre. *Lusitibejus* tamen, non dubiâ perfidiæ infamiâ, ad minuendam, *Mercurinum* liberavit : cæteros paullo post ipse *Soleimanus*. qui inter graviores curas, *Corcyram* Venetorum obsidens, audito rem parum bona fide cum *Castrensibus* gestam ; ingenuo pudore perfusus, statim conquiri captivos omnes jussit, & in naves impositos, ad penates suos remitti. Ipsos quoque præcipuos auctores supplicio affecit, non hîc tantum Fidei amator

tor.

XIII. Nam

XIII. Nam & in Pannonia, cum Budam cepisset, metu vacuam, ejusque arcem oppugnaret, in qua Germanus miles, eique præfectus *Thomas Nadastus*, curabant: ille quoque metu perfusus, colloqui cum hostibus cœpit, & de arce dedenda paciſci. Quod ægre *Nadastus* ferens, ipse plenus animi & constantiæ, compescere conabatur, & diremptis colloquiis tormenta verti in hostem jubet. Enimvero hîc illi ignavi ad scelus etiam versi, ipsum in vincula conjiciunt, & frustra reclamante & minante, rebus corporibusque suis salvis, arcem dedunt. Intrant barbari, isti exeunt, ut pacti erant: sed cum *Nadastum* vinctum repperissent, & rem, uti erat, ex ipso auditam, ad Imperatorem suum detulissent; ille perfidæ ignaviæ obiratus, statim immissis in abeuntes Genitzaris, omnes interfici jubet: ipsum *Nadastum* vinclis liberatum, & ad se adductum, laudat & liberali stipendio invitat, ac renuentem dimittit.

XIV. Claudamus inclito exemplo, quod magnus rex Galliarum FRANCISCVS nobis donet. Ille *Carolum Quintum* nostrum, sola fide regis & sua fortuna nixum, in Belgas & turbidos tunc *Gandavenses* properantem, sine copiis, pæne sine comitibus, comiter & regaliter excepit, apud se habuit, deduxit. Sermones inter eos varii, & de pace etiam fuerunt, donando ducatu Mediolanensi (uti injectum erat) *Carolo* Regis filio Sed cum Cæsar jam apud suos, pacatique domestici motus essent; tardior in hanc rem videbatur, sive quia nec ante serio cogitasset. Tum igitur vapulare multorum sermonibus regia comitas, aut credulitas. *cur non hominem, in quo rerum omne momentum, tenuisset? ecquando*

tam bella umquam occasio? & invidia aliquid aut infamia, pro tam spectabili utilitate, subeundum fortiter fuisse. Saltem leges firmiores certioresque ei dixisset: nunc, quid nisi inanem gloriam apud vulgus, apud prudentiores risum quaesitum? Neque nesciit *Franciscus*: & in conventu procerum celebri, cum alia in purgationem sui dixit. tum hæc ipsa in clausula: *Etiam si Fides toto orbe exsularet, tamen Regibus tenendam esse, quia ea sola, & nullo metu, cogi adstringique possent.* Notabile dictum, & res sic habet. nos alios Lex aut Pœna coërcet, Principes solus Pudor aut Fides.

XV. Quid claudam? Gallus rex alium ejus gentis, & vetustiorem subjicit, IOANNEM *Primum*, qui ingenti clade ab *Eduardo* Walliæ Principe victus, captusque, in Angliam abductus fuit. Ibi quattuor annis in custodia liberiore habitus, ad suos rediit, certis conditionibus cum hoste depactus. quæ tamen cum graviores subditis viderentur, nec civitates Anglis dedendæ, facile novum jugum præsidiumque admitterent; ipse placando hosti, & fidei restandæ, iterum in Angliam trajecit, ibique ex morbo decessit. Clade accepta famosus, sed fic lata clarus. & fide clarissimus.

XVI. Sed heus vos, date veniam boni Reges & Principes, ac liceat illustri choro vestro servile nomen inserere: non maculam, sed lucem & splendorem merum, quatenus hîc quidem spectabuntur. Nam & Fidei illorum in dominos aut patronos mirifica exempla sunt, nec nisi cum virtutis damno silenda. *Hasdrubal* in Hispania res gerebat, & magnam ejus partem vi aut astu subegerat: sed cum nobilem aliquem Hispanum interfecisset,

Digitized by Google

set, SERVVS natione Gallus id non tulit, & mortem Domini certa sua morte vindicaturus, *Hasdrubalem* occidit. Rapitur, torquetur, cruci affigitur: inter omnia mala eo vultu, ut ridentis etiam speciem præberet, expleta ultione, sui securus.

XVII. *M. Antonius* inter Romanos oratores, & in dignitate viros, nobilis fuit: atque is fœdo crimine (puto falso) incesti publice postulabatur. Accusator SERVVM maxime in quæstionem flagitabat, quem dicebat præluxisse hero suo ad flagitium eunti, & laternam prætulisse. Aderat ipse servus, cum hæc in judicio dicerentur, & videbat rem ad suam pellem, quod dicitur, suosque cruciatus pertinere. Addo, quod juvenis erat, imberbis, & in ætate adhuc minus aut patienti, aut constante. Tamen cum domum ventum esset, & herum suum animi anxium videret: *Quid diffidis here?* inquit. *In meo robore & constantia, si vis & expedit, spem audacter pone. nullus metus, cruciatus, mors me adiget, ut te & honorem tuum prodam. Minus arcto vinculo anima hæc corpori illigata est, quam affectus tibi: nihil dividet, nullus dolor aut carnifex vocem laudandi tui ex ore isto extorquebit. Adeo non diffugio, deposco hoc certamen, in quo tibi animi tiro, animi veteranum robur probem.* Erexit, & fiduciæ implevit *Antonium.* qui iterum poscentibus servum, præbuit. atque ille flagris virgisque laceratus, eculeo impositus, lucernis adustus, mira patientia perstitit, & omnem vim accusatorum fregit atque elisit. Accessit facundia *M Antonii*: sed heus, quæ tanta, ut hunc conditione servum, animo heroem satis celebret?

XVIII. Quid ille *Vrbinii Panopionis* SER-

VVS? qui cum proscriptus in villa sua Reatina lateret, nec satis lateret alii servi prodiderant:) ecce advenientibus militibus, ipse vestem heri subito induit, suam illi dedit, anulo etiam in digitum inserto: atque ita, hero per posticum emisso ipse in lectulum se reposuit, & pro illo occidi fortiter passus est. Cito id dictum: non tam cito suscipi, aut susceptum fieri, verus judex dicet. Magna fides, quæ ultima est, & postquam nec gratiæ, nec vitæ, ultra locus est.

XIX. *Amissi* vero *Restionis* SERVVS (qui & ipse miserabili illo Triumviratus tempore, inter proscriptos erat) ad fidem ingenium quoque adjunxit. Nam fugientem suum herum, & ut putabat, ignotum assecutus est, & apprehendit: primo territum, quoniam hic erat stigmatum perpetua injuria ab eo affectus, eoque in re trepida vindictam timebat. At ille primum confidere eum jussit. & *Ego te ladam*, inquit, *qui tot annos aluisti, benigne feciſti? absit. nec ista stigmata plus apud me possint, meo merito imposita, quam vetera tua beneficia in nec meritum collata. Quod servivi, & servio, fortunæ injuria est; tuum beneficium, pressum non oppressisse. Divinitas hunc ordinem rerum disposuit, & pareo: tu confide, tibi quoque parco. & scis quomodo? vel vita hujus periculo tuam servabo.* Dixit breviter fideliterque, & herum in speluncam abduxit, atque ibi ex operis & mercede diurna aliquamdiu aluit. Sed cum milites, omnia ob præmium æstimantes, ad speluncam quoque, aliquid suspicati, tenderent; ille subito senem viatorem abreptum occidit, & exstructo rogo superjecit. Supervenientibus in re militibus, & ferociter rogantibus *Quid ageres? Quin*, inquit, *scelestum meum herum inter-*

interfeci, & crudelitatis hujus ab eo (stigmata ostendebat) *pœnas exegi.* Persuasit, & herum servavit.

Singulorum hæc fides, plurium illa simul in eadem proscriptione. Nam *Pomponius*, audaci astu, arreptis insignibus Prætoriis, ipse in prætexta, servi instar lictorum, & cum fascibus exculti, urbem mediam transiêre: arctius dominum stipantes, ne ab obviis posset agnosci. Ad portam sumpsit conscenditque vehiculum publicum, ut Prætor, & per totam Italiam sic incessit, quasi legatus à Triumviris ad Sex. Pompejum iret: itaque & triremi publice præbita in Siciliam, certissimum miseris tunc portum transmisit. In tot hominibus, tot occasionibus & locis, admiranda plurium fides, & mente magis quam stilo pensanda.

X X. Addatur his non servus, sed cliens *Roderici Davali*, Magistri equitũ in Hispania. Is *Roderico*, cum aliis aliquot, postulatus majestatis fuit, & litterarum ad *Iosephum* regem Maurum scriptarum, quasi patriæ prodendæ. Plura exemplaria prolata, & res in consilio Regis cognita, atque ipse aliique damnati. Hæsit in hereli isto crimine ALVARVS NVNNIVS FERRERIVS, Cordubæ natus: qui Præfectus aulæ & domui *Davali* erat. Sed is strenue se herumque defendens, non prius quievit, quam falsas literas ostenderet, earumque auctorem *Ioannem Cursiam* convinceret ac damnaret. Et ipse quidem se expedivit, sed magni illi mansêre exsules: cui precce *Ferrerius*, ad heri egestatem sublevandam, omnia bona sua (quæ beneficio patroni acceperat) divendidit, & *octo aureorum millibus* confectis,

textrinæ lignis excavatis ea indidit; atque asino imposita, agente in viliore veste filio, clam ad *Davidum* misit. Dignus, quem illustrissima ea gens etiamnunc in memoria & laude habeat, & posteros, siqui exstant.

CAP. XIV.

DE MODESTIA IN SENSV.

Hanc Principi decoram, & utilem esse.

DIximus tres virtutes & commendavimus, plane Regias, & quæ in publicum spectant: sunt aliæ velut Privatæ, quæ magis ipsum. Inter eas Modestia, quæ vario adspectu Principi adsumenda. Primum, quia omnes homines decet submitti, & ab Arrogantia fugere, scopulo virtutum. Sed magis Principem, qui in alto est, & caussas plures sive occasiones Superbiæ habet. Natura quidem hæc corrupta eo vocat, & vani aut tumidi per eam sumus: quid cum Fortunæ ille ventus obsecundat, & vela implet? auferimur. Adde educationem, quæ in aulis. molliter, indulgenter, splendide habentur; obsequia & demissio omnium, etiam apud pueros: quæ non inflentur? Denique Adulatio accedit, ô Aulæ certa pestis! blandiuntur assidue, & laudant, honoribus ac titulis afficiunt, id est dementant. Non jure sic loquar? vide *Alexandrum* illum, à tali patre, tali præceptore: fastidit homo esse, nec [illegible] *Philippi*, sed *Iovis* filius audit. *Iulius Cæsar*, ille animi & ingenii magnus [illegible]ingit: & omnium victor, Adulationi succumbit. Voces emittit, *Debere jam homines consideratius secum loqui, ac pro legibus habere quæ dicat.* Itane pro legibus omnia

omnia dicta? difficile est credere, virum talem sic elatum & ablatum. *Caligulam*, *Domitianum*, *Commodum* omitto, & hæc portenta: qui palam salutari & haberi, *Dominus Deusque noster*, volebant. Vide an temere ad Modestiam vocem: & quæ hodie peccentur, non dicam. Cave, cave Princeps: & cogita supra homines te, sed hominem esse. Quamdiu autem esse? mors imminet, & æquabit. Quamdiu etiam esse? tristis aliqua sors imminet, & demittet. Regnas? potes subjici. Dominaris? potes servire. Quidquid alte se sustulit, opportunum est ad casum. Seneca noster: *Nulli Fortunæ minus bene, quam optimæ creditur, alia felicitate, ad tuendam felicitatem, est opus.* Videsne histriones in scæna, personam Agamemnonis aut Priami gerere: & mox, cum fabula peracta est, ad habitum & sortem veterem redire? Date veniam Principes, tales estis. Deus personam in orbis theatro hanc imposuit: sustinete, agite sed qui introrsim & apud vos sitis, cogitate. Choragus ille est qui dedit ornamenta: & nisi refertis ad eum, aufert. Huc vocant magnorum regum Dicta, vel Exempla: & utraque ex magna copia, cum dilectu quodam, habe.

I. SARDANAPALVS rex Assyriæ à deliciis, & purpurata, ut ita loquar, vita innotuit: tamen idem ab ebrietate longa sobrius, sepulchro incidi curavit symbolum, quod ad Modestiam altissimos vocet. Erant digiti duo, qui collisi inter se crepitum edebant: signantes, omnia regna, omnia votiva aut magna, NEC TANTI esse.

II. Sine aliis verbis ille hoc docuit: at ARCHIDAMVS Spartæ rex paucis, & pro Lacone. *Philippo* enim Macedoni, post victo-

victoriam ad Chæroneam, qua libertas Græciæ concidit, insolentius se efferenti, scripsit: *Metire umbram tuam, nihilo reperies auctiorem.* O sapienter! Quid attollis te in hostibus victis, in finibus propagatis? tibi nil accessit. Numquid animo? curæ majores, aut metus. Numquid corpori? *metire umbram*, videbis.

III. Sensit ipse PHILIPPVS, cum aliquando in palæstra, inter luctandũ, prolapsus surrexisset, & corporis vestigium in arena vidisset: *Papæ*, inquit, *quam parvam terræ partem sortiti, orbem appetimus!*

IV. SEVERVS Imperator Romanorum, diu in ambitione, & ob eam bellis, senio confectus ac moriturus, urnam ad se deferri jussit, in qua cineres (prisco illo more) erant recondendi. Et diu contrectans & contemplatus, vocem misit: *Tu virum capies, quem orbis terra non capit.* Ita, ita ..... *mors sola fatetur, Quantula sint hominum corpuscula.* Attollere in vita, manus & spes ab Oriente ad Occasum mitte: illa contrahet, & te intra te coget.

V. *Severus* hoc sub mortem: diu ante eam MAXIMILIANVS *Primus* Imperator *Austriacus*. Nã ille memor fragilitatis hujus, triennio (alii biennio) ante morbum, non solum mortem, capulum funebrem è querno ligno, arcæ viatoriæ inclusum, circumferri secum jussit: cavitque testamento, ut exanimum corpus suum, rudi linteo involutum, sine ulla exenteratione, illi imponeretur, naribus, ore, auribusque viva calce oppletis. Quid sibi voluit magnus vir? nisi monumentũ illud assidue in oculis habere, quod diceret, *Cogita mori.* quod amplius diceret, *Quid te dilatas & extendis? quid multa possides, plura appetis? Quem tot provincia & regna non capiunt, loculus iste capiet.* Cur autem

& cal-

& calcem cavis illis partium immisit? en aromata quibus condiretur ! Sed hoc spectavit, ut corpus putredini natum , ea quoque exedente & consumente materie , citius consumeretur,& iret in suam terram. *Maximiliane*, magnus fuisti ! & res tuæ dicunt,tum & hæc circa mortem.

VI. Sed amplius,ille idem,pluribus diebus ante mortem nil nisi *Maximilianus* appellari voluit.quod imitatus nepos ejus CAROLVS. cum raro & miro exemplo, Imperio se ultro abdicasset , & in filium , jam validum ævi & animi,curas cõtulisset.Secessit enim in Hispaniam , & in Divi *Iusti* monasterio , septem à *Placentia* milliaribus, se abdidit , cum duodecim dumtaxat familiaribus,Deo & quieti vacaturus. Interdixit autem , aliter se quam *Carolum* appellari ; *Cæsaris* atque *Augusti* illa nomina,cum rebus animo exuens,& totum hoc honorari contemnens.

VII. Sed inter mundanos istos externosque Principes,fas sit locum dare & Ecclesiæ Principi ac capiti , CLEMENTI *Quarto* natione Gallo:qui incredibile est,quã se in summo illo culmine modeste gesserit & temperanter. Ante Pontificatum Iurisconsultus fuerat,& filias ex uxore susceperat duas. Harum uni in monasterium collocatæ,non nisi *triginta libras* Turonenses semel dedit: alteri quæ maritum habebat,*trecentas*,loco dotis;idq; hac lege,ne quid umquã plus petteret.Nepoti quoque tria Beneficia,ut loquimur,habenti, optionem detulit unum retinendi,cætera statim dimittẽdi. Mirantibusque & instantibus amicis,ut & illa permitteret,& alia daret;in claram hanc vocẽ erupit,*Non esse dignum Petri successorem,qui plus cognationi,quãpietati largiretur*.Exstat epistola viri san-

ri ſancti ad nepotem quemdam ſuum, ab Antonio Auguſtino provulgata, in qua & voces & ſenſus videre eſt, ab ipſa modeſtia conceptos.

VIII. Sed CANVTI etiam Anglorum regis inſigne ad Modeſtiam documentum eſt, qui cum obſideretur ab Adulatoribus, id eſt corvis aulicis & ſortem ejus attollerent, dicerentque omnia ſervire, & *ad nutum ejus vultumque* (verba Annalium) *converti*: ille fœdam adulationem ſic expreſſit. Spectantibus iis, ſedem regiam in litore maris poſuit, in ipſo acceſſu ejus & fluxu. Tum dixit: *Tu mare ditionis meæ es; & terra, in qua ſedeo, eſt mea. Impero tibi & denuntio, ne in terram meam aſcendas, nec membra, nec veſtem domini tui madore perfundas.* Ille dixerat, mare tenorem ſuum tenebat, veniebat, alluebat. Tum reſiliens: *En*, inquit, *quam ego omnibus imperito! Quin ſciant omnes, qui terram incolunt, vanam & falſam eſſe regum potentiam: atque unum eo nomine dignum, qui vere imperium inhibet cælo, terræ, mari.* Neque intra verba Modeſtia hæc ſtetit. in omni actione talem ſe præbuit, atque adeo coronam ultra in caput non admiſit.

IX. Hæc invitent & excitent, ſed Mutationum exempla quæ addam, fortius etiam percellant. Quot enim ea ſunt? & quam paucis Fortuna currum à carceribus ad metam, ſine offenſa aut everſione, perduxit? In omni ævo, & in omni orbe occurrent. In Ægypto SESOSTRIS rex hoc didicit, & imbibit. Victor erat vicinorum, & imperium longe protenderat: ſed & animum evexerat, & quatuor reges, equorum vice, currui ſuo ſubjungebat, quo vehebatur. In eo cum ſublimis

mis ſederet, regum illorum unus capite reflexo identidem rotam currus aſpiciebat, & capi ac paſci videbatur. Quid rei ſit, Seſoſtris rogat: ille libere, *Intueor volumen hoc aſſiduum rotæ, in qua viciſſim ima ſumma, & ſumma ima fiunt: quod exemplum capio, & applico noſtræ fortunæ.* O bene! potuiſſet tamen addere, *& tuæ.* ſed Seſoſtris ipſe fecit, & ſtatim illos à jugo, ſe à faſtu liberavit.

X. SOLONIS etiam monitum tale, ſed non apud talem: neque doceri, niſi malo ſuo, aptum. Apud CROESVM erat Lydiæ divitem illum regem. qui Solonem comiter, ut peregrinum, excipiens, & gazam omnem atque opes oſtentans, *Et quid videtur? habes dicere hominem me beatiorem?* Habeo, inquit Solon: & *Tellum* quemdam, hominem modicæ ſortis, ſed in ea quietum, nominavit: tum & duos alios, qui vita bene acta eſſent defuncti. Riſit Crœſus: *& nos quo loco ſumus? Haud dixerim*, ait Solon. *nec fas beatum etiam cenſere, qui in his vitæ fluctibus jactatur, donec ſit in portu. Nonne tempeſtas intervenire poteſt, & turbo qui evertat?* Nec ſic hominem docuit, ſed fecit mox Cyrus. Nam ille acie victum, & vinctum, rogo impoſuit exurendum. cum Crœſus clamare incepit, *O Solon, Solon!* Miratus Cyrus, rogari jubet, *Quem in extrema illa ſorte hominum deorumve invocaret?* Dixit, *Solonem ſibi in mente eſſe, qui ſapienter monuiſſet, non fidere præſenti fortunæ, nec beatitudinem ante finem vindicare. Riſi*, inquit, *nunc probo & miror.* Probavit & Cyrus. ſtatimque ad modeſtiam etiam ipſe flexus, liberari Crœſum juſſit & in amicos tranſcripſit.

XI. Addamus quamquam ævo diſſitum, ſenſibus exemplum aſſitum. GILIMERIS regis

regis in Africa Vandalorum Diu felix fuerat, opes, terraſque victoriis quæſiverat: vertit ſe Fortuna, & *Beliſarius à Iuſtiniano* Imperatore miſſus, cum exigua manu, hominem evertit. Acie igitur victus, fugit in Numidiæ excelſum montem *Pappum*, atque illic obſidione aliquamdiu tolerata, deſperans ad *Pharam* miſit, qui mandato Beliſarii obſidebat, actum ſuper deditione, ſimulque petitum, *Panem ſibi mitti, ſpongiam, & citharam.* Panem, fami relevandæ; ſpongiam, ſiccandis oculis; citharam, leniendo animo. Dedit ea Pharas, & mox ſeſe Gilemer, qui ad Beliſarium deductus, nil niſi riſit. Deſpere eum è cladibus homines cenſebant: vera ſapientia erat, qua incerta hæc rerum, uſu edoctus, ridebat. Idque apertius in ipſo triumpho oſtendit, cum per pompam Byzantii, ad *Iuſtinianum & Theodoram* conjugem in ſublimi ſolio ſedentes adductus, hoc tantum effatus eſt, *Vanitas vanitatum, & omnia vanitas.* O bone Gilemer, felix tua infelicitas, quæ mentem hanc dedit! nec uita deinceps infelix, quam in Galliæ angulo privatus quietuſque duxiſti.

XII. In eadem Africa, ſed vetuſtiore ævo, non alium regum video vinci, capi, triumphari? IVGVRTHA is fuit, Maſaniſſæ nepos, opibus & ingenio validus, ſed tamen à Mario devictus. Romam ducitur, & poſt triumphalem illuſionem in carcerem conjectus, veſte ſpoliatur, inaures, quas more gentico ferebat, detrahuntur, ſic ferociter; ut partem imam auris ſenſerit avelli. Tum denique nudus in carcerem infimum abjectus, tætrum & horridum, *Papæ*, inquit, *quam frigidum eſt veſtrum balneum!* atque inibi fame obiit.

XIII. Quid Rex è Macedonia PERSES? is quo-

uoque victus à Romanis, & animo fractus, ad religionem templi in Samothrace confugit: quasi sacra tueri possent, quem non arma. Intutum igitur asylum: fraude vel vi eductus est, & cum uxore & liberis ad *Æmilium Paullum* Consulem perductus. Ibi solutus in lacrimas, & humiles preces, ad genua etiam se submisit: miserante Paullo, & simul indignante, quod homo sic vilis & degener victoriæ suæ decus delibaret. Triumphatus deinde est, cum duobus filiis, & filia: ipse in carcere, & duo mortui: tertius servatus, quid nisi iterum ludibrium? Regia illa stirps primo fabrili arte vitam toleravit; & usu jam Latini sermonis aliquo, scriba & assecla magistratuum fuit. Vbi es Confidentia, aut Superbia?

XIV. Ante illum, & major illo PHILIPPVS, ejusdem Macedoniæ rex, & *Magni* pater, quam sensit infidam sortem? Græciam ferro vel auro suam fecerat, spes in Asiam mittebat: & jam conventus indictus erat, ubi caput & Præfectus ejus belli legeretur. Quem ut celebriorem lætioremque faceret, nuptias in eum contulit filiæ suæ *Cleopatræ*, cum *Alexandro* Epiri rege. Ludi & theatra parantur, etiam sacra & duodecim Deorum statuæ in pompa ferendæ: quibus ipsius (ô cæca mortalitas!) decimatertia adderetur. Quid lætitiæ aut gloriæ abest? diuturnitas & dum securum se putat, & theatrum ingreditur, *Pausanias* ex amicis (& hoc inopinatum) à tergo consecutus interficit. Vis iterum inopinatum? conscendit ille celerem equum, & evaserat, nisi pes ejus in vite adhæsisset: ubi à satellite Philippi confectus est.

XV. Sed quid ego talia memorem? una

illa Græcia, præsertim à *Constantino Magno*, qui imperium in eam transtulit, tot exempla casuum istorum det, ut non sit opus alio theatro. Quid in Italia? ab *Augusto* ad eumdem *Constantinum* numerantur IMPERATORES *quadraginta tres*. Dispice. vix decem ex istis certo dabis, qui sua morte sint defuncti. Alios ferrum, venenum, laqueus abstulit: à filio, fratre, uxore, amico, inimico: quid nisi singulos justæ tragœdiæ argumentum?

XVI. Iam & fati alia genera miseranda. POLYCRATEM in cruce mori video, BAJASITEM in cavea, DIONYSIVM in schola, BOLESLAVM Poloniæ in culina. Quid ANTIOCHVM Syriæ, nonne à latronibus occisum? PYRRHVM à fœmina? HENRICVM nuper Galliæ à monacho?

XVII In sola Hispania tria hæc demus: & quartum alii HENRICVS *Primus* puer sceptrum ceperat, nec diu tenuit, post biennium miro casu, & vere casu, sublatus. Nam dum Palentiæ, in area domus, cum æqualibus ludit, tegulæ lapsæ ictu repente caput comminutum. & ex vulnere undecimo post die obiit. IOANNES itidem primus, in flore rerum & ætatis (annum *trigesimum tertium agebat*) dum equum juveniliter calcaribus incitat, & ad cursum admittit, cum eo labente lapsus, inibi exstinctus est. Magis tragicum est de PETRO: qui cum aliquamdiu sæviter, & multa procerum cæde, regnasset, *Henricus* frater arma in eum cepit; & auxilia è Gallia etiam conduxit. Pugnatum acriter, quam odiis pertinacibus, exitus docuit. nam victus *Petrus*, cum in conspectu Henrici captus adductus esset, iste pugione faciem ejus percutit: atque alter dum vindicare parat, fœde colluctati, uter-

uterque ad terram prosternitur. Sed aliis quoque suppetiantibus Henricus superior, fratrem multis vulneribus conficit, & regnum capit. Nonne hoc Thebanum vetus illud par fuit? Quartum exemplum in mente habeo, nondum in stilo:

XIII. In isto, quintum. & est SEBASTIANI nuper Lusitaniæ & Indiarum regis, *Indole, prob, quanta juvenis!* sed Fata eum everterunt, & ipsum regnum verterunt. Iuvenis erat, animorum plenus: & accedebant, qui etiam Pietatis specie illos tollerent, & arma in Mauros, exque iis victorias, suaderent aut sponderent. Acrior stimulus *Mahumetes Abdalæ* filius, profugus è Fessæ regno; qui ius suum & amicos ostendebat, & largiter promittebat, exsulem ingenio & more. Ergo excitatur, & omnia parat, naves, milites, commeatus; præter consilia, quorum inops tunc & postea fuit. Vetus regnum, & alta pace, commovetur. insolens armorum nobilitas, & facta majorum facilius, quam sua ostentans. Additur & mercenarius miles: Dux nusquam, nisi in titulo & splendore regis. Mare transeunt, regna Fessæ & Marocci, ut destinant, occupaturi: sed rex illorum ex adverso prodit, *Molejus Moluccus*, corporis æger, animo melior. Disponuntur acies, pugnatur, *Molejus* interest, etsi per ægritudinem vix in æquo hærens. videt autem fluctuare suos aut fugere, & generosa ira in hostem ipse equum concitat, exemplo aut terrori futurus: sed proximi retinent, gnari virium. Qua re ita excanduit, quasi in ordinem redactus, aut proditus, ut gladio eos petierit; & mox animo linquens, in lecticam repositus; illic in ipsa acie obiit. Sed mira fides, aut provisio amicorum

fuit. silentium de morte, cursus & recursus ad lecticam ejus, quasi à vivo mandata peterentur: quæ res victoriam parti illi dedit. Nam Christiani pauci in plures paullatim fatigari aut cedere, multi cadere: postremum ipse rex, qui in mediis hostium pugnabat, cum videt omnia adversa cinctum se fine spe effugit, verba de pace aut de ditione facere: ah quam sero! Hostes invadunt, & occidunt, sive inter plures ignotum (& quidam ajunt regia insignia sibi detraxisse:) sive cognitum, sed rixa inter ipsos orta, quorum præda esset, per iram interemptum. Addunt, equestri sellæ cadaver impositum, & in tentorium novi regis Afri (frater defuncti erat) delatum abjectumque ostentui fuisse, donec à captivis bona fide agnosceretur. Ita ille obiit: & simul rex tertius *Mahumetes* exsul, qui fugere & fluvium vadare conatus, vorticibus sive voragine haustus mersusque est. O acerbi fati adolescens, quæ tulisti, & quæ dedisti! nam tecum regnum corruit, & quod seorsim diu luxit splenduitque, velut radius rediit ad suum Solem.

XIX. Assiduus hic ludus: & ideo non sit finis narrationum, nisi reprimam. quod facio: sed unicum insigne exemplum Mutationis effatus, in qua & manus carnificis intervênit. CONRADINVS imperatoria & regia stirpe juvenis, ultimus Ducum Sueviæ fuit. Pater ei *Conradus*, rex Neapoleos & Siciliæ; mater è Ducibus Bavariæ; avus, *Fridericus Secundus* Imperator; avia, *Constantia* filia *Ferdinandi* Hispaniæ regis fuit. Quam amplum, & illustre hoc stemma! quos animos non faciat? quæ fata non promittat? Sed spes undique destituit: & statim à puero adversa sorte, regna

Nea-

Neapolitana & Sicula, jure debita, *Manfredus* patruus fraude invasit, vi tenuit. Cum ille abiisset aut pulsus esset, auctoritate Pontificii (*Clemens quartus* tunc erat, Gallici sanguinis, & genti fautor) *Carolus Andegavensis* advocatur & invadit. Quem *Conradinus* dum pellere conatur, copias contrahit, è Germania in Italiam venit, multa nobilium manu: inter eos, *Friderico* Duce Austriæ, cognato suo. Sed & Itali se jungunt, quidam jus ejus, plures commoda vel affectus suos spectantes. Pugna cum *Carolo* commissa, primo victor, denique vincitur: & fugit cum eodē *Friderico Austrio* per ignotam Italiam, trepidi & agasonum habitu se occultantes. Ita Asturam ventum. ubi consilium capiunt navis conscendendæ, & Pisas dirigendæ, sociam & fidam urbem. Conveniunt cum naviculatore, & jam in navi erant, sed panis & commeatus deerat, quem mittunt eumdem illum præstinatum. Pecunia etiam deerat: ergo annulum alter è digito detrahit, sive pignus naviculario, sive pretio ab eo permutandum. Is annulus gemmam raram & æstimatam habebat: itaque aurifex miratus à sordido homine deferri, & suspectans, *unde habeat?* quærit. Ille candide, *A duobus juvenibus, ingenui vultus & sanguinis, sed habitu & veste squallidis: neque ultra se scire.* Defertur res ad Dynastam urbis (qui tunc illi proprius erat) *Ioannem*, è gente *Frangipanum*: atque is ex eventu prælii, & fama, tale suspicatus, navem instrui jubet, adolescentes retrahi, & ad se duci. Dictum, factum: sistuntur, agnoscuntur: & putabant extra periculum se, quia extra hostile solum erant, esse. Aliter accidit pravitate, sive avaritia Dynastæ. nam is *Carolo* indicat: qui statim cum copiis terra marique advolat, & captivos suos

Neapolim abducit. Quid exſpectas? aliquid regium? pudor eſt Andegavenſis Hirpis aut macula, quod dicam. Diu deliberato concluditur, tollendos adoleſcentes, & publice capite minuendos. Quid? ut ſicarios aut prædones? qui jus ſuum repetierant? qui bellum palam intulerant, & jure ac more gentium adminiſtrarant? Omnia in hoc facto ſævitiam & barbariem habent: etſi Pontificem etiam obtendunt, atque illum conſenſiſſe, aut ſuaſiſſe. Alterum poteſt, vix alterum: ſed æſtimatio aliorum etiam eſto, in re autem iſtud. Producuntur in ſcænam publicam, concurſus ad tale ſpectaculum è tota Italia, plerique omnes miſerantur & illacrimantur; ſed nemo, niſi inani favore, juvat. *Conradinus* animoſe loquitur, *Carolum* accuſat, ſe excuſat: Deum vindicem invocat, & jus ſuum in hæc regna *Henrico Caſtellano*, amitæ ſuæ filio, donat Huic rei teſſeram, chirotecam exuit, abjicitque. Tum *Fridericus* primus ingeniculare jubetur, & caput inciditur: quod ſublatum è tabulato *Conradinus* (quis ſine motu audiat?) pectori appreſſum, deinde ori applicuit: & ſortem miſeram ejus deflevit, cui auctor ipſe eſſet. Tum & ipſe in genua provolvens, fortiter carnificem exſpectat: qui caput amputat. & cum feciſſet, ſtatim alius hunc interficit, ne exſtaret qui jactaret generoſum illum ſanguinem à ſe ſublatum. Hoc unum *Carolus* magno in ſpeciem animo: cætera feritatem habent. etiam illud, quod ipſe ſpectator ſupplicii eſſe ſuſtinuit, in alta quadam turri occultus. Illi obierunt: nec diu victoria aut regnis *Caroli* poſteri gaviſi ſunt, & Hiſpani (an non morituri voce & voto?) ejecerunt.

CAP.

CAP. XV.

DE MODESTIA IN CVLTV:

Et hanc convenire, elegantiam aut pompam non convenire.

ET præcipuum quidem eſt, animum ſic affectum eſſe: ſed ut corpore idem prodatur, quidni decorum ſit? Aurum, gemmæ, ſerica, non digna ſunt ornamenta magno Principe: & negotiator aliquis aut mango ea uſurpet. Quis etiam neſcit, Principi in mundo hæc eſſe? habet geſtatque, ſi velit; ſed majoris animi eſt, ſepoſuiſſe. Sane egregios aliquot Principum ſic factitaſſe video, & plebi virtute eminuiſſe, cultu conſenſiſſe.

I. AVGVSTVM apud Romanos: de quo Suetonius. *Inſtrumenti ejus & ſuppellectilis tenuitas apparet etiam nunc, reſiduis lectis atque menſis, quorum pleraque vix privata elegantia ſunt. Ne toro quidem cubuiſſe ajunt, niſi humili, & modice inſtrato. Veſte non temere alia, quam domeſtica uſus eſt, ab uxore, ſorore, & filia neptibuſque confecta.* Vt alia omittam, vide an veſtis illi trans mare petenda, qui non niſi domo ſumptam, & confectam, geſtavit.

II. ALEXANDER *Severus*, plane inter bonos Imperator, gemmas lapilloſque omnes, quos in Palatio repperit, vendidit: addens, *Gemmas viris uſui non eſſe.* Idem nec apparatu, nec pompa multum utebatur, hoc uſurpans: *Imperium in virtute eſſe, non in decore.*

III. Quod ſenſit ſane AGESILAVS, Sparta dignus rex. qui jam ſenex in Ægyptum *Tacho* regi ſuppetias ivit. Navibus vehebatur: & cum appropinquaret, ingens Ægyptiorum turba in portum ſe effudit, ad celebrem

ducem ſpectandum. Præceperant animo magnificum virum, veſte, comitatu, ipſo corpore ſpectabilem: at ille prodiit cum vili palliolo, par gregalibus, & nec aſpectu verendus, niſi ſiquis noſſet. Itaque palam cœpit contemni, aut irrideri: *Hunc eſſe, qui res lapſas inſtauraret? anchoram ſuæ ſpei? Omnino jactatum illud in eo verum conſpici. Montes parturire, murem naſci.* Hæc & talia plebecula: ſed plebecula. virum & ducem ſe mox exhibuit, non parem famæ, ſed majorem.

IV. Talis in eadem Græcia PHILOPOEMEN, quem ſcite & vere dixit aliquis, *Ultimum Græcorum.* Poſt eum, vix ſane alius magna virtute, & laude fuit. At hic & corpore parum decens, & cultus omnis negligens fuit: ac dedit ſane modeſtiæ hujus (ſed apud fœminam) pœnas. *Megara* ibat, & præmiſerat nuntiatum amico cuidam, affuturum ſe veſpere, & hoſpitem convivamque ei futurum. Gaviſus ille, ut cocti aliquid eſſet, recta ad forum properat, uxori denuntians, ut domi interea paret, verrat, ſternat: & quæ tanto hoſpiti conveniant. Illa ſatagit: & *Philopœmen* opinione maturius adeſt, & comites poſt ſe reliquit. Salutat hoſpitam. illa reſalutat: & de cultu ejus & corpore ſuſpicata antecurſorem aliquem eſſe, & ex famulitio: *Heus tu*, inquit, *feſtinamus. adde manum & adjuta, atque hæc ligna mihi ſcinde.* Vna porrigit ſecurim: & facit opus ſedulo *Philopœmen*, donec amicus de foro ſupervenit, & attonitus, *Quid hoc rei eſt Philopœmen? ita te & me dedecoras?* Ille ſubridens, *En pœnas*, inquit, *vultus & cultus mei tui.* Adeo non indignatus pro ſervo ſe habitum, ut ultro jocatus in ſe ſit: & credo materiam belli ſermonum ea die, hoc factum fuiſſe.

V. RV-

V. RVDOLFO noſtro Auſtriaco non aliter Moguntiaci evenit, & à pari cauſſa. Nam veſtitu, nihil à plebejo differebat. Mane igitur egreſſus ſolus (& aura frigidior erat) videt in piſtoris domo carbones de fornace recentes, ignitoſque. Intrat fidenter, adſiſtit, calefacit: cum mulier eum aſpicit, & ex veſtitu æſtimans, *Heus*, inquit, *mi homo parum decet vos ad mulierculas, & in alienam domum ſic venire.* Rudolfus, *Mea mater, miles ſum, qui meas res in obſequio & comitatu Imperatoris contrivi: at ille parum benigne me nunc habet, nec pro ſpe aut meritis numeratur.* Mulier ad illud Imperatoris nomẽ cœpit ſtomachari, & multa mala in *Rudolfum* dicere: *Quin iſte vir eſt*, inquit, *qui nos & noſtra perdit, pauperum ſcopulus & exitium Merito hæc vobis eveniunt, qui adhæretis & ſequimini: atque ut plura eveniant, opto.* Rudolfus delectatus procacia mulierculæ. *Sed mulier*, inquit, *de me miſſum face: vos proprie qua re læſit?* Ibi mulier exclamare, *Illene? qui omnes pictores hujus urbis, lautos ſatis antea, fortunis evertit: nec facile reſurgemus. Ac tu bone vir fabulari deſine, nec ultra moleſtia aut impedimentum nobis eſto: abi.* Aliquid voluiſſet etiam Rudolfus, ſed illa Amazon vas aquarium in prunas accenſas jecit, & fumo, vapore, cinere perfuſum ejecit.

VI. Sed iſte cultus ejus privatim, & non publice fortaſſe fuit. Publice? Quis dies lætior, & magis pompæ aptus, quam cum victum *Ottocarum*, Boemiæ regem, ad ſe vocatum excepturus, erat, & fidem ab eo (Homagium dicimus) accepturus? Ille venit cum magno & ſplendido comitatu: viri & equi auro, gemmis, ſerico nitebant. Dictum Rudolfo, adventare: & ſedulo à quibuſdam additum: *Pararet ſe, veſte & cultu ornatiore & Impe-*

ratorio, talem regem admissurus. Rudolfus renidens: *Imo rex Boemia*, inquit, *griseam* [*Leucophæam* Græcis: *cineream*, aut *murinam* Latinis] *meam vestem* (verba fuerunt) *sæpe derisit: nunc ipsum vestis mea grisea deridebit. At vos arma & equos expedite, & accincti instructique, ut ad pugnam, state. Decus Teutonicorum armorum, non vestium, advenis istis ostendite: hoc me vobisque dignum est.* Dixit *Rudolfus*, neque aliter fecit. *Ottocarus* illi vili cultui se & aurum suum submisit, & ad genua accessit: non sine ludibrio etiam. cum Imperator jussisset tentorium, in quo res gerebatur, subito pandi & revelari, ut ab omnibus geniculans *Ottocarus* conspici posset.

VII. CAROLVS *Quintus* Imperator, ut sanguinem ab eo, sic hanc virtutem traxit. In omni vita modicus, vel potius tenuis, in cultu fuit. quod notarunt Itali, & mirati aut calumniati sunt, in primo ejus & sollenni ingressu Mediolanum, Insubrum urbem. Cives novo domino omnia instruxerant, plateas aulæis, tabulis, frondibus, sese quisque vestibus exornaverant: umbella aurea parata, quæ ingredientem tegeret. cum ille & Imperator, & non semel Rex ac Princeps, in lanea atra penula, & vili pilleolo, sub eam se dedit. Videbant eum, & requirebant: matronæ præsertim, & virorum vaniores. qui trabeas, & illusas auro vestes, & fulgentes in capite & collo gemmas exspectabant.

VIII. O quam dispares isti à Græcanicis Imperatoribus, quos luxus & deliciæ ad cultum vix virilem traduxerunt! In qua re lepidum est, quod *Nicetas Choniates* denarrat de ALEXIO ANGELO, Principe Byzantino. Erat in Italia tunc *Henricus Quintus* Imperator,

tor, filius *Frederici Ænobarbi.* qui Sicilia & Neapoli subjecta spes suas longius porrigebat,& Græciæ imminebat. Misit igitur legatos,qui magnum auri pondus poscerent,velut tributi nomine: aut si negaretur,causſam belli. *Alexius*,quem dixi,audito adventu exterorum, ut opes suas & splendorem iis ostenderet, & oculos veneratione aut metu præstringeret; jussit suis omnibus quam ornatissimos adesse auratos, gemmatosque: ipse autem à capite ad calcem nil nisi splendor, & nitor erat, rarum vel in exemplo aliquo spectaculum.Veniunt legati, sed Germani, id est viri. qui tantum abfuit (ait Nicetas) ut spectaculo eo ad metum moverentur, ut contra ad cupidinem:& nihil magis vellent,quam cum istis quamprimum ad manus venire,effœminatis, nec nisi ad prædam natis. Cum interim Græculi etiam accedentes eos cubitis tangebant, & digitis præibant, ut *Imperatoris vestem & gemmas aspicerent: quibus ille,ut floridum aliquod pratum,aut Alcinoi hortus, varie nitebat. En,*ajebant,*vel in media hieme,Veris opes & gratias usurpate, & oculos iis pascite atque hilarate.* O belli parasiti! & quid ad hæc Germani? *Nihil capi aut affici se istis muliebribus spectaculis aut ornamentis. atque adeo jam tempus esse, ut his sepositis Græculi ferro aurum commutarent. Nam si irriti legationis sua redirent; pugnandum iis cum viris esse,qui non ut prata lapillis niteant, neque vestibus variegatis,ut pavones,glorientur:sed qui veri Martis alumni, flammas nitoremque ex oculis in acie jaciant, & quorum sudor splendidis guttis defluens referat margaritas.* Hæc nostri Germani ad Græcos,jam verbis terrefactos:quid si ad rem ventum fuisset? Et fuisset, nisi *Henrici* mors subsecuta consilia hæc & incepta turbasset.

CAP.

CAP. XVI.

DE MAIESTATE.

Et salva Modestia posse assumi.

NEque enim inter se hæc pugnant, & convenientia est etiam inter specie dispares virtutes. Appello autem *Majestatem*, venerationem aliorum animis insitam, cui à magnitudine est origo. Et ipsum etiam nomen Majestatis est à magno. Ovidius decenter aperit:

Donec Honos placidoque decens Reverentia vultu
Corpora legitimis imposuere toris.
Hinc sata Majestas.

Proles igitur est Honoris & Reverentiæ, sed & matrem siquis horum dicat, non aberret. Origo ei præcipua ab interna magnitudine, id est virtute: etsi externa etiam species, gestus, cultus, aliquid addunt. Orientales in his talibus magis curiosi aut affectati: minus Europæi, & veteres Principes diademate & purpura fere contenti fuêre. Hodierno ævo illis abolitis, sceptrum & corona successerunt. Parum est. arbitraria sunt: leve adjumentum ad majestatem, nisi aliunde ea adsit. Sunt & insignia quædam novitiæ inventionis, ut Aurei velleris, Conchæ S. Iacobi, & talia: è quibus primum, omen habuisse videtur aut præsagium plusquam Iasoniæ navigationis, qua novus orbis, & in eo aurum, sunt retecta. Aliquid & Aulæ pompa, & ministeriorum varietas aut copia, item satellitium huc faciunt: & *Iulianum* Imperatorem, vulgo *Apostatam*, culpatum in his memini, qui sustulit aut recidit ὄγκ (ait Socrates)

τοῖς πολλοῖς ἐγγινομένη κατάπληξις ἐυκαταφρόνητον ἐποίει τὴν βασιλείαν : *quoniam ceſſante admiratione opum & potentiæ, quæ plebeis animis hoc aſpectu inſeritur, vilem & contemni facilem reddidit Principatum.* Plebejum judicium eſt, nec magni hæc momenti : magis mores, ſi ii compoſiti & graves. Talem *Periclem* Plutarchus deſcribit, *vultu ſerio, nec ad riſum facili ; inceſſu moderato, voce & ſermone ſedato.* Alacritas illa nimia vix convenit, ſed nec dicacitas, etſi ingenii notam dicas. Livius in *Philippo* ultimo Macedone hoc notat : *Et erat dicacior natura, quam regem deceret, & ne inter ſeria quidem riſu temperans.* Iam corpus & ſpecies ſi adeſt, valde juvant. atque ita de *P. Scipione Africano* idem Livius : *Præterquam quad ſuapte natura multa majeſtas inerat, adornabat promiſſa cæſaries, habituſque corporis,* NON CVLTVS MVNDITIIS, *ſed virilis ac vere militaris.* Poſtremo, ſeceſſus & abductio juvat. Vt enim ille ait, *Parit converſatio contemptum, raritas conciliat ipſa rebus admirationem.* Sed nimia ne ſit: aut tollit munus & officium regis. Neque enim Perſæ laudandi, *apud quos perſona regis, ſub ſpecie Majeſtatis, occulitur.* Non item qui eos imitati, *intra ſecretum Palatina domus incluſi, tamquam aliquod Veſtale ſecretum conſuluntur :* tumida & odioſa ſunt, niſi gentium aliquis receptus mos (nec is bonus) ita habet. Quid tamen de regibus dicam? ecce olim libertum, qui huc ſuperbiæ & faſtidii devênit. Is fuit *Pallas* Claudii, qui venerationi aſſerendæ, *numquam domi aliquid, niſi nutu aut manu, ſignificavit; vel ſi plura demonſtranda eſſent, ſcripto uſus, ne vocem ſociaret.* Examina hoc, & ride ſervilia illa portenta tam impotenter regnaſſe.

CAP.

CAP. XVII.

DE CASTITATE.

Quam Princeps extra connubium, & in eo pro parte ſervet.

ADdidi denique alias virtutes, quæ ex decoro aut uſu ſunt : & quattuor præſertim, *Beneficentiam, Caſtitatem, Patientiam, Animi magnitudinem.* De prima, alibi dicendum commodius : nunc de Caſtitate, digniſſima Principe : cujus proprium eſt, alta & ſeria cogitare. Non facit libido, quæ in ſordidis cogitationibus & cœno ſuo hæret. Bene ille veterum : *Nihil eſt tam mortiferum ingeniis, quam libido.* Nec animi ſolum, ſed corporis robur minuit: & perplacet illud Auguſtini, *Pudicitia eſt virtus, quæ comitem habet fortitudinem* Omitto pericula ex ea & contemptum, alibi dicenda. Habeas igitur ante matrimonium: neque enim ab eo te arceo. imo *quod honeſtius* (ait ille) *Imperatoria mentis levamen, quam aſſumere conjugem, proſperis dubiiſque ſociam? cui cogitationes intimas, cui parvos liberos tradas?* Cogitationes, nec tamen omnes. Illæ de republica, non bene ſemper infirmo, & interdum infido ſexui, committuntur, Spernimus, qui referunt ad iſtas pleraque omnia, & qui audiunt: etſi Ariſtoteles notat, *feroces & militares ſæpe populos ita ſubjici, & nominatim Lacedæmonios.* Quod idem de iſtis Plutarchus, ſcribitque : *Lacedæmonios uxoribus ſuis ſemper addictos eſſe, pluſque cum his, de negotiis politicis, quam has cum illis, de privatis communicare.* Turpe eſt, ne fiat. Quis *Claudii* imperium non novit, hoc nomine famoſum, quod ſemper aut *Meſſalina* aliqua, aut

Agrip-

Agrippina regeret; aut una cum his, quispiam è libertis? Quis & *Alexandri Severi*, boni alias Principis, non misereatur: qui per pietatem nimis matri se addixit, & se sic evertit? Herodianus observat: *Quippe illi mater supra modum imperabat; atque is dicto audiens semper fuit, idque aliquis solum in Alexandro reprehenderit, quod mansuetudine nimia, & reverentia majore quam oportuit, matri etiam in iis quæ displicebant, obsequeretur.* Atque idem scriptor proprium muliebre vitium tangit, quod instillant. *Alexander*, inquit, *ipse ad prælium cum Partho non venit, incertum metune proprio, an quia mater retinuerit, fœmineo pavore. Omnes enim illius* (hæc nota) GENEROSOS SPIRITVS *retundebat, suadens alios potius periclitari pro se sineret, quam ut ipse in acie consisteret.* Talia fœminæ, & deteriora, solent: ac bonarum rara exempla, animosarum pauciora sunt. Mihi vero, si quæ Principis fœminæ partes in republica esse possunt, eæ sint quas Homerus in *Arete Alcinoi* describit: *quam*, inquit, *maritus honorat & cives: Quid ita?*

Οὐ μὲν γάρ τι νόῳ γε καὶ ἠπιῇ δείδεται ἀφλὼ,
Οἷσίν τ' εὖ φρονέῃσι, καὶ ἀνδράσι νείκεα λύῃ.

Nam neque mente animoque ea deficitur sapienti,
Atque inter cives & amicos jurgia solvit.

Hoc bonum germanumque fœminæ opus, pacare, mitigare: amplius, ex eodem Homero, afflictos juvare. Ita enim Minerva *Ulyssi* suadet, adire in primis & blandiri *Aretæ*: quia per eam in patriam restituendus esset. Plura quæ facit, plurimum male facit, & pulchrum elogium de *Maria Emanuelis* Lusitani uxore. quæ (ait scriptor ejus gentis) *erat moribus & vita gravis, humanitate comis; otii inimica, & ipsa mani-*

manibus suis opera muliebria, è lino aut serico, faciebat; & virgines suas eodem ducebat. NEGOTIIS PVBLICIS *numquam se admiscebat, summum mulieris decus in modestia ponens, & vitæ perturbationem censebat, munerum confusionem.* Hæc magnanimæ illius *Isabellæ* filia fuit: sed non in virilibus curis ei par: & ut verum dicam, *Isabellæ*, ut Phœnices, vix quingentesimo anno gignuntur. Siquis tamen talem nactus, utiliter audiat: vel minorem ea, sed audiat, non semper auscultet. Exempla porro *Castitatis*, atque etiam deinde *Charitatis* inter conjuges, demus, ac primum illud, quod de

I. CYRO Xenophon, sive vere sive decore, scripsit. Cum, inquit, *Panthea* formosissima fœminarum capta esset, atque ad eum adducenda, vetuit: ne vel oculis scilicet castitatē matronalem, & suam, violaret. Atque *Araspo* ex amicis suadenti adire eam, & alloqui: *esse enim mulierem insigni forma, & Regis plane oculis dignam: Ob istuc ipsum*, inquit, *magis est ut abstineam. Etenim si nunc illam adiero, cum vacat; fortasse illa efficiet ut adeam, etiam cum non vacat, eique assideam neglectis rebus seriis.* Bona oratio, & ratio. ac sane si non alia noxia in usu fœmineo; ista certe est, avocari à melioribus curis.

II. Itaq; jure PERICLES, cum Athenienſibus Prætor, collegā *Sophoclem* poëtam haberet; atque is in cōmuni officio forte districtus, prætereuntē egregium puerum intentius intuitus esset, impensiusque laudasset; gravissima ista voce corripuit, *Oportet, ô Sophocles, Prætorem non solūm manus a lucro, sed oculos à libidine habere puros.*

III. Quod fecit rex ANTIOCHVS tertius. qui Ephesi in sua urbe, conspecta Dianæ sacerdote, supra alias forma decora, continuo illinc solvit: veritus scilicet, ne amor aspectu paulla-

paullatim auctior audaciorque, eo impelleret, unde pius castusque non rediret. Laudari meritissimo posset, & contra impios quosdam Principes: quibus Deo dicatas virgines violare aut incestare, idque sub velo (ô nefas) sacrorum & religionis, ludus jocusq; fuit.

IV. At ALEXANDRI *Magni* in hac re continentia, cui non innotuit? Is magno prælio *Darii* victor, ejusque gazam, conjugem, & filias etiam potitus: non solum benigne & regie habuit, sed sic caste, & sancte, quam si eodem, quo ipse, parente genitæ forent. Darii quidem uxorem, exsuperanti forma fœminam, nec oculis attingere umquam voluit: quod ipse de se in epistola quadam ad *Parmenionem* sic scripsit: *Ego enim non solum non vidisse inveniar Darii uxorem, aut* VIDERE COGITASSE, *sed nec verba facientes de ejus forma audire sustinuisse.* O raram in ea fortuna, & ætate, laudem! quam factum sequens cumulat.

V. Cum aliquando enim IDEM, natura incitante, usum fœminæ voluisset, & ministri formosam noctu adduxissent: ille rogavit, *Ecquid tam sero venisset?* Ibi mulier excusare mariti vigilias, & exspectasse donec cubitum iviſſet. Quod cum audisset, quasi telo ictus, & calore omni remisso, mulierem omisit: vocatisque ministris, *Reducite*, inquit, *istam, & quam pœne imprudentem me adulterio illigastis?*

VI. Iam quæ verba EIVS & ira, adversus *Philoxenum* quemdam, maritimæ rei Præfectum suum? qui ad eum scripserat, *Esse apud se Theodorum mangonem, & venales habere duos pueros forma eximia, ecquid eos emeret?* Quibus lectis valde indignatus, & idemtidem exclamans amicos interrogabat, *Quid igitur in se Philo-*

inureret? Sed & in epistola ad ipsum, multis eum probris scidit, jussitque *Theodorum* illum cum mercibus suis in malam rem ablegari. Quod si sic alii Reges & Principes; faxo, ut talium rerum conciliatores & interpretes pauciores in Aulis essent.

VII. Quid autem Romanus SCIPIO? nec robur ejus in hostes magis, quam in libidines suspexeris: quas an non supra *Alexandrum* domitas habuit & compressas? Nam ille oculis suis parum credidit, & veritus est capi? iste cominus congressus, & vidit, & vicit. *Carthago nova* ab eo capta erat, ubi præter aliam affluentiam rerum, pueri virgineſque nobiles reperti: & inter eos una, quæ ad *Scipionem* deducta, oculos, quaquâ ibat, omnium in se splendore formæ vertebat. Donum dabatur juveni Imperatori, ut putabant, gratissimum: sed ille oculis libatam modo, abnuit: & *Acciperem*, inquit, *fruererque, si privatus, & non cum Imperio essem. Nunc respublica occupatum hunc animum tenet. Accipio tamen quasi depositum, reddendum cui ratio & humanitas suadebunt.* Simulque virginem percontari de patria, parentibus, & sorte cœpit: agnovitque principe loco natam, & principi item suæ gentis adolescenti (cui *Lucejo* nomen) desponsam esse. Igitur parentes, & hunc, advocat: cumque venissent, statuta apud se virgine, sponsum ex iis priorem alloquitur: *Ego, ut hac virgo ad me deducta à militibus nostris, ac donum data est; & formam ejus libens vidi, & dotes animi corporisque laudavi. Nec enim cacos, aut ignaros talium, Natura genuit: hac quoque pectora amor tangere potest, sed non nisi honestus, & quem tempora resque mea permittunt. Hac igitur etsi jure belli mea erat: tamen*

non

non lubet inter arma hos ludos ludere ; nec deceat fortasse præripere , viro forti jam desponsam. Hoc enim ab ea didici , & ideo te evocavi : ut coram viderem, coram tibi hanc traderem (numina testor) castus castam. Sic pudice cauteque mea cura habita est, ac si apud soceros tuos, parentesque suos fuisset. Non esset me teque dignum donum , si aliquid ex eâ vis aut occulta fraus libasset : intactam , inviolatam accipe , & fruere. nec aliam mercedem , quam te volumus, id est animum tuum Scipioni & Romanis addictum. Attonito juvene , & præ gaudio vix mentis aut linguæ compote ; parentes intervenerunt , gratias agentes habentesque. & ad pedes Scipionis satis grande auri pondus deposuerunt , quod pro redimenda attulerant : rogarúntque , quoniam gratis redderet, ipse hoc munus ab sese haberet. At ille beneficentiam alia cumulans , sponsum tollere hoc aurum totum jussit ; & super dotem , quam parentes daturi essent , hanc quoque à se habere. Quid laudes potius ? libidinem victam , avaritiam victam ? cum laude privata, cum publico fructu? quia uno hoc facto magnam Hispaniæ partem ad Romanos & ad se traxit , certatim cupientes tali virtuti subesse.

VIII. Iam in IVLIANO quoque Principe , etsi à pietate & religione nostra abiit , admiranda hæc continentia fuit. quem fides certa habet , mortua *Helena* conjuge , nihil umquam venereum attigisse : celebrantem sæpe & recolentem Bacchylidis poetæ illud dictum : *Vt egregius pictor vultum speciosum effingit , sic pudicitia celsius consurgentem vitam exornat.*

IX. Libentius & Christianos hîc insero , & laudo. primumque inter eos BALDVI-

NVM, ex Flandriæ Comite Byzantii Imperatorem: qui annos XXXII natus, in ipso illo ætatis æstu, sic continuit se & adstrinxit, ut toto illo tempore quo ab uxore abfuit, nec impudicis quidem oculis mulierem sit intuitus, quod de illo totidem verbis, hostis ejus alioqui, *Nicetas* in historia consignavit. additque, etiam in aliis hanc castimoniam exegisse, & *bis quaqua hebdomade, sub vesperam, proclamari jussisse, Nequis qui alienam mulierem gisset, dormisse aut cubuisse in Palatio suo vellet.*

X. MAXIMILIANVS *Primus Austrius*, quam castus à libidine fuisse censebitur, qui sic verecundus à contactu aut aspectu fuit? Inter alias dotes, corpore & omnibus membris pulcherrimus describitur: sed eorum quæ natura occultari voluit, ita celans, ut nemo vir aut fœmina nudum eum viderit, aut retectum. Subducebat se furtim, cum naturæ purgationes vocarent: ad lectum iturus, nec cubicularium quidem ad exuendum, deponendum, collocandumque se admittebat. adeo ut nulla virgo magis teneri pudoris fuisse videatur. Quid, quod testamento cavit, caligas & feminalia mortuo sibi induci? ut & tunc cura pudoris esset, cum jam non esset.

XI. Sed & CONSALVVM *Magnum*, Hispana stirpe, merito celebraverim, qui tot bellis, cum regnum Neapolitanum suo Regi vindicaret, consensu traditur, nullam matronarum aut virginum temerasse, imo & oblatas aut offerentes se (nec novum in tali potentia) comiter rejecisse. Atque adeo cum pater quidam, vir nobilis, sed pauper, duas filias, scitas & lepidas, ipse ad eum perduxisset, ratus ad opes posse venire: admisit quidem.

dem, sed causſa facti cognita, ut ſuas filias, dote data nobilibus viris elocavit, à ſe tam integras, quam à parente.

XII. Addi fortaſſe meretur, etſi in uno facto, continentia. quam alii FRANCISCO *Sforti.* alii CAROLO *Octavo* regi Galliarum adſcribunt. Sed hujus nomen uſurpemus, ut dignius: & potuit tamen hoc ſimile in utroque eveniſſe. Igitur *Carolus*, in reditu à regno Neapolitano (quod quæſivit fortius, quam tenuit) cum oppidum aliquod Italiæ expugnaſſet; in militum direptione & diſcurſu, virginem perhoneſta forma ad pedes ejus accidiſſe ferunt, tutelam à vi militum & cuſtodiam pudicitiæ ſuæ rogantem. Atque illum à militibus quidem ſervaſſe; ſed ut juvenem & talium rerum ſatis liberum, ſtatim oculos & cupidinem ad eam adjeciſſe, & ſeductam in lectum abjeciſſe, jam imminuendam. Ibi ea toto animo anxia, videt tabulam in pariete ſuſpenſam, in qua Diva virgo puerum, mundi ſervatorem, ſinu geſtabat: & ea oſtenſa, *Per intactam hanc virginem*, inquit, *oro, adjuro, virgini mihi parce.* Movit ita regem (non ſine Divæ illius numine) ut libidinem jam exſilientem coerceret: & lacrimis etiam profuſis, ſolo amplexu proſecutus liberam dimiſerit, cum dote quingentorum aureorum. Sed & propinquos, aut affines, captos, ei donavit.

XIII. Hæc exempla in regnis, aut imperiis: quis carpet unum alterumque prodi, in fortuna privata? SPVRINA adoleſcens in Etruria, excellenti pulchritudine, matronarum virginumque in ſe oculos, ſed & virorum trahebat. Illæ potiri avide, & in occulto aut palam, ſuſpirabant: iſti æmulatione

tangebantur, & in suis quisque fœminis timentes, aut suspectantes. Optimus juvenum vidit. & ut se alioque metu vel molestia liberaret, faciem illam sic emendatam, plagis sciisuriisque totum ipse deformavit. Quid addam? ludibrium postea, non irritamentum vixit.

XIV. Addatur, addatur ille DAMOCLES, adolescens Atticus, tam insigni facie & corpore, ut vulgo ei cognomen *Formosi* esset. Itaque eo ipso proditus *Demetrio* regi, qui tunc Athenis lasciviebat, postulatur ad stuprum: impelliturque donis, promissis, minis. Nihil horum valuit, & vim aut insidias veritus, abstinere etiam cœpit gymnasiis publicis, & palæstra. Quod rex cum advertisset, positis observatoribus, evenit ut in balneas privatas lavandi gratia iviisse cognosceret; statimque eo properans nudum deprehendit, quid nisi certam, ut putabat, prædam? Et jam ira quoque accensa libido irruebat: cum ille non nisi in morte effugium videns, hanc elegit, reseratoque aheni operculo, in aquam ferventem se demersit, & exstinxit. Triste fatum, etsi forte factum! sed justius undique laudandum, quod adjungam.

XV. PELAGIVS in Hispania fuit. qui in clade à Mauris accepta ad *Iuncariam*, sub *Ordonio* rege, cum obses datus esset, sive pro avunculo *Hermogio* Episcopo Tudensi, ut plures certioresque volunt; sive pro patre Galiciæ Principe, qui captus Cordubam trahebatur? sed pro utro, tamen obses *Abderamini* regi Mauro datus: ecce forma ejus captus Barbarus, florem hunc sibi destinat, & alludere cœpit, contrectare, & tentare. Illa rejicit, atque id sæpius: donec vim etiam

iam parat amator. cui iſte, ingenua ira, pugnum impegit: & *Tolle canis*, inquit, *vitam, non pudicitiam mihi extorquebis.* Hic quoque in iram ſerio jam datus, juſſit ut fundæ machinali impoſitus, trans Bætim fluvium vi emiſſus, rupibus illideretur. Quod factum: ſed Pudicitia ipſa, opinor, animum ſuum tuita eſt, & cum miraculo vivus evaſit. Non mutavit tamen Barbarus, niſi ſupplicium: & forcipibus membratim diſcerpi lancinarique juſſum, in flumen projecit. Vnde Chriſtiani noſtri extraxerunt, coluerunt: nomenque ejus in Divorum numerum ab Eccleſia merito eſt relatum.

Satis ſit jam talium: videamus & CARITATIS inter conjuges exempla. Nam ea caſtitati fere ſemper comes.

XVI. *Veſpaſiani* ævo turbæ aut rebellio in Gallia fuit, & dux partium *Iulius Sabinus*, cui uxor EPONINA. victis Gallis, dux ad ſupplicium quærebatur: ſed is in ſpeluncam aviam ſe abdidit, & famam mortis ſuæ ſparſit, quaſi veneno ſponte eam ſumpſiſſet: ac rei fidem, villam, tamquam ſuper ſe, juſſit incendi. Ipſa uxor hæc ignorabat, eratque in multis & mœſtis lacrimis: ſoli duo liberti ſciebant. qui miſerati mulierem, mori certam, & cibi jam triduum expertem, marito indicant, & ſuadent amanti ſubveniri. Factum, & illa reſciſcit *Sabinum* ſuum ſic vivere: venitque ad eum, fidem & ſilentium coluit per totos novem annos, & liberos etiam in ſpelunca concepit ac peperit, ſola Caritate obſtetricante. Denique res evulgata eſt, capti ſunt. Romam deducti: an non venia donati? laudem & præmium merebantur. certe iſta. Sed *Veſpaſianus* (ah meo animo hîc ſæ-

vus) juſſit interfici. quamquam illa prolatis oſtenſiſque liberis : *En Cæſar*, dixiſſet, *quos ego in monumento peperi atque alui, ut plures ſupplices haberes.* Indignor, non vel dicto huic indulgentiam donatam : ſed nihil illa: & læta, opinor, cum marito periit, cum quo tot annos jam ante fuerat ſepulta.

XVII. Fuit & CABADIS Perſarum regis uxor, ignoto nomine, mira in eum fide. Is regno ſuo ſpoliatus à ſubditis, quibus durius imperaſſe viſus, & in cuſtodiam datus erat. *Blazes* frater in ejus locum ſubſtitutus, conſilium habuit, quid captivo faciendum ? atque ibi *Chanaranges* (magiſtratus & præfecturæ præcipuæ nomen) oſtenſo cultello, *Hic*, inquit, *tam exiguus ſtatim peraget quod poſtea viginti millia hominum non efficient.* Significans, tolli ex facili nunc poſſe ; vivum, daturum moleſtias aut clades, uti evenit. Nam cum mitior ſententia in virum ſanguinis & loci regii obtinuiſſet, utque in carcere cui *Lethe* nomen, perpetuo adſervaretur : fuit ibi aliquamdiu, uxore idemtidem inviſente, & focillante. Sed ſors ita tulit, ut Præfectus carceris conſpectam jam ſæpius mulierem adamaret : quod illa ad maritum retulit : atque hic eam juſſit obſequi, vel ſalutis ſuæ cauſſa. Non volens paruit: ſed volentior deinde Præfectus, & mulieri, cum vellet, ad maritum acceſſus fuit. Itaq; opera tandem *Seoſis*, veteris & fidi amici, equi parati in propinquo ad effugium: atque ipſa carcerem, de more, ingreſſa, viro ſuam veſtem induit, illius accepit: qui egreſſus ſic ſefellit. Iam plures dies abierant, & *Cabades* in tuto, & apud *Euthalitas Hunnos*: cum fraus deprehenſa, & mulier juſſu regio pœnas dedit. Infelix hac parte, nec *Cabadi*

badi suo prosperorum futura socia. qui uxore alia ducta, filia regis *Euthalitarum*, grandes à socero copias impetravit, regnum recuperavit, & *Blazen* in custodiam dedit, oleo ferente super oculos infuso prius excæcatum.

XVIII. Simile est SANCTIÆ Hispanæ facinus. quæ soror *Therasia* reginæ Legionensis, aut ejus ex fratre neptis (nam dissentiunt) fidem & affectum erga sponsum, & mox maritum, ostendit. Is erat *Ferdinandus* Castellæ Comes, cui infensa *Therasia* ob patris mortem, ulcisci eam fœminea fraude apparabat. Itaque nuptias *Sanctiæ* sororis offert, quæ apud *Garsiam* fratrem, Vasconum regem, educabatur. Placuit Comiti conditio, it modico & pacis in speciem comitatu, ad sponsam capiendam, & fruendam & deducendam: cum *Garsias*, insidiarum gnarus & particeps, in vincla eum condit. *Sanctia*, audito sua causa & amore id eveniſſe, etsi amoris antea expers, honeste eum concipit: occulte in carcerem venit, nuptias paciscitur, & cum eo in Castellam, elusis custodibus, abit. *Therasia* nec sic mitior aut quiescens, aliam iterum fraudem struit: idque per filium *Sanctium*. Legionis regem. Qui conventus regni indicit, quasi de magnis publicis rebus, & eo Comitem, de more vocat. Hæret nonnihil iste, & dubitat: sed ut solent generosi animi, in fidei partes inclinat. Tamen cum veniſſet, immitiore statim vultu & sermone exceptus, in arctam custodiam datur. Quid facis *Sanctia*? in sororem, in nepotem, pro marito quid struis? fraudem iterum, sed piam. Simulat voti se ream, velle ad Divi Iacobi proficisci: facit iter per Legionem, & satis benigne (quidni à nepote, matertera?) excipitur. Orat in-

primis, viſendi obiter mariti copiam ſibi fieri: atque impetrat, ſed in noctem unam. Ibi complexus, ibi lacrimæ; & domo allatum conſilium exſequitur, ut veſte permutata, vicariam ſe daret pro marito. Ita ille luce dubia emittitur pro *Sanctia*, equos ex compoſito repperit, inſcendit; evaſit. Ipſa Sanctia, cum nepoti indicium fraudis factum, educitur: & quamquam ſtomacharetur primo, & deluſum ſe doleret, tamen impetu ad rationem revocato, pietatem & robur fœminæ veris laudibus tollit, & honeſto comitatu ad maritum remittit.

XIX. Firmus etiam fundatuſque ille amor, qui in BLANCA SCARDEONIA, Italica matrona, ad ſtuporem apparuit. Captum *Baſſianum* erat, in agro Patavino municipium, ab *Actiolino* immanis ſævitiæ tyranno: atque ibi dum fortiter repugnat maritus *Blanca*, interficitur; ipſa etiam in armis virilibus marito juncta, & ſimul pugnans, capitur. Adducta igitur ad tyrannum, & armis exuta, formoſiſſima mulier apparuit; & accenſus libidine potius, quam amore, potiri ſtatim voluit. Illa abnegat. precibus, minis, & terroribus immobilis: donec ad vim tyrannus ſe parat. quod intelligens, aſtu ad feneſtram ſe ſubducit, & præcipitem ex ea jecit. Non tamen vel ſic obiit, ad aliud facinus ſupervixit, quod fuit tale. Cum enim ſanguine fœdata & ſemianimis, ſublata *Actiolini* juſſu eſſet, & in lecto repoſita, curataque: poſt dies aliquot iterum tentata recuſavit, & eumdem animum vitæ potius, quam pudicitiæ perdendæ, ſibi eſſe teſtata eſt. Ab irato igitur conſtringi ligarique juſſa, violata. non contaminata eſt (enim poſſet illa caſtitas?) ſed tamen de-

de-

decori huic supereſſe noluit, & fortius qua aliqua *Lucretia*, cum ad mariti ſepulchrum iſſet, allevato & ſuffulto lapide, ſuper fœtidum cadaver ſe projiciens, atque id amplexa, *Teneo te*, inquit, *mi anime: quis tyrannus ultra avellet? Maneo, accipe fidam tuam Blancam corpore & funere nunc junctam.* Dixitque, & fulcrum revellens, caput ſibi contrivit & ſpiritum tenuem & exiturientem emiſit.

XX. At hæc in fæminis ſunt, quarum ad honeſta aut prava major ſæpe impetus: ſed nec viri deſtituimur hujus Caritatis exemplis. Omitto vetera. ſub rege *Emanuele* Luſitaniæ, in Africa bellum gerebatur: & *Ataidius* ejus ibi Legatus, cum ſatis magna manu prædatum in agrum Marochienſem iverat. Inopinantibus ſupervenit, atque ita RAHVM BENXAMVTIVM repperit, claro nomine inter Arabum duces: qui caſtra illic &, domore, familiam habebat. Igitur ingens à Luſitanis cædes edita, præda item hominum pecorumque parta. Ipſe *Rahus* tamen evaſerat & cum Chriſtiani, onere graves, tardius iter facerent, collectis ad LXX è ſuis equitibus, a tergo obequitabat minitabundus. Plures interea accedebant: & ipſe tum ſuos cohortans, tum Arabas excitans (qui cum Luſitanis fœderati militabant) ut eos deſererent proderentque: *En egregiam occaſionem*, inquiebat, *Deo, Mahumeti, gentilibus placendi, ſi iſtos canes & alienigenas, facto agmine ac nobiſcum junctis, invaditis, & cinctos undique trucidatis. Præda erit veſtra, gloria æterna erit veſtra, patria liberata muneris erit veſtri. Agite fratres, agite commilitones, expiate fœderis dedecus honeſtiſſima tranſitione.* Clamabat, non movebantur: in contra, quo fidem ſuam magis noſtris appro-

bare

barent, in primum agmen cum præda se conferebant: Iam parabat, ut impar, discedere *Rahus*: sed uxor illius *Hota* nomine, singulari specie mulier, amata unice & amans, ex agmine nominatim eum inclamavit. Substitit ille, & vocem agnovit, simulque fæminæ fatum: atque ipsa à ducibus petito brevi colloquio & impetrato, *Rahe*, inquit, *Benxamutie, ubi promissa & fides sunt? Quoties juraſti, captivitatem meam & discrimen ipsa morte tua depellere? Extrahor captiva, & pater, perfide dicam an ignave? Nec utrum probum viro indignius sit, scio. Vbi autem de robore tuo vaniloqua verba? pudet & fama, qua sic est mentita.* His vocibus, & ipsis amoris furiis, incitatus *Rahus*: *Dies*, inquit, *longa est, victoria in Dei manu, virtus in meo brachio, confide.* At illa pulverem manu è terra tollens, & in altum projiciens, *Sic*, inquit, *verborum tuorum fidem aura dispellit. Abi ingrate, alia fruere, quam mihi, ut video, prætuliſti. Sed Rahus* statim, ut in more gentis est, calceum sibi detractum. in illam jecit: quod signum & pignus sanctum erat servatæ servandæque fidei; & simul ad equites suos conversus. *Si umquam amor vos tetigit*, inquit, *mei atque hujus miseremini, & adjuvate. Per sacra nostra, per gloriam gentis, per vitam hanc meam obsecro, quæ diurna esse non potest, si hac auferatur. Insilite, dii auentes & amantes juvant.* Fecitque ipse & alii mpetum quem egregie sustinebant nostri, onec *Ataidius* in extremo agmine propunnans & sustinens, cum guttur ejus casu arma nudassent, hasta *Rahi* transfixus occubuit. Duce amisso, confusio; & ea major, quod æmulatio etiam erat & certamen de loco. Alii unc, alii istum sufficiebant, & id tanto certaine, ut pæne (ô fatalem insaniam!) ad manus

nus inter se, relictis hostibus venirent. Quod Arabes fœderati conspicati, & simul miseratione nobilis illius Ducis tacti, arma in nostros verterunt, & puncto temporis dissipata acie, cæsi pleriq; omnes aut capti sunt. Recepta ita *Hota*: quam secum ducens victor *Rahus*, omnium oculos, voces & laudes in se vertit, fidem & robur prædicantium, & utriusq; felicem affectum. Nec diu sane post, mulier pro se fidem quoq; testata est: cum marito in prælio quodam mortuo illa funus ejus cum multis lacrimis magnifice curavit: & inedia deinde novem dierum se vita exuit, & marito junxit.

XXI. Hæc tragica. mitius exemplum est, quo claudam, nostri PHILIPPI *Boni* cognomento: qui præcipuus auctor fuit magnitudinis hujus, quam domus Burgundicæ appellamus. Is igitur annos natus viginti tres, patrem *Ioannem* Burgundiæ Ducem, scelere & perfidia (res dicenda est) *Caroli Delphini* interfectum amisit. Atque ut erat dolore & ira recens, ad uxorem venit, quæ ipsa soror *Caroli* erat: & *O mea Michaela*, inquit (id mulieri nomen) *frater tuus patrem meum occidit*. Mulier statim in lacrimas & clamores. (nam mirifice viri amans erat.) & discidium non frustra verita, sine solatio lugebat: nisi quod ipse eam erexit, multisq; verbis affirmavit, *Nihilo sibi viliorem futuram, ob hanc propinquam quidem, sed alienam tamen culpam. Reciperet animum, & metum poneret, viro æternum fido bonoque futuro.* Et fecit. vixit triennium cum ea, omni amore & honore solito prosecutus: etsi ipse aspectus ejus, scelus fraternum & triste parricidium sensibus ingerebat. Accedebat, quod sterilis esset. quæ sola causa divortii, quoties apud Principes valuit? Sed nihil apud istum: qui amorem

rem & primam copulam, nisi morte, noluit solvi.

XXII. Vere claudebam, sed SCYTHICA mulier intervenit, & ostendi postulat in hoc theatro. non illa magna, nec in re speciosa aut magna, sed si ad calculos revocetur, magni mirandique amoris. Sub *Andronico Palaeolo e Iuniore*, Scythæ incursionem in Græciam Thraciamque fecêre, & late populati magnam prædam avexêre. In ea captivus quidam Thrax fuit, qui cum aliis ante fores Scythicæ hujus trahebatur: viditque & miserata est, & emit eum, imo & mox nupsit. Sed juramentum tamen prius exegit, non deserendam se ab eo in ulla fortuna, tempore, aut loco. Mulierem autem hanc jam ante acre desiderium habebat capiendæ nostræ religionis, & ut salutari aqua tingeretur: quod marito indicat, atque ille approbat, & una constituunt hoc fine in Christianos fines demigrare. Sed dum se apparant, & opportunitatem quærunt, annus elabitur, & binos interea liberos marito suo, alterum peperit, alterum in utero gestabat. Ex quo & crevit amor mutuus, & jam firma nexio videbatur. Ecce autem interea évenit, ut iterum Scythæ incursione facta, priorem uxorem hujus mariti sui abducerent, & prætereuntem cum captivis ille agnosceret & videret. Itaque, pro veteri affectu & consuetudine, illacrimavit, & causam uxori suæ Scythicæ dixit. Illa nec indignata marito est, nec odio aut æmulatione (pro muliebri ingenio) in alteram illam tacta: sed statim eam quoque emit, tum ad domestica ministeria, tum ut aspectu ipso dolorem marito levaret. Et jam tempus migrandi visum: migrant,

Con-

Constantinopolim veniunt: mulier baptismate tingitur: altera illa (ausim ingratam, si non iniquam, dicere?) statim ad Patriarcham accurrit, clamitat per injuriam maritum sibi ereptum, & à Scythica possideri. Illa quoque venit, & auditur, & rem totam exponit; nec quisquam damnare eam sustinuit, ut quæ amborum domina esset, eosque ex servitute & immanibus illis belluis liberasset. Tamen hæsitantibus illis, ipsa sententiam hanc ultro tulit: *Marito meo, si prior uxor cordi est, habeat: cui etiam ob consuetudinem, & susceptos ex eo liberos, pretium redemptionis condono. In ipsam hanc autem fœminam uti eadem liberalitate cupiam, sed cum in terra aliena sim, & aliarum rerum inops, haud possum. Itaque illa, pretio reddito, cum marito abeat: ego cum duobus meis liberis benigni Dei manus exspectabo.* Dixerat mulier, & mirati omnes æquanimitatem sunt; cui Deus sane mox adfuit. & cum altera illa in Thraciam iviſſet, ad pecuniam corrogandam; ecce iterum à globo Scytharum abripitur, nec ultra visa est, & maritus jam tuto in Scythicæ illius conjugio acquievit.

CAP. XVII.

DE PATIENTIA.

Ab ira & vindicta alienum esse debere, præsertim in conviciatores.

POterat sub Clementia hæc virtus contineri; sed educere malui, & seorsim ostendere, quia valde Principem decet, & sæpe in ea fortuna locum habet. Quis non altâ illa sermunculis aut judiciis petit? Gravamur imperari; & quamvis bene atque utiliter

ter aliquis faciat, tamen hoc illud, carpimus: & semper aliquid est quod non omnibus placet. Inde voces. sed spernat Princeps, & sciat *Nullum esse argumentum magnitudinis certius, quam nihil posse, quo instigeris, accidere.* Sicut suprema Mundi pars ventis, fulminibus, pluviis non turbatur: non item debent apices isti rerum. Hic aut ille in te jocatus est? convicio asperſit? calumnias disperſit? contemne. *Ille magnus & nobilis est, qui more magnæ feræ, latratus canum securus exaudit.* Potentia tua supra læsionem est, gloria (si bene agis) supra infamiam. Sed Mecænatis verba & consilium, quod *Augusto* in hac re dedit, digna adscribi: *Siquis conviciatus tibi fuerit, aut in occulto detraxerit; neque deferentem audire debes, neque delatum punire. Turpe enim sit, facile te id credere, cum causſam non prabeas, esse tamen qui convicio petant. Atque id fere non nisi mali Principes credunt, quos ad fidem inclinat conscientia. Deinde autem iniquum sit, hac irasci aut punire. qua si vera sunt, praestat non admittere; sin falsa, dissimulare. Nam ultione ista, quid nisi plures sermones & plurium provocabis?* Sunt saluberrima monita; sive rationes: & ultimam istam nota. Ne move, quod motum magis exhalet: ne move, quod movendo non sedes. Quod si omnes punitum ibis, quis finis erit? neque aliud agas, & assidue in iis occuperis. Contemne igitur, & Senecæ hoc imbibe: *Contumeliarum patientiam, ingens instrumentum esse, ad tutelam regni.* Et, ut ad Exempla veniam.

I. LACONES appositè in publicis sacris apprecari solent, *Ut possent injuriam pati.* Ne propere scilicet exsilirent ad vindicandum, & statum ita suum turbarent. Tum etiam, quia parum idoneos judicabant ad res ge-

ren-

rendas qui injuria aut contumelia statim abriperentur. Sedatio animi & frigus decet imperantes.

II. In qua parte DAVID, rex Hebræus, mitificus. qui pulsus à filio *Absalomo*, & profugus, cum manu tamen fortium virorum, ut ad montem *Bahurim* venit, ausus est *Semei* à *Saulis* cognatis, petere virum conviciis; tantum? imo & lapidibus, quos ex alto in eum jecit. Indignati comites, & ex iis *Abisai*: *Itane hic canis Domino meo & suo male dicat? idque impune? Ibo, mi rex, & recidam ei caput, domicilium protervæ hujus linguæ.* At mitissimus virorum David, *Mitte, ut male dicat, En filius, quem genui, sanguis meus, sanguinem istum quærit: & indignamur si conviciatur alienus?* Cælestis quædam hæc patientia: quid mirum in viro cælesti?

III. Magis in tyranno PISISTRATO. cujus uxore petulanter & injurie habita à quibusdam adolescentibus ebriis, idque in publico: malum illi timentes, mane ad Pisistratum supplices veniunt deprecatum. Ille autem: *Quid vos vultis? mea uxor heri nusquam prodiit. At in posterum date operam, ut sobrii sitis.*

IV. Quid in ARTAXERXE Persarum rege, in qua gente superbia domicilium habere visa? Apud quem legatus Spartanus *Euclidas* libere pro ingenio gentis, & pro suo ferociter locutus; hoc responsi rettulit: *Tibi licet, quæ libet, apud me dicere, mihi & dicere & facere.* Salva majestate modestia inserta fuit: & ad hanc ivit, ab illa non abivit.

V. Sed in hac virtute Macedonum aliquot reges eximii. Quid enim PHILIPPVS *Alexandri* pater? qui plura ejus dedit exempla. Vt in *Nicanore*, qui circumiens male de *Philippo* qui-

nabatur, & detractabat: nec defuit, ut solet delator *Smycithas*. Amici igitur advocandum, & plectendum censere: ille contra, *Et Nicanor*, inquit, *non est pessimus Macedonum, videndum igitur, numquid per nos admissum aut commissum, cur male dicat.* Et serio quærens, repperit pauperem virum esse, bene meritum, nec adhuc habitam ejus rationem. Itaque statim munere eum affecit: qui & ipse, mutata mente & lingua, laudare ubique *Philippum* & attollere. Quod cum idem *Smicythas* retuliisset: *Videtisne ô amici*, inquit, *in nostra manu esse, bene vel secus audire?* Factum dictumque pensitandum Regibus, qui cupiunt famam.

VI. Iam iterum IDEM, de petulanti quodam & procaci conviciatore, cum suaderent exsilio plectendum: *Noquaquam*, inquit, *erberrans apud plures de nobis male loquatur.*

VII. Nec vero in absentes solum linguacas talis, sed in præsentes, & qui in os insultabant. Vt ille *Demaratus Corinthius*, cum advenisset ad eum, tunc forte cum *Olympiade* conjuge & filio *Alexandro* dissidentem: rogareturque à Philippo, *Ecquid consentirent jam inter se Græci?* ille ore libero, *Scilicet tibi convenit de Græcorum concordia agere, qui dissides à proximis tuis.* Sensit eum vere dicere Philippus: ad se rediit, & cum suis in gratiam.

VIII. IDEM cum pro tribunali sublimis, sub hasta captivos venderet, ac parum decore, veste reductiore, sederet: quispiam è captivis clamare cœpit, *Injuria se affici, esse enim paternum se Philippi amicum.* Quod cum miraretur Philippus, & dicere eum ac docere juberet: *Apud te solum*, inquit. accedensque ad tribunal, in aurem insusurrat, *Heus tu, vestem mittite. nam sic parum honeste sedes.* Rex

offensus, gratiam imo rettulit: *Et vere*, inquit, *iste mihi amicus erat, mittite hominem*, simulque aliter se composuit. En, fructum etiam suum alienam libertatem fecit. & solet ipse dicere: *Gratias se debere Astheniensium oratoribus, quod conviciis suis reddederint se meliorem: dum illos factis conatur refellere.*

IX. At inter successores ejus ANTIGONVS, æmulus, & pæne par fuit in hac laude. Qui in castris aliquando, cum duo è vigilibus, juxta ipsum Prætorium, de rege male dicerent, atque ipse omnia audiret, nihil ultra quam tentorii velum concussit; & *Heus vos*, inquit, *paullo longius secedite, ne Rex vos audiat.* Quid istuc est? ne dissuadet quidem malè loqui, sed cautius loqui.

X. IDEM cum exercitum in tenebris aliquo duceret & molestum ac salebris interruptum iter esset, milites ductorem passim exsecrabantur Antigonum. At ille ad singulos quosque accedens ignotus, & explicans *Nunc*, inquit, *bene dicite ei, qui vos eripuit.*

XI. Iam PYRRHVS qui Macedoniæ regnum aliquamdiu tenuit, idem hanc virtutem. Iuvenes aliqui Tarentini, cum in Italia ipse esset, inter pocula male de eo & minaciter locuti, deferuntur: adductique postridie, *An dixissent?* interrogantur. Vnus facete & libere: *Diximus, atque adeo te interfecissemus, nisi lagena defecisset.* Vini culpam, non animi ostendit: & Pyrrhus sic accepit, atque ipse arrisit.

XII. Inter germanos Græcos PERICLES, conviciis petitus in foro, à protervulo quodam, nihil reposuit, & placide res suas egit. Actis, domum ivit, illo prosequente & linguæ tela idemtidem ejaculante. Nihil sensit, nihil dixit *Pericles*: hoc tantum, cum ad ædes

jam veniſſet, & nox eſſet, miniſtro ſuo, *Abi puer, & facem accende, & huic redituro præluse.* Vah, non patientiam ſolum, ſed benignitatem! qui adjutum ivit in ipſo improbitatis freto æſtuantem.

XIII. PTOLOMÆVS *Lagi* filius, Ægypti rex, in Grammaticum cavillans, & inſcitiam arguens, *Quis eſſet Pelei pater?* rogavit. Cui ille, *Expediam, ſi tu mihi prius dixeris, qui Lagi.* Genus obſcurum aut ſordidum regi palam objectabat: & id indignati omnes qui aderant, præter regem. Qui ad incitantes: *Niſi ferre dicterium regium eſt, nec dicere*, inquit. Idem jus volebat ferulæ, quod ſceptro, in iſtis eſſe.

XIV. Sed Romani quoque Principes huc ducant, & primus eorum CÆSAR. Ille *C. Calvo* oratori, qui famoſis epigrammatis proſciderat, cum de reconciliatione ſignificaſſet, prior & ultro ſcripſit, tamquam ipſe læſiſſet. Idem *Catullum* poetam, qui famæ ejus perpetua ſtigmata (& nunc leguntur) verſibus inuſſerat, ſatisfacientem eadem die adhibuit cœnæ. Nihil ſtipulatus eſt, aut injunxit, ſola pœnitentia pro pœna contentus.

XV. At AVGVSTVS vere & hîc ſucceſſor, cum in judicio quodam inter alia crimina reo objiceretur, quod male loqui de Cæſare ſoleret: interrupit, & ad accuſatorem, *Velim hoc mihi probes, faxo ſciat Ælianus* (id rei nomen) *& me linguam habere.* Bene, & benigne quid aliud ſignificabat, quam dicta dictis ulturum? Etſi nec fecit, nec ultra quidquam inquiſivit.

XVI. IDEM in *Timagine*, hiſtoriarum nobili ſcriptore, plus ſemel patientiam oſtendit. Multa in ipſum, etiam in uxorem, in filiam & familiam ejus dixerat: atq; ea ut arguta, & ab homine docto, excipiebantur vulgo

&

& circumferebantur : Cæsar tamen nihil, nisi monuit eum ut modestius ingenio & lingua uteretur : idque in domo sua. Nam & (vide ingratitudinem) Cæsar eum alebat. Sed cum nec sic desineret , tandem domo ei sua interdixit: & quis accusasset, si urbe , si toto imperio ? At ecce , qui velut in invidiam Cæsaris excipiat: & is fuit amicus ejus *Asinius Pollio*, nec ideo desiit esse. Fovit hominem, & ejus exemplo alii: visitur, colitur. & quis? priora omitto, sed qui tunc quoq; tamquam professas inimicitias cum Cæsare gereret. libros Historiarum de rebus ejus scriptos combussit. Non hoc erat dicere , *Indignus es de quo scripserim ? falsa censeo, quæ prædicaverim?* Tulit & hæc Cæsar: tantum Pollioni semel dixit: Θρεπτροφᾶις, id est, *Serpentem nutris.* Et paranti excusationem obstitit, addiditque, *Fruere mi Pollio, fruere.* Cum hæc lego & examino , dicam Romam tunc servisse ? Aut si; addam quod publice in theatro acclamatum, *O Dominum æquum & bonum!*

XVII. Nimirum confirmatus in hac patientia animus jam erat , & contra concussionem omnem stabilis. quod etiam Tiberio ostendit. conquerenti super ea juveniliter , & exstimulanti. Rescripsit enim in hæc verba : *Ætati tuæ, mi Tiberi, noli in hac re indulgere, & nimium indignari, quemquam esse, qui de me male loquatur.* SATIS EST ENIM *si hoc habemus, nequis nobis male facere possit.*

XVIII. Et hausit ab eo TIBERIVS. qui adversus talia firmus, subinde jactabat , *In civitate liberâ liberas linguas esse debere.* Idem in Senatu, cognitionem super iis flagitante: *Non tantum habemus otii P.C. ut implicare nos pluribus negotiis debeamus. Si hanc fenestram aperueritis , nihil aliud agi sinetis: omnium inimicitiæ, hoc præ-*

textu, ad vos deferentur. O pulchra, & adverteuda! etsi ipse non tenuit, & postea se mutavit.

XIX. Vnum propioris ævi exemplum etiam, & finio. FRIDERICVS Imperator conviciis petitus, & ab amicis ad vindictam excitatus: *Minime*, inquit. *an nescitis Principes, quasi scopum, expositos ad has sagittas?* Ita est. alta livor & calumnia petent: petent, sed non tangent, ubi animus quidem est altus.

CAP. XVIII.

DE MAGNITVDINE ANIMI.

Famam & immortalitatem Principi proposita, & expetenda esse.

HOc enim nunc appello Magnitudinem animi, alta & honesta proponere, & nunc, ac magis olim, in fama bona ac gloria esse. Vt sol in aurora tenuior, assurgit & inclarescit; sic ex virtute & meritis fama cum ævo ipso augetur & crescit. Hoc velim equidem amare Principem, & ut trahat illum--*fax mentis honesta Gloria*, ut poeta ait. Quid enim aliud in externis? Τὸ μὲν ἀργύριον, ait Polybius, ἐξὶ κοινόν τι πάντων ἀνθρώπων κτῆμα. τὸ δὲ καλὸν, καὶ ἐπαινετὸν καὶ τιμὴν ἀνῆκον, θεῶν καὶ τῶν ἐγγιζόντων ἴσως τοῖς ψυχὰς ἀνδρῶν ἐξι: *Argentum quidem & pecunia est communis omnium hominum possessio; at honestum, & ex eo laus & gloria, Deorum est, aut eorum qui à Diis proximi censentur.* Dictum egregium. alia aliis communia, & adipiscenda: at bona & magna fama magnis convenit, & quos Deus vicem suam fungi voluit in terris. Vellejus de *Pompejo Magno*: *Quo viro nemo alia omnia minus, aut gloriam magis concupivit.* Egregie. illud eundum est, ad honestam ambitionem & nomen: quod non [illegible] voces, sed seria Annalium testimo-

nia

nia celebrent & posteritati commendent. Ita ad Virtutem (etsi per se appetendam) ducitur: *nec potest quidquam abjectum & humile cogitare, qui scit de se semper loquendum.* Studia hoc donant, & rerum memoria: Princeps foveat, sed cum modo & judicio, ut nec passim ea vocet, nec argumentum se cuicumque stilo velit. Augustum videat. qui *ingenia sæculi sui* (ait Tranquillus) *omnibus modis fovit: componi tamen aliquid de se, nisi & serio, & à præstantissimis, offendebatur.* Serio, non per ludos & mimos: à præstantissimis, non ab ingeniis passivis aut plebejis, sed quæ Genium aliquem æternitatis à se haberent. Hanc laudis cupidinem summi viri prætulerunt: ut,

I. THEMISTOCLES. qui in adolescentia solutus, & aliarum rerum, post *Miltiadæ* de Persis victoriam, honesta æmulatione percussus, depositis nugis seria agitare cœpit, & totas noctes insomnis agitare. Rogatus causam, reddidit: *Miltiadæ se trophæis è somno excitari.*

II. Idem in theatrum iturus, cum rogatur, *Cujus vocem libentissime audiret?* alio rettulit. & *Ejus*, inquit, *à quo laudes meæ optime celebrabuntur.* Numquid dissimulavit? professus est gloriæ cupidinem, & ejus aliqua mercede inductum se res gessisse.

III. IDEM tertio, in conventu celebri Græciæ, ludis Olympicis, cum pleriq; spectaculis omissis oculos in illum verterent, eumque mirabundi & faventes exteris etiam ostenderent: dixit alacer animi & lætus, *Illo die se laborum, quos pro Græcia tulisset, fructum maximum cepisse.* Ad rigidam Sapientiam si examino, non sapientissime. quid enim adjectum est? vox modo & laudatiuncula: sed virtuti aliqua oblectatio, cum & gratos istos videt, & posteros sperat.

IV. At ALEXANDER hîc vel nimius. qui patrem creſcere & inclareſcere, interpretabatur ſe minui & obſcurari. Cumque *nuntii* identidem venirent, hujus illiuſque victoriæ: inter æquales ingemiſcens. *Hem!* inquit, *quid tandem pater nobis vincendum relicturus eſt?* Mirus vehemenſque affectus, qui vel innatam pietatem vicit.

V. Et quid quereris & ALEXANDER? ecce Aſiam, & Africam, & reliqua Europæ, tibi palæſtram. Sed nimiam ambitionem jure dixerim, cui & orbis fuit anguſtus. Nam diſſerente *Anaxarcho*, plures eſſe mundos: ſuſpiraſti, & *Me miſerum! qui nec unum ſubjeci*, ſubjeciſti.

VI. An non ſimile alterius *Alexandri*, imo majoris, id eſt IVLII CÆSARIS? qui in Hiſpaniæ *Gades* cum veniſſet, ibique imaginem *Alexandri* illius vidiſſet, diu intuitus in vocem & gemitum erupit; *Heu, nihil etiam memorabile a me geſtum in ætate, qua iſte orbem terra vicit*! Non geſtum, ſed gerendum: acquieſce. affatim Deus & fata materiem gloriæ tuæ dabunt.

VII. Idem in Alpibus, cum iter illac faceret, & comites ruſtica tuguria, & pauperes illos cœtus riderent: *Atqui malim hîc primus eſſe*, inquit, *quam Romæ ſecundus.* Quid hæc vox, niſi tuba & claſſicum belli civilis eſt? nolo ſecundus eſſe, vapula libertas.

VIII. Sed magis honeſtiuſque ſe affectus hic prodit, cum poſteros, & monumenta iis futura, cogitat. ut in PERICLE: qui in concionem ab iratis Athenienſibus vocatus, quod tantam vim pecuniæ in opera & ornatum urbis contuliſſet: ille placide. *An ergo, cives, pœnitet? conditionem fero, meum nomen iis inſcri-*

inscribatur, & privatim mihi feram expensa. Reclamatum à tota concione: hortatique ultro sunt, *Cum bonis diu pergeret, nec impendiis tali fine abstineret.* Ecce in toto populo honestum ambitum, & certamen à nullo, in gloria ad posteros, vinci.

IX. TRAIANVS hoc quoque, *Optimus* suo jure Imperator, quæsivit: & passim nova ac vetera opera cum faceret, aut reficeret; nomen suum etiam minimis inscripsit, adeo ut quidam subsannantes *Herbam parietariam* eum appellarent.

X. Sed fidelior in libris scriptisque memoria: & ALEXANDER jam dictus scivit. Is *Callisthenem* ab Aristotele acceptum, eloquentia & sapientia clarum, secum circumduxit, rerum scriptorem, & famæ propagatorem. Sed heu! præpropera ira vitam abstulit, à quo æternitatem sperabat.

XI. IDEM Aristotelem quam fovit hoc fine, & produxit? felicius. nam ille nomen ejus secum perenne fecit, in operibus quæ exstant. Sed non sine præmio. & in unam *Historiam Animalium* scribendam, certum est Alexandrum contulisse *octingenta talenta*, nostræ pecuniæ *quadringenta & octoginta millia Philippicorum.* Quid dicitis hodierni Principes? compello excitandos?

XII. IDEM ejusdem ardoris scintillas judicio jecit, in vate *Homero* Et cum ad tumulum Achillis in Sigæo constitisset, è pectore vocem emisit: *O fortunate adolescens, qui præconem Homerum repperisti!* Certe, fatemur. tantum enim nescio an ipse se, sed tantus ille fecit.

XIII Ab eodem judicio IDEM, in accursu tabellarii cujuspiam res, ut videbatur, lætas ferentis: *Et quid,* inquit, *nuntias? an Homerum revi-*

revixisse? Nec feriunt, aut capiunt, scio, *hæc* dicta vulgares animos: sed altos mirifice: & quid ille, nisi summum votorum, æstimavit, Homerum reviviscere, idque in suas (*huc* ibat) laudes?

XIV. Græciæ etiam colonus HIERO rex Syracusanus, animum Græcanicum habuit, id est, ut cum Venusino dicam, *laudis avarum.* Nam cum poëta quidam *Archimelus*, epigrammate haud inscito, sed brevi (octodecim modo versuum fuit) navim, quam ingentem fabricarat, celebrasset: ille delectatus, & porro provocans, in alia navi *mille modios tritici* Athenas, donum poëtæ misit; idque in ipsum Pyræi portum, omni suo sumptu. Si quis instructam navim, & socios navales euntes redeuntesque, cogitet: mirabitur regiam plane liberalitatem.

XV. At nec Latini expertes hujus ambitus, etiam sæculo adhuc rudi. En P. SCIPIO *Africanus* poëtam *Ennium*, à quo res suas celebratas videbat gaudebatque, & vivum benevolentia omni complexus est, & mortuum stare in effigie jussit in suo & *Corneliorum* monumento. Quid aliud, quam dictum voluit? Per me in imagine vivat, cujus scriptis ego mortuus etiam vivo?

XVI. Nec degeneravit alter SCIPIO *Africanus*, qui (verba Velleji Paterculi) *tam elegans liberalium studiorum, omnisque Doctrinæ, & admirator & fautor fuit, ut Polybium Panætiumque, præcellentes ingenio viros, domi militiæque secum habuerit*, Macte Scipio! dignus tu comite Polybio, dignus ille te amico & patrono.

XVII. Iam POMPEIVS *Magnus*, apud se habuit *Theophanem Mitylenæum*: quem Græcum & exterum, in concione militum, civi-

tate

tate donavit. Qua causſa & titulo? ſcriptorem rerum ſuarum.

XVIII. Sed in unum benignus *Pompejus*, in totum genus IVLIVS *Cæſar*. qui rerum jam potens, *omnes liberalium artium doctores*, qui Romæ eſſent, civitate donavit. Quæ hæc liberalitas? inquies, nihil à ſe dedit. Dedit à publico; nec major aut optabilior tunc honos extero, quam civem dici.

XIX. AVGVSTVS autem mirifice in hos propenſus, quod tot ſcriptores aut vates dicent, ab eo producti & allevati. Ambitio autem ab iis viciſſim attolli, vel ex epiſtolæ ejus his verbis ad *Horatium* poëtam (quem hodie legimus) ſatis elucet: *Iraſci*, inquit, *tibi me ſcito, quod non in pleriſque ejuſmodi ſcriptis mecum potiſſimum loquaris. An vereris, ne apud poſteros infame tibi ſit, quod videaris familiaris nobis eſſe?* Atque hoc velut convicio expreſſit Eclogam, cujus initium:

Cum tot ſuſtineas, & tanta negotia, ſolus:

Sed quod operæ talis pretium? ſervi, ſupellex, fundi toti.

XX. Sed & VESPASIANVS, etſi cætera parcus, ingenia arteſque fovit vel maxime. & primus è fiſco (ait Suetonius) *Latinis Græciſque Rhetoribus annua centena* [bis mille & quingentos Philippicos] *conſtituit*. Idem *Salajo Baſſo*, eximio poëtæ, una donatione *quingenta* [duodecim millia Philippicorum & quingentos] donavit: id eſt, cenſum tunc equeſtrem.

XXI. ANTONINVS *Pius* diffudit etiam liberalitatem *Veſpaſiani*, nec Romæ tantum, ſed *per omnes provincias, Rhetoribus & Philoſophis*, honores ac ſalaria detulit.

XXII. Quibus ALEXANDER *Severus* addi-

addidit, *Grammaticos, Medicos, Mathematicos.*

XXIII. Magna in omnes liberalitas, & sic perpetua: sed illa in unum stupenda. ANTONINVS *Caracalla*, cætera haud laudabilis, delectatus elegantia carminum *Oppiani*, quæ illi inscripta legimus, in singulos versus *singulos aureos* jussit rependi: id est, *nostrates duos*, & versus numera, stupebis.

XXIV. DIOCLETIANVM addam? is *Eumemio* Rhetori *sexcenta annua* [quindecim millia Philippicorum] assignavit, in schola Augustodunensi doctori. Credimusne? refragantur, & rescribunt: ignosco pro judicis & animis, addam etiam, opibus hodiernis.

XXV. Sed convenio vos, PRINCIPES, voce Anaxagoræ, qui senex & æger decumbebat; nuntiatumque Pericli, ex ejus disciplina. Is accurrit, & solatus est, & precatus ne sic desereret: sed ibi opportune Anaxagoras: *At enim, ô Pericle, quibus opus est lucerna, oleum infundunt.*

XXVI. Infundite bonis meritisque. & cum LEONE Græcanico Imperatore Eunuchum non audite dicentem, *Hæc in militibus debere absumi.* Cui ille reposuit: *Vtinam meis temporibus eveniat, stipendia militum in doctores artium absumi!* Vtinam, utinam! sed meis non fiet: & insciliæ caligo aut tenebræ (falsus sim!) imminent Europæ.

FINIS.

IN-

INDEX CAPITVM, MONITORVM, QVÆSTIONVM, LIBRI PRIMI.

CAP. I.

IN sermonem & rem ingressio, atque obiter utilitas exemplorum. pag. 7.

CAP. II.

De Religione. *Ejus utilitas, sive necessitas ostensa: vel in tota Societate, vel seorsim in Rege, & subditis.* 10

Monitum I. *Deus ubique colendus, etiam inter & apud hostes.* 11

Mon. II. *Sacra nec in periculis deserenda, aut negligenda.* 13

Mon. III. *Tuitio sacrorum famam & potentiam donat.* 16

Mon. IV. *Sacrorum antistites aut administros honorandos, audiendos esse.* 18

CAP. III.

De superstitione. *Assitam Religioni esse, & in vanitatem, vilitatem, timorem inclinare.* 21

Mon. I. *In tristibus aut adversis sæpe se insinuat.* 21

Mon. II. *In frivolis aut parvis se ostendit.* 23

Quæstiuncula. *An in populo non utilis Superstitio, & Principi permittenda? ibid.*

CAP. IV.

De Impietate, *Ejus matrem Superbiam, aut Ferociam, sæpe & Virorum cumulum esse.* 34

CAP. V.

De fato. *Id considerandum credendumque esse.* 36

Mon. I. *Regna & Reges a Deo dari.* 38

Mon. II, *Regna à Deo & Reges tolli.* 43

Mon. III. *Et causas quasdam medias, sed inopinatas, his intervenire.* 47

Mon. IV. *Regna ä Deo & Reges temperari.* 51

Mon. V. *Clarissime Fata in Prædictionibus elucere.*

ctus. 52
Quæstio. *Liceatne igitur & deceat in eventus inquirere, & vates aut divinos consulere?* 60
CAP. VI.
De Conscientia. *Eam curandam esse atque obsequendum.* 65
CAP. VII.
De Probitate & constantia. *Utramq; Principi convententem, aut necessariam esse.* 66
CAP. VIII.
De Prudentia: *Quam Usus & Historia gignunt, & producit Doctrina.* 82
LIBRI SECVNDI
CAP. I.
De Principatu. *Eum præferendum aliis imperiis videri.* 94
Mon. I. *Antiquissimum hunc esse.* ibid.
Mon. II. *Communissimum hunc esse.* 95
Mon. III. *Iustitiam magis in eo exerceri.* 96
Mon. IV. *Tranquillitatem & concordiam coli.* ibid.
Mon. V. *Modum regendi meliorem tutioremque esse.* 97
Mon. VI. *Maxime hanc imperii formam diurnare.* 98
CAP. II.
In eo viros Fœminis præferendos, & has vix feliciter imperari. 101
Muliebris imperii infelicis Exempla. 102
Muliebris imperii boni & felicis Exempla. 109
CAP. III.
De electione. *Quæ commendare eam, quæ abjicere possent.* 114
CAP. IV.
De successione. *Hanc præferendam, etsi incommoda etiam habet.* 126
Mon. I. *Certos Liberos præferri.* 127
Mon. II. *Præferri ætate primos, etsi in exemplis interdum aliter.* 128
Mon. III. *Patruum, aut fratris filium, varie præferri.* 130
CAP. V.
De Fraude & vi. *Has quoque priorum specie intervenire.* 133
CAP. VI.
De Principum inclinatione. *Deteriores eos sæpe fieri, & mutari.* 159
CAP. VII.
De fine Principatus: Qui

Qui est, publicum bonum. 163

CAP. VIII.

De exemplis Principum. *Ea facere ad Virtutes aut Vitia subditorum.* 166

CAP. IX.

De Iustitia : *Quam Princeps in se, & suis, servet.* 167

De Iustitia : *Quam Princeps erga Subditos servet.* 174

Mon. I. *Severe administranda.* 176

Mon. II. *Sine affectu vel adspectu administranda.* 178

Mon. III. *Subtiliter interdum vel sagaciter inquirenda.* 182

Quæstio : *An ergo deceat, aut expediat, ipsum Principem jus dicere, reddere?* 184

Quæstio : *An Curias, & Ordines Iudicum perpetuos esse conveniat.* 190

CAP. X.

De Legibus : *Eas nec multas, nec item lites, probari.* 192

CAP. XI.

De Iustitia divina: *atque eam rebus interesse.* 198

CAP. XII.

De Clementia. *Eam quoque Principi decoram utilemque esse.* 201

CAP. XIII.

De Fide. *Hanc quoque Principi convenientem, vel necessariam esse.* 217

CAP. XIV.

De Modestia in sensu. *Hanc Principi decoram, & utilem esse.* 234

CAP. XV.

De Modestia in cultu: *Et hanc convenire, elegantiam aut pompā non convenire.* 247

CAP. XVI.

De Majestate : *Et salva Modestia posse assumi.* 252

CAP. XVII.

De Castitate : *Quam Princeps extra connubium, & in eo pro parte sumet.* 254

CAP. XVIII.

De Patientia. *Ab ira & vindicta alienum esse debere, præsertim in conviciatores.* 271

CAP. XIX.

De magnitudine animi. *Famam & immortalitatem Principi proposita, & expetenda esse.* 278

FINIS.

MVSEVM
BRITAN
NICVM

Digitized by Google

Digitized by Google